ԾՐԻՍՐԴ ԱԼԻՍ
(ՍԻՊԻԼ)

ԱՂՋԿԱՆ ՄԸ ՍԻՐՏԸ

ՎԷՊ

1949
ՏՊԱՐԱՆ «ՀԱՅ ՃԵՄԱՐԱՆԻ»
ՊԷՅՐՈՒԹ

493

ՕՐԻՈՐԴ ԱԼԻՍ
(ՍԻԳԻԼ)

891.99

ԱՂՋԿԱՆ ՄԸ ՍԻՐՏԸ

ՎԷՊ

A III 33560

ՀՍՍՌ ԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ
ԿԵՆՏՐՈՆԱԿԱՆ
ԳՐԱԴԱՐԱՆ № 2
ԱԿԱԴԵՄԻԱ

1949
ՏՊԱՐԱՆ «ՀԱՅ ՃԵՄԱՐԱՆԻ»
ՊԷՅՐՈՒԹ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

Օր. Ալիս գրչանունին տակ Սիպիլի (Տիկ. Զապէլ Ասատուր) «Աղջկայ մը Սիրտը» վէպը նոյնքան շահեկան է այսօր, որքան իր ժամանակին, նախ, իբրեւ 90-ական թուականի շրջանի առաջին կին վիպագրի հեղինակութիւն, եւ մասնաւորաբար, իբրեւ վաւերական պատկերացում այդ շրջանի Պոլսահայ քաղքենի կեանքին, անոր ինքնայատուկ տիպարներով, անոր վարք ու բարքով, բարոյական, ընկերական, գեղարուեստական ըմբռնումներով։

Պիլէճիկ գաւառաքաղաքի ապրելակերպին ու մտածելակերպին նուիրուած գլուխները՝ կենդանի, հարազատ եւ ապրուած վաւերագրեր են եւ կը պատկերացնեն՝ քիչ մը ամեն տեղ՝ արեւմտեան Փոքր Ասիոյ հայ գաւառական կեանքի պայմանները։

Կանացի հոգեբանութեան եւ ապրումներու մերթ զգայնոտ, մերթ վիպապաշտ, բայց միշտ անկեղծ ու անվերապահ վերլուծումներուն ընդմէջէն, ընթերցողը կը ծանօթանայ 90-ական թուականներու հայ քաղքենի կնոջ ձգտումներուն եւ ենթարկուած պայմաններուն, ընտանեկան կեանքին մէջ տիրող խեղդիչ նախապաշարումներուն, ունայնամիտ պչրասիրութեան, պահպանողականութեան եւ թերի ու մակերեւոյթային դաստիարակութեան չարիքներուն, որոնք կը կաշկանդեն հայ կնոջ հոգեկան թռիչքը դէպի լաւը, ազնիւը, գեղեցիկը։

«Աղջկայ մը Սիրտը» վէպին մէջ հայ կինը կը ներկայանայ իբրեւ պահապան հրեշտակ ընտանիքէն ներս, նուիրուած իր հարազատներուն, եւ ինքնազոհ իր պարտականութեանց, գլխաւորաբար համեստ ու տգէտ դասակարգին կամ իրապէս լուրջ կրթութիւն ստացած մտաւորական կանանց մէջ։ Նոյնքան հարազատօրէն կը պատկերանայ՝ վէպին մէջ՝ թեթեւսոլիկ եւ մակերեւոյթային տիպարը, թերուս եւ օտար ազդեցութիւններով խաթարուած հայ աղջկան տիպարը, որուն խորթ են իր մայրերուն առաքինութիւնները եւ պարտականութեան բնազդն ու գիտակցութիւնը։

Այս բոլոր տուեալները կ'արժէքաւորեն այս վէպը, իբրեւ հետաքրքրական ժամանակաշրջանի մը դրական եւ բացասական պատկերացում։

Արշակ Չօպանեան իր ատենին «Ծաղիկ» շաբաթաթերթին մէջ (1894—95) գրախօսած է այս վէպը եւ խիստ առարկայօրէն մատնանշելով հանդերձ անոր թերութիւնները, իր խոր գնահատանքի խօսքն է ըսած անոր անժխտելի առաւելութիւններուն նկատմամբ։

«Աղջկայ մը Սիրտը», մեր ներկայ կեանքի յեղաշրջուած պայմաններու մէջ իսկ, կէս դար յետոյ, միշտ կը պահէ իր արժէքը եւ այժմէականութիւնը։

Ա.

— Ի՞նչպէս կը գտնես, Սօֆի, երգիս յանկերգը, հարցուց Բու-բուլ, իր շրջաթռուին վրայ դառնալով դաշնակին առջեւ, ուր նստած մէկ քանի վայրկեանէ ի վեր իր հեղինակած մէկ եղանակը կը փորձէր։

— Այնքան աղուոր է ձայնը, եւ այնքան անուշ կ'երգես որ, կը շփոթիմ հեղինակութեանդ արժէքին մասին, պատասխանեց Սօֆի, որ ոտքի վրայ կը կենար անոր քով մտազբաղ, դաշնակին յեց. յետոյ յարեց.— Ամեն պարագայի մէջ, դուն իմ դատողութեանս մի՛ վըս-տահիր. պէտք է վարպետիդ դիմես։

— Վարպետի՞ս, չեմ համարձակիր. ան միշտ կանխահաս կը նը-կատէ ինծի համար այս փորձերը։ Ամեն բան իր ժամանակն ունի կ'ըսէ։

— Եւ չե՞ս կարծեր որ իրաւունք ունի, Բուբուլ։

— Գուցէ՜... մրմնջեց դեռատի աղջիկը երազկոտ. բայց ես իբր լուրջ աշխատութիւն մը չէ որ կ'ընեմ ասիկա, գիտեմ թէ հրաշա-կերտներ չեմ արտադրեր, սակայն պէտք կ'զգամ երգելու, ինչպէս ուրիշներ քալելու, ծխելու, պոռալու իրենց յուզումի րոպէներուն մէջ եւ ստէպ ոչ թէ վերյիշում մը գիտցած եղանակներէս, այլ նոր երգ մը կը ծնի հոգիիս մէջ. Նոր բառեր կուգան շրթունքիս վրայ եւ նոր պատկեր մը կ'ուրուագծուի երեւակայութեանս առջեւ ու կը փափա-քիմ մարմին տալ անոնց։

Մինչդեռ կը խօսէր, աչքերը կը յածէին շրջասփիւռ տեսարանին վրայ։

Դալարազարդ ծաղկոցին ապակիէ գմբէթին տակ, ուր խիտ ու խիտ հիւսուած ոստերուն ընդմէջէն կը հոսէր երկինքին կապոյտը, ուր պատուհաններէն առկախ շառ հովրեկներէն մաղուած արեւը վար-դի ու ոսկիի ներդաշնակութեամբ կը լեցնէր մթնոլորտը, դեռափը-թիթ աղջկան աչքերը նոր թոյր մը, նոր բոց մը, նոր ճաճանչ մը կ'առնային ամեն վայրկեան ու կը վառէին եզական հուրքով մը. իր վարսերէն զանակներ կը ցայտէին ճակտին վրայ ճառա-գայթներուն հպումէն, ծաղկոցի ձեղունէն առկախ պրիսմակնե-

րուն ծիածանները կը պարէին իր բոլորտիքը շրջմոլիկ հուրի պէս։

Հիմակ ան իր դաշնակին դարձեր էր վերստին և նուրբ մատները ճերմակ ճերմակ կը սլանային անոր ստեղներուն վրայ, ընկերակցելով իր ձայնին, ներշնչումով ու սրտագրաւ ներդաշնակութեամբ առլցուն։

Սօֆի միշտ կ'ունկնդրէր մտախոհ։ Իր ընկերուհւոյն զմայլելի հակապատկերն էր ան։ Բուբուլի աչքերը անկայուն, անսահմանելի գոյն մը ունէին, մերթ մութ մանիշակի թաւիշին պէս խորունկ, մերթ ծովուն լուսացնցուղ կապոյտովը լուսափայլ։ Իսկ Սօֆի լայն թախծալից սեւ աչքեր ունէր, որոնց երկար թարթիչները կարծես միշտ արցունք մը ծածկելու խորհրդաւոր ամօթխածութեամբ կ'իջնային փափուկ մորթին վրայ, անոր անփայլ սպիտակութիւնը շեշտելով։ Ջուաձեւ էր դէմքը և նիհար, առանց ոսկրուտ ըլլալու և քիթը այնպիսի նրբութեամբ յօրինուած էր որ, շրթունքին բոսոր գծին ու բարակ յօնքերուն հետ մտացածին պատկերի մը երեւոյթը կուտար իրեն։ Հանդարտ, խոհուն և լուրջ էր կերպարանքը, տարիքէն առաջ հասունցած երիտասարդութեան ծանրութեամբ, ուր կ'երեւային փոխնիփոխ նրբազգացիկ հոգիի մը բոլոր տառապանքներուն անխուսափելի հետքերը։

Ծաղիկներուն ամսուն հետ եկեր էին անոնք բնակիլ այդ ամարանոցը, որ Պէօյիւք Տէրէի ծովափին պերճանքներէն մէկն էր, և որ իր դրացի ապարանքներուն հետ, վեցամսեայ քունէ մը ետք, կը բանար իր դուռները՝ չքեղ նախագաւիթի մը հմայքը պարզելով ովկիանոսին կապոյտ տարածութեան առջեւ։ Ազնուապետութեան և քաղաքակրթութեան հով մը կը պարուրէր սակաւաթիւ շարքը այդ ապարանքներուն, որոնցմէ ամենէն փարթամն էր Գեղամօֆներու բնակարանը, որուն պարտէզին մէջ կը գտնուէին երկու դեռատի աղջիկները։

Յանկարծ Բուբուլ դադրեցուց երգը և տեղէն ելլելով, ցած աթոռակ մը առաւ և եկաւ իր բարեկամուհւոյն դիմացը նստաւ։ Իրենց ետին կը բարձրանային երկու խոշոր արմաւենիներ, որոնց ոտերը կ'անդրադառնային լայն աւազանի մը մէջ։ Վերը, ծաղկոցին խորը կ'ընկղմէին ռուսական դեսպանատան անտառները, որոնք իրենց վարսագեղ գլուխները վեր կը բարձրացնեն ծովափնեայ ապարանքներէն ու կը տարածուին ամբողջ երկայնութեամբը պարտէզներուն։

Սօֆի միշտ մտախոհ կը մնար։ Բուբուլ վայրկեան մը լռութեամբ զայն դիտելէ ետքը ըսաւ գորովոտ ձայնով մը.

— Պարապ տեղը կ'երգեմ, ոչ ձայնս, ոչ երգս այսօր կրնան ըսփոփել զքեզ...։ Բայց ինչո՞ւ. Սօֆիս, այդքան կը տրտմիս, դեռ մինչեւ իրիկուն ժամանակ ունինք յուսալու։

Սօֆի զարթնում մը ունեցաւ յանկարծ, և բեկած ձայնով մը որ ներքին յուզում մը կ'արտայայտէր, պատասխանեց.

— Չեմ գիտեր, երբեք յուզուած չէի այսքան։

Յետոյ, իր վրայ ճիգ մը ընելով շարունակեց.

— Գիտես թէ որքան հանդարտ եմ սովորաբար. բայց այս վերջին պահուն, համբերութիւնս կը հատնի։

— Առաւօտընէ ի վեր այդ տրամադրութիւնդ կը նշմարեմ և զքեզ զբաղեցնելու միջոցներ կը փնտռեմ. բայց միշտ կասկածներուդ, վախերուդ կը վերադառնաս դուն։

— Բոլոր ճիգերդ կը գուշակեմ, Բուբուլս, և ես ալ իմ կողմէս կը ջանամ յաղթել խռովիչ նախազգացումներուս սակայն չեմ կրնար, ամեն բան կը վրդովէ զիս այսօր։

Բուբուլ իր բոլոր զգայնութեամբը չէր կրնար ըմբռնել այդ ծայրայեղ յուզումը այն հանդարտ էակին որ իր իղձերուն իրականացման պահուն՝ իր նկարագրին դէմ կ'ապստամբէր։

Սօֆիին եղբայրը, որ Հռոմ կը գտնուէր տարիներէ ի վեր, ապարանքին մէջ կը սպասուէր ժամէ ժամ։ Իր ճամբայ ելած օրը հեռագրած էր թէ հինգշաբթի կամ շաբաթ պիտի հասնէր։ Հինգշաբթին ու ուրբաթը անցեր էին արդէն։ Եթէ այն օրն ալ իրիկուն ըլլար ու չգար... Հազար ու մէկ կասկածներ, սև գուշակութիւններ կը պաշարէին դեռատի աղջկան միտքը. փոթորիկի, հիւանդութեան արկածներ կը ներկայանային շարունակ իր երևակայութեան, և քանի օրը կը տարաժամէր, հետզհետէ իր յոյսը կը մարէր ու կ'անհետէր։ Եղբօրը գալուստին սպասող քրոջ մը երևոյթը չունէր, այլ չար գուժկան մը լսելու երկիւղով համակուած դժբախտի մը և սիրտը կը սկսէր դողդըղալ, հոգին կ'ընդարձակուէր, կը խորունկնար մեծ վշտի մը պատրաստուելու նախազգացումով։

Նախորդ օրէն ի վեր, իւրաքանչիւր շոգենաւի սոյլին դող ելած սպասեր, գիտէր՝ յուսախաբութեան բոլոր դառնութիւնները կրեր էր. ուստի այն օրը դիտմամբ հեռացուցեր էր Բուբուլ զայն ապարանքէն, գոնէ այդ տանջանքը խնայելու համար իրեն։

Հիմա կը մտածէր առաջարկել որ երթան վրանին գլուխնին կարգադրեն քիչ մը, վասնզի երկուքն ալ առտուան թոյլ զգեստներ հագած էին, երբ յանկարծ ծաղկոցին դրանը թեթևակի զարնուեցաւ, և ծառայ մը ներս մտնելով, այցաքարտ մը յանձնեց Սօֆիին։

Նորատի աղջիկը քարտին վրայ նայելով, ճիչ մը արձակեց, շառագունեցաւ, յետոյ մարմարի նման տժգունեցաւ։ «Ան է, եկեր է, Գառնիկն է» մրմնջեց ու ծաղկոցէն դուրս խոյացաւ։

Բ,

Սոֆիին եղբայրը, Գառնիկ Գումարեան, ապարանքի սրահներէն մէկուն մէջ կը սպասէր:

Հազիւ քսանըութը տարեկան երիտասարդ մըն էր ան, բարձրահասակ, վեհ կեցուածքով և քիչ մը խրոխտ նայուածքով: Ճիշդ իր քրոջը կը նմանէր, անոր պէս, ինքն ալ ունէր անուշ տրտմութեան այն արտայայտութիւնը, որ այնքան սրտագրաւ և հրապուրիչ կ'ընէ դէմքը: Իր սև և շատ նուրբ պեխերը ազնուական վայելչութիւն մը կ'ընծայէին կերպարանքին, որ փափուկ էր առանց կանացի բան մը ունենալու: Իր զգեստները ընտիր ճաշակով խնամուած էին, առանց սնթեւեթի:

Սրահին մէկ խորշը զետեղուած պատկերի մը առջև ոտքի վրայ կեցած, հիացման բոլոր քաղցրութեամբը կը դիտէր զայն, իր շըրթունքները գոգցես կը ժպտէին անոր: Սոֆին՝ յուշիկ ոտնաձայնէն սթափելով՝ գլուխը դարձուց, և քոյրը բազուկներուն մէջ առաւ:

— Սոֆի՜ս...

— Եղբա՜յրս... ուրեմն չի մոռցա՞ր զիս, մրմնջեց դեռատի աղջիկը կրկին ու կրկին համբուրելով զայն:

Եւ Գառնիկ կարօտագին փարելով անոր, կը համբուրէր մազերը, ձեռքերը, և կը կրկնէր թէ վայրկեան մը հեռացուցած չէր զայն մտքէն, թէ իրեն համար ունեցած աղապատանքը թեւեր տուած էր իրեն, իր վկայականը ստանալուն պէս, խոյս իր քով թռչելու:

— Ա՜հ սիրելի Գառնիկս, կը գոչէր Սոֆի, գլուխը անոր կուրծքին վրայ և շատ սիրազեղ արտայայտութիւններ, կարօտի բացագանչութիւններ իրարու կը յաջորդէին այդ եղբայրական գրկախառնութեան պահուն:

— Բայց որքա՜ն աղուորցեր, որքան մեծցեր ես, կ'ըսէր նորատի աղջիկը այն պարծանքով լի բերկրութեամբ, զոր մեծ քոյրերը կ'զգան կրտսեր եղբօր մը նկատմամբ: Իսկ ան, ընդհակառակը, նիհար և քիչ մըն ալ գունատ կը գտնէր Սոֆին, և անհանգիստ յուզումով մը կը հարցնէր.

— Շիտակ ըսէ՛, շատ տառապանք քաշեցի՞ր ինձմէ գաղտնի:

— Ոչ՛, Գառնի՛կս, քու կարօտէդ զատ բնաւ ցաւ չունեցայ:

Եւ կը նկարագրէր անոր իր վարած անդորր ու շքեղ կեանքը Գուլամօֆի ապարանքին մէջ, ուր ոչ իբր վարժուհի, այլ իբր տան աղջիկը ամէն տեսակ խնամքով, յարգանքով ու գուրգուրանքով շրջապատուած էր: Կը բացատրէր անոր իր աշակերտուհիին համար ունեցած անհուն սէրը. անոր յառաջդիմութիւնները, տաղանդները, որոնք երջանիկ կ'ընէին զինքը, ու կը յարէր թէ կեանքի այս քաղցրու-

թիւններուն մէջ զինքը կը մաշէր իր հեռաւորութիւնը, նաեւ այն կասկածը թէ...

— Թէ՞...

— Կը վախնայի որ հոն կը մնաս. ա՜հ այս մտածումը դժբախտ կ'ընէր զիս....

Եւ յուզուելով այս յիշատակէն, երկու կաթիլ արցունք հոսեցան այտերն ի վար:

— Բայց հիմա որ քովդ եմ, ա՛լ չպիտի բաժնուինք իրարմէ, կ'ըսէր Գառնիկ թաշկինակովը անոր աչքերը սրբելով:

— Իրա՞ւ, ալ չպիտի՞ մեկնիս։

— Իմ երջանկութիւնս կը պահանջէ որ չբաժնուիմ քեզմէ, Սօֆի՛ս, պատասխանեց երիտասարդը իր շրթունքին տանելով անոր նուրբ մատները, որոնք կը դողդղային արտակարգ յուզումով մը զոր զսպել իսկ չէր մտածեր, այնքան երջանիկ էր իր եղբօրը գիրկը, զոր միայն ունէր աշխարհի վրայ:

Բայց այդ պահուն մինչ իր միտքը կը հրճուէր այս երջանկութեան վրայ, սիրտը ըսաւ իրեն թէ իրական վիշտն էր որ կ'ըսկսէր իրեն համար:

Երիտասարդը նշմարելով քրոջը յուզումնալից վիճակին հետզհետէ սաստկանալը, մտահոգութեամբ կը համակուէր ինք ալ, վախնալով որ մի գուցէ այդ յեղակարծ ուրախութիւնը վնաս բերէր փափուկ աղջկանը, և ամեն ճիգ կը թափէր անդորրելու համար զայն։ Հարցումներ կ'ուղղէր, զուարթօրէն կը խօսէր իր յաջողութեանց մասին, կը խօսէր շքեղ ապագայի մը վրայ. ի զուր Սօֆի հառաչանքով կը պատասխանէր, ի՛նչ էր այդ պահուն զինքը տրամեցնողը, ինք ալ չէր գիտեր։

Գառնիկ կը փափաքէր անշուշտ դեռ առանձին մնալ քրոջը հետ, որուն այնքան ըսելիքներ և որմէ լսելիքներ ունէր այնքան, բայց անոր յուզումը չափաւորելու համար, խնդրեց որ զինքը ներկայացնէ այդ ազնիւ անձերուն որոնց գուրգուրանքը վայելած էր տարիներէ ի վեր։

— Ուշացայ արդէն, յարեց Սօֆի, և արցունքը սրբելով, ծառայի մը միջոցաւ հրաման խնդրեց Պ. Գեղամօֆէն եղբայրը ներկայացնելու իրենց։

Պահ մը ետքը Բուբու իր հօրը հետ դրանը սեմին վրայ երեւցաւ։ Շատ սիրուն արդուզարդ մը ըրեր էր իր բարեկամուհիին ի պատիւ։

Ոսկեգոյն ծաղիկներով բաց կապոյտ փուլարէ շրջազգեստ մը հագած էր, որուն վէտվէտուն ծալքերը մէջքին վրայ փոթփոթուած, շնորհալի հասակին երկայնութեամբը կ'իյնային յուլօրէն։ Ոսկեփայլ մազերը ծոծրակէն դէպի վեր ժողվուած և գլխուն գագաթը ամփոփուած էին։ Մինչեւ դաստակները հասնող թեզանիքին մանեակներուն

մէջէն բոլորշի թաթուկները դուրս կ'ելլէին կամելեակի թերթերու բաբախուն սպիտակութեամբ։ Աչքերը որ իր մազերուն գոյնին կը համապատասխանէին այդ պահուն, շողով ու ժպիտով փայլուն երկու աստղեր էին որոնց քաղցրութիւնը անասելի բոցի մը հետ խառնուելով, անդիմադրելի հրապոյր մը կ'ստանար։ Մութ խարտեաշ կամարաձեւ յօնքեր թագուհիի մը վէս նայուածքը կուտային անոնց, երկու շարք քումայթ թարթիչներու հետ, որոնք ստուեր կը ձգէին արշալոյսի պէս թարմ այտերուն վրայ։ Բերանը նուռի ծաղիկ մըն էր, անոր չափ սիրուն անոր պէս փայլուն, որ այտերուն, աչքերուն և վարսերուն հետ զոգցես գոյն կուտար ու կ'առնէր։ Այս աղջիկը ամբողջ շող էր ու նշոյլ. վայրկեանէ վայրկեան նուաղելու և բոցավառելու հակամէտ զգացումներու հրեշտակն էր կարծես: Գարուն, ժպիտ բանաստեղծութիւն կը միանային այս հմայիչ էակին վրայ երբ մտաւ սրահէն ներս։

Գումարեան զարմացման շարժում մը չկրցաւ զսպել, և փոխն ի փոխ յածելով նայուածքը պատկերին զոր դիտեր էր պահ մը առաջ, և անոր տիպարին՝ որ Բուբուլն էր, թեթեւակի կարմրեցաւ։

Սօֆի ներկայացուց ամենքը իրարու շատ սրտառուչ բառերով։

— Ես ալ իմ ուրախութիւնս կը խառնեմ Սօֆիին հրճուանքին, ըսաւ Պ. Գեղամօֆ այնպիսի արտասանութեամբ մը որմէ կը հասկցուէր թէ ռուսահայ մըն էր ան՝ երկար ատենէ ի վեր Պոլիս հաստատուած։

Գառնիկ սեղմեց ծերունւոյն իրեն երկարած ձեռքը ու խոնարհեցաւ յարգանքով։

Իսկ Բուբուլ, որ կը համբուրէր իր բարեկամուհին, ըսաւ երիտասարդին։

— Շատ երջանիկ եմ, պարո՛ն Գումարեան։ Սրտիս ամենէն սիրելի երազը. ամենէն եռանդուն իղձը կ'իրագործէք դուք, ուրախութիւն բերելով քրոջս և դաստիարակուհիիս, զոր ջերմ գորովանքովս չեմ կրցած սփոփել ձեր բացակայութեան միջոցին։

Այս խօսքերը այնքան զմայլելի հնչումով մը արտասանեց Բուբուլ, որ երիտասարդը անոր քաղցրութենէն հմայուած՝ չկրցաւ ուշադրութիւն ընել իմաստին։

— Ինչո՞ւ չես ուզեր խոստովանիլ, յարեց Սօֆի. թէ եղբօրմէս հեռու կեանքիս միակ սփոփանքը եղար դուն:

— Ա՜հ, քո՛յրս, կը գուշակեմ, ըսաւ Գառնիկ, թէ որքան բարեբախտ եղած ես այսպիսի ազնիւ անձերու հետ ապրելով և անոնց համակրանքը վայելելով։ Չեմ գիտեր թէ ինչպէ՞ս յայտնեմ երախտագիտութիւնս իրենց։

Գառնիկին ձայնը գրաւիչ շեշտ մը ունէր, մեղմ և քիչ մը խո-

րին, իսկ խօսելու կերպն ու շարժուձեւերը այնքան շնորհալի էին, որ անմիջապէս ազդեցութիւն ըրին ամենուն վրայ։

Ծերունին իր տարակայ որդւոյն պատկերը տեսնել կարծելով Սօֆիին եղբօրը վրայ, բարի սրտի մը բոլոր խանդաղատանքովը համակրեցաւ անոր իսկոյն, և սկսաւ հարցումներ ուղղել Եւրոպայի ուսանողական կեանքին զանազան պարագաներուն մասին։

Գառնիկ շատ պարզ և բնական կերպով նկարագրեց ամեն բան, և այնքան սրամիտ խորհրդածութիւններով գունաւորեց իր խօսքերը, որ ժամ մը չէր անցած տակաւին, և երկու աղջիկներն ու ծերունին համոզուած էին թէ բարձր զարգացման տէր անձի մը և հմուտ արուեստագէտի մը հետ կը խօսէին, թէպէտ ան կ'ըզգուշանար իր անձին նկատմամբ ակնարկութիւն մը ընելէ։

Սօֆի, հակառակ իր լռասէր նկարագրին, չէր կրնար եղբօրը անձին վերաբերեալ հարցումներ ընելու բաղձանքին դիմադրել։ Իսկ ան բառով մը կը գոհացնէր զայն, այնպիսի նշմար մը ուղղելով անոր, որուն մէջ կը կարդացուէր թէ շատ պանծալի չէին այդ տեղեկութիւնները ուրիշներու ներկայութեան խօսելու համար։

Հուսկ ուրեմն, Գառնիկ նշմարելով որ օրը կը տարաժամէր, հրաման խնդրեց մեկնելու, ծակայն ծերունին յայտարարեց թէ չէր ներեր, որ իր քրոջմէն տարբեր բնակարան մը ունենայ ոչ միայն այն գիշեր, այլ և երկար ատեն, և թէ միշտ իր տանը մէջ մասնաւոր սենեակ մը իր տրամադրութեան տակ պիտի դրուէր։

Երիտասարդը չկարենալով դիմադրել այնքան անկեղծ հիւրասիրութեան մը, ինչպէս նաև իր ներքին բաղձանքին, տեղի տուաւ վերջապէս, մեծ ուրախութեան մէջ թողլով իր քոյրը, որ եթէ մեկնէր Գառնիկ, անշուշտ անոր հետեւելու խորհուրդը պիտի ունենար. այնքան երջանիկ էր անոր ներկայութեան։

Գ.

Պ. Գեղամօֆ Բուբուլին հայրը չէր սակայն, ինչպէս կ'անուանէր զայն։

Բուբուլ աղջիկն էր Արթին Վարդանեան անուանով Պոլսեցի վաճառականի մը, որ իր ամուսնութենէն անմիջապէս ետքը, դրամական մեծամեծ կորուստներ ընելով, մեկնած էր Պիլէճիկ չերամի հունտերու առեւտուրի մէջ բախտ փնտռելու։ Այնտեղ իր գործերը յաջող գացեր էին և մետաքսի գործարան մը հաստատելով, կրկին ձեռք բերած էր իր հարստութիւնը։

Բայց իր կինը զգայուն և քնքուշ էակ, վարժ փափկասուն կեան-

քի և ազնիւ կերպերու, չկարենալով համակերպիլ տեղւոյն սովորութեանց, մանաւանդ վարժուիլ օդին խստութեան, կը թախանձէր միշտ իր ամուսինին Պոլիս վերադառնալ, ուր իրենց նիւթական ճոխութեամբ կրնային վերստին լաւ դիրք մը գրաւել։ Սակայն Արթին աղան, ինչպէս կը կոչէին զինքը, անխոհեմութիւն կը համարէր կորկին նետուիլ այն բազմածուփ կեանքի յորձանքին մէջ. և կը գոհանար տեղւոյն նախնական կեանքի պայմաններով որոնք համապատասխան էին այնքան իր ճաշակներուն։

Արդէն զգալապէս խաթարուած էր հէք կնոջ առողջութիւնը երբ մայր եղաւ Բուբուլին։ Այս դէպքը փոխանակ սփոփելու զինքը, դառնացուց իր ցաւերը։ Կը ճանչնար ամուսնին որոշումները, կը նախատեսէր իր մանկան ապագան լքուած մարդկութեան այդ անապատին մէջ, և կը մաշէր, կը հիւծէր օրէ օր, հակառակ իր ճիգերուն, չկարենալով ամոքել անոպայ սիրտը այդ մարդուն, որ կնոջը առարկութեանց իբր պատասխան կը յայտարարէր թէ իր դիտումն էր օրրանին մէջէն նշանել աղջիկը և պատրաստել զայն իր գործատունին վարիչ ըլլալու: Մտատանջութիւնը, յուսահատութիւնը, թափած արցունքները, օդին վնասակար ազդեցութեան հետ, չյապաղեցին անկողին ձգելու դժբախտ մայրը, ուր երեք ամիս շարունակ մաքառելով մահուան հետ, վերջապէս ընկճուեցաւ իր անողոք ախտին բռնութեան ներքև, ու աւանդեց հուսկ շունչը իր խանդակաթ քրոջը թևերուն մէջ, որ Պոլսէն եկած էր յատկապէս անոր վրայ հսկելու և խնամելու համար զայն։

Հէք կնոջ կտակն ու յետին խօսքերը հետևեալները եղան. «Քոյրս քեզի կը յանձնեմ զաւակս. մի՛ թողուր որ հոս մնայ և ամուսնութեամբ թշուառ սերունդներ արտադրէ։ Ա՛ռ տար, պահէ՛ զայն գիրկէդ անբաժան. մայր եղիր իրեն և ինծի համար ունեցած սէրդ անոր նուիրէ»։

Այդ քոյրն էր Տիկին Գեղամօֆ, որուն յանձնուեցաւ Բուբուլ վեցամսեայ իր օրհասական մօրմէն:

Գ. Ալեքսանդր Գեղամօֆ մէկն էր Թիֆլիզի ազնուատոհմ հայերէն։ Ընտանեկան մեծ հարստութեան մը կցորդելով իր գործունէութեան արդասիքը, ամուսնացած էր դեռահասակ աղջկան մը հետ որ կանուխ գերեզման իջաւ, թողլով իրեն որբ մանկիկ մը Տիգրան անունով:

Գ. Գեղամօֆի սիրտը խորունկ հարուած մը կրեց իր սիրելիին կորուստէն և մեկնելով այն վայրերէն, ուր այնքան երջանիկ եղած էր, Պոլիս եկաւ իր որդւոյն հետ սուգի և արցունքի պատճառած մելամաղձութեան դարման մը գտնելու։

Եօթը տարիներ անցեր էին արդէն իր կնոջը մահէն ի վեր, երբ

հանդիպեցաւ Բուբուլին մօրաքրոջը, որ իր ջերմիկ սիրովը տիրեց անոր սրտին և ստացաւ անոր անունն ու հոգին։

Նորապսակ Տիկին Գեղամօֆ արժանի էր արդարեւ այդ վեհ և մաքուր սրտին, վասնզի անձնուէր ամուսին մը ըլլալէ զատ, ճշմարիտ գորովագութ մայր մը եղաւ փոքրիկ Տիգրանին, չունենալով ուրիշ իղձ մը կատարելապէս երջանիկ ըլլալու համար, բայց եթէ քոյր մը տալ որբ տղեկին։

Իր ամուսնութենէն ի վեր երեք տարի անցեր էր արդէն առանց իր այս եռանդուն բաղձանքին հասնելու և այս երկարատեւ զրկումը ցաւի փոխած էր իր տենչը։ Աւելի դիւրին է գուշակել թէ քանի մեծ եռանդով փարեցաւ իր վաղամեռիկ քրոջը երեխային. անոր գերեզմանին վրայ թափած արցունքէն գոյցես յոյսի ծաղիկ մը փթթելու իրեն համար։

Սգաւոր քոյրը քիչ մը ատեն ետքը, հրաժեշտ կուտար այն արտասուալից վայրերուն, իր հետը տանելով մանկիկը զոր անոր հայրը յօժարութեամբ յանձնեց իրեն։

Դեռափթիթ աղջիկը մեծ ուրախութիւն բերաւ Գեղամօֆի պերճ տանը մէջ. տասը տարեկան էր այն ատեն Տիգրան և շատ կը ձանձրանար խաղի ընկեր մը չունենալուն համար. մեծ ցնծութեամբ ողջունեց այդ քնքոյշ հրեշտակին գալուստը, որ փոքրիկ թեւերը իրեն կարկառելով կը ժպտէր։

Խանդակաթ ամոլը հրճուելով այս սրտառուչ տեսարանէն, չէր յագենար գգուելէ երկու մանուկները, որոնց ակնարկին ու ծիծաղներուն շողքը կը լուսաւորէր իրենց կեանքը։

Անբացատրելի աղապատանքով մը կը պարուրէր Տիկին Գեղամօֆ երկու դեռափթիթ էակները։ Ամբողջ երանութեան աշխարհ մը կը նշմարէր այդ մատղաշ գլուխներուն վրայ, աշխարհ մը որուն երազը ունեցեր էր առանց ճանչնալու և որուն վայելքներուն գաղափարովը արբշիռ՝ կը սարսար երջանկութենէն։

Ամբողջ գիշերներ անքուն, առանց օտար խնամքի յանձնելու իր գանձը, մէկուն օրրանէն միւսին անկողինը կ'երթար, իր ձագուկներուն վրայ դուրգուրացող թռչունի մը նման։ Իւրաքանչիւրը զատ զատ կը սեղմէր իր սիրայորդ լանջքին վրայ և յիշելով անոնց մայրերուն կորսնցուցած երջանկութիւնը զոր ինք կը վայելէր, կը յուզուէր սաստկապէս։ Իր զգայուն սիրտը այդքան երանութիւն շատ կը տեսնէր և կը դողար իրեն համար, ամեն անգամ որ կը յիշէր թէ անոր պատճառը իրեն նման երկու ծաղկահասակ մայրերու մահը եղած էր։ Կը դողար ստէպ դժբախտութեան մը նախազգացումով և չար բախտը հեռացնելու համար իր զաւակներէն, կ'ուխտէր խնամել աղքատ մանուկներ, օգնել հիւանդ մայրերու և այս նպատակաւ, ինչ

ճզմանակի մէջ ալ ըլլար, մանաւանդ ձմեռը, ձիւն ու բուք առաւօտուն ըլլալով, կ'անցնէր կ'երթար զարնել աղքատիկ հիւղերու դուռները և փնտռել զրկեալ տղերքներ բաշխելու համար անոնց ինչ որ կը վայե-լէին իրենները:

Գերի դարձած էր իր մայրական սիրոյն, և ներքին բոցէ մը կը լափուէր կարծես, որուն զոհ գնաց վերջապէս:

Գիշեր մը ձմեռուան մէջ, սև ու դժբախտ գիշեր մը, սաստիկ ձիւն կը տեղար, Տիկին Գեղամօֆ ճամբայ ելաւ երթալու համար խըր-ճիթ մը ուր իմացած էր թէ շատ թշուառութիւն կար: Խրճիթը հե-ռու էր, և դարեւանդի մը կատարը, ուր կառք չէր կրնար ելլել. ստիպուեցաւ հետի երթալ, թողուց հոն անոնց պիտոյքը, յուսադրեց, սփոփեց, սրտապնդեց և դարձաւ տուն իր հետ տանելով կողատապ մը, զոր ցուրտը պատճառած էր և որ գերեզման տարաւ զինքը բաժնե-լով իսպառ իր պաշտելի մանուկներէն:

Բուբուլ շատ փոքր էր հասկնալու համար այս անդարման կո-րուստը, այլ հայր և որդի սրտի անբուժ հարուած մը կրեցին:

Ինչո՜ւ վազանցուկ են լուսածիծաղ օրերը և ինչո՜ւ ցաւ ցաւի կը յաջորդէ կեանքի մէջ: Ի զուր այս դառն հարցումը կ'ընէր հէք Գե-ղամօֆ ինքնիրեն, որուն սահմանուած էր ունենալ ինչ որ ընտիր է և թանկագին հուսկ ուրեմն կորսնցնելու համար զանոնք: Իր կացու-թիւնը շատ դժուար էր և փափուկ, ու իր պարտքերուն գիտակցու-թիւնը այնքան խորունկ՝ որ թաղեց արցունքը սրտին ալքերուն մէջ, չափելով այս անյատակ վիշտին անդունդը, կսկծալի տանջանքներ լափեց անշշունչ, մաքառեցաւ զինքը կեղեքող յուսահատութեան ներ-քեւ չընկճելու համար և ուխտեց արիաբար շարունակել իր պաշտած կնոջը անձնուիրութիւնը զոյգ մը որբերուն նկատմամբ:

Հրաժեշտ տուաւ երիտասարդ հասակին մէջ, և կեանքի բոլոր հաճոյքներուն, ու հոգիին բոլոր կորովն ու իմաստութիւնը ամփոփեց անոնց անդորր ապագայ մը պատրաստելու մեծ գաղափարին շուրջը:

Դ.

Երկու որբերը կը զարգանային զիրար գգուելով և փարելով ի-րարու. եղբայրական գողտր բարեկամութիւն մը կը կապէր հետըզ-հետէ այս զոյգ մը աղարծի մանուկները իրարու՝ այնպիսի ներդաշ-նակութեամբ՝ զոր բնութիւնը միայն գիտէ հրաշակերտել:

Այլ զարմանալի է որ այս ներդաշնակութիւնը արդիւնք էր եր-կու հակառակ խառնուածքներու, ներհակ նկարագիրներու և տարբեր հասակներու: Տիգրան կարշնեղ մարմնով, խիստ դէմքով և անյող-

դողդ բնաւորութեամբ տղայ մըն էր. իր միտքը կ'իշխէր ստէպ սրտին և երբեք ենթակայ չէր յուզմանց տկարութեանց։ Մատղաշ հասակէն զարմանալի համբերութիւն մը ցոյց կուտար ամեն բանի մասին, այլ այդ համբերութիւնը առաջ կուգար իր եռանդի պակասութենէն և ոչ խոհուն դատողութենէ մը. իր համակրանքներն ու հակակրանքները տեւական չէին և ոչ ալ բուռն։ Սակաւախօս էր և շատ քիչ կը ժպտէր. իրմէ ստորադաս անձերու հետ հպարտ՝ իր հաւասարներուն հետ ցուրտ՝ իսկ իրմէ բարձրերուն նկատմամբ չարամիտ և հեգնոտ էր. իր յարաբերութեանց մէջ շատ ժլատ էր, վասնզի ապրելու համար մարդու պէտք չունէր իր բոլոր աշխարհքը իրմով միայն կը կազմուէր։

Հազիւ 20 տարեկան կար, երբ իր ուսումը կատարելագործելու համար զինքը Եւրոպա ղրկելու պէտքը զգալի եղաւ։ Սակայն ցուրտ, անթափանց, անկարեկիր այդ բնաւորութիւնը միակ տկարութիւն մը ունէր և անհունապէս կը փափկանար, կը զուարթանար, կը խոնարհէր, կը քծնէր իսկ, երբ հարկ կ'ըլլար փոքրիկ Բուբուլին ամենէն դոյզն քմահաճոյքին ծառայել։ Կը սիրէր իր հայրը իբրեւ պարտք, կը հնազանդէր անոր իբրեւ օրէնք. սակայն չէր կարող դիմադրել նազելի աղջկան մէկ բաղձանքին, երբ անոր քաղցր ձայնը աղաչէր իրեն:

Պ. Գեղամօֆ, ճշմարիտ որդեսէր հայր, թէպէտ շատ ծանր կուգար իրեն բաժնուիլ միակ որդիէն, յօժարակամ յանձն առաւ այս զոհողութիւնը անոր ապագային համար. բայց հօրը կամքը բաւական չէր Տիգրանին բախտը վճռելու. փոքրիկ բռնաւոր մը կար որ լալով կը բռնէր եղբօր ձեռքերը ու կ'ըսէր. «Մի՛ երթար»։

Հայր և որդի զինաթափ կ'ըլլային այս փափուկ զօրութեան հանդէպ և չարունակ հարկ կ'ըլլար յետաձգել Տիգրանին մեկնումը մինչեւ որ Բուբուլ վարժուէր այս գաղափարին, կամ զբաղում մը գտնէր այլուր։

Բուբուլին սիրտը հարուստ էր իղձերով ու սիրով, նուրբ և դիւրագրգիռ զգացմամբ, բուռն և աշխոյժ երեւակայութեամբ օժտուած, ուսանելու, զգալու, գործելու, սիրելու, երազելու, խօսելու, երգելու անզուսպ եռանդ մը կ'աճէր իր մէջ ամեն օր։

Կը սիրէր իր հայրը այնպիսի անսահման սիրով մը, որ իր ամեն հաճոյքներէն կամովին կը զրկուէր, անոր ծունկերուն վրայ նստած, զանազան հարցումներուն պատասխանելու և իր կողմէ մտացի հարցումներ ուղղելու համար և երբ յիշատակ մը գար մթագնել ճակատը վշտակիր հօրը, իր փոքրիկ գորովալից սրտին մէջ միշտ կը գտնէր բառ մը զայն սփոփելու համար:

Իսկ Տիգրանին նկատմամբ իր հակումը երախտագիտութիւն էր

այն հազարումէկ մանկական ծառայութեանց մասին, որոնցմէ չէր կրնար զրկուիլ։ Հայր Գեղամօֆի շէմքը, ձայնը, վարմունքը, ամեն ինչ աւելի հաճելի էին փոքրիկ աղջկան, բայց պէտք ունէր Տիգրանին, վասնզի կը խաղար իրեն հետ։

Բուբուլ ճանչցած չէր իր բուն հայրը, որուն համար ըսած էին թէ հեռու ճամբորդութեան մը գացած ու չէր վերադարձած։ Այդպէս համոզած էին մանկուհին անոր սրտէն հեռու պահելու համար ցաւը, զոր պիտի զգար բնականաբար, եթէ գիտնար թէ լքուած էր իր հօրմէն և ուրիշներուն գթութեան յանձնուած։ Միշտ զգուշացած էին այդ կասկածը տալէ զգայուն աղջկան, ապահովելով զինքը թէ բոլոր վայելած անդորրութիւնը կը պարտէր իր հօրը հարստութեան։

Մինչև տասը տարեկան, գերման մանկավարժ կնոջ մը խնամքին ներքև զարգացած էր Բուբուլ, և Գ. Գեղամօֆ կը նշմարէր արդէն թէ անոր նորածիլ հոգւոյն թեւերը կը խորտակուէին այդ չափուած, ձևուած նկարագրին բախելով։ Աւելի թարմ, աւելի առոյգ, աւելի գորովագութ խնամքի մը պէտք ունէր ան, որպէսզի իր բնական ձիրքերը մշակուէին և բարգաւաճէին։ Կը փափաքէր ազգային կրթութիւն մը տալ իր աղջկանը, և բախտ ունեցաւ գտնելու հայ վարժուհի մը իր փափաքած բարեմասնութիւններովը օժտուած։ Շատ վստահելի բարեկամի մը միջոցաւ ներկայացաւ իրեն դեռատի աղջիկ մը, որուն վրայ ամեն բան համեստութիւն և լրջութիւն էր, բայց ոչ այն կեղծուպատիր համեստութիւնն ու անտարբեր լրջութիւնը, որ արտաքին է միայն, և հոգիի թերութիւնները կը քօղարկէ, այլ ազնիւ, զգայուն վեհերոտութիւն մը, որ բոլոր անձը սիրելի և անձկալի կ'ընէր։ Բարձր դաստիարակութիւն մը ստացած էր այդ հիանալի աղջիկը իր հօր տանը մէջ. հայրը պետական բարձր պաշտօնեայ մը ըլլալով, վեհանձնօրէն ապրեցուցեր էր իր ընտանիքը նախանձելի բարօրութեան մէջ, բայց մեռնելէն ետքը, պարտքեր միայն թողած էր անոր։ Մայրը, ազնուատոհմ կին մը, ծախեր էր իր գոհարեղէնները այդ պարտքերը վճարելու համար, և հինգ տարիէ ի վեր կ'ապրէին իրենց ձեռական աշխատութեամբ։ Հիմա, իր մօրը մահուամբ որբ մնալով բոլորովին, կ'ուզէր ստանձնել դաստիարակութեան պաշտօն մը, որպէսզի հայթայթէ իր միակ եղբօր ծախքը, որ Իտալիա պիտի երթար քանդակագործութեան հետեւելու։

Այս տեղեկութիւնները լիապէս վստահութիւն ներշնչեցին Գ. Գեղամօֆին այդ աղջկան բարոյականին նկատմամբ, որ իր ծաղիկ հասակին մէջ կը նուիրուէր եղբօրը օգտին, և անմիջապէս յանձնեց անոր փոքրիկ Բուբուլին դաստիարակութեան պաշտօնը։

A III 33560

Ե.

Նորատի Հայուհին, որ մեր մելամաղձիկ Սօֆին էր, մեծ համակրութիւն գտաւ Պ. Գեղամօֆի տանը մէջ։

Առաջին վայրկեանէն, երկու որբ աղջիկները բնական հակում մը զգացին իրարու նկատմամբ, և հազիւ անցեր էին մէկ քանի ամիսներ, երբ արդէն Բուբուլին մատղաշ սիրտը խորունկ և վսեմ արձագանգներ կը գտնէր իր վարժուհիին հոգւոյն մէջ։

Սօֆիին ուշադիր միտքը անմիջապէս ըմբռնեց դեռաբոյս աղջկանը հոգեկան յատկութիւնները և պէտքերը, գուշակեց այն դիւթական վանկերը տարտամ՝ որոնք գեղարուեստներու միջոցաւ միայն կրնային թարգմանուիլ, կարդաց դիւրաւ այն մեծ բանաստեղծութիւնը զոր բնութիւնն ու տաղանդը կրնային յօրինել այդ հոգիին մէջ: Տուաւ անոր ձեռքը դաշնակ մը, վրձիններ և գիրքեր: Այդ խորազնին նայուածքը գիտեց հետզհետէ թէ սովորական դաստիարակութիւն մը բաւական չպիտի ըլլար այդ բացառիկ էակին, որուն բարձր ներշնչումներուն և տաղանդին թռիչ տալու հարկը զգալի կ'ըլլար օրէ օր, և թելադրեց Պ. Գեղամօֆին Եւրոպայէն առաջնակարգ արուեստագէտներ բերել տալ հաւասարապէս յագուրդ տալու համար այդ բեղուն բնութեան պահանջքներուն:

Ընդոստ դեռափթիթ Բուբուլին շղթայուած ձիրքերը դուրս ցայտեցին իրենց բոլոր շողերով։

Պ. Գեղամօֆ չէր այն հայրերէն որ հասարակութեան աչքին համեստ ներկայացնող ձգտումները ընդունիլ տար իր աղջկանը, խեղդելով այն վեհ բնազդները զորս զարգացնելու համար այնքան ջանք կը թափէր վարժուհին։ Ժամանակին ու միջավայրին վրայ տիրող բոլոր նախապաշարումներէն զերծ, կ'ուզէր անկախ դաստիարակութեան մը բոլոր պահանջքներուն համակերպիլ։ Կ'ըմբռնէր թէ կրթութեան վրայ հիմնուած ազատախոհութիւնը և ազատ վարմունքը մեծ և անկեղծ նկարագիր մը կ'արտայայտեն, և կը ժպտէր խանդաղակաթ, երբ այդ գեղանի փոքրիկ աղջիկը հրացայտ աչքերով կը վիճաբանէր ամեն ամեն բանի դէմ, որ անիրաւ ու ագեղ կ'երեւար իրեն։

Իսկ Սօֆի տանը նախախնամութիւնը դարձեր էր, ամեն ոք, մինչև իսկ Տիգրան, այն հպարտ բնաւորութիւնը, կը ջանար գոհ ընել զայն։

Երախտագիտութիւն և սէր շուտ արթնցան Սօֆիի փափուկ հոգւոյն մէջ Գեղամօֆ ընտանիքին նկատմամբ: Իբրև կուռք կը պաշտէր Բուբուլը, և այդ աղջիկը երբ սիրէր, ա՛լ սահման չէր ճանչնար։ Զգալու, եռանդագին զգալու, և այդ եռանդին զոհուելու կիրքը ունէր։ Անոր բարոյական պիտոյքը, եթէ ներելի է այսպէս ըսել, շատ

ԿԵՆՏՐՈՆԱԿԱՆ
ԳՐԱԴԱՐԱՆ № 2

աւելի էր քան նիւթականը։ Վիշտը որ այնքան կանուխ խորտակեր էր այդ հեգ էակին սիրոյ կապերը իր մատաղ հասակին մէջ, զրկելով զինքը իր ծնողքէն և այժմ իր եղբօրմէն, կը նետէր զայն այնպիսի հրեշտակի մը թեւերուն մէջ որ սէր ու ժպիտ էր համակ։ Ուստի կը կրկնապատկէր իր անձնուրաց խնամքը իր աշակերտուհիին նկատմամբ քանի կը խորհէր թէ, առանց անոր, լքուած պիտի մնար թերեւս անօգնական, իր պաշտելի եղբօրը օգնելու միջոցներէն զուրկ։

Մեծաքայլ կը ծաւալէր նաև Բուբուլին տաղանդը, աշխատիլը յոգնիլ չէր անոր համար, այլ պէտք մը։ Ուստի այս երկու ընտիր ուժերը այնպիսի հրաշալի արդիւնք մը առաջ բերին քիչ ժամանակի մէջ որ, Բուբուլ շատ մատաղ հասակին մէջ, արդէն համբաւ ըստացած էր ազգային շրջանակներու մէջ։

Զանազան նշանաւոր անձեր սկսեր էին անոր ձեռքը խնդրել, և թեկնածուներու թիւը կ'ստուարանար հետզհետէ։

Այս կէտը շատ երկիւղալի էր Պ. Գեղամօֆին համար։ Այնքան սիրելէ, այնքան խնամելէ ետքը, զրկուիլ այդ գգուելի էակէն՝ չապրել էր իրեն համար, և անշուշտ օր մը, այդ երկիւղը պիտի իրագործուէր վերջապէս։

Բարեսիրտ հայրը ստէպ իր աղջկանը շնորհքներուն և յաջողութեանց տեսարանէն յափշտակուած, կը գոչէր. «Աստուա՜ծ իմ, ի՛նչ պիտի ըլլայ արդեօք իր ապագան»։

Այս խօսքը շատ անգամ սարսուռ ազդած էր Բուբուլին, որ հակառակ իր մանուկ հասակին, կը գուշակէր թէ իր ամուսնութեան կ'ուզէր ակնարկել. և հաստատ միտքը կը դնէր մերժել ամեն առաջարկ որ պիտի բաժնէր զինքը իր սիրելիներէն։

Սակայն Պ. Գեղամօֆ անուշ երազ մը կը սնուցանէր. հարս առնել զայն որդւոյն, որուն հետ ազգականութեան կապ մը չունէր Բուբուլ։ Մեծ եղաւ պատանիին ուրախութիւնը, երբ հայրը այս յայտարարութիւնը ըրաւ իրեն. ոչ նուազ ուրախութեամբ լսեց Վարդանեանի աղջիկն ալ այս որոշումը, մտածելով որ այդ նոր յօդը պատճառ պիտի ըլլար իրեն երբեք չհեռանալ այն տունէն ուր այնքան երջանիկ եղած էր։ Անփորձ աղջիկը կրնա՞ր հասկնալ, մանուկ հասակին մէջ, թէ ինչ էին իր զգացումները այդ տղուն նկատմամբ, և թէ ինչ պէտք էր ըլլային։ Եթէ չափահաս իսկ եղած ըլլար, առանց սիրոյ բուռն զօրութիւնը ճանչնալու, պիտի կրնա՞ր միթէ գիտնալ թէ անխոհեմութիւն էր այդ տկար համակրութեամբ ամուսնանալու համակերպիլ։

Պ. Գեղամօֆ գրեց Բուբուլին հօրը՝ հաւանութիւնը ստանալու համար, և ան, որ կրկին ամուսնացած էր Պէլճիքի մէջ, պատասխանեց թէ ինք չէր ուզեր երբեք միջամտել իր աղջկանը վերաբերեալ

խնդիրներու, և թէ բացարձակապէս իրեն կը յանձնէր անոր ապագան կարգադրելու հոգը, քանի որ որդեգրած էր զայն։ Բայց, ըստ որում ամուսնանալու հասակ չունէր տակաւին այդ դեռափթիթ ամուլը, և մանաւանդ որ Տիգրան իր ուսումը աւարտած չէր, որոշուեցաւ որ մեկնի ան Գերմանիա երկրաչափութեան հետեւելու, որուն այս անգամ դիւրաւ հաւանեցաւ Բուբուլ իր սիրելի վարժուհւոյն ընկերակցութեամբը մխիթարուած։

Մեծ շուքով կատարուեցաւ նշանտուքի հանդէսը, և Բուբուլ պաշտօնապէս Գեղամօֆի նշանած հռչակուեցաւ։

Մէկ քանի օր ետքը, բախտաւոր պատանին կը մեկնէր յոյսերու և ըղձանքներու ազդած երջանկութեամբը հզօր՝ իր ուսմանց հետեւելու։

Զ.

Նոր հարուած մը կրեց Պ. Գեղամօֆ իր որդւոյն բաժանումէն։ Այդ ազնիւ էակը հոգեւին սիրած էր ինչ որ կը վերաբերէր իրեն, և արդէն սկսած ըլլալով կքիլ տարիներու բեռան ներքեւ, չոր վէրք մը բացուեցաւ իր զգայուն սրտին մէջ։ Առանց Բուբուլին ոգեւորիչ նայուածքին, առանց անոր գորովին և խնամքներուն անկարող ըլլար թերեւս տոկալ այդ զոհողութեան, որուն կը դատապարտէին զինք հարկն ու պարտքը։ Այդ զուարթադէմ աղջկան ներկայութիւնը լոյսի և խնդութեան մթնոլորտ մը կը ծաւալէր իր շուրջը, ուր անհնար էր սփոփանք չգտնել։ Անգիտաբար կը կատարէր ան մխիթարիչ հրեշտակի պաշտօնը որդեզուրկ հօրը և եղբայրազուրկ քրոջը նկատմամբ։

Տիգրան կը գրէր մերթ հօրը և մերթ երկու աղջիկներուն, և իր նամակները երբեք ցաւ մը, երբեք տրտունջ մը չէին արտայայտեր իր տարագրութեան մասին։ Կը նկարագրէր ան ցամաք ոճով մը այն դասերը որոնց կը հետեւէր, և տեղեկութիւններ կուտար իր առողջական վիճակին նկատմամբ։ Հօրը գորովագութ սիրտը կ՚սքանչանար այդ հասակին մէջ այդքան հասուն միտք և գիտցական արիութիւն գտնելով, պարտաճանաչութեան վսեմ սկզբունքի մը վերագրելով անոր անտարբեր ընթացքը, և չէր յագենար գովելէ այն փափուկ զգուշութիւնը, զոր պատճառ կը կարծէր պատանւոյն համբերութեան՝ իր սիրելիները չվրդովելու համար։ Բուբուլ իր բարի սրտով իրաւունք կուտար անոր, առանց մտածել համարձակելու թէ բուռն զգացումները այդչափ չէին կրնար չղթայուիլ և թէ զանոնք չղթայել գիտնալը կեղծել գիտնալ էր։ Սօֆի կը լռէր, կը զարմանար և կը մըտախոհէր։

Բայց նամակները կ՚սկսէին համառօտիլ հետզհետէ և ցանցառիլ։

Իսկ հօրը հիացումը կ'աճէր աշխատասիրութեան և զբաղմանց ծանրութեան վերագրելով այդ անփոյթ վարմունքը։

Երկու աղջիկները Պ. Գեղամօֆի ներկայութեան միայն կը խօսէին տարակայ պատանւոյն վրայ, իսկ իրենց առանձնութեան ժամերը կ'անցնէին գրականութեան, գեղարուեստներու և ընկերական այլ և այլ խնդիրներու մասին բանակցելով։

Նորափթիթ օրիորդին նշանուիլը քիչ մը երկիւղ ազդեր էր վարժուհիին անոր մտքին ու սրտին վրայ նոր տպաւորութիւններու ծագումը տեսնելու կասկածով, ինչ որ կրնար դարձնել ուշադրութիւնը իր սիրած առարկաներէն. բայց կը դիտէր անոր անփոյթ վարմունքը այդ մասին, և ջանքերուն կրկնապատկումը այն ասպարէզին մէջ ուր այնքան քայլեր առած էր արդէն։

Հասակի զարգացումը տաղանդի և դատողութեան նորանոր առաւելութիւններ կ'ընծայէր Բուբուլին, և այդ բարգաւաճումը հոգեկան ձիրքերու՝ այնքան արագ կը կատարուէր որ, Սօֆի, փոխանակ աշակերտի, խորհրդակից և սրտակից ընկերուհի մը սկսաւ տեսնել այդ դեռափթիթ աղջկան անձին վրայ։

Քանի՜ քաղցր է արդարև հաղորդակցութիւնը երկու մտքերու և սրտերու, որոնք զիրար կը ճանչնան ու կ'ըմբռնեն զիրար, որոնք միևնոյն կերպով կը խորհին, և եթէ իրենց գաղափարներուն մէջ տարբերութիւններ ալ ծնին, բարձրագոյն հորիզոնի մը մէջ իրարու ընդհարելով, հուսկ ուրեմն կը գրկեն զիրար և գրկընդխառն կը սլանան ամպէ ամպ, աստղէ աստղ, աշխարհէ աշխարհ։

Պէտք էր տեսնել թէ ինչ էին երկու աղջիկներ իրարու համար։ Կ'երգէին, կը կարդային, կը նուագէին, կը նկարէին և բնութեան հոգեփայլ տեսիլներով կ'արբենային իրարմէ ներշնչուելով, զիրար ամբողջացնելով։

Սօֆին կատարելապէս կը բաւէր Բուբուլին և ինք անով կը պարուրուէր, մինչդեռ իր սրտին մէկ մեծ մասը հոն հեռուն, եղբօրը քով թողած էր։ Կը խօսէր սակայն իր Գառնիկի վրայ բարեկամուհւոյն հետ, որ հաճոյքով մտիկ կ'ընէր և կը համակրէր անոր։

Քոյր եղբայր սակայն կը թղթակցէին, և այդ թղթակցութիւնը հրաշակերտ մըն էր սիրոյ, բանաստեղծութեան, անուշ զգացումներու, ճոխ և մոգական երևակայութեան: Հոն սեռ և հասակ չկար. քոյր եղբայր կը նուագէին իբրև երկձայն մեղեդիի մը երկու գուսանները, և այդ մեղեդիին մէջ մեղմանուշ՝ կուգային կը միանային երկու տարբեր հնչիւնները միևնոյն ներդաշնակութեամբ, իրարու ձայնին ելևէջներն ու նուագային ոլորումները աւելի յստակ ու զգալի դարձնելու համար։

Բուբուլ կը դիւթուէր անոնց ընթերցումէն և իրեն անծանօթ ըզ-

գացումով մը կը մտածէր Տիգրանին նամակներուն՝ ցուրտ ու կարճառօտ:

Այլ հուսկ ուրեմն կ'ոգեւորուէր խորհելով թէ իր եղբայրը չէր ան, և անշուշտ ակնածանքն էր, որ այդքան զգոյշ կ'ընէր անոր գրիչը. բայց եթէ համարձակէր լաւ մը քննել իր հոգւոյն խորը, պիտի ըսէր ան իրեն թէ փոխանակ նշանածին, կ'ընտրէր ունենալ այն վառվռուն եղբայրը, որուն սիրտը կարող էր խոյանալ անջրպետէն անդին իր ջերմ հրապոյրներովը ողողելու համար տարակայ քոյր մը։

Առաջին անգամ էր որ Պ. Գեղամօֆի հարսնցուն կ'սկսէր ճանչնալ զրկումի դառնութիւնը. բայց այս զրկումին գաղափարը կերպով մը մխիթարութիւն կը բերէր իրեն, խորհելով թէ ինք ալ այդ կերպով վիճակակից կ'ըլլար իր բարեկամուհւոյն, որ այնքան վաղ զրկուած էր իր հօրը գգուանքէն:

Ի՜նչ քաղցր է ըսել բարեկամիդ. «Եթէ դուն զուրկ ես գորովագութ հօր մը խանդաղատանքէն, ես բնաւ չեմ ճանչցած պաշտելի եղբօր մը կաթոգին սէրը. ուրեմն մեր ցաւերը նոյն են»։ Եւ որքա՜ն կը կեղեքի սիրտդ, երբ բարեկամէդ աւելի երջանիկ եղած ես կեանքի զանազան պարագաներուն մէջ, առանց քու բարօրութիւնը անոր հետ բաժնել կարենալու։

Այսպէս՝ ցաւը՝ գրեթէ բերկրանք կու տար բարեսիրտ աղջկանը, ժպիտը կ'ըսկսէր ճառագայթել իր բոսորագեղ շրթունքներուն վրայ։

Հետեւաբար այս միասիրտ ամոլը կը վայելէր համազգայ ընկերակցութեան մը բոլոր հեշտութիւնը, այնպիսի ճոխ և ազատ կեանքի մը մէջ, ուր ամեն իղձ կ'իրականանար անպայման։

Պ. Գեղամօֆ մեծ դիրք մը կը գրաւէր Պոլսոյ բարձրագոյն ընկերութեան մէջ, ուր երկու աղջիկները իբրև իր բուն զաւակները ընդունուած էին։ Ամենուրեք մեծ հիացման առարկայ եղած էին անոնք և իրենց տաղանդներովն ու գեղովը արդէն համբաւաւոր։

Բայց այդ եռանդոտ հոգիները չէին գոհանար միայն պաշտուելով, ծափահարուելով։ Հուր մը կը բորբոքէր անոնց հոգւոյն մէջ, հուր նուիրական, որ վերջապէս ծնունդ տուեր էր օրիորդներու նորահաստատ ընկերութեան մը, գեղարուեստներու մշակութեան նուիրուած, «Արուեստասէր Օրիորդաց» անունով, որ կոչուած էր մեծ դեր կատարել հայ իգական սեռի յառաջդիմութեան տեսակէտով, եթէ իրենց ժամանակին և միջավայրին նախապաշարումները աղէտքի սեւ տարափ մը չթափէին այդ զոյգ ճակատներուն վրայ լուսապայծառ։

Է.

Գառնիկին գալուստը նոր հաճոյք մը բերաւ երկու աղջիկներուն կեանքին մէջ։

Հազիւ մէկ քանի օր անցեր էր երիտասարդին հասնելէն ի վեր, և արդէն սիրելի եղած էր ամենուն։ Իր բնական կերպերուն մէջ այնքան փափկութիւն ունէր, վարմունքին մէջ այնքան լրջութիւն, և խօսակցութեան մէջ այնքան ճաշակ որ, անհնար էր ճանչնալ զայն և չհամակրիլ։

Այդ սակաւաթիւ օրերը անցեր էին քոյր և եղբօր միջեւ անվերջ խօսակցութիւններով, անցեալ վիշտերու և երջանիկ օրերու վերյիշումով։ Այլ այդ յիշատակները որչափ ալ դառն ըլլային, ներկային հաճոյքը աւելի զգալի ընելու միայն կը ծառայէին հիմա։ Ո՞չ ապաքէն ցաւը, որ անցեալ է, ներկայի ուրախութիւններէն աւելի հրապոյր ունի: Միտքը պէտք է աւերակներ թողու իր ետին որպէսզի հեշտանքով վայելէ իր շուրջը ծաղկած վարդաստանները։

Սակայն Գառնիկ թեթեւօրէն կ՚անցնէր այն ամենուն վրայէն, որ տրտմութիւն կը բուրէր։ Սօֆի, որ կարծես վիշտ զգալու յատուկ զգայարանք մը ունէր, կը գուշակէր իսկոյն ինչ որ ան կ՚սքօղէր իրմէ և աչքերը արցունքով կը լեցուէին։

Այս եղբայրական սիրոյ խանդավառութեամբ որքան ալ տարուած ըլլային քոյր և եղբայր, այնպիսի ազնիւ և քաղաքավար կերպ մը կար Գառնիկին վարմունքին մէջ, որ Գ. Գեղամօֆ և իր աղջիկը կ՚զգային թէ իրենք ալ Սօֆիին չափ առարկայ էին երիտասարդին ուշադրութեան։

Բուբուլ հիմա շատ իրաւացի կը գտնէր իր բարեկամուհւոյն տառապանքը եղբօրը հեռաւորութեան մասին, և այս զգացումը չէր ծածկեր անկէ։ Ինք առաջին անգամ Գառնիկը տեսնելուն՝ «Եղբայրդ ճիշդ քեզի կը նմանի» ըսեր էր։ Անկէ ի վեր, ամեն առթիւ «Որչափ կը նմանիք իրարու» կը գոչէր։ Անբիծ աղջիկը վարժուած չէր պայմանադրական կեղծիքներու, վասնզի կեղծելու հարկը զգացած չէր։ Անմեղութիւնը ի՞նչ պէտք ունի ծպտելու, եթէ գաղափարներու ուղղութիւնը շնորհէ անոր իր սեփական ազատութիւնը։

Բուբուլ անբծօրէն կը թողուր որ երեւայ բոլոր սքանչացումն ու բերկրանքը զոր կ՚ազդէր իրեն Գառնիկին ներկայութիւնը։

Սօֆի իրաւունք ունէր պարծելու իր եղբօրը անոնց վրայ յառաջ բերած ազդեցութեան մասին, և այդ պարծանքը այնքան երջանիկ կ՚ընէր զինքը, որ իբրեւ գերագոյն էակ մը կը պաշտէր զայն։ Իր տրտում դէմքը ժպտիլ սկսած էր յանկարծ նման դեռաբոյս վարդի մը, որուն թերթերը արեւուն տաքէն դեռ նոր թօշնիլ սկսած՝ ցօղի կա-

թիլ մը կը վերականգնէ զանոնք, ձօնելով իրենց կենդանութեան թոյրն ու բոյրը։

Գառնիկ ալ անծանօթ յուզման մը ենթակայ էր այն օրէն ի վեր, ուր իր դիւթական գեղովը շողշողուն երեւցած էր իրեն Բուբուլ։ Իր վարդափթիթ դէմքը, իր քաղցրահնչիւն ձայնը արբեցում մը կու տար երիտասարդին, որմէ կը վրդովէր ան, այլ փոխանակ խուսափելու, անոր մօտենալու խանդովը կ՚այրէր։ Անոր առանց նազանքի, ազատ ու անփոյթ կերպերը, որ իր հրապոյրներուն նկատմամբ մանկական տգիտութիւն մը կ՚ապացուցանէին, կը զարմացնէին, կը դիւթէին երիտասարդը։

Քանի օրէ ի վեր միեւնոյն տան մէջ կը բնակէր անոր հետ, վասնզի Գ. Գեղամօֆ չէր թողած զինքը որ մեկնի, և տակաւին մասնաւոր խօսակցութիւն մը չէր ունեցած Օր. Գեղամօֆի հետ. դեռ անծանօթ էին իրեն անոր գաղափարները, ճաշակներն ու զգացումները, այլ ուր որ կը պտտէր ան, ճառագայթ մը կ՚ելլէր անոր անձէն, որմէ հմայուած՝ արբեցութեան մը մէջ կ՚ապրէր Գառնիկ շարունակ։

Երբ օդը բաց ըլլար, Գ. Գեղամօֆ սովորաբար նախընթրիքը ծովեզերեայ պատշգամին մէջ պատրաստել կու տար, որուն ձեղունն ու պատուհանները ծածկուած էին տերեւազարդ սաղարթներով։ Ոստերուն մէջէն կը նշմարուէր ծովը փայլուն և երկինքը կապուտակ։ Այդ պատշգամը կը գտնուէր ճիշդ այն սրահին մէջ, ուր առաջին անգամ հանդիպեցանք Գառնիկին։ Առտուն, ամենէն կանուխ ելլողները այնտեղ կ՚սպասէին միւսներուն։

Սօֆիին եղբայրը, որ իր նորօրինակ յուզման պատճառաւ շատ քիչ կը քնանար, առտու մը կանուխ ելաւ անկողինէն, և մտնելով այն սրահը, ակնկառոյց մնաց վերստին այն պատկերին առջեւ, զոր այնքան ուշադրութեամբ դիտեր էր եկած օրը առաջին անգամ։

Բուբուլին մանկութիւնն էր ան. վարդի թուփի մը տակ նստած՝ վերջալոյսին յետին ցոլքերուն կը նայէր երազկոտ, որոնք կարծես հետզհետէ նուաղելու երեւոյթ ունէին, անուշ թերաստուերի մը մէջ թողլով դեռափթիթ աղջիկն ու վարդենին։

Բուբուլ ալ կանուխ արթնցած էր այն առտուն, և շուտով արդուզարդը աւարտելով, հոն վազեց Սօֆին գտնելու յոյսով։ Սակայն շփոթութեամբ դէպի ետ շարժում մը ըրաւ, երբ տեսաւ երիտասարդը այն դիրքին մէջ յափշտակուած։ Բնական երկչոտութիւն մը որ անծանօթ էր իր նկարագրին, մէկ քանի քայլ ետ մղեց զինքը, բայց ընդհուպ գտաւ իր անկեղծ համարձակութիւնը, և սրահէն ներս մտաւ զուարթ ու ժպտուն։

— Բարի լոյս, պարո՛ն Գումարեան, արդեօք անհանգի՞ստ կ՚ընեմ ձեզ։

Երիտասարդը ետին դարձաւ բոլորովին այլայլած, և թագուհի մը բարեւելու ակնածութեամբ խոնարհելով անոր առջեւ, մէկ քանի քաղաքավարական բառեր թոթովեց։

— Ի՞նչպէս կը գտնէք այս նկարին գծագրութիւնը։

— Հիանալի՛, օրիո՛րդ։

Եւ իբրեւ արուեստագէտ, իր սքանչացումը յայտնելէ յետոյ պատկերին դիրքին, վերջալոյսին երանգներուն, և տիպարին հետ ունեցած ճշգրիտ նմանութեան մասին յարեց․

— Շնորհաւորութիւններս, նկարին արժանի նկարիչ մը գտած ըլլալնուդ համար․ բայց ինչո՞ւ իր անունը չէ դրած հոս։

— Վասնզի նկարիչը որքան ճարտար, այնքան համեստ է, պատասխանեց Բուբուլ, և յայտնեց թէ Սօֆին նկարած էր զայն տարիներ առաջ, և Պ. Գեղամօֆ այնքան սիրեր էր, որ այդ սրահին մէջ դրեր էր միշտ աչքին առջև ունենալու համար։

— Չէի գիտեր թէ քոյրս այսքան տաղանդ ունի, օրիո՛րդ, կը զարմանամ և կը հիանամ թէ ճաշակին և թէ գործադրութեան վրայ։

Այդ պահուն Սօֆի սրահ մտաւ, և եղբայրն ու աշակերտուհին համբուրելէ ետքը, երբ Գառնիկ սկսաւ եռանդով խօսիլ միշտ պատկերին վրայ․

— Եղբա՛յր, ի՛նչ է ասիկա իմ պատկերիս քով, զոր նկարած է Բուբուլ, դուն չես ճանչնար իր տաղանդները։

— Բայց ե՞րբ կրնամ յուսալ․․․։

Բուբուլ անոր խօսքը կտրեց ծիծաղելով — Իմ տաղանդնե՛րս, ո՜հ, ա՜յնքան մեծ բաներ չեն, որ տեսնելու համար սպասցնեմ զձեզ։ Ճաշէն ետքը, եթէ հաճիք մեր պատկերասրահը գալ, արդարեւ գեղեցիկ հաւաքածոյ մը պիտի տեսնէք հոն ճշմարիտ արուեստագէտի գործերու, զոր հայրս Եւրոպայէն բերել տուած է։ Անոնցմէ մէկ քանի ընդօրինակութիւններ ըրած եմ միշտ Սօֆիին առաջնորդութեամբ։ Եթէ աշխատութիւններս հաճելի ըլլան ձեզի, ձեր շնորհաւորութիւնները իրեն ուղղեցէ՛ք, վասնզի իրեն կը պարտիմ ամէն բան։

Խօսակցութիւնը ընդհատուեցաւ Պ. Գեղամօֆի ներկայութեամբ։ Ամէնքը պատշգամին մէջ հաւաքուեցան, և նախաճաշը սովորականէն աւելի զուարթ տրամադրութեամբ տեղի ունեցաւ։

Ը․

— Սքանչելի՛ վրձին, գոչեց Գառնիկ կանգ առնելով դաշտանկարի մը առջև, որ կը ներկայացնէր ամայի ժայռ մը, ուրկէ վար անհեթեթ հեղեղ մը կը գահավիժէր։ Միայնութիւն կը տիրէր շուրջանա-

կի մէկ քանի ամեհի ծառեր, իբրեւ առանձնութեան հսկայ պահապաններ՝ կանգուն կը կենային դարեւանդի մը ստորոտը, եւ արեւը կիզիչ բոցով մը կ՚ողողէր դաշտն ու անդունդը։ Անսահմանելի մեծութիւն մը կար այս անշուք տեսարանին մէջ, բնաւ մարդկային հետք մը չէր տեսնուեր հոն։ Բնութիւնն էր իր ամենէն մեծավայելուչ կերպարանքին տակ, եւ ամայութեան ոգին կը հեռացնէր կարծես կենդանի արարածները իր պետութեան սահմանէն։

— Այս գեղեցիկ գործը անցեալ տարի հօրեղբայրս ղրկած էր մեզի Բարիզէն։ Սալոնին հրաշակերտներէն մէկն է եղեր, ըսաւ Բուբուլ։

— Տէ՛ր իր ընդօրինակութիւնն ալ, եւ ըսէ՛ թէ բնագրին արժանի չէ՞, հարցուց Սօֆի։

Գառնիկ չէր ուզեր ծածկել թէ բնական տեսարանները շատ քիչ համակրութիւն կ՚ազդէին իրեն, վասնզի ընդհանրապէս թերի էին եւ անկենդան։ Նկարչութեան մէջ մարդկային կեանքը կ՚ուզէր տեսնել ան, պատմական տեսարանները, որոնք ամենէն մեծ տեղերը կը գրաւեն եւրոպական մուզէոններու մէջ։

— Կրնաք գտնել թէ որքա՛ն յաջող պէտք է ըլլայ այս բէյզաժին գործադրութիւնը, որ ճաշակիս յարմար նիւթերը կը թողում եւ ասոր կը մօտենամ առաջին անգամ։

Բուբուլ միայն այդ ճիգը կը սիրէր եւ զայն կը մշակէր։ Բնութեան պարզ եւ անպաճոյճ տեսարանները մաքուր եւ անխառն զգացումները պաշտած էր միայն, եւ կը խոստովանէր թէ զանոնք նկարել անհուն բերկրանք կ՚ազդէ իր սրտին։

— Ներեցէք որ ըսեմ թէ ես տարբեր կերպով կը խորհիմ այդ մասին, յարեց արուեստագէտը, եւ հիանալի պերճախօսութեամբ սկսաւ բացատրել թէ բնութեան պարզ տեսարանները ունինք ամեն վայրկեան մեր աչքին առջեւ իրենց սեփական վայելչութեամբը. թէ անոնք կը մնան միշտ վերածնելու համար միեւնոյն կերպարանքով, այլ մարդիկ եւ իրերը թէպէտ վերածնին գերեզմանէն, կ՚այլակերպին ժամանակին օրէնքներուն համեմատ, թէ բնութիւնը իր պատմութեան մէջ անցեալ չունի նկարչական տեսարաններու համար, թէ մտքին երազներ տալու համար, հարկ է անցեալի մը դէպքերուն դիմել. հետեւաբար պատմական էջ մը աւելի ազդու է պատկերհանին կտաւին վրայ քան գետերու եւ սաղարթներու անհուն ներդաշնակութիւն մը։

Բուբուլ հմայուած այդ փայլուն պերճախօսութենէն չէր կրնար սակայն համոզուիլ թէ հմտութիւնը կարենայ հանճարէն առաջ անցնիլ գեղարուեստներու մէջ։ «Ուր կը մնայ ազատ երեւակայութեան հրաշալիքը», կ՚ըսէր, երբ միտքը բռնազբօսիկ դեգերի յիշողութեան անձուկ օրէնքներուն մէջ։ Մարդ երբ ճիգ կ՚ընէ յիշելու, հեղինակելու կարողութենէն բան մը կը կորսնցնէ եւ ո՞չ ապաքէն ստեղծումն է հանճարը։

Այնքան նուրբ ու սահուն բառերով, այնքան փափուկ ու մեղմ շեշտով մը կը խօսէր նորատի աղջիկը այս ամէնքը, որ կը սիրաբանէր կարծես քան կը վիճաբանէր: Յափշտակուած մտիկ կ'ընէր Գառնիկ առանց զայն ընդմիջել մտածելու, սրտանց բաղձալով որ իրաւունք ունենար ան:

Ու կը շրջագայէին սրահին մէջ, իւրաքանչիւր պատկերի առջեւ կանգ առնելով, եւ իրենց կարծիքները փոխանակելով: Նշանաւոր նկարիչներու գործեր կային հոն, զանազան դպրոցներու ներկայացուցիչներ, որոնց ամբողջութիւնը ահագին հարստութիւն մը կը ներկայացնէր, եւ զոր մեծ մասամբ Պ. Գեղամօֆ շատ սիրահար նկարչութեան, անձամբ գնած էր իր ուղեւորութեանց միջոցին, եւ մէկ մասն ալ անոր եղբայրը, զօրապետը՝ ղրկած էր իրենց:

Գառնիկ նկարի մը առջեւ կանգ առաւ յանկարծ, Շէֆէրի մէկ գործն էր. Հելլէնուհիներու հերոսութեան մէկ պատկերը, Ալի փաշայի նուաճած քաջերուն կիներն էին որ ինքզինքնին ժայռերն ի վար կը գլորէին անպատուութենէ զերծ մնալու համար.

— Ահա՛ իմ նախընտրած սեռս, ըսաւ Գառնիկ, հին դպրոցի ամենէն սքանչելի գործերէն մէկն է աս.

— Սքանչելի ձեզի համար որ կը ճանչնաք պատմութիւնը եւ նկարը միանգամայն, բայց մէկը՝ որուն անծանօթ ըլլային ասոնք, ի՞նչ պիտի մտածէր աս կանանց խառն ամբոխին վրայ:

Յետոյ, ուրիշ նկար մը ցոյց տալով հարցուց.

— Ի՞նչ կ'ազդէ ձեզի աս տեսարանը:

Քայլ մը դէպի ետ գնաց արուեստագէտը, եւ կարճատեսի նայուածք մը առնելով, քանի մը վայրկեան ուշի ուշով դիտելէ յետոյ, վստահ ձայնով մը ըսաւ.

— Կարծեմ օրիո՛րդ, այս նիւթը Շէքսբիրէն է. նոր գործ մը ըլլալու է, աս պզտիկ սարսափահար աղջիկը գերեզմանէն ելած Ժիւլիէթին կը նմանի Ռոմիոյի դիակին քով, բաւական սիրուն նկար մըն է:

— Բայց դուք ամէն բան գիտէք գոչեց նորատի աղջիկը ապշած՝ երիտասարդին գիւտին վրայ, ձեզմէ զատ ոչ ոք պիտի կարենար լուծել այդ հանելուկը, իսկ աս ողբերգական պատկե՞րը:

Վերստին միենոյն կերպով դիտեց Գառնիկ:

— Աս ալ Վոլթերի Զայիրին ամենէն սարսափելի տեսարանն է, ըսաւ. Այդ գոռոզ իշխանը իր սիրելւոյն անհաւատարմութեան իբր թէ ականատես, զայն սպաննելէ անմիջապէս ետքը, իր կարծեցեալ հակառակորդին անոր եղբայրը ըլլա՛լը կ'իմանայ հիմա: Եւ ահա՛ իր տագնապը, իր զղջումի տեսարանը, ահա՛ Զայիրին արիւնլուայ դիակը. անոր յետին սիրալիր նայուածքը իր դահիճին ուղղած, խեղճ եղբօրը աղիողորմ կերպարանքը եւ ջահերուն եղերական լոյսը

զոր սեւ գերիներ կը բռնեն մութին մէջ արիւնալի կրակներու մէջ։ Ա՜հ, զարհուրելի կերպով գեղեցիկ է․․․։

— Պաւլօ՛, գոչեցին երկու աղջիկներ միաձայն։

— Բայց ասոնք ձեր սրտին, ձեր մտքին միայն կը խօսին, որ այնքան հմտութիւն ունիք և սուր դատողութիւն մը։ Այս տեսարանին նիւթը չգիտցողին բան մը չի խօսիր։

— Գառնիկ բացատրեց թէ գեղարուեստին հրապոյրը ռամիկին անծանօթ վայելք մըն է արդէն, թէ նկարի մը բուն ոգին թափանցելու համար, պէտք է քիչ շատ մտքի զարգացում ունենալ, և թէ բնութեան տեսարան մըն ալ այնքան անորոշ է անմշակ մտքի մը համար որքան վիպական նկար մը։

— Դիտեցէ՛ք սա մացառը, ըսաւ Բուբուլ, այս տրտում և անկենդան բոյսը ճամբու մը եզերքը լքուած, ի՞նչ ունի որ այսչափ մելամաղձութիւն կ՚ազդէ։ Աչքերս արցունքով կը լեցուին ամեն անգամ որ կը նայիմ այս փոքրիկ բոյսին, հոգիս կը կապուի անոր, և կարեկցելով իբրև սիրտս մօտ էակի մը, կուլամ իր անբարբառ վիշտերուն համար։

— Այս մացառը Ռուստայէլի նշանաւոր գործին մէկ ընդօրինակութիւնն է, բայց կրնամ ըսել թէ շատ յաջողած է։

— Բուբուլը ընդօրինակած է իտալացի պատկերահանէ, ըսաւ Սօֆի, իսկ սա աղջիկը կը ճանչնա՞ս։

— Սօֆիիս բանաստեղծացումը, աստուածացումը, ըսաւ գորովալից նայուածքով մը պարուրելով իր քոյրը, և տեսնելով Բուբուլին ստորագրութիւնը, զարմացած պահ մը կանգ առաւ։

— Բայց ձեր տաղանդը անուրանալի է, օրիո՛րդ, ձեր վրձինը իր նիւթը ոգեւորելու, խօսեցնելու յատկութիւնը ունի։ Դուք իրաւունք ունիք նկարչութեան նիւթ ընտրելու ինչ որ հաճելի թուի ձեզ։ Գեղեցիկը ձեր տաղանդին մէջ է, և դուք կրնաք աներկիւղ նըկարել դաշտերու պարզ մանիշակը, անոր բուրումին բոլոր հրապոյրը դնելով թերթերուն վրայ ակներեւ։

Սօֆի ինքզինքը երջանիկ կ՚զգար իր սիրելի աշակերտուհիին ներբողը լսելով եղբօրմէն։ Եւ շարունակեցին իրենց պտոյտը սրահին մէջ, ներկայացնելով անոր դեռ բազմաթիւ վարպետի նկարներ, որոնց հեղինակները կ՚անուանէր և նիւթերը կը բացատրէր արուեստագէտը անվարան։ Նորատի աղջիկները կը զարմանային անոր բազմակողմանի հմտութեան և ճաշակին վրայ, և քաղցր զուարթութեամբ մը կը համակուէին տեսնելով անոր անկեղծ գնահատումը իրենց փոքրիկ գործերուն նկատմամբ։

Վերջալոյսը իր յետին ճաճանչները կ՚ամփոփէր սրահին պատուհաններէն և դեռ ծաղկահասակ արուեստագէտները չէին յագենար,

նկարներու մասին ընդհանուր գաղափարներու փոխանակութեամբ, բաղդատելէ իրարու գեղեցիկ մտածումներ, երբ Սօֆին յիշեց թէ գիշերը մօտեցած էր։

Երեքն ալ անհուն հրճուանք վայելած էին այս ազնիւ տեսակցութեան մէջ, ինչ որ խոստովանեցան իրարու։

Թ.

«Արուեստասէր Օրիորդներ»ու ընկերութիւնը հանդէսի մը պատրաստութիւնը կը տեսնէր։

Թատերական երեկոյթ մը պիտի սարքէր Պ. Գեղամօֆի ապարանքին պարտէզին մէջ, Պէօյիւք-Տէրէ։ Ներկայացուելիք խաղին անունն էր Մեպուլ, բայց ոչ ոք գիտէր թէ ով էր անոր հեղինակը։ Ամենուն յայտնի էր թէ այդ հեղինակութիւնը ընկերութեան անդամուհիներէն մէկունը պիտի ըլլար անշուշտ, սակայն ինչո՞ւ գաղտնի կը պահէին անոր անունը։

«Արուեստասէր Օրիորդներ»ը կարծես կը ջանային ի դերեւ հանել այն հինաւուրց առածը որ անխորհրդապահ կը հռչակէ իգական սեռը, եւ կամ թերեւս անոնցմէ իւրաքանչիւրը հեղինակին պատրանքը տալու համար ինքզինքին, բացարձակ լռութիւն կը պահէր ճշմարտութեան մասին։

Ամենքը հետաքրքիր էին գաղտնիքը իմանալու, միայն Գառնիկ անտարբեր կը մնար, հակառակ երկու աղջկանց ճիգերուն, որոնք ամէն միջոց ի գործ կը դնէին զայն շահագրգռելու համար։ Բայց ան կը պատասխանէր թէ նուիրական պարտք կը համարէր իրեն այդ գաղտնիքը յարգել։

— Ասիկա պարզապէս կ'ապացուցանէ թէ շատ կարեւորութիւն չէք տար մեր երեկոյթին, ըսաւ Սօֆի:

— Տարակո՞յս ունիս, քո՛յրս, յարեց Բուբուլ քիչ մը դառնութեամբ։ Պ. Գումրեան այնքան սովոր է Եւրոպայի նշանաւոր հեղինակներուն գործերը լսելու որ մերը խաղալիք մըն է իրեն համար, եւ անշուշտ մեր խեղճ սիրտերը չվիրաւորելու համար միայն ներկայ պիտի գտնուի երեկոյթին:

— Ա՛հ, շատ խիստ կը դատէք զիս, օրիո՛րդ, պատասխանեց երիտասարդը, բացատրելով թէ ոչ ոք իրեն չափ հետաքրքիր էր իրենց գաղտնիքին, բայց ոչ ոք իրեն չափ ակնածանք ունէր անոր նկատմամբ։ Եթէ կը լռէր պատճառը այն էր որ հաւատք ունէր թէ կրնային գաղտնիք մը պահել, եւ արդէն ինք շատ կը սիրէր խորհրդաւոր բաներ, իր հոգին ալ հակում ունէր դէպի անծանօթը որ

մտքին երազանքը կ'օրօրէ, առանց ցոյց տալու անոր յատակը, ուր ստէպ պատրանք միայն կը գտնենք։

— Եթէ գիտնաք թէ ինչե՛ր կը մտածեմ ձեր երեկոյթին վրայ։

— Բայց ի՞նչու չէք ըսեր մեզի, հարցուց Բուբուլ եռանդագին։

— Թող տուէք, օրիորդ, որ իմ երազներս ալ ձեզի համար գաղտնիք մը ըլլան, ըսաւ երիտասարդը հառաչանքով մը։

Այն գիշերը տեղի պիտի ունենար երեկոյթը։ Հայ թատերախումբ մը պիտի ներկայացնէր այդ խաղը, և դերերը գեղեցիկ ընտրութեամբ մը յանձնուած էին ծանօթ դերասաններու և դերասանուհիներու։

Շքեղ պարտէզը լուսեղէն մէտէօրա մը կը ներկայացնէր և կամարակապ ծառերուն ներքեւ կարգաւ շարուած հանդիսական տիկիններ, ու պաճուճանքը բաւական էր դիտողին աչքը շլացնելու և մոռցնելու թէ ուրիշ տեսարանի մը համար եկած էին հոն։

Ներկայանալի խաղը մտացածին էր բոլորովին և նորօրինակ, բանաստեղծական էր և լուրջ միանգամայն։ Կանացի դիւցազներգութիւն մը և ողբերգութիւն մը կրնար համարուիլ արեւելեան բոցաթոյր երեւակայութեամբ երկնուած և արեւմտեան նուրբ ու կոկիկ ոճով գրուած։ Հանճարեղ ու զգայուն, անարատ, գործունեայ կնոջ մը սէրն ու անձնուիրութիւնն էր. ապստամբ կնոջ մոլութեանց առիթ տուող ստրկութեան դէմ, ապստամբ կնոջ ծուլութենէն առաջ եկած սրտի տկարութեան դէմ, բայց այնքան սիրուն հիւսուածքներով լի, այնքան գեղեցիկ տեսարաններով զարդարուն, որ անոր նիւթին ու ոգիին ամենէն աւելի հակառակ կարծիք ունեցողներն անգամ կ'սքանչանային ու կը ծափահարէին։

Հետզհետէ ամենուն նայուածքը Բուբուլին վրայ կը դառնար, և փսփսուքով մը անոր անունը կ'արտասանուէր ամեն շրթունքներէ։

Իրաւ այդ սիրուն խաղին հեղինակը Օր. Գեղամօֆն էր. սակայն փափաքած էր ծածուկ մնալ, որպէսզի չհարկադրուէր ամենուն կեղծ կամ անկեղծ շնորհաւորութիւնները մտիկ ընելու, ինչ որ շատ նեղացուցիչ պարագայ մըն է դեռատի հեղինակի մը համար որ իր գործին յաջողութեան վրայ վստահ չէ։

Բայց երբ տեսաւ առաջին արարուածին յաջողութիւնը, աչքերովը Գառնիկը փնտռեց հասկնալու համար իր գաղափարներուն անոր վրայ առաջ բերած տպաւորութիւնը։ Ծառի մը տակ նստած էր ան ստուերուն ետին կէս պահուըտած։ Հրավառ նայուածք մը հանդիպեցաւ իրենին, և հիացման անճառ ժպիտ մը սահեցաւ անցաւ երիտասարդին շրթունքներուն վրայէն։ Հեղինակուհւոյն բերկրանքը չափ չունէր։

Երկրորդ արարուածը աւելի սքանչելի եղաւ։ Ծափերն ու «կեցցէ հեղինակը» գոչիւնները կը թնդացնէին պարտէզը, երբ վարագոյրը կ'իջնէր։

Բոլոր տեսարաններին տեւողութեան ատեն, Բուբուլ զգացեր էր Գումարեանի նայուածքը հիացումով մը իր վրայ սեւեռած, և երիտասարդը փոխադարձաբար դիտեր էր անուշ աղջկան դէմքին վրայ այն շնորհալի յուզումները որոնք անոր հեղինակած խօսքերէն աւելի պերճախօս էին, և կ'ընդնշմարէր սրտի այն գաղտնի երեւոյթներէն մէկը որոնք չեն բացատրուիր երբեք և սակայն կեանքը կը փոխեն։ Այդ թարմ դէմքին վրայ գոյներու ծլիլն ու մարիլը իրապէս յուզեալ, իրապէս ներշնչեալ սրտի մը արտափայլումն էին կարծես, և նայուածքը այդ փոթորիկին մէջէն իրեն կը դառնար շարունակ երկուորեակ աստղերուն բոցեղ փայլովը։

— Բոլորովին ձեր գաղափարներն են, օրիորդ, ինչո՞ւ կը վախնաք ինքզինքնիդ հանդէսին թագուհին հռչակելու, կը հարցնէին շատ կիներ, պարծանք չէ՞ միթէ անուննիդ դնել խաղի մը ճակատը որ բարձրացումն է մեր սեռին։

— Այս գաղտնիքը իմս չէ, կը պատասխանէր նորատի աղջիկը, ամբողջ ընկերութեան մը կը պատկանի, և մասնաւորներ իրաւունք չունին զայն յայտնելու. ուստի ներեցէք որ այս որոշումս յարգուի գէթ այս գիշեր միայն։

Երրորդ արարուածին սկզբնաւորութիւնը վերջ տուաւ ամեն խօսակցութեան։ Եւ բոլոր ծափերը, բոլոր ծաղիկները և հիացման բացագանչութիւնները Բուբուլին համար էին։ Այս անուղղակի պաշտամունքէն շլացած էր նորատի աղջիկը, որուն համեստութիւնը կը պատսպարուէր բաւական իր անունը ծածկող քօղին ներքեւ, այլ ինք չէր կրնար զսպել իր ուրախութիւնը, որ կը ցոլար դէմքին վրայ, քանի կը մտածէր թէ այդ եզական մեծարանքները Գառնիկին ներկայութեանը կը վայելէր, և իր նայուածքը, անուշաղիր, բազմաթիւ հիացողներու զարպասին, կ'երթար կը հանգչէր արուեստագէտին խորունկ և խանդավառ նայուածքին վրայ։

Ժ.

Հետեւեալ օրը, ամեն մարդ գիտէր հեղինակին անունը և Բուբուլին յաղթանակը կատարեալ եղեր էր։ Ամեն սիրտերու ազդող բառ մը, ամեն միտքի տիրող պատգամ մը, ամեն խիղճ յուզող խօսք մը, ամեն աչք հմայող տեսարան մը կը պարունակէր իր թատերախաղը։

Անշուշտ գտնուեցան անձեր մանաւանդ տիկիններ, որ գիտցին թէ վայելուչ չէր օրիորդի մը այսչափ կատարեալ գաղափար ունենալը սիրոյ մասին և բացատրել զանոնք։

Նախապաշարումը անկարողներու սփոփանքն է։ Եթէ չքնաղ ձիրքերէ զուրկ անձեր արժանաւորներու մասին չարախօսելու ազատութիւնը չունենային, ո՞ւր պիտի գտնէին մխիթարութիւն մը բնութեան կողմէ իրենց եղած զրկանքին։

Տարբեր դիրքի, տարբեր պայմաններու մէջ, Նախանձը կարենար թերեւս քանդել Բուբուլի փառքէն մաս մը, բայց անոր դիրքը բարձր էր և կեանքը վճռուած։ Մեծապէս իրաւունք և պարտք իսկ ունէր ան ամուսնական կեանքի մասին խորհրդածելու և խօսելու, ըստ որում նշանուած էր և քիչ ատենէն պիտի ամուսնանար:

Ասիկա մխիթարական պարագայ մըն էր կարգ մը օրիորդներու համար, որոնք կ'ըսէին թէ կարող էին իրենք ալ յայտնել շատ ինքնատիպ գաղափարներ այդ մասին, եթէ Պ. Գեղամօֆի նման ազատամիտ հայրեր շատ գտնուէին իրենց ձեռքովը իրենց հարսնցուին հանճարը պսակող:

Երիտասարդները միայն աննախանձ կը դրուատէին Նորատի հեղինակուհին, և սակայն եթէ անոնցմէ շատերուն առաջարկուէր Բուբուլին հետ ամուսնանալ՝ չէին համարձակեր։

Բարձրագոյն ձիրքերու տէր կին մը, արդարև կը շլացնէ ամենքը· բայց ոչ ոք կը հաւատայ թէ ատակ է ան ընտանեկան առաքինութեան։

Ամեն պարագայի մէջ, ոչ միայն իրեն չէին հասներ այս տեսակ բարբաջանքներ, այլ և մտքէն իսկ չէր անցներ մէկը որ կրնար աննպաստ կերպով դատել իր գործունէութիւնը, որ անբիծ հոգիին բերումն էր բացարձակապէս։ Այնքան վարժուած էր յարգուելու:

Բուբուլ իր կեանքին ամենէն գեղազմայլ ցնորքը վայելած էր այն գիշեր, առանց հասկնալու իր անսովոր արբշռութեան բուն շարժառիթը, որովհետև յաջողութիւնն ու յաղթանակները իրեն համար սովորական ըլլալով հանդերձ, բոլորովին տարբեր երանութիւն մը կ'ըզգար այս անգամ։

Գիշերն ի բուն բաբախեց իր սիրտը հրճուանքով։ Լուսինը եկաւ կեցաւ անոր անկողնին վերև. այլ թէ անոնք ինչ ըսին իրարու, ծաղկահաս աղջիկները գիտեն և կը յիշեն անոնք միայն որ երազի և յոյսի բոլոր քաղցրութիւնը վայելած են, անյագօրէն հեկեկալով իրենց երջանկութեան ժամերուն վրայ որ չանցնին փութով։ Ինչո՞ւ չերկարեցաւ, ինչո՞ւ չյաւերժացաւ այդ գիշերը, քանի որ սիրտ մը կը տրոփէր անոր մէջ երջանիկ։

Բայց միայն Բուբուլ չէր որուն աչքերէն խոյս կուտար քունը այն գիշեր։ Գառնիկ ալ հոգեկան անբացատրելի արբեցողութեամբ մտած էր իր սենեակը։ Մէկ պատկեր մը, մէկ գաղափար մը միայն կը գրաւէր զինքը, և Բուբուլն էր ան։ Զայն տեսած օրէն զգացեր

էր թէ նոր և տարօրինակ բան մը տեղի կ'ունենար իր մէջ։ Նախ չէր համարձակած ինքն իրեն խոստովանիլ այդ անճար տպաւորութիւնը, այլ այն գերագոյն ուժը, վերջապէս կը հարկադրէր զինքը ճշմարտութիւնը ընդունելու, և խոստովանելու թէ կը սիրէր, յիմարաբար կը սիրէր Բուբուլը։ Մեծ անդունդին եզերքն էր հէք երիտասարդը. եթէ քայլ մը առնէր... ո՞ւր պիտի մղէր զինքը այդ անմիտ, այդ անխորհուրդ սէրը։

Կը չափէր ինքզինքը Բուբուլին հետ, և արհեստին տարփացող փանաքի որդը կը համարէր ինքզինքը։ Այն լուսեղէն, այն երկնային էակը սիրել միթէ ներելի՞ էր իրեն։

Մեծաքայլ կը ճեմէր սենեակին մէջ, կարծես այդ շարժումով իր վրայէն թօթափելու համար բեռ մը որ հոգին կը ճնշէր:

Կային վայրկեաններ սակայն, ուր նորատի աղջկան իրեն ցոյց տուած գորովը յոյսի կայծիկ մը կը ցօղէր իր ծարաւ սրտին։ Այս յոյսը կը խելայեղէր զինքը։ Սիրուիլ այդ էակէն, առարկայ ըլլալ այդ վառվռուն իղձերուն որ տիեզերքը համայն վառելու չափ հուր ունէին և սիրով դիտուիլ այդ աչքերէն որոնք իր կեանքին միակ լոյսն էին համակ: Իր կեանքը հաճոյք կուտար մէկ վայրկեանի մը համար միայն։ Այդ գերագոյն երջանկութեան ճաշակը առնելէ ետքն ինչո՞ւ չմեռնիլ անոր երազը շարունակելու համար առ յաւէտ։

Այլ ցաւագին իրականութիւնը ամեն յոյս կը բառնար իրմէ։ Բուբուլ ազատ չէր։ Արդեօք իր սիրտն ալ լիովին նուիրա՞ծ էր իր նշանածին, այդքան անձնուիրութիւն, այդքան խանդավառութիւն երիտասարդ Գեղամոֆի՞ն վերապահուած էին արդեօք։ Ոչ ոք կը տարակուսէր այդ մասին, ինչո՞ւ կը կասկածէր Գառնիկ։ Սակայն եթէ այդ տարակոյսն ալ չունենար, կրնա՞ր իր սիրտը հեռացնել անկէ, միթէ տէ՞րն էր այլեւս իր սրտին։

Հիմայ, բացարձակապէս համոզուած էր թէ անհնար էր իրեն համար ապրիլ առանց Բուբուլին, ուստի կ'ուխտէր կապուիլ անոր ոտքերուն իբրեւ ծառայ, իբրեւ գերի, ինչ անուան տակ որ կարելի ըլլար, և մաշիլ անոր սիրոյն ու մեռնիլ անով։

ԺԱ.

Թատերական ներկայացումէն ի վեր մէկ քանի շաբաթ անցեր էր, և այդ միջոցին ամեն ճիգ ի գործ դրեր էր Գառնիկ Բուբուլին վստահութեանը և համարմանը արժանանալու համար։

Օր. Գեղամոֆ երբեք կասկած չունէր Գառնիկին զգացումներուն մասին։ Իր սիրտն ու անձը պատսպարուած կը կարծէր պարտքերուն

գաղափարով, այլ չէր գիտեր թէ այն ատեն ամենէն աւելի վտանգի մէջ է կին մը, երբ, իր գիրքին պատճառաւ, անխոցելի կը կարծէ ինքզինքը։ Իր կերպերը նուազ զգուշաւոր կ՚ըլլան, իր խօսքերը՝ նըւազ երկչոտ, և անապակ սրտի մը անմեղ հակման կը վերագրէ ամեն համակրանք որ ցոյց կը տրուի իրեն, մանաւանդ երբ սովոր է միշտ գորովի և հիացման բոյրերով շրջապատուելու։

Գառնիկ լուրջ էր իր խօսքերուն մէջ և ծանրաբարոյ։ Երբեք անզգոյշ բառ մը, յախուռն բացատրութիւն մը չէր մտնէր իր սիրտը։ Բուբուլ կը գնահատէր այն խոր ակնածանքը որուն ապացոյցը կուտար ան ամեն օր առանց բառ մը ըսելու, և ամեն օր քայլ մը աւելի կը մօտենար երիտասարդին, հասկնալով թէ այդ վէս բնաւորութիւնը մտերմութեան մէջ միշտ անփոփոխ ու բարձր պիտի մնար։ Որքա՜ն գռեհիկ կ՚երեւային հիմայ անոնք որ գովեստի հասարակ փունջեր կը յօրինէին իրեն համար, և որքան հրապոյր կը գտնէր այս լուռ պերճախօսութեան մէջ, ուր նոր հորիզոն մը կը բացուէր իր երեւակայութեան հանդէպ։

Սակայն կը նշմարէր որ հետզհետէ տրտմութիւն մը տարտամ, խուսափուկ կը մթագնէր երիտասարդին ճակատը, և իր հոգին կը սարսռար այդ սքօղուած ցաւի զգայութենէն, որուն հակահարուածը կ՚զգար իր մէջ։

Իսկ որքան գոհունակութիւն կ՚զգար անուշ աղջիկը, երբ կը նշմարէր թէ իր մէկ բառը, իր մէկ նայուածքը կը փարատէր ամեն հոգ ու թախծութիւն անոր ալ դէմքէն, ինչպէս իր հօրը և Սօֆիին։

Երեք երիտասարդները բոլոր օրը միասին կ՚անցնէին մերթ կարդալով, մերթ երգելով, մերթ նկարելով, մերթ խօսակցելով, և երեկոյին ձիով պտոյտի կ՚ելլէին անտառները, կամ կը նաւարկէին ծովուն վրայ։

Ծերունին հրճուանքով կը դիտէր անոնց ազնիւ ընկերակցութիւնը և յոյսով կ՚սպասէր ապագային։

Բուբուլ և Գառնիկ կը սիրէին վտանգները, և արշաւասոյր կը թռցնէին իրենց ձիերը փոսերու դարաւանդներու եզերքներէն, մերթ զիրար հալածելով, մերթ իրարու օգնութեան հասնելով, մինչ Սօֆի երկչոտ աղաւնիի մը պէս կը դողար երկու սիրելիներուն անխոհեմութիւնը դիտելով։

Երկու աղջիկներէն մէկը կ՚ստեղծէր վտանգը, և միւսը կը չարչարուէր անով։ Գառնիկ հաւասարապէս կը գոհացնէր երկուքն ալ, համակերպելով Բուբուլին յօժարութեանց, և պաշտպանելով զայն ամեն անգամ որ անոր անխոհեմութիւնը երկիւղ ազդէր Սօֆիին։

Բոլորովին տարբեր էր ծովային շրջագայութեան ժամանակ, որուն կը մասնակցէր ստէպ ծերունին։

Երեքն ալ կարգաւ կը թիավարէին, իւրաքանչիւրը ջանալով յոգնութեան մեծագոյն բաժինը իւրացնել, և երկու աղջիկները սախրալով միշտ տեղի տալու Գառնիկին, վասնզի մարմնական ուժն է թերևս միակը որ այրը բացարձակապէս կը գերազանցէ։

Բուբուլ երազուն կերպարանք մը կ'առնէր ծովուն վրայ ու կ'երգէր. Սօֆի կը մտախոհէր, Պ. Գեղամօֆ կը ժպտէր գոռովագին, և Գառնիկ հիացման վսեմ հեշտանքը կը վայելէր երեկոյեան ղով զեփիւռին դէմ՝ ծովուն ու երկնքին միջև, իր պաշտելեաց անուշ ձայնէն հմայուած: Երբ այդ երգերուն մէջ իր հոգիին տենչերուն համաձայն վանկ մը գտնէր, կը միացնէր անոր իր զօրեղ ձայնին հնչիւնը, և երկու սիրտ, երկու ձայն ներդաշնակ զիրար գրկած, ալիքներուն վրայ ծփծփալով, կը սաւառնէին անհունութեան մէջ անծայրածիր։

Ահա՛ այս յափշտակութեան բոլոր հրապոյրը կը վայելէր մեր խմբակը զայն կազմող հոգիներու իւրաքանչիւրը իր երազներուն հետեւելով։

Գառնիկ հետզհետէ կը յառաջանար իր սիրոյ անուրջներուն մէջ, և յոյսը օր քան զօր կը կազդուրէր զինքը։ Բուբուլ անորոշ մթնոլորտի մը մէջ կը յուզուէր, առանց երբեք կասկածելու, թէ իր հէք սիրտը գերութեան ցանցին մէջ կը բռնուէր այն թովիչ զօրութենէն, որուն կը հպատակէր։

Իսկ Սօֆիին բոլոր ուժը կ'ամփոփուէր իր եղբօրը անբիծ սիրոյն մէջ որ իր բոլոր կեանքը պիտի թունաւորէր։ Ո՛հ, ապագան, այդ ահարկու ուրուականը կը ծիծաղէր անոնց խարուսիկ բարեբաստութեան վայրկեաններուն վրայ. զոր փշրելու կը պատրաստուէր իր մահացու տապարին ներքև։

ԺԲ.

Գառնիկ սովորութիւն ունէր առտուները, երբ ապարանք գտնուէր, արշալոյսին հետ պարտէզ իջնելու, ուր ցօղաթարմ ծաղիկներէ խուրձեր կը յօրինէր, նախաճաշի պահուն երկու աղջիկներուն մատուցանելու համար: Այդ ծաղիկները իրենց մէջ խորհրդաւոր շարք մը կ'ունենային, և Բուբուլ ու Սօֆի զայն լուծելու կ'զբաղէին մէկ քանի վայրկեան։

Բուբուլ ծաղիկները կը պաշտէր, ինչպէս ամէն բան որ գեղեցիկ էր. կը մշակէր զանոնք մասնաւոր հոգածութեամբ, և տարօրինակ նախապաշարում մը ունէր անոնց արտայայտած նշանակութեան մասին։

Անգիտակցաբար կապուած փունջ մը, կամ դիպուածով նուիր-

ուած ծաղիկ մը կրնար վրդովել զինքը, եթէ տխուր իմաստ մը ունենար անի։

Մէկ քանի ամսէ ի վեր Գառնիկ կատարելապէս տեղեկացած էր դեռատի աղջկանը ճաշակին և զգացումներուն, ուր իր մատուցած բոլոր փունջերը կ՚արտացոլացնէին այն մանրակրկիտ հոգածութիւնը, որով կը ջանար ծառայել անոր յօժարութեանը։

Այս սրտառուչ ուշադրութիւնը և բուռն ճիգերը զորս ի գործ կը դնէր երիտասարդը իր բոլոր խնամքները աննշմարելի ընելու համար, խորապէս կը յուզէին Բուբուլը, որ կը գնահատէր այդ ամենուն արժէքը, և փոխարէն կը կրկնապատկէր իր գորովն ու մտերմութիւնը անոր նկատմամբ։

Առտու մը, սովորականէն բոլորովին տարբեր փունջ մը ստացաւ Բուբուլ, գեղանուրբ ճաշակով զետեղուած էին հոն ծաղիկները իրենց գոյներուն ներդաշնակութեան համեմատ, մանիշակին քով վարդը, վաղենիկը, ալկէօնը, շուշանը, կապուտակ յակինթին քով ամերիկեան խոռչածաղիկը. նարկիզը, քօղահեղձը, բոցակեզ ադոնիսին և ծիրանի հինածաղիկին ծովանցուկին տժգոյն թերթերը, և նուազկոտ եղրեւանիին քով սիլվիոյ գալար տերեւները կը ցոլային իւրաքանչիւր գոյնի շողն ու շնորհը բազմապատկելով։

Երկու աղջիկները հիացան, և ամեն ջանք թափեցին զայն լուծելու համար, բայց չյաջողեցան։ Հականիշ ծաղիկներ այնքան մօտ դրուած էին իրարու որ անհնար էր իմաստ մը հանել։

— Պէտք է որ ինքը բացատրէ մեզի ասիկա, գոչեց Բուբուլ, և պարտէզ վազեց արտօրանօք։

Ամսէ մը ի վեր ապարանքին մէջ չէր բնակեր այլեւս Գառնիկ, միայն շաբաթ իրիկունները կու գար. կիրակի օրը անոնց հետ կ՚անցընէր և երկուշաբթի առտու կը մեկնէր։ Աշխատանոց մը բացած էր հիմակ Ղալաթիոյ մէջ, և սկսած էր իր արուեստը կիրարկել։ Այս պարագային ալ, թէ՛ նիւթապէս, թէ բարոյապէս ձեռնտու եղած էր իրեն Սօֆի. նուիրելով անոր բոլոր խնայողութիւնները, և ան իր բոլոր արուեստը, բոլոր աւիւնը ի գործ կը դնէր արտադրելու համար այնպիսի երկ մը որ կարենար փառքի արահետը բանալ իր առջև։

Փոքրիկ սենեակ մը վարձեց իր աշխատանոցին վերի յարկը, որուն հետ սանդուխով մը կը հաղորդակցէր, և հասարակ ճաշարանի մը մէջ թեթև ընթրիք մը ընելէ ետքը, կու գար հոն աշխատելու և գիշերելու։ Իսկ շաբաթ իրիկունները, արձակուրդ ստացող դպրոցականէ մը շատ աւելի զուարթ, աշխատանոցը կը փակէր, և մանրակրկիտ արդուզարդ մը ընելով, Վոսփորի շոգենաւը կը մտնէր։

Կիրակի էր այն օրը, և արուեստագէտը առջի գիշեր հոն անցուցած ըլլալով, երկու աղջկանց ու ծերունւոյն հետ նախաճաշելէ ետքը, պարտէզ իջած էր, ծաղկոցին մէջ կարդալու։

Երբ նորատի աղջիկը բացատրեց իր հետաքրքրութիւնը փունջին նկատմամբ, Գառնիկ յայտարարեց թէ պարզապէս իսկատիպ յօրինուածք մըն էր, թէ բնաւ նշանակութիւն չունէր, և թէ փափաքած էր սովորականէն տարբեր բան մը ընել։

— Բայց ինչո՞ւ գրիք այս վաղնիկները, հարցուց դեռատի աղջիկը։

— Վասնզի իրենց նշանակութեանը ուշադրութիւն չըրի, պատասխանեց արուեստագէտը, շատ կը ցաւիմ, եթէ անհաճոյ բան մը ըրի ձեզի անգիտակցաբար։

— Անհաճո՛յ, երբե՛ք... բայց կ՚ըզգամ թէ տխուր բան մը պիտի պատահի ինծի այսօր...

Երիտասարդը շփոթած անոր երեսը կը նայէր, ջանալով ապահովել զինքը։ Այն ատեն Բուբուլ զգալով թէ որքան ծաղրելի էր իր մանկական երկիւղներովը, որոնք իր գերման վարժուհիէն մնացած էին իրեն. սկսաւ հեգնել իր այդ նախապաշարումը, և խօսակցութեան ձեւը փոխելու համար, բացատրեց անոր ծաղիկներու համար իր եռանդուն յարումը։

— Ամենէն շատ սիրածներս, մամուլի ներքև չորցնելով, կը թունաւորեմ փտութենէ պահպանելու համար, և թուղթերու վրայ փակցնելով, կը պահեմ ալպոմիս մէջ։

— Ալպո՞մ մը ունիք։

— Շատ սիրուն ալպոմ մը, ցուցնեմ ձեզի։

Եւ ծաղկոցին մէկ դարանին մօտենալով, գզրոց մը քաշեց, մէջէն խոշոր հատոր մը առաւ և ներկայացուց անոր։

Աննկարագրելի բերկրութեամբ մը լեցուեցաւ երիտասարդին սիրտը, երբ տեսաւ որ բոլոր թերթերը լեցուած էին իր նուիրած ծաղիկներով։ Յոյսի, երջանկութեան քաղցր վայրկեան մը ունեցաւ, աչքերը անբացատրելի հուրքով վառուած նորատի աղջկան դարձան վերստին։

Բուբուլ կարդաց այդ նայուածքին մէջ անոր հոգւոյն բոլոր երախտագիտութիւնը, յո՞յսն ալ արդեօք... Աչքերը խոնարհեց, գունատեցաւ, քայլ մը ետ քաշուեցաւ ինչ որ բնական երեւցեր էր իրեն պահ մը առաջ, հիմա սկսաւ վախ տալ։ Զղջաց իր անխոհեմութեան վրայ։ Դէմ առ դէմ կեցած էին և բառ մը չէին գտներ ըսելու։ Ի՞նչ պիտի ըսէին...։ Այդ ծաղիկները բաւական պերճախօս էին...։

Յանկարծ ոտնաձայն մը լսուեցաւ. Սօֆի ծաղկոցէն ներս մտաւ։

— Գեղեցիկ լուր մը ունիմ գոչեց զուարթօրէն, բայց չեմ կրնար ըսել, հայրիկը անձամբ կ՚ուզէ հաղորդել, և ձեզի կ՚ըսպասէ։

— Որո՞ւ կը վերաբերի գեղեցիկ լուրդ, հարցուց Գառնիկ, կարծես երազէ մը սթափած։

— Բուբուլին։

Օր. Գեղամօֆ սաստիկ շառագունեցաւ, յետոյ գունաթափ եղաւ վերստին, տխուր նախազգացումը կը տիրէր նորէն իր սրտին ու յամրօրէն հեռացաւ Սօֆիին որ արտորնօք կը քալէր դէպի տուն, առանց նշմարելու բարեկամուհւոյն տարօրինակ այլայլութիւնը։

Բայց եղբայրը, ուշադիր նորատի աղջկան բոլոր վրդովումին, անձկութեամբ մօտեցաւ անոր, և առանց բառ մը ըսելու, թեւը մտնելով, տարաւ մինչեւ սենեակին դուռը ուր նստած էր ծերունին ձեռքը թուղթ մը բռնած։ Սովորականէն աւելի զուարթ կ'երեւար ան, բարձըր կը բռնէր ճակատը, և աչքերը կը նշուլէին անսովոր կայծով մը։ Իր բոլոր անձը բերկրանքի վսեմութեան մէջ ոգեւորուած կը թուէր։

Այս տեսարանին առջեւ գրեթէ անհետացաւ Բուբուլին յուզումը, և պատկառանքով մօտեցաւ անոր։

Ծերունին իր թեւերուն մէջ առաւ դեռափթիթ աղջիկը, և աչքերը երկինք վերցնելով դողդոջուն ձայնով մը։

Օրհնեա՛լ ես, Աստուա՛ծ, որ այս երջանկութեան արժանի կ'ընես զիս. օրհնեա՛լ ես որ ինձ կը դարձնես զաւակս։ Թող տուր որ ապրիմ Տիգրանս ալ այսպէս գրկելու եւ երկու սիրելիներուս միութիւնը տեսնելու համար։

Գորովալից հօրը հնչիւնը չեմ գիտեր ինչ խորունկ բան մը ունէր, որ կարծես երկինքէն կուգար։ Ամէնքն ալ համակուեցան երկիւղածութեամբ, մանաւանդ երբ տեսնուեցան երկու լուին չիթեր որ անոր արծաթ մօրուքին ի վար կ'իյնային անշշուկ։

Ո՞վ տեսած է ծերունւոյ մը արցունքը առանց հոգին կեղեքուելու, ո՞վ ներկայ գտնուած է այդ տառապանքէ մաշած էակին բարեպաշտութեան տեսարանին, առանց ծունր դնելու, ո՞վ կրնայ անյոյզ լսել այդ դաշն ձայնը, որ երկինք կը բարձրանայ ոչ թէ իրեն՝ այլ զաւակներուն համար բարօրութիւն հայցելու, եւ ո՞վ տրամադիր չ'զգար ինքզինքը իր սիրելագոյն իղձը զոհելու այդ վսեմ հոգւոյն մէկ հառաչանքը արգիլելու համար։

ԺԴ

Երիտասարդ Գեղամօֆ իր երկրաչափական ուսմանց շրջանը յաջող քննութեամբ մը աւարտած եւ վկայականը ստացած, ճամբայ ելլելու կը պատրաստուէր Պոլիս դառնալու համար, և կանխաւ զեկուցած էր հօրը իր գալուստը նամակով մը, որմէ ծերունւոյն զգացած ուրախութեան ականատես եղանք մասամբ։ Տիգրան իր 26րդ տարին կը թեւակոխէր այն ատեն, առոյգ էր և կորովի մարմնով։ Գերմա-

նական խստամբեր ու պարզ կեանքի սովորոյթները իր անձին ու նը-կարագրին վրայ այնպիսի մեծ փոփոխութիւններ առաջ բերած էին որ, գրեթէ օտարացած էր իր հայրենիքին մէջ վարած կենցաղին ու յօժարութեանց։

Տակաւ նուազելով՝ անհետացած էր իրմէ այն աշխոյժը, որ մանկութեան յիշատակներուն հետ ապագային նպատակները կը կազմէր իր մէջ. իր բոլոր ժամանակը աշխատասիրութեան և ուսանողութեան օրինաւոր յարատեւութիւն մը եղած էր, իբրեւ միակ զբօսանք և հաճոյք ունենալով որսորդութիւնը, որուն համար սէր ունէր, և որուն սակայն արձակուրդի անզբաղ ժամերը միայն կը զոհէր։ Տիգրան չունէր այն խառնուածքը, որ իր ազատութենէն օգուտ քաղելով՝ չարաչար գործածէր իր ժամանակը։ Կը հետեւէր իր ուսմանց ոչ թէ անոնց համար բուռն սէր մը ունենալով, այլ վասնզի իր նպատակն էր ան, և իր մտային կարողութիւնը աւելի կը յարմարէր ըմբռնելու ինչ որ որոշ էր ու սահմանաւոր, ինչ որ չափի, հաշուի և ուղիղ գիծերու վրայ կը կայանար։ Իրեն համար գիտութիւնը երկրաչափութենէն անդին չէր անցներ, և ինչ որ չէր չօշափեր զայն, սուտ էր ու երեւակայական։ Հետեւաբար ոչ փոյթ ունէր ուրիշ բան ուսանելու և ոչ իսկ տեղեկանալու թէ գիտութիւնները ո՛ւր կը հասնէին։ Երեւակայութեան և սրտի պէտքերուն մասին չատ ժուժկալ էր, և հազւոյն այս անփոփոխ տրամադրութիւնը կը ներէր իրեն կանոնաւոր կեանքի մը անցնիլ։

Պանդխտութեան մէջ զբօսնելու կամ կեանքի միօրինակութիւնը համբերելու տենչերը ընդհանրապէս այն յիշատակներէն կը ծագին, զորս կը թողու մարդ իր հայրենիքին գիրկը։ Սիրտը դէպի ետ թողած, համակրութեանց ծոցը կը խոյանայ և անոնց պատկերը կամ գէթ ստուերը կ՚որոնէ ամենուրեք։ Տիգրան զերծ էր իսպառ այս տկարութենէն, հեռաւորութիւնը չափաւորած էր իր համակրութիւնները, և իր հօրն ու Բուբուլին նկատմամբ ունեցած սէրը աւելի պարտականութեան գաղափարէն կուգար իրեն, քան սիրելու պէտքէն։

Գարնան լուսափայլ առաւօտները, աշնան մելամաղձիկ երեկոները, ձմեռուան երկարատեւ գիշերները, ամառուան անվերջանալի միջօրեաքերը, ոչ իսկ տօնի կամ յիշատակի օրերը չկրցան կորզել անոր սրտէն հառաչանք մը, որ այնքան բնական է տարագիր հոգիներու։

Երա՜նի անոր, որուն սրտին դուռները փակուած են ամեն յուզմանց դէմ, անոր կեանքը փուշ չունի, թէպէտ վարդ ալ չունի։ Այդ երանելի էակներէն էր Տիգրան, և կը վարէր անփոյթ ու անվիշտ ուսանողի կեանքը, առանց անցեալը յիշելու կամ ապագային վրայ խորհրդածելու։ Դպրոցական կեանքին մէջ, պարզ բնաւորութիւն մը նկատուած էր ան, և իր ընկերները կը յարգէին զինքը առանց մասնաւոր համակրանք մը տածելու իրեն համար։

Ինքը սփոփանքի և բարեկամութեան տենչը չունենալուն՝ ուրիշներուն այդ պէտոյքն ալ լրացնելու անտարբեր էր. սակայն այդ անտարբերութիւնը ոչ թէ իր անզգութենէն առաջ կուգար, այլ պարզապէս ուրիշներու զգացմանց թափանցելու անկարողութենէն, որ բնական հետեւանքն է խաղաղասէր և սակաւայոյզ սրտի մը:

Մասնաւոր հրապոյր մը չունէր իր վարմունքին մէջ, ոչ ալ թերութիւն մը որ իր անուան վնասէր:

Ամէն տարի, իր տարեդարձին օրը կը հրաւիրէր դասակից ընկերները իր բնական պանդոկին մէջ սեղանակից ըլլալու իրեն և ինք ալ փոխադարձաբար մէկ քանի անգամ ներկայ կը գտնուէր անոնց ընտանեկան խնճոյքներուն: Ահա իր միակ զբօսանքն ու զուարճութիւնը, բոլոր տարւոյն մէջ:

Գերման միջակորեարին, կեանքի անպաճոյճ ու սակաւապէտ սովորոյթները խիստ հաճելի էին իրեն, և քանի կը վարժուէր անոնց, իր հայրենի տանը ճոխութիւնը աւելորդ շռայլութիւն մը կը թուէր իրեն, ու կը խորհէր թէ աւելի հանգիստ կ՚ըլլայ մարդ պարզ կենցաղի մը մէջ, քան փառաւոր ապարանքի մը և շքեղութեան մէջտեղ: Չէր մտաբերեր բնաւ թէ իր հայրը նշանաւոր մայրաքաղաքի մը ամենէն փարթամ մեծատուներէն մէկն էր, մինչ իր ասպնջականները գաւառիկ միջակ ընտանիքի զաւակներ:

Չկան մարդիկ որ արքայական բնազդներով խրճիթներու մէջ կը ծնին, և մարդիկ որ գահ մը կը գտնեն իրենց օրրանին վերեւ, փոխանակ քահի մը որուն արժանի են: Այսպէս հակառակ իր բնաւորութեան, իրական ցաւ մը զգաց Տիգրան, երբ դպրոցական շրջանը աւարտելով ճամբայ ելաւ Պոլիս դառնալու համար: Մէկ քանի տարի Եւրոպա անցընող երիտասարդներու մէջ շատ հազուադէպ չէ զգացումը, մանաւանդ երբ հզօր զօդով մը կապուած չեն իրենց բնավայրին:

Բայց Տիգրան ունէր այդ զօդը, և թէպէտ հեռաւորութեան իր վրայ ունեցած հզօր ներգործութիւնը ակներեւ էր, սակայն կարելի չէ ուրանալ թէ երբեք մտքէն չէր անցուցած անհաւատարիմ ըլլալ այն ուխտին, որ զինք կը կապէր Բուրուլին հետ: Ընդհակառակը, այդ էր միայն զինք Պոլիս բերող նպատակը:

Առանց այդ պարտականութեան գաղափարին, թերեւս երկմտէր, թողուլ իր սիրելի Գերմանիան, ուր այնքան հանգիստ էր և գոհ: Արդէն Գեղամոֆի ապարանքն ալ կը պատրաստուէր արժանապէս ընդունելու իր միակ ժառանգորդը: Պէտք էր տեսնել այն փափուկ հոգածութիւնը, որով երկու օրիորդները կը ճգնէին զարդարել երիտասարդին յատկացեալ սենեակները, և պատրաստել անոր գործածութեան վերաբերեալ կահերն ու պէտոյքները:

Իրենց սէրին յատուկ նրբութեամբ կը ջանային գուշակել ինչ որ կրնար կարեւոր ու հաճելի ըլլալ ուսումնաւարտ երիտասարդի մը, եւ առէջ կը դիմէին Գառնիկի օգնութեան, այրական ճաշակի մասին ալ անկէ խորհուրդ ստանալու համար։

Բուբուլ ճշմարիտ ուրախութիւն մը զգացեր էր իր մանկութեան բարեկամին գալուստը իմանալով, եւ անցեալի յիշատակներուն միջոցաւ նոր Գառնիկ մը կը յօրինէր իր երեւակայութեան մէջ: Կանխաւ կը յուզուէր մտածելով այն վայրկեանին, ուր իր նշանածը Սօֆիին եղբօրը հետ դէմ առ դէմ պիտի գար, հաւասար եռանդով ու հմտութեամբ ճոխացած, եւ ձեռք ձեռքի պիտի տային իրենց ծերունի հօրը նոր ուժ մը, եւ Սօֆիին ու իրեն զգացմանց ու գաղափարներուն նոր զարկ մը տալու համար։

Կը խորհէր անփորձ աղջիկը, թէ իրենց երջանկութիւնը անխառն պայծառութեամբ պիտի փողփողէր այնուհետեւ, թէ երբեք չպիտի տեսնէր ծերունւոյն մտահոգութիւնը որ այնքան ցաւ կը պատճառէր իրեն, թէ Տիգրանին անձին մէջ ծերունին կորսուած որդի մը պիտի գտնէր, Սօֆի զօրավիգ եղբայր մը, Գառնիկ անձնուէր բարեկամ մը, եւ ինք պաշտելի ամուսին մը, եւ իր զուարթ խորհուրդները կը խօսէր յայտնապէս, առանց երբեք կասկածելու թէ իր բերկրանքը արիւն կը քամէր անբախտ արուեստագէտին սրտէն։

Հէ՛ք, անուշ արարած, չէր գիտեր թէ անագորոյն բախտը, որ կը նախանձի մահկանացուներուն երջանկութեան տեսարանէն, աղէտքի խորունկ փոս մը պեղէր իր ոտքերուն տակ։

Արդարեւ, կեանքի մէջ այն ատեն կը հասնին մեծ վիշտերը, երբ մարդ երջանկութեան շաւիղին մէջ կ՚ըսկսի հաւատալ իր յոյսերուն ու անուրջներուն իրականացմանը։ Աւա՜ղ, այս դառն փորձառութիւնը վայրկեան մը կ՚իշխէ հաւատացնելու մեզի, թէ ոխերիմ զօրութիւն մը կայ տիեզերքին մէջ, որ մեր ցաւերուն տեսարանովը կը հրճուի։

Իսկ Գառնիկ որ պահ մը անհիմ ցնորքներու հեշտութիւնը վայելած էր, պատրանքի սարսափելի չարչարանքը կը կրէր հիմայ։

Կ՚ըսկսէր հաւատալ թէ լոկ եղբայրական բարեկամութեան մը, անմեղ կարեկցութեան մը նշան էր այն անմեղ աղապատանքը զոր կը վայելէր Բուբուլին կողմէ, եւ այն ազնիւ հիւրընկալութիւնը արդիւնք էր արգահատական զգացման մը, զոր կը տածէր այդ հրեշտակ աղջիկը ամեն տառապեալ էակներու նկատմամբ։

Ինքն ալ ուրեմն մէկն էր այն թշուառ արարածներէն Բուբուլին համար։ Առանց հարստութեան, առանց ընկերական դիրքի. խեղճ երիտասարդ մըն էր, որուն ընտանեկան ազնուականութիւնը մոռցուած էր ընկերութեան մէջ, հօրը մահուընէն ետքը։ Ի՞նչ բան այլեւս կըրնար արժանի ընել զինքը այդ չնաշխարհիկ օրիորդին անգին սիրոյն։

Դեռ երէկ իր արուեստովը հպարտ և անձնական չքնաղ ձեռքերովը յուսալից, աննշան էակ մը կ'զգար ինքզինքը այդ պահուն։ Կը մոռնար թէ իր յաղթանակները հառաչել տուած էին ստէպ գեղանի երիտասարդուհիներ, կը մոռնար թէ զաւակ էր բարձրաստիճան հօր մը, և կը յիշէր միայն այն օրերը ուր իր մօրն աշխատութեամբը ապրած և քրոջը անձնուիրութեամբը դաստիարակուած էր։ Ոչ թէ մրցման, այլ բաղդատութեան իսկ մտնելու ոյժ չէր զգար իր վրայ երջանիկ Տիգրանին հետ, զոր իր եռանդուն երեւակայութիւնը ներըզմիտ նկարագրին համեմատ, կատարելութեան տիպար մը կը յօրինէր։

Ցաւոյ, կը մտածէր թէ մանկամարդ աղջիկը անմեղ էր բոլորովին, ըստ որում չէր ունեցած ձև մը, չէր արտասանած բառ մը որ իր անմիտ սէրը քաջալերած ըլլար։ Ինք էր միայն որ պատիր մեկնութիւններով ինքզինքը խաբած էր մինչև այն ատեն։ Սակայն սաստիկ կը տառապէր, առանց իր անձկութիւնը արտաքուստ յայտնի ընելու։ Կը մտածէր թողուլ մեկնիլ այն վայրերէն, որոնք այսուհետև անհանդուրժելի պիտի ըլլային իրեն, և ամայի անձաւներու աւանդել իր արցունքն ու հառաչանքը, վշտաբեկ հոգւոյն հետ։

Այլ իր անյուսութիւնը զարմանալի հակասութիւններ ունէր, ինչպէս բոլոր զգացումները այն հոգիներուն, որոնք գիտեն ջերմապէս սիրել։

Ամեն անգամ որ իր խցիկին մէջ առանձին կը մնար աղջամուղջին ու իր վիշտերուն հետ, և երկարատև տքնութիւններէ ու սրտամաշ յուզումներէ խոնջ՝ անկողին կը մտնէր, կարծես խելագարութիւն մը կու գար վրան, շրջմոլիկ հուր մը կը դառնար գլխուն մէջ, և ինք դուրս կը սլանար երթալ Բուբուլին ոտքերը իյնալու և արցունքով գթութիւն հայցելու համար անկէ։ Իսկ եթէ գլանար, խելէ յափշտակելու զայն իր ընտանեկան երջանիկ բոյնէն։

Բարեբախտաբար, այդ բաղդագուշանքները կարճատև էին։ Փոթորիկը կը գոռար, կը փայլատակէր, այլ առանց չանթահարելու. անձրևով մը կը վերջանար։ Արցունքը վերջ կու տար ամեն մտաղի խորհուրդներու, բանականութեան լոյսը կը սկսէր ծագիլ, և ամօթահար կ'իյնար վերստին իր անկողնին վրայ արտասուաթաց։ Երկարատև տքնութիւններէ նուաղած աչքերը, զոր զգալի նիհարութիւն մը կը խոռոչէր, հիւծման քաղցրութիւնը կը դրոշմէին իր դէմքին վրայ։ Անճառ ու վսեմ շնորհ մը կ'աւելցնէր խորին մելամաղձութիւնը հոն, և անդիմադրելի հրապոյր մը կու տար բոլոր անձին։ Երկու աղջիկները հմայուած կը դիտէին այդ ողբերգու պատկերը, և երկուքն ալ կը զգային ու կ'արտասուէին մէկուսի, առանց իրենց անձկութենէն բան մը հաղորդելու իրարու։ Բուբուլ փափկօրէն կ'ու-

զէր խնայել Սօֆիին՝ եղբօրը վիշտերուն գիտակցութիւնը, և ինքն առանց անոնց պատճառէն կասկածելու, չէր համարձակեր հարցում մը ընել։ Կ՚սպասէր իր նշանածին դարձին, յայտնելու համար անոր երիտասարդին նկատմամբ իր մտահոգութիւնը, որ անշուշտ իրեն պէս վշտակցելով՝ անոր չարժառիթն ու դարմանը գտնելու պիտի յաջողէր։

Իսկ Սօֆի, որուն սիրտը խորունկ էր անդունդէ մը աւելի, միթէ կրնա՞ր անտարբեր մնալ եղբօրը տառապանքներուն, և անգէտ ըլլալ անոնց պատճառին։ Բաւական ատենէ իվեր նշմարած էր արդէն իր եղբօրը զգացումը, և կանխաւ գուշակած էր անոր ծանր հետեւանքները։ Ձեռքէն եկածը ըրեր էր իր երկու սիրելիներուն սպառնացող վտանգը արգիլելու համար, համոզելով իր եղբայրը հեռանալու Պ. Գեղամօֆին տունէն, փափաքեր էր ինք ալ ընկերանալ անոր, սակայն ծերունին, Բուրուլին հետ միացեր էր թախանձելու զինքը, որ չթողու զիրենք գոնէ մինչև իր աշակերտուհիին ամուսնութիւնը։

Սօֆի սխալուեր էր տեղի տալ իր բարեկամներուն բաղձանքին, մտատանջուելով, տառապելով ինքն իրեն, և սպասելով անհամբեր Տիգրանի գալուն որ ամեն բանի վերջ պիտի տար։ Բայց կը ճանչնար իր աշակերտուհւոյն անբծութիւնն ու վատ գործի մը անկարող ըլլալը, և բնաւ երկիւղ չունէր անոր մասին։ Ուստի կը յուսար որ անոր անմեղ անտարբերութիւնը պիտի յաղթէր իր եղբօրը խոլ եռանդին։ Սակայն օրէ օր անոր աճիլը կը տեսնէր և կը գիտէր, որ իր միակ պաշտելին զոհ կ՚երթար սև մելամաղձութեան մը զոր ոչինչ կրնար փարատել։

Կը քաշուէր իր երկիւղները եղբօրը հաղորդելու, կը դողար լսելէ անոր բերնէն աղէտալի սիրոյն խոստովանութիւնը, և այդ պատճառաւ իսկ կը յետաձգէր անոր ցաւին ուղղակի դիմադրաւելու վայրկեանը։ Սակայն վտանգը կը սպառնար և հետզհետէ աւելի զարհուրելի կը դառնար։

Դիտեց վերջապէս թէ ալ ժամանակը եկած էր, և միտքը դրաւ առանց Տիգրանին սպասելու, հեռանալ ապարանքէն, հեռացնելու համար եղբայրը Բուրուլէն։

Իսկ եթէ չարունակուէին անոր չարաթախտ այցերը, կայծը որ բոց մը եղեր էր, կրնար հրդեհ մը դառնալ և այրել ու լափել խեղճ երիտասարդը։ Ուստի որոշեց եղբօրմէն գաղտնի երթալ Պ. Գեղամօֆին բացատրել թէ առանց իրեն ինչ տխուր կեանքի դատապարտուած էր Գառնիկ, միայնակ լքուած էր Ղալաթիոյ սենեկին մէջ, թէ որքան պէտք ունէր իրեն և թէ ինչ անգութ բան էր թողուլ զայն անօգնական իր ամուրիի տխուր կեանքին մէջ, մինչ ինք կը վայելէր կեանքի բոլոր անդորրութիւնները իրենց քով։ Կը յուսար առանց

իրերու բուն վիճակը ծերունւոյն խոստովանելու, անոր հաւանութիւնը ստանալ մեկնելու համար, ըստ որում փափկասիրտ էր ան, և չպիտի ուզեր որ դժբախտ ըլլար Գառնիկ:

Այլ բախտը ուրիշ կերպ տնօրիներ էր։ Ծերունւոյն սենեակը մտած միջոցին իսկ իմացաւ որ հեռագիր մը Տիգրանէն կ'իմացնէր թէ հետեւեալ օրը Պոլիս պիտի մտնէր։

Համակերպեցաւ ուրեմն իր նպատակին գործադրութիւնը քիչ մը եւս յետաձգելու հարկին, և ստիպուեցաւ մասնակցիլ իր եղբօրը հակառակորդը ընդունելու վերջնական պատրաստութեանց։

ԺԴ.

Օդը ամպամած էր, անձրեւաբեր քամի մը կը շչէր անդուլ ծովուն մակերեւոյթը կնճռոտելով, գետնին փոշին օդին մէջ բարձրացնելով, ճերմակ ամպերու նման, և ամեն կողմ ծաւալելով զայն։

Անցորդները թաշկինակով աչքերնին կը ծածկէին փողոցին մէջ փոշիէն պատսպարուելու համար։ Կարծես սուգ մը կար, զոր կ'ողբար բնութիւնն ալ մարդոց հետ. Ամարանոցները որչափ որ գեղեցիկ ու զուարթ են արեգակնային պայծառ օրերը, այնքան տրտմալի կը դառնան, երբ կը մթագնի երկինքը և կը փոթորկի ծովը, փրփրադէզ մռնչելով ու իր ափունքին վրայ փշրուելով բազմակոծ։

Տրտմութեամբ կը համակուի մարդ, երբ գեղափայլ եղանակին մէջ աշնանային տեսիլ մը երեւան կու գայ յանկարծ։ Բուբուլ և Սոֆի, Պ. Գեղամօֆի բաղձանքին համեմատ, մինչև շոգենաւը պիտի երթային Տիգրանը դիմաւորելու, երբ երկինք սկսաւ փայլատակել յանկարծ, և ամպերը ուժգին գոռալով ճամբայ տուին սրաթև կայծակներու և փայլակներու։ Պատերազմ կար անծանօթ գաւառին մէջ։ Տեղատարափ անձրև մը վերջ տուաւ այդ տեսարանին, որ տեւեց մինչև իրիկուն, թօնընկեց հեղեղով մը ողողելով ամեն կողմ։

Հակառակ օդին խստութեան, Գառնիկ մէկ քանի բարեկամներու հետ գնաց Տիգրանը դիմաւորելու, իսկ երկու աղջիկները ծերունւոյն հետ պատուհանին ետեւ կ'ըսպասէին տրտում տխուր, երկինքին վրայէն սուրացող շանթերն ու անհեղասատ ծովուն վրայ երթեւեկող շոգենաւերը դիտելով անձկութեամբ։

Ծովափը ամայացած էր մէկ քանի ժամուան մէջ, հանդիպակաց գիւղերուն հեռանկարը անհետացած՝ ջրային մշուշին ետեւ ծովային թափառիկ թռչուններ մերթ ընդ մերթ մահագոյժ հառաչ մը կ'արձակէին, թեւերնին կնճռոտ ալիքներուն բախելով սեւաթոյր։

Ամեն անգամ որ շոգենաւի մը սոյլը կը լսուէր, Բուբուլին մատ-

ները կը դողային բարեկամուհւոյն ձեռքին մէջ։ Հէք աղջկան ուրախութեան կէսը անհետացած էր բնութեան չարագուշակ տեսարանէն, և ծերունւոյն դիւրափղձուկ սիրտը չվրդովելու համար միայն կը ջանար խօսիլ մեղմ ընդ մեղմ, թէև բառերը շրթունքին վրայ կը մարէին։

Դժբաղդութեան մէկ ընազդումը համակուած էր ճիշդ այն օրուան պէս, ուր Տիգրանին մօտալուտ գալուստը աւետած էին իրեն առաջին անգամ։ Ժամանակը կարծես կը դանդաղէր քալելու։ Եթէ կարելի ըլլար, Բուբուլ կը փափաքէր իր բոլոր ուժը կցորդել անոր անիւը արագ դարձնելու համար այն օրը։ Անբախտ աղջիկ, չէր գիտեր թէ իր աղէտքը կ՚ուզէր փութացնել։

Մութը պատած էր արդէն ամենուրեք, և Գեղամօֆի ապարանքին բազմաստեղ լամբարները սովորականէն աւելի լուսավառ կը նշուլէին։ Հարիւրերորդ անգամն էր թերևս, որ ծերունին իր թիկնաթոռէն կ՚ելլէր պատուհանէն դուրս նայելու, երբ կառք մը սրարշաւ կանգ առաւ դրանը առջև։

Երկու աղջիկները մէկէնիմէկ առաջ նետուեցան, այլ ծերունւոյն վիճակը նկատելով կանգ առին։

— Հանդարտ եղիր, հայր, ըսաւ Բուբուլ անոր մօտենալով, մինչ Սօֆի նեցուկ կը կանգնէր անոր դողդոջուն քայլերուն։

— Աստուած ուժ տուած է ինձ այս գերագոյն վայրկեանը վայելելու, պատասխանեց ծերունին և քայլ մը առաւ դէպի առաջ։

Նոյն վայրկեանին Տիգրան սրահէն ներս կը մտնէր Գառնիկին հետ։ Կարօտակէզ հայրը իր որդւոյն փարեցաւ և լուռ արցունքները բոլոր, արտայայտութիւնները եղան հայրենի անբաւ կարօտին։

Երկու աղջիկները յուզուած կը դողային ծերունւոյն համար։

Տիգրան հանդարտ բաժնուեցաւ հօրը գիրկէն, և սեղմեց նորատի օրիորդներուն ձեռքը այնպիսի պաղարիւնութեամբ, որ կարծես նախորդ օրը բաժնուած էր անոնցմէ։ Ցետոյ նշմարելով հօրը արցունքը, անտարբեր ձայնով մը ըսաւ.

— Է՛, հայր, ալ քովդ եմ, ի՞նչ կայ լալու։ Ծերունին նորէն բազուկներուն մէջ առաւ զաւակը և հեղձամղձուկ ձայնով մը յարեց.

— Աստուա՛ծ իմ, Աստուած իմ, թող տուր որ քիչ մըն ալ ապրիմ։

Հեծկլտուքներ խեղդեցին իր ձայնը, և ուժասպառ ինկաւ թիկնաթոռին վրայ։

Գառնիկ երկու աղջիկներուն հետ ծերունւոյն քով վազեց, և հազարումէկ գորովալից խօսքերով կը ջանային երեքն ալ ոգեւորել զայն։

Սօֆի գնաց սրուակ մը բերաւ։ Գ. Գեղամօֆ աչքերը բացաւ, շուրջը նայեցաւ և իր դիմացը կեցած տեսնելով որդին քաջ ու հան-

դարտ, մինչ միւսները ծունկի եկած էին իր առջեւը՝ ձեռքով նշան ըրաւ խոնարհի, Տիգրան հնազանդեցաւ մեքենաբար։

Բարեպաշտ հայրը միացուց երկու ձեռքերը իր զաւկին գլխուն վրայ, աչքերը երկինք վերցուց եւ մէկ քանի բառեր մրմնջեց, զոր Աստուած միայն լսեց։ Յետոյ, ոգեւորուած այն ջերմ խանդով, զոր կ՚ազդէ կատարեալ հաւատքը, ոտք ելաւ։

— Ալ հանդա՞րտ ես, հայր, հարցուց Գառնիկ, գորովալից հընչիւնով մը։

— Այո, որդեակ, պատասխանեց Պ. Գեղամօֆ հանդիսաւոր ձայնով մը, հիմակ հանդարտ եմ։ Եկէք ամէնքդ ալ բոլորուելու ձեր ծերունի հօր շուրջը։

Երբ ծերունւոյն մասին ամենուն երկիւղը փարատեցաւ, բնականաբար ամեն նայուածք նորեկ երիտասարդին վրայ դարձաւ, զոր չէին կրցած դիտել, տեղի ունեցած յուզման պատճառաւ։ Արդարեւ գեղանձն երիտասարդ մըն էր Տիգրան, եւ կրնար թերեւս հաճելի ըլլալ, եթէ Գառնիկ անոր քովը կեցած չըլլար։

Բնութիւնը զարմանալի խաղեր ունի սակայն, եւ նսեմ յափուկը չքեղ Հորդանախային քով կը ծլի սէզ, ցոյց տալու համար թէ հըզօր բան մը կայ գեղեցկութենէն աւելի, հրապոյրը։ Խարտեաշ էր ան եւ կայտառ ու առոյգ դէմքով, վայելուչ մօրուք մըն ալ անոր ծնօտներուն վերի մասը կ՚ստուերէր, գեղեցիկ աչքեր ունէր, որոնց թերութիւնն էր կեանքի բացակայութիւնը, եւ բարձր հասակ մը որ չքեղ էր, այլ նրբութենէ զուրկ էր բոլորովին։

Ամենէն չարամիտ անձը չէր կրնար ոեւէ անուանել զայն, եւ ոչ իսկ որոշ թերութիւն մը նշանակել անոր անձին վրայ, վասնզի մարմնոյ բոլոր կատարելութիւնները ունէր, կանոնաւոր կազմուածքի մը հետ։

Բայց զայն դիտողներ կին էին, եւ ո՛րպիսի կիներ։ Եռանդուն հոգիները կը խորշին կարկինով չափուած կանոնաւորութենէ մը, եւ ոչ թէ նիւթը, այլ հոգին է որ կը փնտռեն այրերուն վրայ։ Բուբուլ առաջին նշմար մը արձակելէ ետքը իր նշանածին վրայ, բնական շարժումով մը Գառնիկին նայեցաւ։ Ոչ Տիգրանին կենդանի գոյները, ոչ լեցուն այտերը, ոչ լայն կուրծքը, եւ խնդուն ու քիչ մը հեգնող կերպարանքը ունէր ան, այլ քաղցրութիւն մը եւ ազնուութիւն մը որ բոլոր անձին կ՚արտադրէր եւ զգայուն ցոլացումն էր հիւծեալ դէմքին վրայ։ Նորատի աղջիկը ակամայ տրտմութիւն մը զգաց Հէք Բուբուլ, բոլոր օրը սրտատրոփ սպասեր էր իր մանկութեան բարեկամին, եւ իր ջերմ սիրտը սիրալիր վարմունք մը կ՚ակնկալէր այն անձէն, որուն յիշատակին նուիրած էր մինչեւ այն ատեն իր կեանքին բոլոր օրերը, եւ որուն պիտի յանձնէր իր ճակատագիրը։

— Ինչպէ՞ս ես Բուբուլ, հարցուց ցուրտ ձայնով մը, Թաշկինակովը քրտինքը սրբելով միանգամայն։

Ոչ քաղաքավարութեան փափկութիւնը և ոչ մտերմութեան քաղցրութիւնը կար այս հարցման ձևին մէջ:

Մանկամարդ աղջկան բոլոր խանդը մարեցաւ, և հազիւ դողահար ձայնով մը կարող եղաւ պատասխանել։

Քանի մը սովորական հարցումներ իրարու յաջորդեցին երկու կողմէ, սակայն բան մը կար այս տեսարանին մէջ, որ Գեղամօֆին տանը նկարագրին հակառակ էր իսպառ: Ազնուական կերպերու և փափուկ զգացմանց բանաճիւսութիւնը կը պակսէր, որով լի էին ընդհանրապէս այդ ապարանքին մէջ տեղի ունեցած ամեն դէպքերը։

Տիգրանին ցուրտ շունչը մէկ վայրկեանի մէջ մարեր էր ամեն աւիւն: Հազիւ կը յաջողէին երկու աղջիկները Գառնիկին հետ ազնուօրէն խօսակցութիւնը, երբ դիւանին երիտասարդը ընդհիջեց յանկարծ զանոնք, հարցնելու համար թէ ժամը քանիին կ'ընթրէին: Սեղանին վրայ, օրիորդներուն մէջտեղը բազմեցաւ երջանիկ հայրը, Բուբուլին քով՝ Տիգրան և Գառնիկին քով Սօֆի տեղաւորուեցան։ Գառնիկ իր քրօջը և ծերունւոյն պէտքերովը կ'զբաղէր աւելի քան թէ կ'ընթրէր, և այդ փափուկ ուշադրութիւնը՝ քաղաքավարութենէ մը աւելի իր հոգւոյն բերումը ըլլալուն, անհամեմատ շնորհ մը կ'ընծայէր անոր անձին։

Իսկ օրիորդ Գեղամօֆ բոլորովին զուրկ կը մնար այդ խնամքէն, որուն պէտք ունի միշտ կին մը նիւթական անգործութենէ աւելի։

Գառնիկ ամեն բան կը տեսնէր, կը քննէր, կը հասկնար, և հետզհետէ ազնուօրեան նիւթ ու առիթ կը հայթայթէր խօսակցութեան, մինչ Տիգրան կը ճաշէր ախորժակով, կերակուրներուն վրայ կարծիք յայտնելու համար միայն խօսելու պէտքը զգալով:

Անձրևը դադրեր էր երբ սեղանէն ելան, և երկինք կ'սկսէր գոռալ ու փայլատակել վերստին։ Ամբողջ ընտանիքը հաւաքուեցաւ փոքրիկ սրահին մէջ, որուն պատուհանները պարտէզին վրայ կը նայէին: Անոնցմէ ամեն մէկը տարբեր զգացումներ ունէր։ Տիգրանէն զատ, որ թմրած էր ուղևորութեան առթած յոգնութենէն, և ամենքնին ալ իրենց մտածմանց հետ առանձին մնալու վայրկեանին կ'սպասէին, բացի ծերունիէն որ չէր յագենար որդւոյն ամեն ձևերը դիտելու և հիանալու բերկրանքէն:

Որոտալի գոռում լսուեցաւ յանկարծ հորիզոնին ծայրէն, ամպերու կոյտ մը ճեղքուեցաւ, և փայլակը հազիւ նշմարած՝ չանթ մը օրօրընդոստ եկաւ ինկաւ պարտէզին մէջ, ահագին սօճի մը տապաստ կործանելով:

Բուբուլ, որուն հոգին հակամէտ էր յուզման այն պահուն, ահա-

բեկ ճիչ մը արձակեց, և Սօֆիին գրկին մէջ գլուխը ծածկեց։ Գառնիկ ցատքեց տեղէն, անոր քով վազեց, և հոգւոյն բոլոր ոյժը կը բերէր զայն կազդուրելու համար, ծերունին ալ աղջկանը մօտեցած էր առանց փոյթ ընելու ինչ որ տեղի կ'ունենար դուրսը։ Երիտասարդ Գեղամօֆ պատուհանին քով գնաց։ «Բան մը չէ, կայծակէն ծառ մը կոտրեր է,» ըսաւ միշտ իր ցուրտ ձայնովը, յետոյ Բուբուլին դառնալով յարեց. «Տղա՛յ ես եղեր դուն, աւելի քաջ կը կարծէի քեզի, ի՞նչ կայ վախնալու»։ Եւ իր յոգնութիւնը պատրուակելով սենեակը ելաւ ննջելու, ուրիշներուն խնամքին թողլով փափկասուն աղջիկը, որուն աւա՜ղ, ճշմարիտ տէրն ու պաշտպանը ըլլալու սահմանուած էր։

ԺԵ.

Զքնաղ էր օդը և երկինքը աստղազարդ, մէկը այն հեշտալի գիշերներէն որ արեւելեան գեղազմայլ կլիմային մենաշնորհն է, և որ կը հմայէ աչքը, կը թովէ միտքը, և սիրտը անծանօթ յուզումներով կը լեցնէ։

Պէօյիւք-Տէրէյի ծովեզերեայ ձմեռավայրին վրայ մեծ բազմութիւն մը կ'երթեւեկէր։ Կառքերու շարք մը կ'երթար կու գար Պ. Գեղամօֆին մեծափարթամ ապարանքին առջև կանգ առնելով, որուն լուսավառ դրան մօտ ամբոխ մը խռնուած, հոնկէ ներս մտնող երջանիկ մահկանացուները կը դիտէր նախանձով։

Պ. Գեղամօֆի ընդարձակ պարտէզին մէջ ամառնային պարահանդէս մը կը տրուէր այն գիշեր՝ ի պատիւ Տիգրանին, և այդ էր պատճառը բազմութեան լուսավառութեան և նուագածութեան, որով բոլոր պարտէզը կը թնդար։ Ընտանեկան պարահանդէս մը անդիմակ պիտի ըլլար իհարկէ, բայց Բուբուլին հրավառ երեւակայութիւնը, որ միշտ պէտք ունէր նոր տեսիլներ ստեղծելու, զանազան ժամանակներու տարազներով զգեստաւորուելու պայմանը դրեր էր հրաւիրեալներուն, որոնք զունդազունդ հոն կը դիմէին, զիրար գերազանցելու նախանձաւորութեամբ մրցելով իրարու հետ։

Տեսնելու արժանի էր այդ այլակերպութիւնները դիցական, վիպական և պատմական չքեղ կերպարանքներու տակ։

Սօֆի Փլորայի ծաղկենկար զգեստները ունէր, որոնք հակապատկեր մը կը ներկայացնէին իր լուրջ դէմքին հետ։ Անուշ աղջիկը փափաքեր էր զուարթ դեր մը կատարել այն գիշեր, թերեւս առաջին և վերջին անգամ իր կեանքին մէջ։ Ոսկեզօծ կողով մը ունէր թեւին տակ, ուրկէ առատ ծաղիկ էր սփռեր ամեն կողմ, և ուր որ երթար կը ծաւալէր հոն քաղցր բուրում մը, հակառակ իր սովորութեան, որով միշտ իր հրապոյրները պահելու ջանք ըրած էր։

Գառնիկ՝ Տրդատը կը ներկայացնէր կէս պալատականի, կէս քերթողի հմայիչ կերպարանքովը ու վայելչազարդ հագուստներովը, փետրազարդ գլխարկ մը անհամեմատ հրապոյր մը կ՚ընծայէր իր չնորհալի դէմքին։ Ձեռքը կիթառ մը ունէր, զոր պարած միջոցին ծառի մը ոստերէն կը կախէր։ Տիգրան՝ հակառակ իր սկզբունքին՝ ստիպուեր էր տեղի տալ ընդհանուր թախանձանքին և միջնադարեան դատաւորի մը տարազը ընտրեր էր։

Իսկ Բուբու՝ Շամիրամ թագուհիին կերպարանքը առեր էր։ Վարդագոյն բեհեզէ նուրբ շրջազգեստի մը ծալքերուն մէջ ծաղիկներ կը շողային. գունազեղ դիպակէ վայելուչ գօտի մը մինչեւ կուրծքին կէսը կ՚ելլէր, մարգարտէ ժանեակներով զարդարուած։ Ոսկեթել վարսերը՝ ուսերուն վրայ արձակուած՝ կը խառնուէին բազմաթիւ գոհարներու ճաճանչներուն հետ, որոնցմով կը վերցնէր անոնց խոպոպիքները գետինը քսուելէ արգիլելու համար։ Ցակինթէ թագ մը կը կրէր գլուխը այնքան վայելչօրէն, որ այդ հագուստով կարծես իր բուն կերպարանքին մէջ մտած էր, ինչ որ ամենքը կը կրկնէին իրարու։

Ո՞չ ապաքէն թագուհին էր, այն շքեղ հանդէսին, և իր մտքին գործն էր այն դիւթական տեսարանը որ պատրաստուած էր պարտէզին մէջ։ Ծառերուն վրայ վայելչապէս զետեղուած լապտերներ՝ գունազեղ պտուղներու և ծաղիկներու նման կը պլպլային անթիւ ցոլքերով. ճեմուղիները կամարակապ էին։

Աւազաններուն վերեւ կանգուն անդրիները վարդեջուրի և քօլոնաջուրի սրուակներ կը մատուցանէին անցորդներուն, զանոնք զովացնելու համար։

Հրախաղութեան ամենէն հրաշալի տեսիլը բլրակներուն վրայ կը կատարուէր, ամեն կողմէ տեսանելի ըլլալու համար. և այնքան նոր ու զարմանալի երեւոյթներ ունէր, որ ամենէն անտարբեր, ամենէն արհամարհոտ նայուածքները կը հիացնէր։

Զարդասենեակը ջերմոցին մէջ պատրաստուած էր, ուր պաճուճանքներու մանրամասնութիւնը իր կատարելութեամբը կ՚երեւար։ Նոյնպէս շքասեղանը սաղարթներով յօրինուած կամարներու ներքեւ պատրաստուած էր բազմաճոխ սպասներով և հիանալի ճաշակով։

Հանդիսականներուն շքեղութիւնն ալ համապատասխան էր այս շքեղութեանց։ Լուսավառ ծառուղիներուն ընդմէջէն խարուսիկ երեւոյթներու նման սողոսկող զգեստաւորները այնքան շող, այնքան գոյն, այնքան ճաճանչ, այնքան փայլ, այնքան շարժում կը յարուցանէին ամենուրեք, և ժապաւէններու, ծաղիկներու, ադամանդներու երեւոյթները այնքան արագ կը մերձենային ու կը հեռանային հոգեհմայ նուագի մը շեշտերուն հետ, որ կարծես գունագեղ ամպեր էին հողմավար։ Այնքան ակնախտիղ էր տեսիլը, մոգական երեւոյթը, և

քաղցրալուր նուագը, որ խրախճանքին հանդիսական կը դիւթուէր անով, առանց կասկածելու թէ ինք ալ անոր մէկ մասը կը կազմէր։

Այլ ընդհանուր հիացման մասնաւոր առարկան էր Բուբուլ, և հասարակաց խօսակցութեան նիւթը՝ Տիգրանին երջանկութիւնը։ Յանկարծ վալսի մը եղանակը հնչեց, և թեթեւասոյր զոյգեր սլացան ընդարձակ պարտէզին մէջ, օդային այսերու նման խլրտելով ու հետըզհետէ երազելով իրենց շարժումը։

Գառնիկ՝ Բուբուլին հետ նետուեցաւ ամբոխին մէջ։ Հրեղէն բոց մը կարծես կը վարէր այդ զոյգը վայլագեղ, որ կը դառնար ոլորապտոյտ, և խրախճանքին շարժում, զոր կու տար պարը Թափառիկ՝ առատ վարսերուն ու մարմնոյն շնորհալի աղջկան, նոր խանդ ու աւիւն կը ներշնչէր անոր։

Ամէն ոք յոգնած էր արդէն պարելէ, բայց չքնաղ ամոլը կը շարունակէր ժամէ մը իվեր, մեծ զարմանք և հիացում ազդելով ամենուն, որ կը դիտէին զանոնք ակնապիշ։

Յանկարծ ծափահարութեանց բուռն աղմուկը թնդաց պարտէզին մէջ։ Երկու պարակիցները կանգ առած էին։

Տրովատոր՝ Թագուհին մէկուսի խորշ մը տարաւ, ուր մինակ նըստած էր Տիգրան, և բոլոր բազմութիւնը հետեւեցաւ իրենց շնորհաւորելու համար զանոնք։ Հայերէն, ֆրանսերէն, յունարէն, ամէն լեզուով հաճոյական մեծարանքներ կը տեղային Բուբուլին շուրջ, որոնց ամենուն ալ կը պատասխանէր շնորհալի բառով մը։

— Ո՞ր մէկ ձիրքիդ վրայ հիանանք, սիրելի Բուբուլս, կ'ըսէր Օրիորդ Աստղեան՝ քառասնամեայ աղջիկ մը որ ոտանաւորներ կը գրէր։

— Պարի մէջ փայլելու իրաւունքնի՞ս ալ կը յափշտակես մեզմէ, կ'ըսէր սեւաչեայ մը, որ Էզմէրալտայի զգեստը հագած էր, և որ մեծ յարգանքով կը շրջապատուէր իր հօրմէն ժառանգած ոսկիներուն պատճառաւ, և չար մը թեկնածուներ ունէր։

Զուարթ ու սիրուն դէմք մը, Պէյզատէ Թորոս Պէյի կինը, որ երանգապնակներով, վրձիններով ու սիրուն պատկերներով զարդարուն հագուստովը նկարչութիւնը կը ներկայացնէր, Բուբուլին մօտեցաւ.

— Նախանձելի ես ամէն կերպերուդ, ամէն հրապոյրներուդ մէջ, ըսաւ անուշիկ ձայնով մը։

Յետոյ քառասունը անցած կին մը, Պոլսոյ հռչակաւոր անձնաւորութիւններէն մէկը, Տիկին Միապետեան իր շնորհաւորութիւնները Տիգրանին ուղղեց։

— Երջանիկ էք, Տիգրա՛ն էֆէնտի, ասանկ սիրուն հրեշտակի մը տէր ըլլալնուդ համար, ըսաւ։

Երջանիկ նշանածը ուզեց իր լըջութեան վայել մտացի պատասխան մը տալ ու ըսաւ.

— Օրիորդի մը արժանիքը ոչ թէ իր սիրուն կերպերուն՝ այլ իր բարոյական յատկութեանց մէջ է։

Այն ատեն բոլոր իր շուրջը գտնուող տիկինները, օրիորդները, և անոնց ընկերացող այրերը սկսան խօսիլ անոր մտքի առաւելութեանց վրայ, պատմել թատերական երեկոյթին մէջ ունեցած յաջողութիւնը, և հազար փայփայանք ու մեծարանք մատուցանել դեռատի աղջկանը։

Տիգրան, առանց գոհունակութեան ժպիտ մը ցոյց տալու դէմքին վրայ, նեղսիրտ կերպարանք մը առաւ և միշտ անտարբեր ձայնովը ըսաւ.

— Այդ թատերգութիւնները, երգերը, պարերը ոչինչ բաներ են, և պարծանք չեն կրնար բերել ոչ Բուբուլին, ոչ ինծի. կը փափաքիմ որ իր առաքինութիւններովը պարծի ան։

Եւ շատ խելացի խօսք մը ըսողի կերպարանքով տեղէն ելաւ, ու առանց ակնարկ մը դարձնելու իր նշանածին վրայ, հեռացաւ գնաց։

Նոյն պահուն աղմուկ մը լսուեցաւ հեռուէն, սիւրբռիզը, սիւրբռիզը կը գոչէին ամեն կողմէ, և թաւիշներու, մետաքսներու, բեհեզներու խրարանցում մը, թեթև կիսակօշիկներու տրոփիւն մը աւազէ ուղիներուն վրայ խշրտալով սկսաւ դիմել դէպի խաղին տեղը, առանձին թողլով հոն Բուբուլը։

Ինչպէս Վօսփորի ափունքին պարտէզները ընդհանրապէս, Գեղամօֆի պարտէզն ալ, ամփիթատրոնի մը լայնածաւալ աստիճաններուն նման հետզհետէ կը բարձրանար դէպի վեր, կանոնաւոր յարկեր յօրինելով իրարու վրայ։ Պարը ամենէն վարի յարկը տեղի կ'ունենար ընդարձակ աւազանին բոլորտիքը, որ Բերայի Վէրտիի սրահէն երկու անգամ աւելի մեծ ածուներու բաժնուած էր։

Իսկ խաղը պարտէզին ամենէն բարձրագոյն յարկը տեղի կ'ունենար, ամեն կողմէ տեսնուելու համար, և բազմութիւնը հետզհետէ դէպի վեր կը դիմէր։ Միս մինակ մնացեր էր Բուբուլ վարի յարկը եղեւնիի մը տակ, որ իր բրուկի նման տերեւները կը տարածէր սեւ ու ծփական ստուերներով նորատի աղջկան շուրջը, և կը փակէր անոր առջեւ հանդէսին սքանչելի տեսարանը։

Օրիորդ Գեղամօֆ սոսկաց այս միայնութենէն, ոտքի ելաւ յանկարծ ու քանի մը քայլ առաւ մինչեւ ահագին լճակին եզրը, որուն ծառերուն վրայ վառուած լապտերին գունաւոր շողերը փարատեցին իր երկիւղը, և հոն կանգնած՝ դարձուց նայուածքը դէպի վեր։ Վճիտ ու աստղազարդ երկինքին չքնաղշուք շրջանակին մէջ, դրօշակներու, կամարներու, սաղարթներու, կանթեղներու մէջտեղը, անհամար գլուխներ կը խլրտէին, նստարաններու վրայ ոսկիէ ու արծաթէ զգեստներ կը փողփողէին, գոյնզգոյն ժանեակներու մէջ փոքրիկ սիրուն դէմքեր

կը ժպտէին իրարու, կարմիր, կանանչ, կապոյտ, դեղին, ճերմակ բե-հեզէ օդային զգեստներով զարդարուած աղջիկներ ծաղկեփունջերու նման, հոս հոն հիանալի խումբեր կը կազմէին, օդին մէջ ժապաւէն-ներ, մազերու փայլուն խոպոպիքներ կ'երթային կուգային. աւելի վարը, զինուորական սաղաւարտներ, փետրաւոր բեղոյրներ, զրահներ, ոսկեթել ուսնոցներ. աւելի վարը, դարձեալ կամարներ ու լապտեր-ներ, ու անոնց ընդմէջէն մոգական տեսարաններու արագ ու զգլխիչ յաջորդութիւնը, և ամենուն վրայ լճալուսինը՝ իր աստղերովը ու ա-րեւներովը՝ կ'անդրադառնար իր առջեւ պարզուած լճակին մէջ, չքեղ ու մեծավայելուչ։

Նորատի աղջիկը ժպտեցաւ. այս ամէնը իր մտքին, իր երեւա-կայութեան ծնունդն էր. այս ընդհանուր գուարթութիւնը իր հեղի-նակութիւնն էր, և աւա՜ղ, ինքը միայն զուրկ էր անկէ:

Արդարեւ առաւել քան երբե՛ք համակրանք ու պաշտում վայելած էր այն գիշեր։ Թատերական հանդէսէն ի վեր, առաջին անգամ էր որ մեծ ընկերութեան մը մէջ կը գտնուէր, և ամեն ոք կը փութար իր խունկը մատուցանել այդ վառվռուն մտքին:

Յետոյ, թերթերը խօսեր էին այդ երեկոյթին և անոր հեղինակին վրայ, և հիմակ ա՛լ չէր կրնար խոյս տալ ընդհանուր սքանչացման արտայայտութիւններէն։

Ջղային սրտի մը բնական արբեցութեամբը ճաշակած էր այս ամէնը, առանց երջանիկ ըլլալու սակայն։ Բան մը կը պակսէր իրեն, որուն ինչ ըլլալը չէր հասկնար որոշ կերպով, և զոր զգացուցեր էին իրեն Տիգրանին ցուրտ վարմունքն ու խօսքերը։

«Ինչ պէտք ունիմ այսքան մեծարանքներու և պատիւներու, կը մտածէր ինքնիրեն ազնիւ աղջիկը. քանի որ անոնց չի մասնակցիր ան՝ որուն նուիրուած եմ մանկութենէս ի վեր, և որուն պիտի զոհեմ կեանքիս բոլոր օրերը։ Աշխարհիս ամենէն անշուք արարածը ինծմէ աւելի երջանիկ է, եթէ ունի մէկը, որ խոյս կուտայ պահ մը հան-դէսին բոլոր զուարճութիւններէն, մինակ տեղ մը գտնելու համար զինքը, և համակիր բառ մը փսփսալու իր ականջին, որ տարբեր ըլ-լայ ընկերութեան իրեն մատուցած հասարակ մեծարանքներէն։ Չէ՛, ես ասիկա չպիտի ունենամ երբեք, որչա՜փ դժբախտ եմ...»։

Յանկարծ սթափեցաւ Բուբուլ այս տխուր խոհերէն, կիթառի մը մեղմ ու անուշ եղանակէն, որ զինքը շրջապատող ծառին տակէն կը լսուէր: Տրովատորի հրաժեշտը կը նուագէր սրտառուչ ձայնով մը կըրկ-նելով անոր հետ «Լէօնօրա՛, ատիօ՛»։ Մանկամարդ աղջկան հոգին սարսռաց այս ձայնին հնչիւնէն. մէկ վայրկեանի մէջ նկարուեցաւ իր սրտին ու երեւակայութեանը մէջ սիրոյ բոլոր վայելքը, և այդ գա-ղափարին հետ զայն ներկայացնող Գառնիկը եկաւ աչքին առջեւ իր անուշ դէմքովը, իր զգայուն աչքերովը։

Տերեւները խարշափեցին, Տրմատոր դուրս ելաւ ծառին ետեւէն կիթառը ձեռքը։ Բուբուլ աչքերը բացաւ այդ երազին իրականութեանը համոզուելու համար. «Ա՛հ, դո՞ւք էք...»։ Այո՛, ան էր, նոյն ինքն այն սիրտը, որ կը պաշտէր զինքը իր հոգւոյն և էութեան բոլոր ուժովը։ Վայրկեան մը բաժնուած չէր ան գիշեր իր քայլերէն, և պատշաճութեան հակառակ վարուած չըլլալու համար, Բուբուլը իր նշանածին քով տանիլէ հօրը անհետացեր էր թէպէտ, բայց այդ ծառին ետին պահուըտած՝ լսեր ու տեսեր էր ամէն բան, և ինք ալ իր պաշտելւոյն յուզման տեսարանէն այլայլած, երեւան կ՛ելլէր հիմա զայն մխիթարելու համար։

Բուբուլ ձեռքը երիտասարդին երկնցուց առանց գիտնալու թէ ինչու համար, և եռանդուն բոցով մը վառուած, իր երկարատեւ անձնուիրութեան և հաւատարմութեան մէջ ցուրտ արհամարհանքով մը պատժուած, իր սուրբ ու անբիծ սրտին մէջ մահացու հարուածով մը կեղեքուած այդ աղջիկը կարծես սփոփածու էակի մը քով կը գըտնուէր յանկարծ, որ կը հասկնար իր բոլոր տառապանքը։ Եւ սիրտը լեցուեցաւ քաղցր զգացումով մը, զգաց թէ մինակ չէր ա՛լ, և ձեռքը կը թողուր երիտասարդին ձեռքին մէջ չիկնելով, առանց բառ մը արտասանելու։

Իսկ Գառնիկ կրնա՞ր խզել լռութիւնը այդ անբիծ էակին առջեւ, որ ուրիշի մը կը պատկանէր։ Յանկարծ ձեռքին վրայ ցաւ մը զգաց Բուբուլ, իր նշանտուքի մատնիին քարն էր որ երիտասարդին սեղմումին տակ մատին վրայ կը ճնշէր, և մատնիին հետ պարտքին գաղափարը արթնցաւ այդ անարատ հոգւոյն մէջ։

Վայրկեանի մը մէջ տեղի ունեցեր էին այս ամէնը։ Բուբուլ ձեռքը քաշեց և ճակտին տարաւ յանկարծ։

— Սաստիկ գլխու ցաւ մը կը նեղէ զիս, քիչ մը օ տը գօլօնեը առնեմ, ըսաւ ոտքի ելլելով, և երկուքն ալ սրտաբեկ, երկուքն ալ դողդոջուն՝ զիրար հասկնալով ու իրարմէ զգուշանալով, գացին խառնուեցան փետուրներու, ծաղիկներու, ժանեակներու ամբոխին մէջ, ուր բիւր խոստովանութիւններ տեղի ունեցած էին անպատշաճ ու անպատկառ, և սակայն ամէնքն ալ կը շարունակէին պարել ու ծիծաղիլ, մինչ աղջին Բուբուլ տժգոյն և սրտաբեկ կը մտախոհէր հազարումէկ անձկութիւններով պաշարուած։

ԺԶ.

Արտաքոյ կարգի շուքով և փայլով տեւեր էր պարահանդէսը մինչեւ լոյս, հետզհետէ կրկնապատկելով հանդիսականներու եռանդը, երեկոյթին այլ և այլ զուարճութիւններովը։

Փառաւոր եղած էր ընթրիքը, և խաղերը՝ բոլորովին խնկատիպ։ Ամէն ոք անմոռաց յիշատակ մը տարեր էր իր հետը, մեկնելով չնաշխարհիկ հանդէսէն, և ամէն տեղ կը խօսուէր արդէն այն հրաշալի ճարտարութեան, ճաշակին ու կարգաւորութեանը վրայ ուրկէ՝ առանց բացառութեան՝ գոհ եղած էին ներկաները։ Հետեւեալ օրը, արեւը կը խոնարհէր արդէն վարդագեղ ամպերուն ետին և վերջալոյսին կարմիր ցոլքը կը խաղար սրահին որմերուն և հայելիներուն վրայ, երբ Տիգրան ծանր և երկարատև քունէ մը սթափած՝ եկաւ մտաւ սրահէն ներս, և առանց ուղղակի մէկուն նայելու կամ բարեւելու մէկը, խեղդուկ ձայնով մը գոչեց.

— Օ՛, դուք ինձմէ աւելի կանուխ արթնցեր էք։

— Մենք չէ թէ արթնցանք, այլ չքնացանք, պատասխանեց Գառնիկ։

— Ի՛նչ, բոլոր օրը անքո՞ւն անցուցիք. ի՛նչ յիմարութիւն, տգեղ բան է գիշերն ի բուն առանց նպատակի ոտքի վրայ մնալէ ետքը, ցերեկն ալ արձաններու պէս նստիլ։

… Ընդհակառակը, յարեց Գառնիկ ժպիտով մը, ես կը մտածեմ թէ ամենէն քաղցր բանն է այնքան զուարճալի գիշեր մը անցընելէ ետքը, զբաղիլ անոր վերյիշումով, և օրիորդներն ալ կարծեմ համամիտ են ինծի, քանի որ առտուընէ իվեր կը խօսինք հանդէսին շատ մը պարագաներուն վրայ, առանց նշմարելու որ ժամանակը կ՚անցնի։

— Անշուշտ աւելցուց Բուբուլ, վայելքին յոյսն ու յիշատակը բուն իսկ վայելքէն աւելի քաղցր է, վասնզի վայելման մէջ յուզումը կը խառնուի և արգելք կ՚ըլլայ շատ անգամ իրապէս զգալու այն բերկրութիւնը, որուն ենթակայ ես։

— Ի՛նչ բերկրութեան և ի՛նչ վայելքի վրայ կը խօսիս, Բուբո՛ւլ, գոչեց Տիգրան հեգնական ձայնով մը, մասխարաներու, կապիկներու ժխորի մը նուագարանին ձայնովը ցատկռտելը կ՚արժէ՝ այնչափ մեծ բառեր, «բերկրութի՛ւն, վայե՛լք», և մեծ քրքիջ մը արձակեց։

Օրիորդ Գեղամոֆ տժգունեցաւ նշանածին խօսելու այս անպատկառ կերպէն ազդուելով, բայց իր սիրտը դեռ ճանչցած չէր ճշմարիտ դառնութիւնը, և յոռի ու տխուր տպաւորութիւնները շուտ կը փարատէին իր հոգիէն. ուստի պատասխանեց միշտ պահելով իր ժպիտն ու անուշ հնչիւն.

— Ո՛հ, ինչո՞ւ այդ նախատական անուններով կը յորջորջէք տեսիլ մը, որ այնքան խորհրդաւոր հրապոյր ունէր։ Զանազան երեւոյթներու տակ ծպտուած այդ մարդիկը դար մը, պատմութիւն մը, վէպ մը, քերթուած մը կը ներկայացնէին երէկ գիշեր, և անոնց նայելով երբ կը յիշէի այն ամէն էակներ, որոնք երբեմն զգացած, խորհած, գործած, լացած, սիրած ու տառապած են, և երբ կը մտածէի

թէ այդ հոյակապ մարդիկ անցեր գացեր էին աշխարհքէս փոշիի հատիկներու պէս, և անոնք ալ՝ որ հիններու կերպարանքը առած՝ կը զուարճանային, պիտի երթային, օր մը, անցեալի մը, պատմութեան մը մասը կազմելու, չեմ կրնար բացատրել թէ որքա՜ն կը յուզուէի։

— Ատոնք ամենն ալ ոչինչ բաներ են», ըսաւ յօրանջելով երիտասարդ Գեղամօֆ, և սկսաւ իր դանդաղ ոճովը բացատրել թէ պատմութիւն ըսուած բանը գոյութիւն չունի արդէն. թէ կանանց սիրտերը շահելու համար յօրինուած սուտեր են ատոնք, թէ պարահանդէսի խաղերն ալ մանկական սին երեւոյթներ են, և կը զարմանար որ հասուն մարդիկ կ'զբաղէին անոնցմով. իսկ պարը լոկ մարմինը յոգնեցնելու կը ծառայէր, վասնզի մարմնամարզը պէտք էր պարզ և հանդարտ ըլլար, մինչ հոն զարդերու, պչրանքներու նողկալի եւէջքի մը մէջ գգլխած յափշտակութեամբ կը դառնան յիմարաբար։

— Բայց հանդէսին հրապոյրը նոյնիսկ այդ չարչարանքին մէջ կը կայանայ. կ'աղաչեմ, մի՛ դատապարտէք զանոնք, ըսէ՛ք միայն թէ ձեր սրտին չեն ազդեր, ըսաւ Բուբուլ աշխուժիւ։

— Կ'ազդեն, արհամարհանք կ'ազդեն անոնք իմ սրտիս, պատասխանեց Տիգրան իր անտարբեր կերպովը քրքիջ մը արձակելով, և Պոլսոյ կանանց զգեստներն ու զարդարանքը կը խծբծէր, յայտարարելով թէ արդէն անհուն զզուանք կ'զգար անոնց բոլոր ձեւերէն ու պչրանքներէն, և թէ առջի իրիկուան տեսարանը վերջին աստիճանի հասցուցեր էր իր այս զգացումը։

— Առջի իրիկուան տեսարա՞նը, պատասխանեց Սօֆի, տեղւոյս իգական սեռին բնական պատկերը չէր, լաւ գիտէք, և կարծեմ տեղի չկայ այդքան զզուելու, քանի որ աւելի արուեստ ու ճաշակ կար հոն, քան պչրասիրութիւն։

— Ինչ կ'ուզէ ըլլայ, փայլուն գոյներէն, ժապաւէններէն, ծաղիկներէն կը գտնեմ, և աշխարհքիս մէջ ամենէն շատ սիրած բանս պարզութիւնն է։

Բուբուլին ոսկեգոյն վարսերը կապոյտ ժապաւէնով մը կապուած էին ծոծրակին վրայ թոյլ կերպով մը. ծայրերը ուսին վրայ կը ծածանէին, իսկ կուրծքին վրայ ճերմակ յասմիկներու փնջիկ մը ունէր: Փափուկ աղջիկը բնական շարժումով մը ձեռքը մազերուն տարաւ, ծաղիկին նայեցաւ ու շառագունեցաւ։ Անուշ աչքերը արցունքով լեցուած Գառնիկին դարձան, որ հիացմամբ լի իրեն կը նայէր սիրալիր։ Արուեստագէտը քաղցր հպարտութիւն մը զգաց ծաղկափթիթ աղջկան պաշտպանութիւնը ստանձնելու առիթէն, և գերագոյն աշխուժով մը ոգեւորուած պատասխանեց.

— Ներեցէ՛ք որ ըսեմ թէ զարդարանքը կանացի սեռին ճաշակին

ու զգացմանը ապացոյցը նկատուած է քաղաքակիրթ ազգերու մէջ, և ես աւելի առաջ երթալով կ'ըսեմ թէ պարտք մըն է անոր համար։ Այն կիները որ չունին զարդարուելու ճաշակը, զուրկ են բուն եւ եռանդոտ նկարագրէ մը, և կին մը պարզասէր ըլլալու երեք պատճառ կրնայ ունենալ. անզգայութիւնը, տգեղութիւնը կամ վիշտը։

-- Է՛յ, անզգա՞յ են գերման կիները, կը պոռար Բուրուլին նըշանածը, որոնք, ըստ իրեն, փոխանակ նեղիչ զգեստներով իրենց շարժումներն ու քալուածքը բռնաբարելու, և մանրամասն ոչնչութիւններով միտքերնին չարչարելու, կ'երեւակայեն ինչ որ էին, և չէին ջանար, բնութիւնը ձեւազեղծելով, խաբել աչքերը վայրկենական պատրանքով մը, քանի որ սուտը միշտ կը մատնուի, և խնամոտ զարդերէ առաջ եկած հակապատկերը անտանելի է։

— «Զարդարուիլը՝ ստել կամ ծպտիլ չէ, բայց ամեն բանին չափազանցութիւնը յոռի հետեւանքի մը կը հասնի անտարակոյս», կ'ըսէր Գառնիկ, և իր արուեստագէտի նուրբ զգայնութեամբը կը ջանար համոզել ցուրտ երիտասարդը, թէ կին մը որ կիրթ ճաշակ ունի, կրնայ զարդարուիլ այնքան վայելչօրէն, որ ամեն մարդ հիանայ իր վրայ, առանց բնաւ գուշակելու անոր հրապոյրին գաղտնիքը, որ ոչ մեծ խնամք կը պահանջէ և ոչ չարչարանք ու յոգնութիւն։

— Ինծի համար աւելի աղէկ է տգեղ և պարզ ըլլալ, քան թէ զարդարանքով աղուոր երեւալ, և իր անձին կամ տանը զարդարանքին խնամք տանող կին մը թեթեւին, անմիտին մէկն է։

— Կին մը որ փոյթ կը տանի վայելչութեան, կ'ապացուցանէ թէ գեղեցիկին զգացումը ունի, ինչ որ գլխաւոր արժանիքն է իրեն։

Ու անկեղծօրէն կը խոստովանէր Գառնիկ թէ կնոջ սիրտը՝ որ այնքան ծայրայեղ կերպով կը զգայ ամեն մեծ զգացումները, սէրը, ատելութիւնը, վրէժխնդրութիւնը, անձնուիրութիւնը, փառասիրութիւնը, որոնց ամենուն զէնիթը հասնելու չափ ընդարձակ է իր հոգին, հաւասարապէս զգայուն է նաեւ այն չնչին իրերուն նկատմամբ որոնք արտաքին աշխարհը կը կազմեն իր երեւակայութեան, թէ այն կինը որ անտարբեր է այս մասին, զուրկ է բնութեան իր սեռին միայն շնորհած յատուկ կարողութենէ մը, որ նիւթական իրերու մէջ հրապոյր մը գտնելու և նիւթը ոգեւորելու ձիրքն է։

— Իրաւ որ, չեմ հասկնար, այդ նիւթերու հրապոյրը, երեւակայական է, պնդեց Տիգրան, բայց եթէ պահ մը ենթադրենք թէ իրօք գոյութիւն ունի անիկա կարգ մը մարդոց համար, ի՞նչ պիտի ըսէք այն հազար ու մէկ նիւթական ծախսերուն մասին որոնք պճնասիրութենէ առաջ կուգան, ամեն օր չափ մը ընտանիքներու կործանումին պատճառ կ'ըլլան։

Բուրուլ որ լուռ կեցեր էր, իր գաւը լուսագոյն ձեռքերու մէջ

տեսնելով, ուզեց պատասխանել այս վերջին առարկութեան, և Գառնիկին ձայնակցութենէն ոգեւորուած գոչեց.

— Շատ կը սխալիք, եթէ կը կարծէք թէ վայելչութեան ճաշակն է, որ կը քանդէ ընտանիքներու անդորրը. դաստիարակութեան պակասն է պատճառ այդ չարիքներուն։ Եթէ ամեն կին պարտքը ճանչնալու չափ կրթուած ըլլայ, եթէ գիտնայ հաշտեցնել իր յօժարութիւնները նիւթական իր միջոցներուն հետ, գեղեցիկին զգացումը չէ թէ կործանման կը մղէ զինքը, այլ աշխատասիրութեամբ աւելի զարգանալու փափաքը կ'ազդէ իրեն։ Վասնզի խիղճն է որ միջոցներ կ'ըստեղծէ, և եռանդուն ու խոհական կին մը, որ դաստիարակուած է, իր բաղձանքները ի վնաս իր տանը չի գործադրեր երբեք. իր ընտանիքին օգտին կը գործածէ զանոնք։ Եթէ կը պակսին միջոցները զանոնք կը հեղինակէ. եթէ կը պակսին աշխատութեան ժամանակն ու առիթը, կը չափաւորէ իր փափաքները, և համեստ շրջանակի մը մէջ յօրինել կը ջանայ այն հրապոյրները, զոր ճոխութեան մէջ միայն կ'երեւակայեն տգէտ և միջակ միտքեր։

Տիգրան որ բնաւ սովորութիւն չունէր համոզուելու, և ուրիշներուն կարծիքը ընդունիլ տկարամտութիւն կը համարէր իրեն, անշուշտ կը պատրաստուէր այլանդակ պատասխան մը տալու երբ հայր Գեղամոֆին ներս մտնելովը վիճաբանութիւնը դադրեցաւ։

ԺԷ.

Այս միջադէպէն ետքը, ուր Տիգրանին ցուրտ, արհամարհոտ յամառ և գոռոզ բնաւորութիւնը երեւան կուգար յայտնապէս, Բուբուլին քնքուշ ու խանդակաթ սիրտը արիւնելով ամեն անգամ, Սօֆի ակներեւ սկսաւ նշմարել այն փոթորիկը, որ մօտ էր պայթելու։

Որքան կը ջանար համոզել իր գեռահաս բարեկամուհին թէ պիտի անցնէին անոնք, և թէ վերջապէս իր անձնուիրութեամբն ու գորովովը պիտի յաջողէր յաղթել իր նշանածին նկարագրին և կրթութեան թերութիւններուն, կը մտատանջէր սակայն այս մելամաղձութեան մասին, որ օրէ օր աւելի զգալի կ'ըլլար նորատի աղջկան վրայ, թօյլ և տրտում ազդեցութիւն մը գործելով անոր բոլոր շարժումներուն ու վարմունքին։

Կը տեսնէր շատ անգամ անոր գաղտնապէս արտասուելը առանց զայն սփոփել յաջողելու։ Կը հասկնար վերջապէս թէ Բուբուլին սիրտը որքան ալ հաւատարիմ և պարկեշտ ըլլար, հետզհետէ կը հեռանար իր նշանածէն, անոր բիրտ վարմունքին պատճառաւ, և չպիտի ուշանար պաշարուելու այն վառ ու անկեղծ սիրովը, որով կը շրջապատէր զայն իր եղբայրը։

Կը կանխատեսէր անոնց փոխադարձ սիրոյն աղէտալի հետեւանքը և կը սոսկար, սակայն ի՞նչ կրնար ընել: Քանի քանի անգամ խօսած էր ծերունիոյն հետ իր մեկնելու որոշման մասին, այլ անհնար եղած էր անոր հաւանութիւնը ստանալ։

Հայր Գեղամօֆ վերջապէս յայտարարած էր թէ՝ մինչեւ որ Բուբուլ չամուսնանար, չպիտի թողուր զինքը հեռանալ քովէն, և թէ իր բաղձանքին հակառակ վարուելով, ծանրապէս պիտի վիրաւորէր զինքը։

Տիգրան ալ ձայնակից կ'ըլլար իր հօրը, և անսովոր աշխուժով մը կը խնդրէր որ ա՛լ չխօսին այդ բաժանման մասին։

Սօֆիին բացակայութեան ցաւը չէր անշուշտ իր այդ վարմունքին պատճառը, այլ երկիւղը թէ ծերունիոյն և օրիորդին հետ առանձին մնալով, իր վրայ միայն պիտի ծանրանար անոնցմով զբաղելու հոգը։

Անկէ զատ, Տիգրան խոյս կուտար միշտ մտերմական խօսակցութիւններէ, և ամսէ մը ի վեր ոչ իր հօրը և ոչ նշանածին հետ վայրկեան մը առանձին տեսակցելու բաղձանք ունեցած չէր, վասնզի կը զգուշանար յայտնելէ և լսելէ գորովալից զգացումներ և մանաւանդ կ'ատէր յուզումը, ինչ տեսակէ ալ ըլլար ան։

Օրիորդ Գումարեանի ներկայութիւնը միշտ պատրուակ մըն էր նուազ մտերիմ ըլլալու, և ազատ կը պահէր զինքը ուրիշներու համար իր սովորութիւններէն զրկուելու հարկէն։ Ուստի բոլոր ուժովը դէմ կեցաւ Սօֆիին որոշմանը։ Իսկ Գառնիկ պէտք չունէր շատ թախանձանքի իր հաւանութիւնը տալու համար, թէպէտ երիտասարդը Գեղամօֆին Պոլիս գալէն ի վեր ստիպուեր էր իր այցելութիւնները չափաւորել արդէն։

Հազիւ ամիսը անգամ մը, կը համարձակէր երեւալ ապարանքին մէջ կիրակի օրերը, և ընդհանրապէս գիշերը չէր կենար։ Ծունկերը կթոտած չոքինաւ կը մտնէր նման դատապարտեալի մը զոր գլխատութեան կը տանին. իր բոլոր սէրը, բոլոր ուժը, բոլոր հոգին թողլով անզգայ, կոշտ սրտի մը քմահաճոյքներուն։

Չէր գիտեր սակայն թէ այդ դժնդակ հեռաւորութիւնը, այդ անտանելի զրկանքը անակնունելի յաջողութեան մը պատճառ կ'ըլլա՜ր իրեն։

Բուբուլին սիրտը, որ մինչեւ այն ատեն անգէտ մնացեր էր իր զգացմանց իրական վիճակին, կ'սկսէր տառապիլ այն դառնութիւններով, որոնք սիրեցեալ էակի մը բացակայութենէն կ'արտադրուին։ Արդարեւ մարդ իր սիրած էակին ներկայութեանը չի կրնար չափել իր հրայրքին աստիճանը, ոչ ալ գաղափարել այն անսահման գորովը, որով համակուած է իր հոգին, բայց երբ կը լսէ այն ձայնը, որ կը վրդովէ իր բոլոր էութիւնը երբ կ'անհետի այն պատկերը որ կը հը-

մայէ իր նայուածքը, և զուրկ կը մնայ այն անճառ քաղցրութիւններէն, որոնք կը գեղապճնեն իր կեանքը համայն, այն ատեն կ'ըզգայ թէ ինչ էր ան իրեն համար և անպարագրելի դատարկ մը գերեզմանի կը փոխակերպէ աշխարհքը։

Գառնիկին հեռաւորութիւնը ճանչցուցած էր Բուբուլին իր հոգւոյն գաղտնիքը, միշտ անորոշ երեւոյթի մը ներքեւ սակայն։

Երբեմն միտքը կը դնէր իր սիրտը բանալ բարեկամուհւոյն առջեւ, սակայն ամօթխածութեան զգացում մը կ'արգիլէր զինքը։

Նորատի աղջիկ մը Բուբուլին չափ անբիծ՝ որքան ալ ընդարձակ ըլլայ իր մտքին ազատութիւնը, չի կրնար իր պարտքերուն հետ անհաշտ զգացում մը տածելու հաւանիլ, և առաջին օրէն արուեստագէտին համար ունեցած բուռն հակումը՝ կը նմանէր այն անուշ, այն անդիմադրելի համակրութեան զոր վիպական հերոսներու; բանաստեղծական էակներու համար ունեցած էր շատ անգամ. երազելով զանոնք, պաշտելով զանոնք իր կուսական անարատ երեւակայութեանը աշխարհքին մէջ, և անոնց հրապուրելի երեւոյթը բարոյական յափշտակութեան մը քաղցրութենէն զատ՝ առաքինական ազնիւ զգացմանց վայելքը ճանչցուցած էր իրեն:

Այս չնաշխարհիկ երեւոյթներէն մէկն էր իրեն համար Գառնիկ, արժանի իր անհամեմատ ձիրքերովը վճիտ հոգւոյ մը հիացմանը, և դեռատի աղջիկը աներկիւղ նուիրած էր իր միտքն ու սիրտը՝ անոր ամէն յատկութիւնները ճանչնալու և հիանալու։ Սակայն անզգալաբար աճած էր այդ զգացումը, անյաղթելի բաղձանք մը ստեղծելով իր սրտին մէջ, փոխադարձաբար անոր համարմանը արժանանալու։ Այդ իղձը սակայն այնչափ բնական է եռանդուն էակներու, որ առանց փոքրիկ խղճի խայթի մը կը ճաշակէր ան երիտասարդին բոլոր պաշտումը, միշտ անմեղ սիրոյ մը երեւոյթին տակ սքօղուած, անկեղծօրէն համոզուած թէ եղբօրմէ զատ ոչինչ կրնար ըլլալ ան իրեն համար։

Եթէ Տիգրան փոքրիկ ճիգ մը գործած ըլլար իր նշանածին սրտին իշխելու, եթէ զգուշանար գէթ զայն վիրաւորել իր կծու ակնարկութիւններովը, կամ գոնէ նշմարել տալ Բուբուլին, թէ անոր սէրը անհրաժեշտ պէտք մըն էր իր կեանքին, ո՞վ գիտէ, բարեսիրտ աղջիկը երախտագիտութեան ձայնէն առաջնորդուած՝ նախազգուշութեան իմաստութիւնը ունենար թերեւս, զինքը հմայող անդիմադրելի քաղցրութեան դէմ իր սրտին մուտքը փակելու։

Սակայն Տիգրանը կը հարուածէր զինքը անդադար, և Գառնիկ կ'սփոփէր. Տիգրան կ'արհամարհէր իսկ ան գուրգուրանքով կը շրջապատէր փափուկ հոգածութեան մը ծածուկ խնամքը ընծայելով իրեն, և հիմակ որ կը հեռանար իրմէ ամբողջ շաբաթներ այդ գորովալից

էակը, հիմակ որ ինք առանձին կը մնար իր վիշտերուն հետ, ինչպէս չփնտռէր այն միակ սիրտը, որ իրենին պատասխանած էր։

Սօֆիին բոլոր բարեկամութիւնը այլեւս բաւական չէր զինքը գոհացնելու, վասնզի կը կարծէր թէ անոր բոլոր զգայնութիւնը անկարող էր գուշակելու իր չարչարանքը, ու ծանր յորդորներէ, բարոյականի դասերէ և մերթ յանդիմանական խօսքերէ զատ ոչինչ կը գտնէր այն աղջկանը քով, որ մինչեւ այն օրը իր միակ մտերիմը եղած էր և այնքան լաւ պատասխանած՝ իր հոգւոյն ձգտումներուն։

Սակայն որքա՜ն կը սխալէր. Սօֆի թերեւս իրմէ աւելի յստակ կը կարդար իր սրտին մատեանը, այլ հզօր պատճառ մը կը հարկադրէր զայն անզգայ ձեւանալու բարեկամուհւոյն անձկութեանցը։

Այդ պատճառը՝ զայն իր զգացմանցը մէջ քաջալերելով՝ անխոհեմութեան մը մղելու երկիւղն էր, որուն հետեւանքը կ'զգար թէ աղետալի պիտի ըլլար ամենուն համար ալ։ Ու բոլոր ճիգը կը թափէր փութացնելու հարսնիքը, ուր՝ իր սուր աչքերը նշմարել կուտային իրեն՝ Բուբուլին և իր եղբօրը փրկութիւնը միանգամայն։

Կը կարծէր թէ ընտանեկան կեանքի լուրջ պարտականութիւնները գրաւելով իր աշակերտուհւոյն միտքն ու սիրտը, պիտի յաղթէին անոր դժկամակութեանը, թէ անոր դաստիարակութիւնը, հոգւոյն ազնուութիւնն ու անձնուիրութիւնը պիտի բարեփոխէին ամուսնոյն ինչ ինչ թերութիւնները և թէ կեանքի մերձաւորութիւնը, ամուսնական սերտ յարաբերութիւնները պիտի ստեղծէին սէրը, որուն համար յօրինուած ու պատրաստուած էր Բուբուլին հոգին։

Իսկ Գառնիկ պիտի մոռնար զայն անշուշտ, երբ անկէ սիրուելու ամեն յոյս կորսնցնէր, վասնզի իրեն այնպէս կը թուէր թէ յուսահատ սէրը չի կրնար տեւական ըլլալ։

Անփորձ հասակի մը այս անստոյգ տրամաբանութիւններովը համոզուած, չարունակ Բուբուլին ամուսնութեան վրայ կը խօսէր ծերունւոյն հետ, որ իրմէ աւելի անհամբեր էր իր սիրելի զաւակներուն միութիւնը տեսնելու, սակայն ի հարկէ ստիպեալ պիտի սպասէր իր եղբօրը, Աբգար Գեղամօֆ զօրապետին գալուն, որ փափաքած էր կնքահայր ըլլալ Տիգրանին, և որ իր պաշտօնին ծանր զբաղմանց պատճառաւ ձմեռէն առաջ չէր կրնար գալ Սէն-Բեթրսպուրկէն։

Վեց ամսէ աւելի ժամանակ ունէին տակաւին իրենց առջեւ, եւ խեղճ աղջիկը չէր գիտեր թէ պիտի կարենային անվտանգ անցնել բոլոր ամառն ու աշունը։ Կրցածին չափ կ'աշխատէր Գառնիկին այցելութիւնները պակսեցնելու միջոցներ գտնել. ու թէպէտ Բուբուլին չափ իրեն ալ ծանր գար այս զրկումը, սակայն զոհողութեան մեծութեանը մէջ իր երկու սիրելիներուն օգուտը կ'ընդնշմարէր և կը համբերէր։

Սօֆիին սրտին ու մտքին այս ազնիւ տրամադրութիւնները շատ սուղի կը նստէին դժբախտ Բուբուլին, որ իր արդի փափուկ կացութեանը մէջ պէտք ունէր սրտակից բարեկամի մը, և զայն իր դաստիարակուհւոյն քով գտնելէ յուսահատ՝ բոլոր ուժովը, բոլոր տենչովը կը կարօտէր այն ուշադիր, այն կաթոգին նայուածքին, որ իր սրտին մէջ կը կարդար և անբարբառ պերճախօսութեամբ կը պատասխանէր իրեն։

Ուստի անհամբեր անձկութեամբ անոր այցերուն կը սպասէր, եւ այնպիսի եռանդոտ հաճոյքով մը կ'ընդունէր զայն, որ Գառնիկ այլեւս չէր կրնար տարակուսիլ թէ գեղանի աղջիկը մասնակից էր իր զգացումներուն. բայց կը ճանչնար անոր վէս ու փափուկ հոգին, և յանկարծական շարժումով մը զայն վիրաւորելէ զգուշանալով, կը յետաձգէր միշտ յայտարարութեան մը ժամը, և յարմար առիթի մը կ'սպասէր զինքը այրող բոցավառ կրակը դուրս թափելու։

ԺԸ.

Շատեր վայելած են Օգոստոսի այն գեղազմայլ գիշերներուն հըմայքը Վոսփորի ափերուն վրայ, ուր բնութիւնը գոգցես իր գեղը կրկնապատկած սիրոյ անսահմանելի դիւթանքով կը լեցնէ իր շուրջը:

Ծովափը կը խռնուի անհամար բազմութեամբ, որ երաժշտութեան ձայնով լուսավառութեանց ցոլքերուն մէջ կ'երթեւեկէ։

Պ. Գեղամօֆ թեթեւ տկարութեան մը պատճառաւ սովորականէն կանուխ գացած էր ննջելու։ Գառնիկ, ապարանքը գտնուելով այն գիշեր, քրոջը հետ կը շրջագայէր ամբոխին մէջ. իսկ Տիգրան պարտէզին միայնութիւնը ծովափին ժխորէն նախամեծար համարելուն՝ Բուբուլ ստիպուեր էր անոր ընկերանալ, որքան զայն առանձին չթողլու փափկութեամբ, այնքան և իր հօրը տկարութեան մասին մտատանջ ըլլալով, ապարանքէն չհեռանալու փափաքով։

Երկու նշանածները բաւական ժամանակէ հետէ կը քալէին միասին ծառուղիներուն մէջ՝ առանց բառ մը արտաբերած ըլլալու։

Բուբուլին սիրտը գիշերային լռութեան և հազար ու մէկ խորհուրդներու ազդումովը գրաւուած՝ պատրաստ էր զեղմանը այլ Տիգրանին անփոյթ կերպարանքը և մերթ ընդ մերթ արձակած յորանջումները վհերոտ լռութեան մը կը դատապարտէին զինքը։

Լաւ կ'ըմբռնէր հէք աղջիկը թէ իր նշանածին անբարբառ կերպը՝ մտային յափշտակութեան մը արդիւնք չէր, այլ այն անտարբեր բնաւորութեան, որ երբեք չէր յիշեցներ իրեն թէ հարկ էր արծարծել խօսակցութիւն մը առիթ տալու համար սիրտերու հաղորդակցութեան,

երբ այսպէս առաջին անգամ երկու խօսնցեալներ առանձին կը մը-նային:

Բուբուլ կը նեղուէր այս կացութենէն, հետզհետէ ճնշում մը կ՚ըզ-գար սրտին վրայ, որ թոյլ չէր տար իրեն լիովին վայելել բնութեան գեղը: Տիգրանին ներկայութիւնը իր հոգւոյն բոլոր կարողութիւն-ները կը ջլատէր այն պահուն, և կ՚ըղձար թողուլ զայն իր սենեակը առանձնանալու համար, ուր գէթ ազատ պիտի ըլլար արցունք թա-փելու: Սակայն սիրտը չէր ներեր իրեն այդ օրինակ բիրտ վարմունք մը, և իր այս ապօրէն փափաքին գործադրութենէն առաջ անոր վը-րայ զղջալով, յանցաւոր գաղափար մը գործնապէս դարմանելու խորհուրդը կուտար իրեն:

Սակայն որքա՜ն դժուար է մերձենալ սրտի մը, որ անդադար խօյս կուտայ մտերմութենէ, մանաւանդ արժանապատուութեան տէր զգայուն կնոջ մը համար որքա՜ն ծանր է յաղթել իր երկչոտութեան և հպարտութեան, երբ այր մը անտարբեր կ՚երևայ իր գաղափար-ներուն հաղորդակցութեան:

Արդարև, որչափ քաջ ըլլայ կին մը, իր բուն արժանիքովը փայլելու համար, պէտք ունի գիտնալու թէ իր ձիրքերը փափաքով կը փնտռուին, և ջերմ նայուածք մը, քաղցր բառ մը ստէպ կը խան-դավառէ ամենէն տկար սիրտը, մինչ ցուրտ շարժում մը կը խորտա-կէ հոգւոյն թռիչը:

Այո՛, զգացումը ամեն բանի կը խառնուի, և այն շնորհներն ու այն ձիրքերը, որ զգայնութենէ չեն բղխիր՝ սուտ են և վաղանցիկ: Ի՞նչ է կին մը, երբ իր զգայնութեան մէջ մահացու վէրք մը առած չէ տակաւին: Բոլորովին ուժ, բոլորովին կեանք, գթութիւն և սէր է համայն, բաւական է, որ սիրուած զգայ ինքզինքը: Լքումն ու ան-տարբերութիւնը իր մահն է սակայն:

Եթէ այրերը գիտնային թէ իրենց մէկ քաղցր վարմունքը ո՜րպի-սի փրկարար ազդեցութիւն ունի այն կնոջ վրայ, որ իբրև քոյր, իբրև կին, իբրև դուստր կը ցանկար իր սիրոյն, երբեք առիթ չպի-տի ունենային իգական սեռէն գանգատելու:

Բուբուլ իր նշանածին քով տկար կ՚զգար ինքզինքը, որովհետև ոչ միայն արժէք չէր ընծայեր ան իր ամենէն բարձր ու անբիծ ըղ-ձացմանց արտայայտութեանը, այլ շատ անգամ կը հեգնէր զանոնք:

Եւ սակայն իր ազնիւ, իր բարի սիրտը այնքան յօժար է բացուե-լու և նուիրուելու, որ չէր ուզեր առիթը փախցնել, երբ կարենար ե-թէ ոչ սիրոյ, գէթ բարեկամութեան կապ մը հաստատել այն անձին հետ, որուն ընկերակցութեամբ անցուցեր էր իր մանկութեան տարի-ները:

Ուստի իր բոլոր ուժը ամփոփելով, ըսաւ քաղցրութեամբ.

— Իրաւ, պարտէզը ծովափէն աւելի գեղեցիկ է եղեր այս գիշեր։

— Մինակ ա՞յս գիշեր։ Ինծի համար, ամեն ատեն լռութիւնը աղմուկէն և միայնութիւնը բազմութենէն աւելի հաճելի է։

— Ի հարկէ լռութիւնը և միայնութիւնը խորհրդածութեան աւելի նպաստաւոր ըլլալնուն համար կը սիրէք զանոնք։

— Խորհրդածե՜լ, յարեց զարմանքով, է՜հ, չէ՛, Բուբո՛ւլ, ես շատ խորհրդածելու սովորութիւն չունիմ։ Մարդոց խորհուրդները արդէն ոչինչ են, խորհուրդ մարդկան կամ Աստուծոյ։

— Ինչո՞ւ ուրեմն ընկերութիւնը չէք սիրեր։

— Ինչու որ առանձնութեան մէջ՝ իմ ուզածը կ՚ընեմ, մինչդեռ ուրիշներուն քով անձնական յօժարութիւններս զսպելու և շատ մը ձեւակերպութեանց համակերպելու կ՚ստիպուիմ։

— Եւ ի՞նչ են այն բնական յօժարութիւնները որոնցմէ զրկուիլ հարկ ըլլայ ընկերութեան մէջ:

— Է՜հ. այդ ալ հարցնելու բա՞ն է, պատասխանեց Տիգրան քիչ մը անհամբերութեամբ, բազմութեան մէջ ամեն բան կարգի կանոնի տակ է, նստելու, շարժելու, քալելու կերպիդ մէջ ձեւ մը կայ, զոր մինակ եղած ատենդ զանց կ՚ընես, և շատ անգամ պէտք կ՚ըլլայ պատասխանել անպիտան խօսքերու, որոնք բնաւ մէկու մը օգուտ չունին։

— Բայց վարմունքին ազատութիւնն ալ ձանձրալի չըլլա՞ր, երբ միշտ դատապարտուած ըլլաս անոր, և խօսակցութեան օգուտը, նոյնիսկ հոգւոյդ մէկ պիտոյքը լրացնելէ զգացուած հաճոյքը չէ՞։

Տիգրան ինչպէս գիտենք բացատրութիւնները շատ չէր սիրեր, և վախնալով որ խօսակցութիւնը կ՚երկարի, յանկարծ ընմիջեց զայն ու գոչեց իրենց մօտ գտնուած պուրակ մը ցոյց տալով.

— Սա՛ կողմը երթա՛նք, Բուբո՛ւլ, նայէ՛, ինչ գեղեցիկ է։

Առաջին անգամ էր, որ այսօրինակ բացագանչութիւն մը կը լսուէր անոր բերնէն, և այն՝ իրեն անհաճոյ խօսակցութիւն մը փակելու համար։ Այդ պուրակը արուեստական բարձրավանդակի մը կատարը կը գտնուէր, որուն ստորոտը կը տարածուէր ընդարձակ պարտէզը, լուսնկային շողերով ողողուն։ Երբ հոն հասան, գեղանի աղջիկը պահ մը հիացած կանգ առաւ, շուրջը նայեցաւ և խորապէս զգացուած գոչեց.

— Իրա՛ւ, զմայլելի բան է այս տեսարանը, ամեն կողմ լոյս, երգ և բուրում կը ծաւալի, ի՛նչ անուշ է բնութեան այս հրաշալիքը վայելել:

— Հա՛, գեղեցիկ է, պատասխանեց երիտասարդ, գոնէ ծովափին խառնիխուռն բազմութենէն աւելի գեղեցիկ. բայց գիտե՞ս որ ասկէ աւելի աղուոր բան մը կայ երբ ժամը երկուքը անցած է, և ան ալ

քունն է։ Ներէ՛ ինծի, Բուբո՛ւլ, քննութեան չեմ կրնար դիմանալ, կարծեմ թէ առանձնութենէ չես վախնար և ուզածիդ չափ կը վայելես այս սիրուն տեսարանը։ Գիշեր բարի։

Ասոնք ըսելով, բրտութեամբ հեռացաւ առանց վերջին նայուածք մը ուղղելու հէք աղջկանը, որ այլայլած ինկաւ աթոռակի մը վրայ։

Սիրտը կ'որոտար անձրեւաբեր ամպի մը նման, այլ հոգւոյն մէջ գիզուած անձրեւը կը խեղդուէր կուրծքին տակ։ Քանի՜ դժուարին է լալու պէտք ունենալ և չկարենալ։ Կարծես չանթահար եղած էր։

Անտանելի բան էր գեղածաղիկ հասակին մէջ, ուր եռանդով, յոյսերով և իղձերով կը տոչորէր, սառնային կեանքի մը հեռանկարը ունենալ իր առջեւ, և յաւէտ սրտի ամայութեան դատապարտուելու երկիւղովը պաշարուիլ։

Ո՞վ կրնայ ժայռերու մէջէն հոսող ջրվէժին ընթացքը կասեցնել։ Դի՛ր թումբեր, պատուարներ, ամենքն ալ կը տապալէ և կը սուրայ անդադար։ Բնութիւնը այդ ափ մը ջուրին իսկ, ընթանալու ուժին հետ, ազատութիւն տուած է իր նպատակին հասնելու, և սակայն ընկերութեան և պատշաճութեան օրէնքը այդ առոյգ սրտին խանդը բանտի մը մէջ կը սանձէ։

Բուբուլին սիրտը ալեկոծ ծովու նման կը փրփրէր, մերթ լանջքը կ'ուռէր անհունապէս, և շրթունքներէն հեծեծանք մը դուրս կը թռչէր, կը կարծէր թէ այդ հառաչանքն էր զինքը չարչարողը և անով պիտի զերծանէր իր տանջանքէն, այլ իսկոյն իր վրդովումները կ'ըսկսէին վերստին։

Ինքը կապուած էր հզօր յօդով մը և իր պարտքէն դուրս բաղձանք մը յանցանք մըն էր իրեն համար։

Ու նորէն կը հեծէր, գլուխը բոցով մը կ'այրէր, ոտք կ'ելլէր, կուրծքը ճնշուած՝ չէր կրնար շունչ առնել, կը կարծէր թէ օդը կը պակսէր իր շուրջը, և կ'ըսկսէր մեծաքայլ ճեմել պարտէզին մէջ։

Պարտէզին տեսարանը կ'արծարծէր սակայն իր հրայրքը։ Սիրոյ տաճար մըն էր ան կարծես, ծառերուն տերեւները զեփիւռներուն հետ զիրար կը գգուէին, թռչունները իրարու գողտրիկ մրմունջներ կը գեղգեղէին, աստղերը իրենց շողերով զիրար կը հրապուրէին, և լուսինը իր խորին նշոյլներով կը ժպտէր ամենուն վրայ։ Իսկ չուար աղջիկը միայնակ էր․ քնքուշ սիւզը անոր վարսերը մերկ կուրծքին վրայ կը ծածանէր, այդ շարժումէն կը սարսռար ան. Թուփերուն մէջէն խորհրդաւոր ճռչիւններ կը հասնէին իրեն, լուսնին ճառագայթներէն հեշտութիւն մը կը ծաւալէր բոլոր անձին վրայ, և կը մոռնար ինքզինքը, բնութեան գիրկը ապաստանած, մինչ անոր անյագ տարրերէն ամեն մէկը իրմէ բան մը կուզար գողնալ։

Լանջքը արագ կ'ելեւէջէր անթուելի բաբախումներով։ Ալ արարած մը չէր կարծես, հոգի մըն էր… սէրը ինք էր։ Եթէ կարելի ըլ-

լար տեսնել այդ պատկերը, եթէ կարելի ըլլար մերձենալ այդ չքնաղ և տարաշխարհ էակին, որ տիեզերքի ամենէն նշանաւոր գլուխ գործոցն էր իր հոգւոյն գանձերովը, իր հրապոյրներովը, իր գեղովը, ժըպիտովը ու արցունքովը, եթէ մէկը կարենար այդ պահուն պատահիլ անոր զեղուն սրտին, արդարև երկնային երանութեան ճաշակը պիտի առնէր: Այն անբիծ հոգին՝ որ խառնուած չէր տակաւին մարդկային էակի մը, ան որուն իղձը իտէականը փնտռած էր, վերանալու և բարձրանալու անզուսպ ձգտումով մը, ա՜հ, այդ վայրկեանին բացուած էր ընդգրկելու իր բոլոր երազներուն անձնաւորութիւնը, և կը կարկառէր թևերը հրեշտակի մը պէս թռչելու աստղերուն և արևներուն լուսապայծառ անհունութեանը մէջ, գոնէ հոն գտնելու համար իր սիրատենչ հոգւոյն ցնորքը:

Յանկարծ հրեշտակ մը, իր բոլոր անուրջներուն առարկան նըկարուեցաւ աչքին առջև....: Ան էր, ճիշդ իր դիմացի ծառուղիին մէջ, լուսնին ճառագայթներով լուսաւորուած, կը քալէր ծանր քայլով մը, զինքը երազելով անշուշտ....: Ա՜հ, եթէ գիտնար թէ հոն մօտն էր իր պաշտելին, եթէ անգամ մը գլուխը դարձնէր....: Ձայն մը, տկար շշուկ մը բաւական էր նորատի աղջկանը կողմէ զայն իր ոտքերուն առջև բերելու ծնրադիր: Այդ ձայնը, այդ շշունչը չի կրցաւ հանել սակայն: Մէկ վայրկեանի մէջ իր բոլոր կեանքը ապըստամբեցաւ սրտին այդ անդիմադրելի հակմանը դէմ և յաղթեց անոր:

Չկայ բան մը այնքան հզօր, կնոջ մը առաքինութիւնը իր իղձերուն դէմ պաշտպանելու կարող, որքան իր բուն անցեալը, եթէ պատուաւոր եղած է և անարատ: Տեղէն ելաւ յանկարծ և արագ արագ սկսաւ դէպի տուն ուղղել քայլերը, անհարեկ՝ խոյստալու համար այն երջանկութեան փորձութենէն, որուն ուրուականը կը հալածէր զինքը անխնայ մինչև իր կուսական խցիկին կաթնագոյն անդուսէ սրահակներուն խորը:

Գառնիկ՝ որ քոյրը պտոյտէ դարձնելէ ետքը՝ չկարենալով անկողին մտնել, պարտէզ իջեր էր սրտին անձկութիւնը բնութեան անեզրութեան մէջ ծաւալելու, երկար տքնութենէ մը ետքը ներս մտած միջոցին՝ տեսաւ որ Բուբուլին ճրագը մարած չէր տակաւին, և ըստուեր մը նշմարեց, որ իր մօտեցած պահուն կը բաժնուէր վարագոյրներուն ետևէն:

ԺԹ.

Ամէն տարի, ամառը Բրինքիբօ իր նշանաւոր նաւարչաւի հանդէսը կ'ունենայ, որուն ներկայ կը գտնուի Պոլսոյ գրեթէ բոլոր արուարձաններու բնակիչներուն լաւագոյն մասը:

Գեղամօֆ ընտանիքը այդ հանդէսին առթիւ գացած էր հոն Աստուածածնի կիրակի օրը, և դիւթական կղզիակին անդիմադրելի հըմայքէն գրաւուած երկու դեռատի աղջիկները փափաքեր էին մէկ քանի օր կենալ հոն։ Պ. Գեղամօֆ, որ բնաւ չէր ուզեր դիմադրել անոնց իղձերուն, հաւանած էր, և հաստատուեր էին ծովափի այն չքեղ պանդոկներէն մէկուն մէջ, որոնց ստորոտը կը փայլփլայ ծովը ընդարձակածաւալ դալարագեղ բուրաստաններու միջևէն ծփծփալով բացխփիկ: Գառնիկ ալ ընկերացած էր անոնց, և երկու օր միասեղ վայելեր էին անպատում հաճոյքներ։

Սակայն երեքշաբթի առտու իր զբաղումներուն պատճառաւ, երիտասարդը մեկնելու կը պատրաստուէր։ Բուբուլ և Սօֆի երկուքն ալ իրարմէ գաղտնի այնքան կը տրտմէին անկէ բաժնուելնուն, որ կղզիին բոլոր զուարճութիւնները կը մոռնային, և կը խորհէին թէ ինչպէս պիտի անցնէին ժամանակը երիտասարդէն հեռու, որուն վառվռուն և անուշ խօսակցութիւնը այնքան հաճելի կ'ընէր իրենց՝ ամէն վայրերը ուր կը գտնուէին անոր հետ։

Բուբուլ ժամանակը սպաննելու նպատակաւ, առաջարկեց կղզիին հրջանը ընել ձիով, բայց Տիգրան յայտարարեց թէ չէր կրնար ընկերանալ իրենց, նախորդ օրը մէկ քանի բարեկամներու հետ որոշած ըլլալով որսի երթալ, և ձիարշաւի վտանգները մի առ մի յիշեցնելով յորդորեց, որ իրենք ալ հեռ կենան այդ վտանգաւոր զբօսանքէն, ու մեկնեցաւ։ Երկու աղջիկները լռեցին, բայց Բուբուլին դէմքը այնքան վշտալի արտայայտութիւն մը ստացաւ, որ Պ. Գեղամօֆ զգածուելով ըսաւ.

— Ա՜հ, եթէ փոխանակ ութսունի՝ երեսուն տարեկան ըլլայի, քու ո՞ր փափաքդ չէի գործադրեր։

Սակայն Բուբուլ պտոյտէն զրկուելուն համար չէր, որ կը տառապէր, այդ ցուրտ, այդ յամառ բնաւորութեան հանդիպելուն կը յուսահատէր։ Գառնիկ, որ հոգին կուտար գէթ պահ մը Տիգրանին տեղը գրաւելու համար, ծերունիին մօտեցաւ և երկչոտ կերպով մը հարցուց թէ կը ներէր իրեն՝ օրիորդներուն ընկերանալ։ Ծերունին նախ դէմ կեցաւ առարկելով թէ չէր ուզեր, որ իր գործերը թողուր քմահաճոյքի մը համար, բայց երբ տեսաւ թէ լրջօրէն կը փափաքէր գոհացնել զանոնք, հաւանեցաւ, և ուրախութիւնը սկսաւ վերստին փայլիլ ամենուն դէմքին վրայ:

Ժամը հինգն էր, երբ պանդոկին ծառան իմացուց թէ ձիերը պատրաստ էին։ Տիգրան մեկնած էր արդէն, և հայրը մէկ քանի ծերունիներու հետ կը խօսակցէր սրահին մէջ։ Բուբուլ և Սօֆի այնքան չքնաղ էին ամազոնի զգեստներով, որ երբ պարտէզ իջան, բոլոր օտարականները հիացմամբ կը դիտէին զանոնք։ Ճշմարիտ Արտեմիսն

էր Սօֆի սեւ վարսերովը և լուսնկային վճիտ դէմքովը, իսկ Օր. Գեղամօֆի ճապուկ հասակը, թեթեւ ու փափուկ շարժումները Ապողոնի քրօջը նախանձը շարժելու չափ շնորհալի էին։

Երեք առոյգ ձիեր իրենց սմբակները անդաստակին մէջ հնչեցնելով կը վրնջէին անհամբեր։ Անոնցմէ երկուքը սպիտակ էին և մէկը սեւ, ճիշդ այն արաբական նժոյգներուն նման կորովի, որոնց երեւակայութիւնը թռիչքներ կուտայ ստէպ մէկ վայրկեանի մէջ մղոններ կտրել անցնելու, բայց շարժումները այնքան խիզախ էին, որ յայտնի կ'երեւար թէ թամբի և սանձի վարժ կենդանի մը չէր։ Բուբուլ փափաքեցաւ այդ սեւ ձիուն վրայ հեծնել, Գառնիկ նշմարեց որ անխոհեմութիւն էր, բայց կրնա՞ր ընդդիմանալ այդ պաշտելի շըրթունքին արտայայտած իղձերուն, որոնք անագորոյն ցրտութեամբ ստէպ կը խոցուէին արդէն իր նշանածին կողմէ։ Ուստի առանց դիտողութիւն մը ընելու՝ ձեռքը խոնարհեցուց. որուն հազիւ հպանցելով Բուբուլին շնորհագեղ ոտքը, մէկ ոստումով ցատկեց նժոյգին վրայ։ Միևնոյն արագ և սիրուն շարժումը ունեցաւ Սօֆի, և Գառնիկ իր ձիուն թամբին վրայ նետուելով ճշմարիտ Ապողոնի բոլոր գեղումն ու վայելչութեամբը սուրաց երկու աղջիկներուն ետեւէն, որոնք Սիլֆիտներու օդային երեւոյթի մը չափ թեթեւ անհետացած էին արդէն խորին հիացման մէջ թողլով բոլոր բազմութիւնը որ զիրենք դիտելու համար հաւաքուած էր հոն։

Որքա՜ն զուարթ էր այն պահուն Բուբուլ։ Փարատած էր զինքը գրաւող բոլոր տրտմութիւնը, և ապաստանած այն գաղափարին մէջ, թէ Գառնիկին պաշտպանութեան ներքեւ էր, կը վերանորոգէին սըրտին մէջ այն գեղազմայլ օրերը, զորս այսպէս անցուցեր էր անոր հետ՝ իր նշանածին դարձէն առաջ։ Այնպէս յօրինուած է մարդկային սիրտը, որ ինչ դիրքի, ինչ վիճակի մէջ ալ գտնուի մարդ., միշտ յոյսին ետեւէն կը վազէ, երանութեան մէկ խաբուսիկ նշոյլէն յափըշտակուած կը կապուի անոր, և անկէ ճառագայթած ուրախութեան վայրկեան մը մեծ կշիռ ունի կեանքի նժարին մէջ։ Հոգին կը մոռնայ ամեն ցաւ՝ վայելելու համար պատրանքը։ Բուբուլ իր բերկրապատար երազներէն արբշիռ, իրական հաճոյքով մը կը յանձնուէր կրակոտ ձիուն արշաւասոյր ոստումներուն, որ կը ճախրէր աւելի քան կը քալէր։

Գառնիկ մեծ ճիգերով հազիւ կրնար հասնիլ անոր ետեւէն, և անձկութեամբ կը դողար ամեն անգամ, որ անկիւն մը դառնալու համար իր պաշտելին կ'աներեւութանար աչքերէն։ Իսկ դեռափթիթ աղջիկը որքա՜ն կը յուզուէր և որքա՜ն կը հրճուէր, երբ փոսէ մը իջնելու կամ լափ ժայռէ մը բարձրանալու համար ըրած ոստումէն դող ելած՝ շնչասպառ իր քով կը հասնէր երիտասարդը հազար գորո-

վանքով ու խնամքով շրջապատելու զինքը, սրտագին պաղատելով, որ ձիուն ընթացքը չափաւորէ։

Ո՛հ, Թո՛ղ Ներուի իրեն այդ անգութ ուրախութիւնը։ Այնքան քաղցր է կնոջ մը համար զգալ, թէ իր կեանքը պէտք է ուրիշի մը, և այնքան սուղ են իր կեանքին մէջ սիրոյ վայրկեանները, որ յանցանք չի կրնար համարուիլ իր սիրուած ըլլալուն ապացոյցը պաշտելի անձի մը վայրկենական անձկութեամբը գնելու փափաքը։ Թո՛ղ Ներուի իրեն այս միակ բարոյական պչրանքը, երբ այնքան ծարաւ էր սիրոյ և լքուած այն անձէն որմէ պէտք էր ակնկալել ամեն գորովանք։

Երիտասարդը կը դառնար ստէպ իր քրոջը քով. զայն առանձին չթողլու փափկութեամբ, թէպէտ անոր ձին հանդարտ ըլլար։ Արդէն հասած էին կղզիին բարձրագոյն կէտին վրայ, ուրկէ գեղապսակ ցամաքը ծովով շրջապատուած կ'երեւար։

Սօֆի պահ մը կանգ առաւ հոն. այս զմայլելի տեսիլը ցոյց տալով եղբօրը, մինչ իր աշակերտուհին կը հեռանար անտառի մը սահմանագլուխը աւարտող ընդարձակ դաշտի մը մէջ սուրալով, և անոր մէջտեղը իբրեւ պատուար բարձրացած թաւուտի մը ետեւ անհետանալով։

Ցանկարծ ճիչ մը լսուեցաւ։ Գառնիկ որուն սիրտն ու միտքը իր պաշտելույն կը հետեւէր շարունակ, իր ձին մտրակեց։

Բուբուլին նժոյգը, որ տարի մը առաջ պատերազմի մէջ վէրք առած էր, մօտակայ պուրակի մը մէջ պայթող հրացանի մը ձայնէն խրտչելով՝ սկսեր էր վազել խուլ, հեծեալին ձայնին, որ բոլոր ճիգովը չէր կրնար անոր ընթացքը կասեցնել։ Սանձը խորտակուած էր արդէն, և ահարեկ աղջիկը, ձիուն բաշերուն փաթթուած փոսէ փոս կը տարուբերէր։ Ոչ ոք կը յուսար անոր քով հասնիլ, և հեռուէն դիտողները սոսկումի ճիչեր կ'արձակէին։

Երիտասարդը, իր սիրոյ ուժովը թեւաւորուած, մէկ քանի վայրկեանէն նորատի աղջկանը քով հասաւ և անմիջապէս ձիէն վար նետուելով, կարեց նժոյգին ճամբան։ Դեռափթիթ աղջիկը՝ որ կեանքի և մահու մէջ կը ծփար խեւ երիվարին անսանձ հաճոյքին մատնուած, վտանգի մէջ տեսնելով Գառնիկը, գոչեց սարսափահար։

— Հեռացի՛ր, հեռացի՛ր. մի՛ մօտենար պիտի ջախջախուիս, և առանց մտածելու թէ ինք ալ վար իյնալով կրնար ջախջախուիլ, ձախ ձեռքը օդին մէջ կ'երկնցնէր անոր դէմ՝ իբր թէ մօտենալէ արգիլելու իր սիրելին։

Գառնիկ անհաւատալի ճարպիկութեամբ ձիուն առջև նետուեցաւ, և երկու ձեռքերովը անոր վիզին փաթթուելով կեցուց զայն։

— Շո՛ւտ, վար ցատկէ՛, փախի՛ր, գոչեց և հազիւ ոտքը գետին

դրեր էր Ամազոնը. երբ ըմբոստ կենդանին, որ իր վրայ եղած յարձակումէն յանկարծակի եկած կանգ առեր էր, հիմակ իր բեռէն թեթեւցած, կից մը տուաւ ուժասպառ երիտասարդին, և զայն մէկ կողմ նետելով՝ սկսաւ սրարշաւ վազել բաշերը թօթուելով անջրպետին մէջ, ժայռէ ժայռ, սարէ սար սլանալով, անտառին ծառերուն հանդիպած ատեն ետ ետ դառնալով և իր ահռելի վրնջիւններովը թնդացնելով ապառաժներն ու ձորերը։

Գառնիկ հոն ինկեր մնացեր էր գրեթէ անշունչ։

Դեռատի աղջիկը, որ սարսափած կը դողար տակաւին, անոր անկումը տեսնելով բոլոր ուժը ամփոփեց. քովը վազեց և գիրկը առաւ զայն։

Երիտասարդին դէմքին վրայ ցուրտ դալկութիւն մը կը տարածուէր, և արտեւանունքը նայուածքէ զուրկ աչքերուն վրայ կ'իյնային, անզգայ գլուխը Բուբուլին թեւին վրայ կը ծանրանար։

Հէք աղջիկը իր ջերմ սրտին վրայ կը սեղմէր զայն յորդ արցունք թափելով խելայեղ, և հազար գորովալի անուններ տալով անոր։ Եթէ այն միջոցին աչքը բանար, պիտի տեսնէր սիրավառ աղջիկը իր ընական վիճակին մէջ, և ան չպիտի ծածկէր իր բոլոր սէրը, բոլոր հրայրքը, բոլոր վիշտը:

Արդարև Բուբուլին աղիողորմ ձայնը, արցունքի ջերմ կաթիլները, որ երիտասարդին դէմքին վրայ կ'իյնային, և սրտին տրոփիւնը, որ անոր լանջքին վրայ կ'որոտար, օգնեցին զայն յանկարծ։ Աչուըները բացաւ, օրհնասականի անճառ նայուածք մը ուղղեց անոր, յետոյ փակեց զանոնք վերստին անշարժ մնալով իր պաշտելւոյն բազուկներուն մէջ։

«Օգնութի՛ւն» կ'աղաղակէր չուար աղջիկը, զգալով թէ իր դառնակսկիծ զգացմանց անձնատուր ըլլալու ժամանակ չէր, և «օգնութի՛ւն» կը կրկնէին մերձակայ ժայռերը, երկարելով իրենց մահագուշակ արձագանգը օդին մէջ։ Վերջապէս այդ յուսահատական գոչիւնները և ձիուն վրնջիւնները լսելի եղեր էին, և ամէն կողմէ ձիաւորներ դիմեցին հոն։ Սօֆին ալ չուշացաւ քովերնին հասնելու։

Երբեք գրիչ մը չէ յանդգնած նկարագրել ցաւ մը, որ սրտին թելը բեկանելու և ամբողջ էութիւն մը ոչնչացնելու հանգամանքը ունենայ։ Մահուան տեսարաններու վրայ ստէպ վարագոյրը կ'իջնէ, թողլով իւրաքանչիւրին սրտին իր կարողութեամբը կարդալ անոր խորքը։

Ա՛հ, ի՛նչ վայրկեան էր ան. երկու աղջիկները կ'արտասուէին իրարու գիրկ։ Սօֆի աչուըները կը փակէր չար երազ մը վանելու ճիգերով, և երկուքն ալ կ'ըղձային մեռնիլ իրենց սիրելւոյն կացութեան վտանգը ստուգապէս իմանալէ առաջ։

Յանկարծ բազմութեան մէջէն ձայն մը գոչեց.

— Կենդանի է։

Բուբուլ և Սօֆի շունչ առին։ Օտարականներէն մէկը տրուակ մը մօտեցուց վիրաւորեալին ռունգերուն։ Գառնիկ վերստին բացաւ աչուըները «Բո՜ւ...բո՜ւ» մրմնջեց մարած ձայնով մը։

— Ջուր կ'ուզէ, ջուր, ըսին օտարականները. և անոնցմէ մէկը գնաց ջուր գտնելու, մինչ ուրիշ մը՝ կը փութար իր կառքը բերել տալ վիրաւորեալը քաղաք փոխադրելու համար։

Ի՞նչ ունիս, ո՞ւր տեղդ կը ցաւի, կը հարցնէր հէք քոյրը խելքէն գլխէն գացած։ Եւ երիտասարդը ցաւին սաստկութենէն կը հեծէր առանց պատասխան տալու։

— Թե՛ւը, թեւը ցաւած ըլլալու է, գոչեց Բուբուլ, տեսէ՛ք ինչպէս կախուած է։ Եւ արցունքները հեղձամղձուկ ըրին զինքը վերստին։

Այն միջոցին կառքը հոն հասաւ ջրալից աման մը բերելով. զոր երիտասարդին շրթունքին մօտեցուցին իսկոյն, սակայն չուզեց խմել, «Բու...բու» մրմնջելով այնքան նուաղկոտ, այնքան մարած ձայնով մը, որ երկու աղջիկներէն զատ ոչ ոք կրցաւ հասկնալ անոր իմաստը։

Բազմութեան մէջէն մէկ քանիներ եկան վերցուցին վիրաւորեալը և կառքը դրին, ուր տեղաւորուեցան նաև երկու աղջիկները իրենց թեւերուն վրայ վերցնելով զայն միշտ կէս նուաղած վիճակի մէջ, սրընթաց կառքին ցնցումներէն երբեմն աչուըները բանալով, և մերթ ընդ մերթ կրկնելով իր անիմանալի բառը, «Բու...բու»։

Ի.

Գառնիկին կրած հարուածը թեթև բան մը չէր, ձախ թեւը ճըմլուեր և ոսկորը տեղէն ելեր էր, ու անոր պատճառած ցաւին սաստկութենէն սաէպ տենդ կու գար վրան։

Հայր Գեղամօֆ ինչ ընելը չէր գիտեր իր երախտագիտութիւնը ապացուցանելու համար երիտասարդին, որ իր պաշտելի աղջկանը կեանքը ազատեր էր, և կղզիին բոլոր բժիշկները կը թափէր անմիջական դարման մը գտնելու համար անոր ցաւերուն։

Պանդոկին ամենէն օդասուն, ամենէն շքեղ սենեակին մէջ պառկեցուցեր էին հիւանդը, և ամեն երևակայելի խնամք ի գործ կը դրուէր անոր հանգիստը ապահովելու համար։

Ծերունին յատկապէս հիւանդապահ կին մը բերել տուեր էր. բայց Սօֆի բան մը չէր թողուր անոր, չուզելով ուրիշի մը յանձնել իր եղբօրը վրայ հսկելու հոգը, որ իր միակ մխիթարութիւնն էր այդ անտանելի վիշտին մէջ։ Խեղճ Բուբուլ այդ դառն սփոփանքն ալ չունէր

բոլորովին։ Ցորեկը թէպէտ վայրկեան մը չէր բաժնուեր հիւանդին քովէն, բայց գիշերները ժամը հինգէն ետքը ստիպուած էր իր սենեակը քաշուիլ, նշանածին ներկայութեան սին պատշաճութեան մը հարկին հնազանդելով, ուր անքուն կ՚անցընէր մինչև լոյս, քառորդը անգամ մը ոտքին մատներուն վրայ քալելով և մօտենալով վիրաւորեալին սենեակին դրանը, լուր առնելու համար։ Իսկ Տիգրան առիթ չէր փախցներ յիշեցնելու անոր, թէ իր իմաստուն խրատները մտիկ չընելուն պատճառաւ պատահեր էր այս աղէտքը, և ձայնը բարակցընելով կ՚ըսէր հեգնութեամբ «Ահա՛ բանաստեղծական փափուկ իղձերու և երկնային վսեմ երեւակայութեանց իրականացման արդիւնքը»։

Դեռատի աղջիկը չպիտի կրնար իր ծիծաղը զսպել անշուշտ այդ տրամաբանութեան և արտայայտութեան գեհիկ եղանակին նայելով, եթէ անդին պաշտելի դէմք մը տրտում ու գալկահար տարածուած չըլլար տառապանքի անկողնին վրայ, իր պատճառաւ չարչարուելով։

Սօֆին իր անբիծ ու բարի սրտովը մոռցեր էր բոլորովին եղբօրը ցաւերուն շարժառիթը, ա՛լ անհետացեր էին իր մտքէն խոհեմութեան և զգուշութեան բոլոր մտածումները, մէկ բաղձանքի միայն տեղի տալով, իր սիրելիին ապաքինութեանը, և կ՚ուխտէր սրտին խորէն արգելք չըլլալ այնուհետև անոր սիրային ձգտումներուն, եթէ շնորհէր երկինք իրեն այդ անգին կեանքը, զոր միշտ վտանգի մէջ կը կարծէր, թէպէտ բժիշկը ապահոված ըլլար զինքը թէ քիչ օրէն ոտքի պիտի ելլէր։

Դժբախտ արկածէն ի վեր երեք օր անցեր էր արդէն և տենդը չէր թողուր զայն։ Օրն ի բուն կը զառանցէր Գառնիկ և բանդագուշանքի ժամերուն մէջ Բուբուլին անունը կ՚արտասանէր ստէպ, մերթ բուռն, անզուսպ սէր մը յայտնելով անոր, մերթ անկէ մերժուած ինքզինքը սպաննելու խորհուրդներ մտաբերելով և մերթ անկողնէն դուրս նետուելով, զայն գիրկը առած փախցնելու համար։

Այս սրտաճմլիկ տեսարաններուն գրեթէ միշտ ներկայ էր Բուբուլ. և շփոթած, յուզուած, չարչարուած, դժբախտ քրոջը կը հարցընէր թէ ի՛նչ կրնար ընել զայն անդորրելու համար։

Ի զո՜ւր կը բռնէր անոր ձեռքերը իրեններուն մէջ, և կ՚երդնուր հազար անգամ թէ կը սիրէր զինքը, թէ ցմահ պիտի սիրէր, Հիւանդը առանց լսելու, առանց ճանչնալու զինքը, միշտ պատին անկիւնը երեւակայական էակի մը կ՚ուղղէր իր գանգատները, իր սրտաբեկ աղաղակները, գալարուելով յուսահատ սիրոյ մը տուայտանքին մէջ։

Խեղճ աղջիկները այս ամէն տանջանքներուն մէջ՝ ուրիշ մեծ հոգ մը ունէին, Գեղամօֆները, հայր ու որդի հեռու պահել այս բանդագուշանքի տեսարաններուն գաղտնիքէն։ Բժիշկն ու հիւանդապահ կինը հայերէն չգիտնալնուն՝ բան մը չէին հասկնար արդէն։

Սակայն չորրորդ գիշերը միանգամ ընդմիշտ վերջ տուաւ այս դժնդակ կացութեան:

Երկու ժամու չափ հանգիստ քունէ մը ետքը, երիտասարդը արթնցեր և Բուբուլը տեսնել ուզեր էր։ Սոֆին եկաւ իր աշակերտուհիին դուռը զարկաւ, որուն արթուն ըլլալը գիտէր։ Նորատի աղջիկը տակնուվրայ եղած վազեց հիւանդին սենեակը, ծունկի վրայ եկաւ անոր անկողնին քով և բռնելով անոր ձեռքերը կը թրջէր զանոնք կրակէ արցունքով։

— Բուբո՛ւլ, սուտ չէ ուրեմն, իրա՞ւ կը սիրես զիս, հարցուց առանց գլուխը վերցնելու։

— Այո՛, Գառնի՛կս, այո՛, կը սիրեմ, ա՜հ, շատ կը սիրեմ զքեզ, պատասխանեց նորատի աղջիկը այնպիսի շեշտով մը, որմէ հիւանդը ցնցուեցաւ իբրև ելեկտրական ուժէ մը, ելաւ նստաւ անկողնին մէջ, և իր պաշտելիին նայելով հարցուց նորէն աւելի ոգեւորեալ ձայնով մը.

— Նորէ՛ն, անգամ մըն ալ ըսէ՛, կը սիրե՞ս զիս, երազ չէ՞ տեսածս։

— Բոլոր հոգիովս կը սիրեմ և յաւէտ պիտի սիրեմ, մրմնջեց աղջիկը արիւնը գլուխը խռնուած։

— Կը լսե՛ս, քո՛յրս, ըսէ՛, Սոֆի, դուն ալ լսեցիր չէ՞, դուն ալ կը վկայես թէ կը սիրէ զիս, հարցուց հետզհետէ աւելի գերագրգիռ։

— Հարկաւ լսեցի, եղբա՛յրս, և բոլոր սրտովս կը վկայեմ իր սիրոյն, պատասխանեց քոյրը, առանց մտածելու թէ ի՛նչ կ'ըսէր։

Այն ատեն դեռատի աղջկանը ձեռքերը շրթունքին տարաւ հիւանդը։

— Շնորհակալ եմ, շնորհակալ եմ, գոչեց երջանկութեան եռանդովը բոցավառ։

Բուբուլ այս անգամ չմոռացեց զանոնք ետ քաշել: Մէկ քանի օրէ ի վեր այնքան վարժուեր էր այդ սիրոյ արտայայտութեանց, որ հիմա շատ բնական կը գտնէր զանոնք։ Նոյնպէս Գառնիկ իր հիւանդի երազները շարունակել կը կարծէր, բայց այս անգամ արթուն և կեանքի իրականութիւններով շրջապատուած։

Իսկ Սոֆի հասկցեր էր թէ իր եղբօրը կեանքը այդ սիրով կրնար փրկել, կը զգար թէ Բուբուլ շատ արժանի էր այդ պաշտելի կեանքին տէրը ըլլալու։ Անոր անգուլ ու անձնուէր խնամքին մէջ կը տեսնէր զգացմանցը ազնուութիւնը, միշտ կրելու կորովին հետ, որուն անկարող կը կարծէր զայն։ Իր ամենէն յուզեալ վայրկեաններուն մէջ իսկ դիտած էր՝ թէ երբ իր եղբայրը կը հեծէր ցաւատանջ, Բուբուլ անոր առջեւ ծունր դրած՝ այնպիսի տագնապներ կը կրէր որ, յայտնի էր թէ բուն հիւանդէն աւելի կը չարչարուէր։ Վիրաւորեալին մէկ ճիչը, մէկ հառաչանքը բաւական էր մահուան դալուկով պաշարելու անոր

կենդանի և վառվռուն դէմքը։ Եւ այն ուշադրութիւնը, այն մանրազննին հոգածութիւնը, որով կը քննէր ու կը գուշակէր երիտասարդին ցաւերը, և այն ճշդութիւնը, որով անոնց վայրկենական հաշիւը կուտար բժիշկին, զարմանքի մէջ թողուցած էին զինքը։

Արդարեւ շատ զարմանալի երեւոյթ մըն էր այդ փափկասուն աղջկան կրած յանկարծական փոփոխութիւնը, երէկուան քմահաճ մանկուհին, խնամոտ մայր մը դարձեր էր ցաւի ու յոգնութեան մէջ բրտացած կնոջ մը չափ կորովի։

Տխուր է հակել պաշտեցեալ էակի մը անկողնին վերեւ, տեսնել անոր տանջուիլը և չկարենալ զայն սփոփել. մանաւանդ գիշերը երբ՝ իր ահռելի ուրուականներովը՝ կը հասնի և մելամաղձութեան մռայլ գաղափարներ կը բերէ անձկալից հոգին պաշարելու։

Սակայն ծաղիկ հասակը տարօրինակ, պաշտելի զգացումներ ունի։ Մխիթարութիւն կը համարէ իրեն՝ իր խնամքին յանձնուած տեսնել սիրելին, ապահով ըլլալով թէ անոր վերջին նայուածքը, վերջին շունչն ալ իրը պիտի ըլլայ, ապահով թէ անոր մահը լուսաւորող արեւը չի կրնար կենդանի գտնել զինքը։ Այսպէս չէ՞ միթէ ճշմարիտ սէրը կոյս սիրտերու համար. և միասին մեռնելու գաղափարը երանութիւն մը չէ՞ անոնց համար։ Մահուան սարսափը բաժանման մտածումէն կ'արտադրուի. երբ վերնայ այդ երկիւղը, ինչո՞ւ վախնալ մահէն։ Սիրավառ հոգիները միթէ կրնա՞ն բացարձակապէս տարակուսիլ յաւիտենական կեանքին վրայ. փիլիսոփաներուն և իմաստասէրներուն դատողութիւնները կրնա՞ն ազդել այն հոգիներուն, որոնք հաւատալ կ'ուզեն և իրենց թռիչներովը կը սլանան դէպի անմահութիւն, որ պատկերն է զիրենք վառող սիրոյն։

Այո՛, սիրել վերանալ է, և այդ սուրբ հուրը կը ջնջէ ամեն տարակոյս, ամեն երկիւղ, ամեն փոքրութիւն, ամեն սահման, լեցնելով հոգին արբեցութեամբ մը, որ գերբնական է։

ԻԱ.

Գառնիկ երեք շաբաթէ ի վեր անկողնէն ելեր էր. բայց թեւը բուժուած չէր տակաւին։ Արկածին իրիկունը Տօքթ. Անճելօ վիրաբուժական գործողութենէ մը ետքը՝ մեքենայի մը մէջ դրեր փաթթեր, կապեր էր զայն, մէկ քանի օգնական բժիշկներու ներկայութեանը, յայտարարելով թէ քանի օրէն, առ առաւելն ամիսէ մը պիտի կարենար գործածել զայն։

Որոշեալ օրը ինքը անձամբ եկեր էր վերստին օգնականներուն հետ և շատ գոհ մնալով իր գործողութեան արդիւնքէն, նորէն կա-

պեր էր, համբերութեան ճառ մը ուղղելով երիտասարդին։ Բայց իրողութիւնը այն էր, որ Գառնիկ չէր կրնար թեւը շարժել, և միւս բժիշկներն ալ երեւելի Տօքթորին մեկնելէն ետքը՝ մտերմաբար կը խոստովանէին թէ ճիշտ առջի օրուան վիճակի մէջ գտեր էին թեւը, «ոչ աւելի գէշ, ոչ աւելի աղէկ»։ Երկու աղջիկները կը յորդորէին արուեստագէտը Բերա իջնել մասնագէտ վիրաբուժի մը խորհուրդ հարցնելու համար։

Իսկ Տիգրան, որ սկիզբէն իվեր պնդած էր թէ բժիշկներն ու վիրաբոյժները չէին կրնար կոտրած անդամ մը տեղը դնել, կը յամառէր իր կարծիքին վրայ, և կ'առաջարկէր, որ անգամ մը բերել տան Քրքճի Մանուկ աղան, որուն իր որսի ընկերներէն մէկուն ճմլուած ոտքը բուժելը աչքովը տեսած էր քանի մը օր առաջ։

Ծերունին ալ այս կարգէն շատ մը դէպքերու ականատես եղած էր։ Ուստի հարկ եղաւ հաւանիլ, և անմիջապէս պանդոկին ծառաներէն մէկը ղրկուեցաւ Քրքճին կանչելու։

Սօֆիին եղբայրը շատ հոգ չէր ըներ իր թեւին համար. ընդհակառակը կ'օրհնէր զայն որ անակնունելի երջանկութեան մը պատճառ եղեր էր իրեն։ Առանց այդ բարեբախտ արկածին՝ թերեւս չկարենար երբեք լսել Բուբուլին սիրոյ խոստովանութիւնը, որ հոգւոյն ալքերուն մէջ թաղուած էր մինչեւ այն ատեն, և առանց այն երջանիկ պատահարին, ո՞ւր պիտի կարենար վայելել այդ պաշտելի աղջիկը ամեն օր, ամեն վայրկեան շարունակ տեսնելու հաճոյքը, որով կը սընանէր ամիսէ մը իվեր։

Ուստի բնաւ չէր խօսեր, ամենուն ալ կարծիքը յարգելու ազնիւ տրամադրութիւն մը ցոյց տալով այդ մասին, և քանի մը վայրկեան ետքը, երբ սենեակէն ներս մտաւ Քրքճի Մանուկ աղան, ինք էր, որ ամենէն աւելի փութկոտ քաղաքավարութեամբ և սիրուն ժպիտով մը ընդունեց, առանց նշմարել տալու թէ բնաւ հաւատք չունէր այդ բեկաբուժի անըմբռնելի արհեստին վրայ։

Սակայն պէտք է խոստովանիլ թէ անվստահելի մարդ մը չէր Մանուկ աղան։ Ծաղիկ հասակէն իր հօրը քով այդ արհեստին սկսած և անոր մէջ ալեւորած էր. վասնզի հայրն ալ հռչակաւոր Քրքճի մըն էր, ինչ որ հազուագիւտ չէ Թուրքիոյ մէջ, այդ տեսակ ձիրքերը ժառանգական ըլլալուն պատճառաւ։ Քսան տարեկան էր երբ կայսերական բանակին վիրաբոյժ անուանուելով, Ղրիմի պատերազմին գնաց, ուրկէ դարձաւ յաղթապանծ, քանկը լեցուն՝ Մէճիտիէյի չորրորդ կարգի պատուանշանով վարձատրուած, թէև անոր ժապաւէնը բնաւ չկրեց իր լամբակին վրայ։

Հիմայ Պոլսոյ հարուստ դասուն աչքի լոյսն էր, ամենուն տունը կը մտնէր կ'ելլէր, և ամենուն ալ իր ճարտարութեան ապացոյցը տը-

ւած էր, մէկուն թեւը չտկելով, ուրիշին ոտքը տեղը դնելով, մէկ ուրիշին մատը անցնելով։ Եւ հակառակ իր խեղճ զգեստներուն, խողանակին տակ մաշած վերարկուին, օճառով սրբուելէն ճերմկցած օձիքին, ծունկի ոսկորներուն վրայ ուռեցած տափատին եւ ցած ու լայն եզերքով ֆէսին, որ երկար ատենէ իվեր կաղապարի երես տեսած չէր, հարուստ մարդու մը համբաւը կը վայելէր։

Ոմանք կ'ըսէին թէ երկու հազար ոսկի ունէր. ուրիշներ կը պնդէին թէ հինգ հազար ոսկիի տէր էր, թէ այդ ոսկիները ինչպէս կրցեր էր դիզել, պէտք էր խեղճ Բեմպէ հանըմին հարցնել, որուն խնայողութեան բոլոր ճիգերը, բոլոր զրկումները, բոլոր զոհողութիւնները չէին կրնար արգիլել իր ամուսինը գիշեր ցորեկ «կնի՛կ, տունս կը փլցունես կոր» պոռալէ, որ իր կծծիի սովորական յանկերգը եղած էր։

Բայց Բըրքճիին տունէն հիւսուած ճերմակ գուլպաներուն մաքրութիւնը, որոնք մուճակներուն տակէն կը տեսնուէին, եւ չապիկին սպիտակութիւնը, որ փողկապին բացակայութեանը պատճառաւ աւելի լայն ու որոշ կ'երեւար, տանտիկնոջ մը մաքրասիրութեան այդ անվրէպ նշանները տեսնողը կը հասկնար թէ ի՛նչ կոկիկ, ի՛նչ տնասէր կին էր Բէմպէ հանըմը, եւ թէ ո՛րքան անիրաւ էր Մանուկ աղան զայն իբրեւ տնաւէր կշտամբելուն համար։

— Խե՞ր է, էֆէնտիմ,— հարցուց կեղծ անձկութեամբ մը մտերմօրէն բարեւելով Տիգրանը որ միայն ծանօթ էր իրեն սենեկին մէջ։

Երիտասարդ Գեղամօֆ համառօտ կերպով բացատրեց անոր Գառնիկին պատահած արկածը, բժիշկներուն կատարած գործողութիւնը եւ իրերու արդի վիճակը։ Բըրքճին քանի տօքթօրներուն անունը կը լսէր, յօնքը կը պրստէր, գլուխը կ'օրօրէր, եւ իր ներքին դժգոհութեան գոնէ գործունեայ շարժումով մը յագուրդ տալու համար՝ գըրպանէն խոշոր քսակ մը հանելով ծխագլանիկ մը կ'ոլորէր։

— Նայինք, էֆէնտիմ, ըսաւ վերջապէս ծուխի յորձանքներ փըչելով օդին մէջ, ու երիտասարդին մօտենալով, վարժ ձեռքով մը թեւը քակեց, զննեց, մէկ քանի հարցումներ ուղղեց, ամեն մէկ պատասխանին գլուխը շարժելով, եւ յանկարծ տեղը դառնալով գլանիկը ձեռքը առաւ նորէն։

Ամէնքը լուռ անձկութեամբ իրեն կը նայէին։

— Սխալ եղեր է, էֆէնտիմ, սխա՛լ։ Գոչեց վերջապէս ծանր ձայնով մը, եւ թեւին ոսկորներուն, անոնց իրարու հետ ունեցած ջղային կապակցութեան վրայ երկար ճառ մը խօսելէ ետքը, անցաւ իր արուեստին նրբութեանց, անոնց բժշկութենէ ունեցած տարբերութեան, տօքթօրներուն իրենց չգիտցած բաներուն մէջ իյնալնին, անոնց ձեռքէն եղած շատ մը վտանգները նկարագրեց, ամեն մէկ նախադասու-

թիւնը, «էֆէնտիմ»ով բամնելով իրարմէ։ Յետոյ պատմեց Աստուծոյ կամքովը իր տարած շատ մը յաղթանակները, մանաւանդ Խրիմի պատերազմին մէջ բանակին մատուցած ծառայութիւնները, Սառըգ-փաշային խորտակուած ոտքը տեղը դնելը, ժէնէրալ Պէրրիին մէջքին ոսկորը շտկելը, վեհ. Սուլթանին կողմէ իրեն շնորհուած Մէճիտիէ պատուանշանը։ Դեռ պիտի թուէր անշուշտ այսօրինակ նշանաւոր իրողութիւններ, որով լի էր այդ քաջ մարդուն կեանքը, եթէ վիրաւոր երիտասարդը չյիշեցնէր իրեն թէ թեւին ցաւը կը նեղէր զինքը։

— Հիմա՛, էֆէնտիմ. ըսաւ, և այս անգամ սիկարէթը մարելով՝ վերստին Գառնիկին քով գնաց, պայուսակը զոր հետը բերած էր, բացաւ, թիթեղէ փոքրիկ տուփ մը հանեց, և անոր մէջ գտնուած իւղով սկսաւ շփել ու շփել վիրաւորին թեւը։

Այս գործողութեան միջոցին մերթ ընդ մերթ ճիչեր կ'արձակէր երիտասարդը, և երկու աղջիկները՝ որ իրարու քով կեցած էին, կը սարսռային իրարու նայելով։ Յետոյ, լաթով մը փաթթեց, կապեց, ու ինք իր ըսածին վրայ վստահ մարդու մը շեշտովը յարեց.

— Թեւդ մի՛ խաղցներ հա՛, հասկցա՞ր մի, էֆէնտի՛մ, ես վաղը նորէն կու գամ. Աստուծոյ կամքովը, մէկ երկու օրէն բան չի մնար։

Եւ պայուսակը առնելով, ընդհանուր բարեւ մը տուաւ ու դուրս ելաւ։ Գառնիկ անոր ետեւէն գնաց այցագինը վճարելու համար, բայց Մանուկ աղան մերժեց վեհանձնաբար. «Չէ՛, չեմ ընդունիր էֆէնտիմ, Աստուծոյ կամքովը վաղը. մէկալ օր աղէկնայ նէ այն ատեն դուք ձեզի վայլածը կուտաք։

— Ա՜հ, վերացական գլուխնե՜ր, տեսա՞ք գործի մարդը, կը կըրկնէր Տիգրան սքանչացած։

— Շատ ցաւ զգացի՞ր, կը հարցնէր ծերունին գորովանքով։

— Հիմա ինչպէ՞ս կը զգաս ինքզինքդ, կ'ըսէր Սօֆի կասկածոտ նայուածքով մը։

— Պիտի թողո՞ւք որ այս խեղճ մարդը ուղածը ընէ ձեզի, կը յարէր Բուբուլ՝ անձկութեամբ։

— Հանգիստ եղէք, աս պահուս շատ աղէկ եմ. կը պատասխանէր ան զուարթ ժպիտով մը. յետոյ խիստ կամաց ձայնով մը Բուբուլին դառնալով.— Անբացատրելի հաճոյք կը պատճառէ ինծի թեւիս ցաւը, և այնքան կը սիրեմ զայն, որ չեմ ուզեր բոլորովին զըրկուիլ անկէ։ Մեծ օրուան մը, կեանքիս ամենէն երջանիկ թուականին յիշատակն է աս ինծի համար։

ԻԲ.

Սեպտեմբերի վերջերը կղզին տակաւ կը մերկանար իր շուքէն ու փայլէն, երաժշտախումբերը կը մեկնէին, հիւրերը հետզհետէ կը հեռանային, տուներուն փեղկերը կը փակուէին, պանդոկները կը դատարկանային և ծովափին ու զբօսատեղիները կ՚ամայանային։

Ամառուան հոյակապ հիւրերէն Գեղամօֆ ընտանիքն էր միայն, որ կը մնար տակաւին հոն։ Գառնիկին թեւը մէկ քանի օրուան մէջ բուժուեր էր բոլորովին Մանուկ աղային ճարտարութեանը շնորհիւ, և երիտասարդը կ՚ըսկսէր գործածել զայն գրեթէ առաջուան չափ ուժով և դիւրութեամբ։

Նորատի աղջիկները, որ այնքան անվստահութեամբ նայեր էին այդ խկատիպ մարդուն, հիմա մեծ համակրութիւն ու յարգանք կը տածէին անոր մասին, որ ամեն օր կու գար իր արուեստին յաղթանակներէն դրուագներ պատմելու և պէզիկի խաղ մը դարձնելու հայր Գեղամօֆի հետ, քանի մը ղրուշ կորզելու համար բարեսիրտ մարդէն։

Տիգրան իր որսորդութեան ճաշակին գոհացում կուտար լիապէս, ամեն առտու մեկնելով և իրիկուան դառնալով իր ընտանիքին քով, ուր մէկ քանի ժամ օրուան արկածներուն և շուներուն վրայ խօսելէ ետքը, կ՚երթար ննջել, յաջորդ օրուան յաղթանակներուն պէտք եղած ուժը ամբարելու համար։

Բուբուլ իր անուշ զգացմանց մէջ խորասոյզ, ա՛լ չէր մտածեր անոր վարմունքին և ապրելակերպին վրայ։ Իր բոլոր ուժը, բոլոր եռանդը, տաղանդն ու իղձը կ՚ամփոփէր Գառնիկին զուարճութեան և երջանկութեան ծառայելու բերկրանքին մէջ։

Ստէպ երկար պտոյտներ կ՚ունենային միասին անտառներուն մէջ, դաշտերը կամ ծովեզրը, ուր ամեն հաճոյք ու զբօսանք տեղի տուած էր բնութեան աշնանային սրտառուչ պատկերին։

Բուբուլին անբիծ ու խանդակաթ հոգին հետզհետէ կը ծաւալէր սիրոյ բոցավառ մթնոլորտին մէջ սաւառնելով։

Երբ դեռ հիւանդ էր Գառնիկ, ծաղկահաս աղջիկը զայն իրենց համար զոհուած տեսնելով՝ որ սիրոյ բոլոր զօրութեամբը փարեր էր անոր, երախտագիտութեան սրբազան պարտք մը համարելով այն պաշտումը, զոր կը մատուցանէր երիտասարդին։ Իր զգացմանց վեհութեան մէջ՝ բնաւ վտանգ չէր նշմարեր, և կը նուիրուէր հետզհետէ և կը կապուէր քանի կը մտածէր այն վտանգին մեծութեան վրայ, որ այնքան մօտէն սպառնացեր էր իր պաշտելոյն։

Անուշ երազի մը ամենէն բարձրագոյն կէտին վրայ էր իր հոգին։ Ա՛լ վերջացած էին անստգութեան, կասկածներու, տարակոյսներու մաշող անձկութիւնները, խոստովանած էին իրարու թէ կը սիրէին

զիրար, և իրենց փոխադարձ անձնուիրութեամբը, ապացուցած էին, թէ ապրելու համար անհրաժեշտ պէտք ունէին իրարու: Ամէն քար, ամէն ժայռ, ամէն հառաչանք սէր կը նշանակէր Գառնիկին համար իր պաշտելւոյն շրթունքին վրայ, և Բուբուլ դողով, լոյսով կը նշուլէր այն անքիծ ու անմահ արբեցութեան մէջ, զոր կ'ազդէր իրեն երիտասարդին բոցավառ նայուածքը անպատում։

Ուրիշներու ներկայութեան իսկ՝ երբ կը խօսէին անտարբեր նիւթերու վրայ, այնքան խորունկ համակրութիւններ կային այդ հասարակ գաղափարներուն մէջ իսկ իրարու համար, որ զիրար լսելէ չէին յագենար։ Ի՜նչպէս արագ կը սահէին ժամերը վերջալոյսի մօտ անտառի մը հովանիներու ներքև կամ լուսնակային գիշեր մը պանդոկին պատշգամին մէջ ցոլացիկ ծովուն դիմացը։ Բայց ամէն վայրկեան որ կ'անցնէր, բոցեղ սիրոյ մը աւանդը կ'ամփոփէր իր մէջ, և այս սիրակցորդ ամոլին համար անցեալ չկար բնաւ։ Միշտ երէկը, միշտ անցեալ օրը ներկայ էր իրենց սրտին մէջ, իր քաղցր յիշատակներով, ինչպէս այն ամէն վայրերը, ուր իրենց հոգիէն աւաղ մը, իրենց սրտէն կայծ մը և իրենց կեանքէն պահ մը թողած էին։

Կ'ապրէին լուսածիծաղ հորիզոնի մը բարձունքին մէջ, առանց իրենց նայուածքը կեանքի վրայ դարձնելու և առանց մտաբերելու թէ՝ իրենք ալ մասունքն էին այն սև ու անբախ կաւին, որ աշխարհ կը կոչուի։

Չէին խորհեր, վասնզի իրենց երջանկութիւնը բուն իրենց մէջ էր, և արտաքին բանի մը չէր կարօտեր։ Հոգեկան յափշտակութիւն մը, Բուբուլին բոլոր երանութիւնը կը յօրինէր, և յուսալից բերկրութիւն մը Գառնիկին իղձերը կ'ոսկեզօծէր։

Կեանքի քաղցրագոյն թուականն էր իրեն համար, և սակայն կ'երազէին անոնք տակաւին երիտասարդութեան բոլոր հուրը, բոլոր աւիւնը կ'եռար այդ ջերմ և լուսափայլ երևակայութեանց մէջ։ Երկու հոգիներ էին անոնք, որ մտածելու, զգալու, տեսնելու, դատելու և յուզուելու կարողութիւնները հաւասարապէս ունէին, և սակայն իրարմով կը հմայուէին անհամեմատ գերազանցութիւն մը ընծայելով իրարու։

Երբ իրենց բնաւորութեան կամ մտածութեան մէկ կէտին վրայ հարկ ըլլար խօսիլ, նախ երկչոտ ձայնով մը կը հարցաքննէին զիրար այդ մասին, և ստէպ զարմանալի նոյնութիւն մը երևան գալով իրենց բոլոր գաղափարներուն մէջ, կը հրճուէին մտածելով թէ իրարու համար ստեղծուած էին և թէ իրենց հանդիպումն ու սէրը բնութեան մէկ խորհուրդն էր հրաշալի։ Ծաղկահաս աղջկան հոգւոյն անբծութիւնը այնպիսի վեհագոյն շնորհք մը կը խառնէր իր բոլոր վարմունքին, որ երիտասարդը յաղթահարուած՝ աւելի պաշտօն կը մա-

տուցանէր անոր քան սիրային իղձերու արտայայտութեամբ կը շրջապատէր զայն։ Միեւնոյն պատկառոտ, նոյն հրաշալի սիրով կը պաշտէր Օր. Գեղամօֆ ալ Գառնիկը. իր սրտին խորհրդաւոր ծալքերուն մէջ անջինջ պահելով բոլոր պատկերները այն երջանիկ ժամերուն, զոր անցուցած էր անոր հետ։ Նախազգացո՞ւմ մը կ'ըսէր արդեօք իրեն թէ իր կեանքին առաջին և վերջին միակ վայելքն էին, անոնք որ կը դառնար միշտ խօսելու այն օրերուն վրայ, ուր իր պաշտելոյն կուզնաքեայ մէկ յիշատակը կար։

Այդ օրերը հաւասարապէս կենդանի էին Գառնիկին ալ մտքին մէջ, և մէկուն սկսած պատմութիւնը միւսը կը լրացնէր, անցեալին վրայ խօսելու քաղցր իրաւունքը իրարմէ յափշտակելով ու աւելցնելով անոր վրայ ինչ որ այն ատեն չէին համարձակած ըսել իրարու։

Սակայն փոթորիկը կը մօտենար, և Բուբուլ չէր տեսներ։ Այն անամպ և լուսազարդ հորիզոնին ետեւը սեւ ամպեր կը կուտակուէին, երբ անոր աչուըները պայծառ աստղեր միայն կը նշմարէին։ Այդ ահարկու փոթորիկը Գառնիկին բուռն, անզուսպ և մոլորիչ կիրքն էր, զոր փափուկ և բանաստեղծական կերպարանքի մը տակ ներկայացուցած էր մինչև այն ատեն Բուբուլին, զգուշանալով նշմարել տալէ անոր այն վտանգները, որոնք բնական հետեւանքն են անյագ ու կատաղի զգացման մը։ Գիտէր թէ մանկամարդ աղջիկը իր կուսական անուրջներուն բոլոր անմեղութեամբ կ'ըմբռնէր սէրը, և իր մտքին բոլոր հնարքն ու հրապոյրները ի գործ կը դնէր անոր վստահութիւնը գրաւելու համար։ Բայց այնքան ճիգերով զսպուած այդ տառապումները կը սկսէին մոլամաղձութեան աղէտալի նշանները վերստեղծել իր դէմքին վրայ, ուրկէ վանած էր իսպառ Բուբուլին սէրը, իր հիւանդութենէն ի վեր:

Ինչո՞ւ մարդկային սիրտը գոհ չըլլար բնաւ, ինչո՞ւ իր իղձերը վերջ կամ լրում չունին երբեք: Քիչ առաջ զինքը լափող սիրոյն փոխարինութիւն գտնելու տենչովը կը մաշէր, և հիմակ որ ապահով էր թէ կը սիրուէր, և իր պաշտելին երջանիկ ըրած ըլլալուն տարակոյս չունէր, կը նախանձէր ահա՛ այն զուարթութենէն, որուն ինք մասնակից չէր, թէպէտ անոր բուն և միակ պատճառը ինք եղած ըլլար։ Ա՜հ, անձնասէ՛ր տարփանք, կ'ուզէր իր տանջանքները բաժնել այն սրտին հետ՝ որուն վրայ կը գուրգուրար, և որուն հանդարտ, քաղցր ու հրեշտակային սէրը անբաւական էր իրեն համար։

Իրիկուն մը, երկուքնին մինակ եղած էին շրջագայելու. Սօֆի ծերունւոյն հետ պիքէթի բռնուած, և Տիգրան միշտ որսորդութեան ետեւէ ըլլալուն պատճառաւ։

Օդը հանդարտ էր այն իրիկուն, հորիզոնին ճերմակ ամպերուն հետ վերջալոյսի կարմրորակ ճաճանչ մը կը խաղար, դեղնած լոյսով

մը ողողելով կղզիին ծառերը, տուներուն կատարները, և չէկագոյն կրակով մը բոցավառելով անոնց պատուհանները, որոնց առջևէն կ'անցնէին, դէպի անտառ ուղղելով իրենց քայլերը։ Այդ կէս թօշնած եղևնիներու ցած ու լեցուն խուրձերը, անոնց նուրբ ու կնճռոտ չիւղերը, և իրենց արտադրած առողջ և ախորժական օդը հաճելի էր Բուբուլին։

— Հոս նստի՞նք քիչ մը, հարցուց, երբ հասան անտառին եզրը, խճուղիին վրայ, որուն հանդէպ կը տարածուէր բաց ու լայն մարգագետին մը, գալարուէտ փափուկ գորգի մը նման, հոս հոն մանրիկ ծառերու փունջերով զարդարուած, և անոր ներքև ծովը, իր բիւրեղ հայելին մէջ ցոլացնելով մայրամուտ արևէն ճառագայթներուն քմահաճ վէտվէտումները:

Բուբուլ նստեր էր ծառի մը տակ այս հիասքանչ տեսարանին դմայլած, և Գառնիկ դիմացը ոտքի վրայ կայնած՝ կը նայէր անոր այնպիսի խորին յափշտակութեամբ մը ուր, կու գային կը խառնուէին բոցեռանդ զգացումներ, մերթ ընդ մերթ թեթև սարսուռ մը տալով իր նուրբ շրթունքներուն։ Զընաղ աղջկան աչուըները վայրկեան մը այդ խորունկ, այդ անհուն նայուածքին հանդիպեցան. և այդ լռին պերճախօսութեան թովիչ ազդեցութեամբ արբշիռ՝ չեմ գիտեր ինչ անհանգուրժելի երանութեամբ մը լեցուած՝ երկինք դարձան։

— Աստուա՛ծ, Աստուա՛ծ, դողդոջ փղձկեալ ձայնով մը, կը ներե՞ս ուրեմն որ այսչափ երջանիկ ըլլամ։

— Ինչո՞ւ, այսչափ երջանի՞կ ես Բուբուլ. հարցուց երիտասարդը տրտմութեան անըմբռնելի շեշտով մը, և արտևանունքին տակ երկար ատենէ ի վեր պահուած արցունքի կաթիլ մը ինկաւ այտերուն վրայ.

— Ո՛չ, այո՛, երջանիկ եմ, շա՛տ երջանիկ, բայց դուն կու լա՞ս, Գառնի՛կ։

— Այո՛, կու լամ ես, վասնզի այս երջանկութիւնը զոր կը վայելենք, մերը չէ՛, վասնզի սուտ է, վասնզի ժամէ ժամ կրնայ փախչիլ մեզմէ.

Նորատի աղջիկը սարսուռ մը զգաց, և բնական շարժումով մը չորս կողմը նայեցաւ: Դանդաղ լոյս մը անգոյն նուրբ փոշիի պէս կ'իջնէր երկինքէն. ծովը այդ նուաղկոտ շողերուն մէջ կ'ամփոփուէր, կը պղտորէր կարծես. անջրպետին ծառերուն խուրձերը իրարու կը մօտենային. ամեն բան կերպարանափոխ կ'ըլլար իր աչքին առջև լոյսի և ստուերներու խառնուրդին մէջ. «Այսպէս պիտի խո՞յս տայ մեր երջանկութիւնն ալ»։ Մտածեց, և անգիտակից իր ըսածին, տարտամ ու խռովայոյզ.

— Ինչե՞ր կ'ըսես, Գառնի՛կ, թոթովեց....։

— Ապագան սոսկում կուտայ ինծի։

— Ապագա՛ն, գոչեց Բուբուլ սարսափով, իբր թէ երազէ մը ըսթափած, ապագա՛ն, բայց ինչո՞ւ կը մտածես հիմայ անոր վրայ, մեր աչքերը միթէ կրնա՞ն թափանցել անոր խորը, բաւական չէ՞ մեզի մեր անկեղծ սիրոյն անձնուիրութիւնը վայելելու համար։

— Վայելե՞լ ըսի՛ր, բայց ի՞նչ։ Պատիր երազ մը արթնութեան մէջ. ահա՛ բոլոր մեր ունեցածը: Դուն, Բուբո՛ւլ, երկնային խուսափուկ տեսիլ մըն ես, հրեշտակի մը ստուերն ես ինծի համար։ Պաշտելի սիրտդ պահ մը կանգ կ՚առնէ քովս զիս սփոփելու բարութեամբ. բայց ժամէ ժամ կրնաս հեռանալ ինձմէ մնալու համար այն չքեղ կեանքին մէջ որուն սահմանուած ես։ Իսկ ես ի՞նչ պիտի ըլլամ։

Այս միջոցին, մերձակայ ծառերուն մէջ խարշափիւն մը լսուեցաւ, և Սեպտեմբերի կարմրած տերեւներէն մէկ քանի հատ գետինը ինկան։ Անտառին մէջէն մէկը եկեր պահուըտեր էր այն մացառներուն տակ, զորս կը ծածկէր այն խոշոր եղեւինը որուն ներքեւ նստեր էր Բուբուլ կռնակը անոր դարձուցած, և առանց մտքէն անցընելու թէ մէկը կը լրտեսէր զինք... ուր նոյն երիտասարդին աղեկտուր խօսքերուն ազդեցութեամբը համակուած, մօտեցաւ անոր, ձեռքերը իրեններուն մէջ առաւ որոնք թրջուած էին արցունքով:

— Ա՜հ, Գառնիկ, ե՞ս եմ ուրեմն այդքան վիշտերուդ պատճառը, ի՞նչ ըրի քեզի որ կը կասկածիս սիրոյս վրայ...» Ու հեծկլտուքներ իր խօսքը կտրեցին։ Երիտասարդը գլուխը վեր վերցուց։

— Բուբո՛ւլ, կը սիրե՞ս զիս, հարցուց մեղմ ձայնով մը։

— Կը սիրեմ զքեզ հոգիիս բոլոր իղձերովը, բոլոր յոյսերովը, բոլոր փառասիրութեամբը, և այս սէրը կեանքս է, և անոր հետ կրնայ բաժնուիլ ինձմէ։ Եթէ բոլոր հոգիս քեզի նուիրելով, եթէ բոլոր բաղձանքներս քու վրադ ամփոփելով չեմ կրնար երջանիկ ընել զքեզ, ա՜հ, Գա՛ռնիկ, չեմ ուզեր ապրիլ։

— Ներէ՛, ներէ՛ ինծի, Բուբո՛ւլ, ինքզինքիս տէրը չեմ, գոչեց Գառնիկ նորատի աղջկան ցաւագին հնչիւնէն սիրտը տակնուվրայ եղած: Ա՜հ, այնքան մեծ կը գտնեմ քեզմէ սիրուելու բարեբախտութիւնը ինծի համար որ, կը դողամ զայն կորսնցնելու վախով, և այնքան քիչ արժանի կը զգամ ինքզինքս քեզի, որ գուցէ օր մը քեզմէ լքուելու նախազգացումով կը չարչարուիմ գիշեր ցորեկ։

— Կրնա՞ս ուրեմն մտածել թէ ես պիտի ապրիմ առանց քու սիրոյդ։

— Պաշտելի՛ Բուբո՛ւլս, ըսա՛, ա՜հ ըսէ, միշտ պիտի կարենա՞ս պահել այդ սէրը ինծի համար։

— Կ՚երդնում թէ կեանքիս մինչեւ վերջին շունչը պիտի պաշտեմ զքեզ. և երկինք որ կը լսէ, թո՛ղ չանթահարէ զիս, եթէ երբեք երդումս դրժելու մտածումը ունենամ։

Երկինք լսեց հէք աղջկան երգումը և դողաց։ Գիշերը կը մօտենար, խաւարի սիրահար բու մը՝ որ Բուբուլին կրթնած ծառին վրայ կեցած էր, եղերական հառաչ մը արձակելով սլացաւ անոր գլխուն վրայէն, մինչ անոնք ոտք կ'ելլէին քաղաք վերադառնալու համար։ Մացառներու տակ պահուըտած անձը անոնցմէ առաջ կը հեռանար արդէն թեթեւ քայլերով, մերթ ընդ մերթ ետին դառնալով՝ տեսնելու համար թէ նշմարա՞ծ էին զինքը. բայց անոնք բան մը չէին տեսներ, իրենց սիրոյ եղերգութենէն զատ։ Թեւ թեւի խճուղիէն վար կ'իջնէին, անտառին երկայնութեամբը քալելով, որուն եղեւիններուն վարսաւոր գլուխները սեփ սեւ կ'երեւային հորիզոնին ծայրը ծածանող լոյսի մնացորդ նշոյլներուն մէջ։ Թեթեւ սոսեր մը շոգիի պէս նուրբ կ'ողողէր աջ կողմի մարգագետինը, և ծովը աւելի անշարժ, աւելի ամփոփ կը ննջէր երկինքին խորունկ ու լայնարձակ տարածութեանը տակ, և բոլոր ծառերը, բոլոր մարգերը, ծովն ու երկինքը տարտամ սարսուռ մը ունէին օրուան ու եղանակին վերջաւորութեանը հետ, գեղձոտ յուզում մը, որ հետզհետէ կը մարէր, կը կորսուէր գիշերուան ստուերներուն մէջ։

— Բարի՛րկուն ձեզ, ըսաւ յանկարծ հնչուն ձայն մը իրենց ետեւէն, և գլուխնին դարձնելով տեսան որ Քըրըքճի Մանուկ աղան էր իր աղջկանը հետ։

— Ա՛հ, դո՞ւք էք, Օրիո՛րդ Լիւսի, բարի՛րիկուն պատասխանեց Բուբուլ։

— Աս առեն ո՞ւրկէ կուգաք, միսիւ Գառնի՛կ, հարցուց Քըրըքճին։

— Քիչ մը պտըտելու ելեր էինք, պատասխանեց երիտասարդը, յետոյ մտքին մէջ կասկած մը ծագելով հարցուց. դո՞ւք ուրկէ կը դառնաք։

— Ես հոս նստեր էի, Լուսիկը ծաղիկ ժողվելու գնաց։

Լիւսի հօրը խօսքերը չլսել ձեւացնելով.

— Ո՞ւր էիք որ զձեզ չտեսանք, հարցուց Բուբուլին։

— Անտառին վերի ծայրը քիչ մը նստեցանք, և այնչափ գեղեցիկ էր բնութեան տեսարանը որ ժամանակին անցնիլը չզգացինք, պատասխանեց։

— Ի՜նչ դժբախտութիւն որ ուր ըլլալնիդ չէի գիտեր, քովերնիդ կու գայինք։ Երկու օրէ ի վեր զձեզ չեմ տեսներ և այնչափ կարօտցեր եմ որ առանց կարգի նայելու՝ վազը պիտի գայի։ Բայց յանցանքը իմս չէ որ, զձեզ միշտ կը ձանձրացնեմ, այնչափ սիրուն էք որ անգամ մը ճանչցողը ա՛լ չի կրնար զրկուիլ ձեզմէ։

Եւ մեղմօրէն կը սեղմէր անոր ձեռքը, և մութը որ ամէն կողմ պատեր էր, կը ծածկէր իր գաղտնիքներուն մէջ այն հեգնոտ, այն

չարամիտ ժպիտը որով կը նշուլէր Քըրըքճիին աղջկանը դէմքը, մինչ իր ձայնը անուշ ու հնչուն սիրալիր խօսքերով կը փայփայէր զայն։

Ա՜հ, եթէ գիտնար Բուբուլ թէ սուտ կը խօսէր ան, եթէ գիտնար թէ զինքը տեսեր և անտառին մացառներուն ետեւէն լրտեսելու եկեր էր ծաղիկ փնտռելու պատրուակաւ բաժնուելով հօրմէն, զզուելով ետ պիտի քաշէր իր ձեռքը և սոսկումով պիտի հեռանար անկէ։

Հէ՛ք աղջիկ, պէտք էր անգէտ մնար այս ամէնուն, որպէսզի բախտին իրեն սահմանած աղէտքը կատարեալ ըլլար։

ԻԴ.

Քրըքճի Մանուկ աղային կինը սեղանը պատրաստեր, կերակուրը տաքը դրեր էր արդէն, և լոյսը կը վառէր, երբ դրան զանգակը հընչեց։

Բեմպէ հանըմ կարծելով թէ ամուսինն էր աղջկանը հետ, աճապարանքով անցուց լամբարին ապակին, եւ հակառակ իր գիրութեան, որ արգելք կ'ըլլար քայլերուն, երկու կողմին տատանելով փողոցին դուռը վազեց շնչասպառ, վասնզի Մանուկ աղան շատ կը զայրանար դրան առջեւ սպասելէն, և իր զայրոյթը հաճելի բան մը չէր: Սակայն խեղճ կինը սխալեր էր։

Դուռը զարնողը իր ամուսինը չէր, այլ սպասաւորի կերպարանքով մէկը, որ քըրըքճիին տունը այնտեղ ըլլալը հաստատելէ ետքը, իմացուց թէ Գեղամօֆներուն կողմէ ղրկուած էր խնդրելու տիկինէն, որ պարոնին և օրիորդին ընթրիքի չսպասէ այն գիշեր։

Ժպիտ մը ցոլաց Բեմպէ հանըմին փիրուկ դէմքին վրայ․ սակայն առանց իր ուրախութեան անձնատուր ըլլալու, յիշեց թէ գիշերուան ցուրտէն պատսպարուելու համար բան մը տուած չէր աղջկանը, և ծառան կեցնելով, գնաց շալ մը բերաւ պատուիրելով, որ իրեն ձեռքը տայ։ Յետոյ, զգուշութեամբ դուռը փակելով՝ վերստին մտաւ այն սրահը, ուր պատրաստուած էր սեղանը և զոր հազիւ կը լուսաւորէր ճերմակ սփռոցին վրայ պահ մը առաջ վառած ձեռքի լամբարը, տըկար նշոյլներ արձակելով նկարակերտ որմերուն, ոսկեզօծ ցեղուններին, անկէ կախուած չքեղ լամբարներուն, մետաքսէ թիկնաթոռներուն, սեղաններուն, աշտանակներուն, աթոռակներուն վրայ:

Բեմպէ հանըմ այս ամէն շքեղութեանց մէջ կ'երթար կուգար սեղանին սպասները վերցնելով, որոնք կը բաղկանային երեք հատ սեւանկար պնակէ, նոյնչափ պատառաքաղէ, անձեռոցէ, գաւաթէ և ջուրի սրուակէ մը, զարմանալի հակապատկեր մը ներկայացնելով սըրահին պերճութեան հետ, ինչպէս իր կապոյտ կաւէ հաստ գոգնոցը,

հանգրիճած քղանցքները, անոնց ներքեւէն երեւցած կոշտ ճերմակեղէնները եւ գլուխը կապած ստուար պերողը այդ ճոխ շրջանակին մէջ։

Իր գործը աւարտելէ ետքը, մրաջան կինը լոյսը առաւ քովի սենեակը մտաւ, և պատին առջեւ իրարու վրայ դիզուած անկողիններու կոյտին վրայ ծածկուած սաւանը վերցնելով՝ սկսաւ վերմակները, բարձերը մէկիկ մէկիկ բազմոցին վրայ փոխադրել, ինքն իրեն խօսելով միանգամայն։ Ու երբ անկողինները պատրաստած միջոցին՝ եթէ մէկը ներկայ գտնուէր հոն, կատարելապէս պիտի կարենար տեղեկանալ թէ ո՛րքան այրած էր հէք կնոջ սիրտը Մանուկ աղային անիրաւութիւններէն, որ հօրմէն մնացած 150 ոսկւոյ ժառանգութիւնը իր ձեռքէն խլելէ ետքը՝ միշտ անարգանքով վարուեր էր հետը, զրկելով զինքն ալ, աղջիկն ալ, ամեն վայելքէ։

Միշտ այդ մենախօսութեան մէջ կը թափէր թշուառ կինը սրտին դառնութեանց հեղեղը, չկարենալով բառ մը արտասանել ամուսնոյն առջեւ, որ բռնաւորի ցասկոտ վարմունքովը ընկճեր էր զինքը իր սպառնալիքներուն ներքեւ, բառնալով անկէ կամքի կարողութիւնը, բայց չէր կրցած յաղթել բնաւ ըղձալու ոյժին և երեւակայելու պէտքին, զորս հանապազօրեայ զրկումը աւելի զարգացուցած էր, և որոնք կու գային կ՚ամփոփուէին իր մէկ հատիկ աղջկան կեանքին ու ապագային վրայ, օդային դղեակներ կառուցանելով ամեն օր և սոսկալի անկումով մը իր երազներուն մէջ պատժուելով ամեն անգամ։

Երբ անկողինները աւարտեցան, սենեակէն դուրս ելաւ, «Ախորժակ չունիմ այս գիշեր» ըսելով, և սրահին մէկ խորշը իր առօրեայ աղօթքը անհասկնալի բառերով մրմնջելէ ետքը, ներս մտաւ. բազմոցին անկիւնը նստեցաւ ու գրպանէն ծխատուփը հանելով սիկարէթ մը բոլորեց։ Ծուխը գոլորշիներ կազմելով հետզհետէ կը ցնդէր օդին մէջ, և անոր հետ իր տխուր մտածումները կը հեռանային մտքէն՝ տեղի տալով զուարթ խոհերու, որոնք միշտ իր Լուսիկին գլխուն շուրջը կը դառնային։

Շատ աղէկ եղեր էր կղզի օդափոխութեան գալերնին. Գեղամօֆներուն հետ յարաբերութիւննին մանաւանդ Աստուծոյ մէկ հրաշքն էր, այնքան հարուստ, այնքան ազնուական մարդոց հետ ո՞ւր պիտի տեսնուէին Սկիւտարի մէկ ծայրը։ Գիւղէն իջնելնէն ետքն ալ՝ ի հարկէ պիտի չարունակուէին այդ յարաբերութիւնները, և Գեղամօֆի ապարանքին ազնուական հիւրերը անհնար էր, որ անտարբեր մնային այնքան աղուոր, այնքան ուսումնական աղջկան մը նկատմամբ, որ ջուրի պէս անգլիերէն կը խօսէր։ Ապահովապէս պիտի կարենար հարուստ ամուսին մը գտնել առանց դրամօժիտի։

Այս խօսքերը հետզհետէ մարեր էին շրթունքին վրայ, և այդ ա-

նուշ երեւակայութիւնը սաստկապէս պաշարելով զինքը՝ փակեր էր աչուըները գոգցես տեսնելու համար այդ բարեբաստիկ երեւոյթը, և տեսիլները հետզհետէ անօսրացեր, ցրուեր, աներեւացեր էին ու կը քնանար հիմակ անոնց քաղցր տպաւորութեան տակ գլուխը օրօրելով։

Սենեակին մէջ ժամացոյցին միօրինակ ձայնը կը լսուէր և Բէմպէ հանըմին խորին շնչառութիւնը, որ գլուխը բարձին դրած չըլլալուն, խաղաղ խորդիւնի մը կը փոխուէր տակաւ։ Լամպարին շողերը կու գային կ'իյնային այդ գիրուկ դէմքին վրայ, որ անցեալ գեղեցկութեան մը հետքերը կը պահէր տակաւին այտերուն կարմիրներովը, սեւ խիտ յօնքերովը, վայելուչ ճակատովը, զոր հիմակ մի քանի կնճիռներ կը փոթթէին, և քիչ մը լայն շրթունքներովը, որոնք կը ժպտէին այդ պահուն։

Եւ այդ ժպիտը քաղցր, սիրուն բան մը կու տար բոլոր դէմքին, որուն գլխաւոր արտայայտութիւնը դժգոհութիւն էր սովորաբար։

Բէմպէ հանըմ Պոլսոյ այն կանանց տիպարն էր, որոնք իրենց բնաւորութեան տկարութեան պատճառաւ ընդունակ են կքելու իրենց ամուսնոյն իշխանութեան ներքեւ, համակերպելով անոր յօժարութեանց՝ առանց հաւանելու և հնազանդելու անոնց՝ առանց իրաւունք տալու. կեղծաւորութեան դեր մը, որ քիչ մը բնական դարձած էր իրեն, և զոր յաջողութեամբ կը գործադրէր ամենուն նկատմամբ։ Այդ խեղճ, տրուկ բնաւորութեան բոլոր հնարքը կը կայանար արտաքուստ երեւալու մէջ ինչ որ չէր, և իր կրած բոլոր նուաստութեանց ու զըրկանքներուն վրէժը լուծելով իրմէ աւելի բախտաւորները չարախօսելու սովորութեամբը, ինչ որ իր անհամար տաղտուկներուն գինովը շահուած արդար իրաւունք մը կը համարէր։

Առանց Մանուկ աղային խիստ ու կծծի նկարագրին, թերեւս այս թերութիւններէն զերծ ըլլար Բէմպէ հանըմ, վասնզի ոչ միայն իր կանացի արժանապատուութեան մէջ կեղեքուած էր իր ամուսնին կողմէ, այլ և իր մայրական գորովին մէջ վիրաւորուած։

Իր սրտին ու մտքին բոլոր աշխոյժը աղջկանը լաւ փեսացու մը գտնելու բաղձանքին մէջ կեդրոնացած ըլլալով հանդերձ, այդ օրինաւոր նպատակին հասնելու միջոց մը չունէր, և սակայն չէր վհատեր բնաւ և մեծ յոյսեր կը տածէր իր Լուսիկին գեղեցկութեանը վրայ, առանց զգուշանալու անոր գլուխն ալ լեցնելէ այլ ցնորական գաղափարներով, եթէ իրմէ ժառանգած չէր զանոնք արդէն։

Շաբաթը երկու անգամ կանոնաւորապէս եկեղեցի կը տանէր զայն, ուրբաթ՝ Ս. Խաչ, երեքշաբթի՝ Ս. Կարապետ. վասնզի այդ օրերը ուխտաւորներ կը գտնուէին հոն, և թէպէտ շատ անգամ հետաքրքրութեամբ կը դիտուէր Լուսիկ, բայց քսանը անցուցած էր արդէն, և բնաւ թեկնածու մը չէր ներկայանար։ Իսկ ուրիշ տեղ տանելու համար շոգենաւի դրամ պէտք էր. այնքան կծծի էր Մանուկ աղան։

Արդարեւ Աստուծոյ մէկ հրաշքն էր, ինչպէս կ՚ըսէր Բէմպէ հանըմ, որ քըրքճին թեթեւ տկարութիւն մը ունենալով այն տարին, բժիշկը պատուիրեր էր ծով մտնել, եւ Մանուկ աղան, որ ընտանիքին քմահաճոյքին համար, քայլ մը չէր առներ, իր անձնական պէտքին համար գացեր աղաչեր էր իր վաղեմի հարուստ յաճախորդներէն մէկուն, որ իր ամարանոցին մէջ սենեակ մը տայ իրեն, եւ առողջական վիճակը մեծ վտանգի մէջ նկարագրելով՝ յաջողեր էր անոր կարեկցութիւնը շարժել։

Վեհանձն մարդը երկու ամարանոց ունէր. կղզի չպիտի երթար այն տարին. ուստի հրամայեց, որ իր ընդարձակ ապարանքին պարտէզին ծայրը գտնուած քէօշկին բանալին տրուի քըրքճիին։

Մանուկ աղան վարձու տուեր էր իր Պիւպիւլ Տէրէի տունը վեց ամսուան համար, եւ եկեր էր իր ընտանիքին հետը ամառը անցընել Բրինքիբօ, ուր յաջողութեամբ իր արուեստը ի գործ դրեր եւ բաւական դրամ շահեր էր,ու հիմակ որ ամարողները մեկնած էին կղզիէն, անհամբեր կ՚սպասէր իր վարձակալին պայմանաժամը լրանալուն, Սկիւտար դառնալու համար։

Բայց Գեղամօֆներու սեղանին վրայ այդպէս չէր բացատրեր Օր. Լիւսի իրենց գիւղէն մեկնելու յապաղումը։ Արմուկը սեղանին յեց՝ բազմաստեղ ճրագարանին բոցերուն ներքեւ այտերը թեթեւօրէն կարմրած՝ սեւ մազերուն գանգուրները ճակտին վրայ պսակաձեւ ինկած, իր անզարդ սպիտակ մուհաճիր զգեստին մէջ սեղմուած՝ արուեստակեալ փափուկ չեշտով մը կը խօսէր.

— Հօրս առողջութեանը շատ նպաստեց կղզիին օդը, կ՚ըսէր հոգածու լի նայուածք մը ձգելով Մանուկ աղային վրայ, այդ պատճառաւ մէկ քանի շաբաթ պիտի մնանք տակաւին, իսկ դուք ե՞րբ պիտի իջնէք։

— Մենք ալ տակաւին քիչ մը ատեն պիտի մնանք, պատասխանեց Տիգրան:

Ու տեսնելու արժանի էր այն տարապայման ուրախութեան փայլը քըրքճիին աղջկանը կապուտակ աչքերուն մէջ, իմանալով թէ չէին մեկներ տակաւին։ Անոնց սովորական կարճատեսի գգուող ու թափանցող նայուածքը կը բացուէր գոգցես զուարթ լոյսի մը առջեւ ճառագայթելով։

Ա՜հ, այդ պզտիկ վարպետորդի աղջիկը ի՜նչպէս գիտէր պահել անոնց արտայայտութիւնը սեւ երկար արտեւանունքներուն տակ, եւ սրտին բոլոր ուրախութիւնը չէր մատնուեր ձայնին դողդոջումներուն մէջ, զորս կը զսպէր իր արտաքերած իւրաքանչիւր բառը կըշռելով ու հաշուելով: Կը գիտէր թէ ի՛նչ աչքերով կը նայէր իրեն Տիգրան, առանց զայն տեսնել ձեւացնելու, մինչ երկու հայրերը պէ-

գիկ կը խաղային և Գառնիկ անոնց քով նստած Գեղամօֆի նշանատախտակները կը բացխփէր։ Բայց լուսիկ չէր զգար թէ ժամերը կ՚անցնէին, այնքան զուարթ էր այդ բարձրագոյն շրջանակին մէջ գտնելով ինքզինքը, մինչև Մանուկ աղային բիրտ ձայնը ազդարարեց թէ մեկնելու ժամանակը եկած էր։

*
* *

Երբ տուն հասաւ, Բէմպէ հանըմ ննջարանին կից սենեակին մէջ կրակարանը քովը առեր սուրճ կը խմէր չիրտ մը հաց թաթխելով անոր մէջ։ Քունէն արթննալով անօթութիւն զգացեր՝ և իրեն համար կերակուր պատրաստել աւելորդ համարելով՝ բաւականացեր էր այդ դուզնաքեայ ուտելիքով:

Մանուկ աղա՝ որուն դէմքը մարդահաճոյ կերպեր կ՚առնէր օտարներու ներկայութեան, վերստացեր էր իր սեփական դաժան երեւոյթը, և առանց կնոջը երեսը նայելու՝ գնաց ննջելու։ Իսկ աղջիկը մօրը սենեակը մտաւ հանուելու համար։

— Ինչպէ՞ս եղաւ որ կերակուրի վար դրին ձեզի, հարցուց Բէմպէ հանըմ։

— Պտոյտէ դարձած ատեննիս, Գառնիկին ու Բուբուլին հանդիպեցանք, և հետերնին խօսքի բռնուելով մինչև պանդոկ մէկտեղ գացինք։ Դրանը առջև մեզի վեր հրամցուցին։ Հայրերնին ալ ստիպեց որ կերակուրի կենանք, ինչ որ ըրինք չկրցանք ձեռքերնուն ազատիլ։

— Մինչև հիմա ի՞նչպէս ժամանակ անցուցիք։

— Խօսելով, մա՛յր։

— Է՛յ, նայինք ի՞նչ խօսեցաք, հարցուց զուարթութեամբ։

Լուսիկ սկսաւ պատմել խօսակցութեան այն մասը որ ամենէն աւելի հաճոյք պատճառեր էր իրեն, և բացատրեց թէ Բուբուլին կազմած Օրիորդաց ընկերութեան կողմէ հրաւէր մը ստացած էր հետեւեալ օրը գումարելիք ժողովին ներկայ գտնուելու, թէ Օր. Գեղամօֆ բանաստեղծութիւն մը պատրաստած էր ժողովին ներկայացնելու համար, զոր իրենց առջև կարդացեր էր. Յետոյ առաջարկեր էին իրեն, որ ընկերութեան անդամակցի։

Բայց ինքը մտածելով, որ այդպիսի բարձրագոյն ընկերութեան մը մէջ մտնելու համար հագուստ չունէր, ամչնալով մերժեր էր, պատրուակելով թէ գեղարուեստի բնաւ մէկ ճիւղին աշխատած չէր, թէպէտ շատ դիւրին բաներ էին և քանի մը օրէն կրնար սորվիլ։ Այն ատեն Տիգրան օգնութեան հասեր էր իրեն, յայտարարելով թէ աղջկան մը համար աւելի վայելուչ էր գուլպայ հիւսել քան թէ քերթուածներ

յօրինել և երգի եղանակներ չինել, ծաղրեր էր անոնց ընկերութիւնը և պզտիկ ձգեր էր իր նշանածը, որ կարմրելով ա՛լ չէր համարձակեր բերանը բանալ։ Յետոյ, սկսաւ նախանձոտ ձեռքով մը մօրը նկարագրել Գեղամօֆներուն բնակած պանդոկին շքեղանքը, սեղանին ճոխութիւնները, երկու օրիորդներուն հագած եղանակին յարմար զգեստները, մինչդեռ ինք դեռ ամառուան հագուստովը կը պտըտէր։

— Աստուած ողորմած է, աղջի՛կս, դուն օր մը աւելի աղէկները կ՚ունենաս, ըսելով տեղէն ելաւ գիշերուան կանթեղը վառեց, և, ատենը ուշ է, ելի՛ր տեղդ պառկէ, յարելով ինք ալ գնաց պառկելու։

Սակայն քուն չունէր Լուսիկ։ Ունելին ձեռքը առաւ ու սկսաւ կրակարանին մոխիրին մէջ մօրը զգուշութեամբ անթեղած կայծերը տարտղնել, աճիւններուն վրայ քառակուսիներ, եռանկիւններ, զուգահեռականներ գծել, աւրել, յետոյ նորէն գծել. ու կը խորհէր և միտքը կը բերէր մանկութեան հեռաւոր յիշատակները, թէ ինչպէս խեղճ ու անխնամ մեծցեր էր իրենց Գիւլպիւլ Տէրէի տանը մէջ, ամառը փողոցին տղոց հետ ընկուզ խաղալով և ձմեռը անոնց հետ ձիւնագնդակներ չինելով։ Յետոյ թաղին վարժարանը դրեր էին զինքը կարդալ սորվելու համար, և օր մըն ալ իր ամսաթօշակը տարած չըլլալուն համար արտաքսուեր էր հոնկէ. թէ ինչպէս հայրը հոգաբարձուներուն դէմ զայրանալով, անմիջապէս ձեռքէն բռներ Հոմ Դպրոցը տարեր էր զինքը, քանի մը տեղ յիսուն վճարելով։ Երեք տարի կեցեր էր հոն խեղճ աղջիկը, իր ամսաթօշակները կերած հացէն, պտուղէն, հագած զգեստներէն տուժելով, և կը յիշէր կրած բոլոր նուաստութիւնները, աչքին առջև կը բերէր պէյերու, էֆէնտիներու, մեծ վաճառականներու, փոխ-հիւպատոսներու աղջիկները, բոլորն ալ սքանչելի հագուած, և ինք անոնց մէջ իր խեղճուկ շրջազգեստովը, միշտ առանց գլխարկի, առանց ձեռնոցի։ Մանաւանդ քննութեան օրերը, երբ իր ընկերուհիները Թաիքօթէօզին կամ Կռօնպաքին արուեստանոցէն ելած հագուստներով կը ներկայանային, ինք ճերմակ մուսլինէ պարզ պլուզ մը ունենալու համար հազար արցունք կը թափէր։ Հապա՛ վարժուհիներուն տարեդարձի օրերը, երբ աշակերտուհիներէն մէկը ոսկի ժամացոյց մը նուէր կը բերէր միս Ջոմէին, ուրիշ մը Գադար Շինուազէն գնուած ծանրագին ծաղկաման մը՝ միս Լէսլինկին, ինք իր պարտէզին խեղճ կակաչներն ու յասմիկները միայն ունէր, զորս հօրմէն գաղտնի գիշերանց կ՚երթար փրցնելու, և ո՛ւր պահելը չէր գիտեր թօռմելէ առաջ դպրոց տանելու համար։

Եւ կու լար ու կը տառապէր, և կ՚ատէր բոլոր իր ընկերները, վասնզի կը նուաստացնէին զինքը իրենց հարստութեամբը, և կ՚ատէր իր տունը, վասնզի չունէր դպրոցին գեղեցիկ օթոցները, սիրուն զարդասեղանները, մարմարէ սանդուխները, խոշոր հայլիները, պարտէ-

գին աւազոտ մաքուր ուղիները, և կ՚ատէր իր հայրը վասնզի իրմէ աւելի կը սիրէր դրամը և թշուառութեան կը դատապարտէր իր կեանքը:

Իսկ ի՛նչ յուսահատութեան և արցունքի օր մը եղեր էր իրեն համար այն օրը, ուր երկրորդ անգամ կարդացուելով իր անունը թոշակնին անվճար թողող աշակերտուհիներու ցանկին մէջ, ստիպուեր էր հրաժարիլ դպրոցէն, բերելով իրեն հետ պճնասիրութեան, պերճանքի կատաղի բաղձանք մը և արհամարհանք մը աղքատութեան, թշուառութեան, տգիտութեան, տձևութեան, տգեղութեան նկատմամբ, որոնց կեդրոնը կը թուէր իր աչքին իր տունը, իր ընտանիքը, իր ունեցած գիրքն ու ապրած միջավայրը։

Ա՛լ այնուհետև շարունակուեցաւ իր կեանքը անողոք միօրինակութեամբ մը, առանց հաճոյքի, անյոյս, առանց սփոփանքի մինչև այն օրը, ուր բարեբաստիկ դիպուած մը կղզի բերաւ զինքը, և աւելի երջանիկ դէպք մը առիթ եղաւ Գեղամօֆ ընտանիքին հետ յարաբերութեան մտնելու։ Կրակարանին մէջ բոցերը մարեր էին և գլուխը յոգներ էր մօխիրներուն վրայ ծռելով։ Ոտքի ելաւ յանկարծ այդ տխուր յիշատակները թօթափել ուզելով, և եկաւ պատշգամին առջև պատուհան մը բացաւ։

Ճիշդ այդ տեղը նստած էր ամիս մը առաջ, երբ առաջին անգամ Տիգրան, իր որսի ընկերներուն հետ, իրենց տանը առջևէն անցնելով, ուշադրութեամբ դիտեր էր զինքը, և ա՛լ այնուհետև ամեն անգամ հոնկէ անցնելուն՝ չէր մոռնար նայուածքը դարձնելու դէպի քէօշկին պատուհանը, որուն ժանեակէ վարագոյրներուն ետին ապահով էր թէ պիտի տեսնէր Լուսիկի սև գանգուրներով պսակուած կլորիկ սիրուն դէմքը։ Դեռ այն առտուն իսկ, ուշի ուշով նայեր էր իրեն, անշուշտ առանց զինքը ճանչնալու, ըստ որում երեկոյին, երբ պանդոկին մէջ ներկայացուցեր էին զինքը անոր, հաճոյական զարմանքի շարժում մը չէր կրցած զսպել։

Գառնիկին թեւը բուժուելէն ի վեր, քըրըքճիին աղջիկը կը տեսակցէր Օր. Գեղամօֆի և անոր վարժուհիին հետ։ Մանուկ աղան այնքան խօսեր էր անոնց իր ուսումնական աղջկանը վրայ, որ հետաքրքիր եղեր էին զայն ճանչնալու, և Լուսիկին հայրը երկար ատեն աղաչելու չէր սպասեր իր աղջիկը օր մը հետը պանդոկ բերելու։

Գիւղին մէջ մտերմութիւնը շուտ կը հաստատուի։ Բարեսիրտ աղջիկները՝ որ ժամանակ ունեցած էին բաւական Մանուկ աղային սկզբունքներն ու գաղափարները ճանչնալու, Հոմի նախկին սանուհիին տուած կրթութեան տարբերութիւնը նշմարելով՝ գուշակեր էին անոր ինչ տեսակ կեանքի դատապարտուած ըլլալը, և կարեկցութեան համակրութեամբը կապուելով այդ դժբախտ աղուոր աղջկան հետ, անկեղծօրէն փափաք յայտներ էին, որ ստէպ գայ զիրենք տեսնելու։

Այդ յաճախ կրկնուած մտերմական այցելութեանց մէջ՝ կրցած էր նշմարել Լուսիկ՝ թէ Գեղամօֆ միշտ բացակայ կը գտնուէր իր նշանածին քովէն, թէ Սօֆիին եղբայրը բարեկամութենէ աւելի եռանդուն փութկոտութիւն մը ունէր անոր նկատմամբ, և դիտելով ու փնտռելով, ծպտելով ու լրտեսելով, վերջապէս գտած էր գաղտնիքին թելը։

Հիմա հաստատապէս գիտէր թէ Բուբուլ և Գառնիկ երդում ըրած էին զիրար յաւէտ սիրելու, գիտէր նաև թէ Տիգրան արհամարհանք ունէր իր նշանածին նկատմամբ և համակրանք իրեն համար։ Ասոնք բաւական էին իրեն։ Ամենուն կեանքին մէջ լուսապայծառ օր մը կայ, մէկ օր մը միայն, բայց այնքան չքնաղ, այնքան զուարթ, որ վիշտերու երկարատև տարիները կը հակակշռէ։ Կեանքի այդ երջանիկ օրն էր Լուսիկին։ Պատուհանէն դուրս նայեցաւ. երկինքը աստղեր կային և օդին մէջ բուրումներ։

Լուսինը իր լրման մէջ դեռ նոր կը բարձրանար հորիզոնին ծայրէն հրաշէկ լապտերի մը պէս կարմիր։ Լուսիկ անոր նայեցաւ. գիշերուան արեւուն այդ չքեղ ու հիասքանչ երեւոյթը բարի գուշակութիւն մը թուեցաւ իրեն։

— Իմ ամուսինս պիտի ըլլա՛յ Տիգրան, գոչեց։

Կը յիշէ՞ք Թափառական Հրեային այն սարսափելի տեսարանը, ուր Ռոտէն անկողնին մէջ տուայտած ատեն՝ իմանալով իր բոլոր մեքենայութեանց իդերև ելլելը, յանկարծ դուրս կը ցատկէ անկողնէն, և ձայնը բռնուած ըլլալուն՝ չկարենալով խօսիլ, գրիչը կ'առնէ և մահասարսուռ մատերովը մը գրէ նոյն պահուն գլխուն մէջ կազմակերպած ծրագիրը, բացարձակապէս միտքը դնելով առողջանալ և ապրիլ։

Ճիշդ կեանքի և մահուան վրայ իշխող այն անհնելի կերպով հզօր նայուածքը ունէին այդ սիրուն պզտիկ աղջկան աչքերը, երբ կ'ըսէր լուսինին նայելով չեշտակի.

— Իմ ամուսինս պիտի ըլլա՛յ Տիգրան։

ԻԴ.

Դեռ հազիւ ժամը տասներկուք կը հնչէր և ամեն կողմ կատարելապէս մութցած էր արդէն, Նոյեմբերի ցուրտ ու մարախլապատ օդով մը, որ մթնոլորտին վրայ ծանրանալով կարծես երկինքը երդիքներուն վրայ կ'իջեցնէր, և երեք օրէ ի վեր չարունակ տեղացող անձրևէն՝ որմէ ողմային խուեր կազմուած էին փողոցին մէջ, անցորդներուն ու կառքերուն երթևեկութենէն հետզհետէ խորունկնալով ու տարածուելով մինչև մայթերուն, դրան սեմերուն ու պատերուն վրայ։

Փողոցին մէջ տիրող այս ցուրտին, մութին, տրտմութեան հակառակ՝ զուարթ շարժում մը և ջերմ ցոլքեր կը խաղային Բերայի մեծ փողոցին մէջ, շքեղ ապարանքի մը մեծամեծ պատուհաններուն վրայ որոնց կէսէն աւելի վերցուած վէժերուն տակէն կը նշմարուէր ծառաներու աշխոյժ երթևեկը, որոնք ծաղիկներ, ջահերու անօթներ կը կրէին։

Գեղամօֆի ձմեռնային ապարանքն էր այս, ուր ի պատիւ Սրգար Գեղամօֆ զօրապետին, որ շաբաթէ մ'իվեր եկած էր Ս. Բեթերսպուրկէն իր եղբօրորդւոյն Բուբուլին հետ ամուսնութեան ներկայ գտնուելու և անոնց կնքահայր ըլլալու։

Գեղամօֆ ընտանիքին գիւղէն իջնելէն ամիս մը ետքը, առանց կանխաւ իմաց տալու, օր մը յանկարծ եկեր էր զօրապետը իր եղբօրը տուած խոստումը կատարելու և երկու եղբայր որոշեր էին մէջերնին այդ ընթրիքին առթիւ ծանուցանել հրաւիրեալներուն Տիգրանին մօտալուտ հարսնիքը։

Բայց երկուքէն զատ մէկը չէր գիտեր տանը մէջ այս որոշումը, ոչ իսկ Տիգրան, որ շատ հոգ չէր տաներ այս տեսակ ձեռակերպութեանց, և ոչ իսկ երկու աղջիկները, որոնք սակայն մեծ անձկութեան մէջ էին զօրապետին հասնելէն ի վեր։

Այն պահուն իսկ երբ այդ արտաքոյ կարգի պատրաստութիւնները տեղի կ'ունենային ապարանքին մէջ, Բուբուլ իր սենեակը քաշուած արցունք կը թափէր, խորհելով թէ ի՛նչ տանջանքներ պիտի կրէր այն գիշեր, բազմաթիւ կոչնականներու ներկայութեան իր անունը Տիգրանին հետ արտասանուիլը լսելով, և իրենց ուղղուելիք ծաղրելի բարեմաղթութեանց ունկնդրելով, որոնք նախատինքէ մը աւելի դառն էին իրեն համար:

— Հո՞ս ես, Բուբո՛ւլ, ըսաւ Սօֆի, աշտանակ մը ձեռքը սենեակէն ներս մտնելով, ի՞նչ կ'ընես մութ տեղը, և նշմարելով որ Թաշկինակը աչքերուն կը տանէր,— ա՜հ, կու լա՞ս, գոչեց անոր մօտենալով, բայց ի՞նչ կայ, նոր բա՞ն մը ունիս: Եթէ ընթրիքին պատրաստութեանց նկատմամբ Տիգրանին հեգնութիւններէն վշտացեր ես, կարծեմ աւելորդ բան մըն է. սիրելի՛ս։ Դեռ չվարժուեցա՞ր անոր խօսքերուն, ի՛նչ փոյթ, ուզածը թո՛ղ ըսէ։ Բայց մի՛ լար, տե՛ս աչքերդ ինչ եղեր են։ Ժամէ մը հրաւիրեալները կ'ըսկսին գալ, ելի՛ր, Բուբուլիկս, աչքերդ լուա՛, և Էլէնին կանչեմ որ պատրաստուինք։

— Ա՜խ, չէ՛, թո՛ղ զիս, քիչ մը հանգիստ նստիմ, շատ յոգնած եմ, պատասխանեց Բուբուլ, և գլուխը Թիկնաթոռին յեցակին վրայ դնելով՝ Թաշկինակը ձեռքէն ձգեց ու ոսկեթել մազերէն արցակ մը առնելով, սկսաւ նուրբ մատներուն վրայ փաթթել, այդ շարժման հետ կարծես ինք ալ ներքնապէս մելամաղձոտ երազի մը մէջ ոլորուելով։

— Ա՜խ, Սօֆի, յարեց յանկարծ գլուխը վերցնելով, վիշտը չափազանց տկարացուց զիս, ամեն բանէ իսկոյն յոգնութիւն կ'ըզգամ, նոյն իսկ մտածումէ մը։

— Եւ ի՞նչ է հիմակ զքեզ յոգնեցնող մտածումը, հարցուց Սօֆի քովը նստելով։

— Կը մտածեմ թէ շատ գէշ ըրինք մինչեւ հիմա մեր գաղտնիքը զօրապետէն պահելով։ Թերեւս այս ընթրիքը տեղի չէր ունենար կամ գոնէ ես անոր ներկայ գտնուելու հարկէն ազատ կ'ըլլայի։ Չես գիտեր ի՜նչ անտանելի բան է ինծի համար իբրեւ Տիգրանին նշանածը ներկայանալ ամենուն առջեւ, մինչ հոգիս ուրիշի նուիրած եմ։

— Աշխարհքիս ամենէն անտանելի բանը զգայուն սիրտ մը ունենալն է, Բուբո՛ւլ, և քու բոլոր տառապանքներդ սրտէդ կու գան։ Երէկ, երբ զօրապետին հետ առանձին մնացինք, և առաջարկեցի քեզի որ խօսք բանանք իրեն, յուզուեցար, լացիր, աղաչեցիր որ յետաձգենք տակաւին, և հիմա կը զղջաս։

— Ի՞նչ ընեմ, երէկ կ'ամչնայի խոստովանելու թէ իր եղբօրորդին նշանուած ըլլալով, ուրիշ մը կը սիրեմ, հիմակ ալ կ'ամչնամ յանցանք մը խոստովանելու քաջութիւնը չունենալուս։ Գաղտնիքս քանի սրտիս մէջ կը մնայ, խղճի խայթ մը, ոճիր մը կը դառնայ և որդի պէս կ'ուտէ, կը հատցնէ զիս։ Իրենց ամուսնին անհաւատարիմ եղող կանայք ի՞նչպէս կրնան ապրիլ, ի՞նչպէս կրնան տանիլ կեղծելու տանջանքը։

Իրօք զգալի կերպով փոխուած էր Բուբուլը։ Ո՞ւր էր այն զուարթ աղջիկը, զոր տեսեր էինք Պէօյիւք-Տէրէ, պարտէզին ծաղկոցին մէջ երգելով ու նուագելով, և Բրինքիբօ, Ճոգմոյի ծովահայեաց պատշգամին վրայ խօսելով ու ծիծաղելով։ Երկու ամիս բաւական եղեր էին իր աչքերուն մէջ փոխանցելու այն սրտառուչ տրտմութիւնը, որ գլխաւոր հրապոյրն էր Գառնիկին, և անցնելու մօտ վարդի մը փոխակերպելու անոր այտերուն վառվռուն ու թարմ երանգները, առանց սակայն գեղեցկութիւնը վնասելու։

Սօֆի այն վայրկեանին աւելի զգալի հիւծում մը նշմարեց անոր դէմքին վրայ, և յուզուած ձայնով մը ըսաւ.

— Ինքզինքդ ժողվէ՛, Բուբո՛ւլ, այս գիշերն ալ անցնենք, վաղը կամ միւս օր ամեն բան կը խօսինք և բոլոր մտատանջութիւններէդ կ'ազատիս։ Պիտի տեսնես թէ զօրապետը որքան բնական պիտի գտնէ քեզի ոճիր մը երեւցած գաղտնիքդ, և ինչպէս պիտի ստանձնէ իր եղբօրը քով զքեզ արդարացնելու հոգը։ Արդէն մէկ քանի անգամ հանդիպեցայ Տիգրանին կոշտ կերպերուն, և գիտեցի թէ ինչ յանդիմանական ձեւով երեսը կը նայէր ամեն անգամ, որ զքեզ վշտացնող խօսք մը կ'ըսէր ան։ Դուն գիտես թէ Ռուսահայերը մեզմէ աւելի ա-

զատամիտ են այս տեսակ խնդիրներու մէջ, և չեն դատապարտեր մանուկ հասակին մէջ նշանուած աղջիկ մը, որ իր նշանածը լաւ մը ճանչնալէ ետքը չուզեր ամուսնանալ անոր հետ։

— Նշանածիս հետ ամուսնանալ չուզելս, կամ եղբօրդ համար ունեցած սէրս չէ, որ կը տանջէ զիս այնքան, որքան այդ զգացումս երկար ատեն գաղտնի պահելով՝ տանը մէջ հարսնցուի դեր խաղալս, ինչ որ վատ արարք մըն է։

— Է՛հ, ատոր պատճառը փնտռենք. ի՞նչ է. քու անձնական շա՞հդ, թէ ծերունի հայրդ չվրդովելու հոգածութիւնդ։

— Եթէ հայրս վշտացնելէ չվախնայի, առաջին օրէն կ'ըսէի Տիգրանին, թէ զինքը չէի սիրեր բնաւ, և ամեն զոհողութիւն յանձն կ'առնէի անկէ բաժնուելու համար. բայց հա՛յրս, ա՛հ, անոր ցաւին չեմ կրնար դիմանալ...

Արդարեւ քանի քանի անգամներ Տիգրանին իրեն նկատմամբ ունեցած անտարբերութիւնը ակներեւ տեսնելով, փորձուեր էր Բուբուլ ամեն բան յայտնելով, կոչում ընել անոր վեհանձնութեանը և խընդրել, որ միանայ իրեն հետ համոզելու իրենց հայրը թէ այդ միութիւնը դժբախտ պիտի ընէր երկուքին ալ։ Բայց իր նշանածին անըզգայ նայուածքը լեզուն կը կապէր։ Գիշեր ցորեկ ծերունւոյն համար ունեցած երախտագիտութիւնն ու գորովը կը մրցէին սրտին մէջ Գառնիկին համար զգացած բուռն սիրոյն հետ, և եթէ չէին կըրնար յաղթել անոր, անկէ ալ չէին յաղթուեր։

Եթէ կարելի ըլլար ինքզինքը զոհելով երկուքն ալ գոհ ընել, պատրաստ էր. բայց մէկուն երջանկութիւնը միւսին վիշտը պիտի ըլլար անշուշտ։ Եթէ անակնկալելի դէպք մը, գթութիւնը, երախտագիտութիւնը և հասակին անփորձութիւնը, իր սիրոյն գաղտնիքը կորզած չըլլային իրմէ, յանձնառու պիտի ըլլար ցմահ տառապիլ իր պարտքին համակերպելով։ Գառնիկին ցաւերու անկողնին մէջ միայն խոստովաներ էր իր սէրը, և գիտէ՞ք ինչ անդիմադրելի հրապոյր է ցաւը։ Անկէ դուրս՝ իր վեհանձն հոգին չպիտի հաւնէր նոր ուխտ մը հաստատել զինքը կապող յօդը խզելէ առաջ։ Հիմակ այլեւս երջանկութիւնն ու առաքինութիւնը խոյս կուտային իրմէ հաւասարապէս և մէկ մխիթարութիւն մը կը մնար իրեն. իր վրայ հրաւիրել ցաւը, առանց ապերախտ և անհաւատարիմ ըլլալու, գտնել միջոց մը, որով կարելի ըլլար ազատիլ Տիգրանին հետ ամուսնանալու հարկէն, առանց իր հօրմէն բաժնուելու անոր ծերութեան յետին տարիներուն մէջ, և իբրեւ դուստր, իբրեւ քոյր, իբրեւ բարեկամ և հրեշտակ անձնուիրութեան, ծառայել իր բարերարներուն և սիրելւոյն միանգամայն։

Այդ միջոցը գտած էր Գեղամօֆ զօրապետին անձին վրայ, որ ոչ իր եղբօրը չափ տկար էր, ոչ ալ անոր որդւոյն չափ անզգայ, և որ

պիտի կարենար անկողմնակալ ոգիով դատել և թերևս ամեն բան կարելի ընել։ Սակայն ասով չէին վերջանար Բուբուլին վիշտերը։ Եթէ յաջողէր իսկ առանց անհաճոյ դէպքի մը բաժնուիլ իր նշանածէն, ուրիշ ահագին ցաւ մը ունէր, Գառնիկին կասկածները։

Երիտասարդ արուեստագէտը սիրոյ թերութիւն մը նշմարել կը կարծէր ազնուասիրտ աղջկան զեղումներուն մէջ, և չկարենալով սքօղել իր կսկիծը անոր սրտին մէջ իրմէ տարբեր ազդեցութիւն մը գտնելով, կ'ըսկսէր դժբախտ նշանակութիւններ տալ անոր ամենէն անմեղ, ամենէն խոհուն վարմունքին։

Աղեխարշ նամակներ՝ որոնց մէջ կը տիրէր սև թախծութիւն մը և անզուսպ, անսահման, հիւծող ու մեռցնող կիրք մը, կու գային ամեն օր ստուար թուղթերով վերիվայր յուզել դժբախտ աղջկան հոգին. թէ ինքը չէր սիրեր Բուբուլ, թէ իրեն նուիրուելու գաղափարը երբեք ունեցած չէր, թէ իր նիւթական անկարողութեանը պատճառաւ չէր ուզեր ճակատագիրը իրեն յանձնել, թէ Գեղամօֆներու փառաւոր դիրքէն շլացած՝ չէր կրնար անոնցմէ բաժնուիլ։ Եւ այնուհետև կու գային տառապանքի նկարագրութիւններ սաստիկ, մելամաղձոտ, շատ անգամ ահռելի։ Ահա՛ իրեն տուած քանի մը օրուան երջանկութեան գինը։ Եւ կը թրջէր զանոնք Բուբուլ ջերմ, ջղային ցնցումներով, որոնք երբեմն մէկ երկու օր անկողին կը ձգէին զինքը։

Բայց ասոնք չէին տկարացներ իր սէրը, վասնզի նոյնիսկ այդ հոգեկան ջղուտ սարսուռները, այդ նրբութիւններն էր, որ կը սիրէր երիտասարդին վրայ, և անոնցմէ կրած տառապանքներուն միշտ բարձր հիացում մը կը խառնուէր, որ իրեն ուղղած նախատական տրտունջներուն իսկ՝ ծայրայեղ զգայնութեան երանգ մը կու տար։ Այդ աղջկան հանճարին մեծ մասը սրտին մէջն էր։ Իր սիրոյ ամենէն բուռն վայրկեաններուն մէջ իսկ կը խորհէր ու կը դատէր միշտ։ Իր իղձերուն սաստկութենէն աւելի իր սիրելիներուն օգտին կ'ունկնդրէր, և ամենուն համար տանջուիլը պարտք կը համարէր իրեն։ Անմռունչ կը կրէր վիշտերուն բեռը, իր բոլոր ուժը սպառելով՝ բնաւ մէկուն ցաւ չպատճառելու գերագոյն ճիգերուն մէջ։ Կա՞յ սակայն անդորրութիւն զգայուն սրտի մը համար, որ յանցանք մը գործած ըլլալու գիտակցութիւնը ունի․ և ապերախտութեան և ուխտադանցութեան յանցանքը գործած էր Բուբուլ։

Նոր դպրոցի վերաբերեալ վիպասան մը պիտի ծիծաղէր անշուշտ այս տողերուն վրայ, և Բարիզուհի մը թերևս «տխմար» անուանէր Բուբուլը իր խղճի խայթերուն համար։ Այլ լաւ դաստիարակուած հայ աղջիկը, որուն մէկ տիպարը կրնայ համարուիլ Օր. Գեղամօֆ, մտային զարգացման ու ազատամտութեան ամենէն բարձր աստիճանին մէջ իսկ կ'ունկնդրէ խղճի օրէնքներուն, և երբ սխալ մը գործելու

դժբախտութիւնը ունեցած է իր անփորձութեան պատճառաւ, զայն իր բոլոր կեանքովը պիտի քաւէ։

Այս տրտում խոհերուն մէջ թափառելով, կրնար երկար ատեն իր աթոռին վրայ գամուած մնալ Բուբուլ այն գիշեր, եթէ իր վարժուհին չբռնադատէր զինքը հագուելու։ Բայց այնքան մութ գոյն զգեստ մը ընտրեց, և գլուխը յարդարելու ատեն այնքան անհամբերութիւն ցոյց տուաւ, որ սենեկապանուհին անգամ նշմարելով հարցուց.

— Օրիորդը անհանգստութի՞ւն մը ունի այս գիշեր։

— Գլուխս կը ցաւի Ելէնի՛, պատասխանեց, առանց անգամ մը հայելիին մէջ ինքզինքը դիտելու և սրահ իջաւ։

Սակայն իր գունաթափ այտերուն այնչափ չպիտի վայլէր այն պահուն գունագեղ արդուզարդ մը, որչափ մութ չագանակագոյն շըրջազգեստը, որուն թաւիշ թեւերուն մետաքսէ ցոլքն ու կակուղ ըստուերները, յօնքերուն արտեւանունքին թաւիշին հետ կը շեշտէին այդ փափուկ դէմքին սպիտակութիւնը։

Սրահին մէջ գտաւ Քրըքճին իր աղջկանը հետ, որ Սկիւտարի վերջին շոգենաւովը եկած ըլլալով, միւս հրաւիրեալներէն առաջ հասած էր։

Լիւսի որ նախանձոտ զարմանքով մը զբաղած էր դիտելու ընդարձակ սրահին որմերն ու ձեղունը պարածածկող ոսկեթել, ծաղկենկար կերպասները, բիւրեղէ թանկագին լամպարները, սատափէ, փղոսկրէ և տեսակ տեսակ փայտերէ քանդակուած կահզարդներու մէջ զետեղուած զանազան գեղօրները, հնութիւնները, բոյսերը, մեծահռչակ նկարիչներու հրաշակերտները, սրահակները, չինական պատկերներ ներկայացնող ծանրագին օթոցները, աթոռներու, թիկնաթոռներու, ոտնաթոռներու, հազարումէկ ձեւակերպութիւնները. երկար, կլոր, ձուաձև, քառակուսի, միաթև, երերուն, թաւալուն, ցած աստիճանաւոր նստարաններու և սեղաններու բոլոր քմահաճ նորութիւնները, ոսկեզօծ, խոտանի ծաղկոցները, ասղնակար բարձերը, հովբեկները, և դեռ շատ մը սիրուն, չքեղ, ակնախտիտ իրերը, որոնց ոչ ի՛նչ ըլլալը գիտէր և ոչ անունը լսեր էր երբեք. Շլացած մնացեր էր այդ հրաշալիքներուն մէջտեղը, խոստովանելով ինքնիրեն, թէ Բրինքիպոյի քէօշկին պերճանքը որուն վրայ ամբողջ ամառ մը հպարտանալու բախտը ունեցեր էր, խեղճութիւններ էին այս դրեթէ իշխանական պալատին քով։

Բուբուլին ներս մտնելը տեսնելով, սթափեցաւ իր խորհրդածութիւններէն։ Կղզիէն իջնելէն ի վեր տեսած չէին զիրար, և պահ մը մտերմաբար խօսակցեցան իրարու հետ։ Օ. Գեղամօֆ զիրցած և աւելի գեղեցկացած կը գտնէր զայն, և անոր աչքէն չէր վրիպեր իր հակառակորդին գունատութիւնը, բայց բան մը չէր ըսեր, շարունակելով

խաղալ իր ճակատագրին համակերպող հնազանդ, զոհուած աղջկան դերը, որ միակ պատճառ եղած էր Բուրուլին արգահատանքը շարժելու, և այդ բարձր ընկերութեան մէջ իրեն տեղ մը բանալու։

Հետզհետէ եկող հրաւիրեալները ընդունելու համար Նորատի տանտիրուհին ստիպուեցաւ հեռանալ Լուսիէն, որ անոնց մէջ բնաւ ծանօթ չունենալուն՝ մեկուսի անկիւն մը քաշուած՝ սկսաւ անոնց զգեստները, շարժուձեւերը դիտել, և խօսակցութիւնները մտիկ ընել։

Սրահին դրանը ճիշդ դիմացը դրուած բազմոցի մը վրայ անփութօրէն փռուած էր Տիգրան յիսուն տարեկանի մօտ զուարթ և աշխոյժ զինուորականի մը քով։ Բուրուլին մօտենալը տեսնելով ոտք ելաւ ան ու Կովկասահայ լեզուով սկսաւ բացատրել, թէ որքան գոհ էր երեկոյթին կարգադրութիւններէն, շնորհաւորելով այդ մասին Նորատի աղջիկը։

— Շատ բարեսիրտ էք, հօրեղբա՛յր, ձեզի արժանի բան մը չեմ կրցած ընել, պատասխանեց Բուրուլ, և տեսնելով որ նոր հիւրեր կը մտնեն սրահէն ներս՝ անոնց ընդառաջ գնաց իր սիրուն ժպիտովը, իր սովորական քաղաքավարութեամբ ընդունեց զանոնք ու հետը առնելով Պ. Գեղամօֆի եղբօր քով բերաւ։

— Կը ներկայացնեմ ձեզի ըսաւ. Օր. Աստղեան մեր սեռին ամենէն ծանօթ գրական դէմքերէն մէկը։

Զինուորական զգեստներով անձը որ Սրգար Գեղամօֆն էր, ոտք ելաւ վերստին, շնորհալի ձեւով մը, բարեւեց ներկայացուած օրիորդը, որ քանի մը քաղաքավարական խօսքեր փոխանակելէ ետքը հեռացաւ։

— Օ՜, դուք գրագիտուհիներ ալ ունիք եղեր, ըսաւ զօրապետը Բուրուլին։

— Ի՜նչ ըսել է, պատասխանեց Տիգրան ծաղրածու դէմքով մը, հիմա Պոլսոյ բոլոր աղջիկները գրագէտ, երաժիշտ, նկարիչ դարձած են։ Նորաձեւութիւնն է։ Եթէ չէք հաւատար՝ Արուեստասիրաց Ընկերութեան անդամներէն մէկուն եղբօրը, հօրը կամ ամուսնին հարցուցէ՛ք, որոնց տարին հարիւրական ոսկի կ'ըլլան ժողովին ներկայացուած ստանաւորները, եղանակները ու պատկերները։

— Ինչո՞ւ այդչափ սուղ, հարցուց Բուրուլ պարզմտօրէն:

— Ինչու որ Արմաւեանը աժան չի ծախեր իր հեղինակութիւնները կանանց. ոչ ալ նկարիչներն ու երաժիշտները:

Օրիորդ Գեղամօֆ շառագունեցաւ, բայց առանց պատասխանելու, զօրապետին դառնալով, ներկայացուց անոր Օր. Կիրակոսեանը, որ այն պահուն ներս մտեր էր:

— Ահա՛ Պոլսոյ ամենէն երջանիկ աղջիկը, յարեց Տիգրան անոր հեռանալէն ետքը, քանի հազար ոսկի ունի աղուոր աչքերէն զատ, և

գլխուն մազերէն շատ թեկնածու, բայց մարդու չի հաւնիր, որովհետեւ աս ալ Արուեստասէրներէն է։ Գիտե՞ս, հօրեղբա՛յր, ինչ է Պոլսոյ մէջ ուսեալ աղջիկ ըլլալը. տունը մնալու ապահովագրութիւն մը։

Բուբուլ հետզհետէ հիւրերը կը ներկայացնէր զօրապետին, և ամէն անգամ որ Արուեստասիրաց Ընկերութեան անդամուհիներէն մէկը կամ այր գրագէտ մը, խմբագիր մը հանդիպէր, Տիգրան կը ծաղրէր զայն.

— Մեր Մոցարդուհին, մեր Մատամ տը Սթալը, ատ Վիլիէ տը Լիլն է, ահա՛ մեր ազգին Ֆլօպէռը — ըսելով։ Իսկ երբ կառավարութեան պաշտօնեայ մը, բժիշկ մը, փաստաբան մը ըլլար, անոնց ալ անուններ կը գտնէր, և չարաչար կը հեգնէր ամէնքն ալ։

Բուբուլ կը վշտանար և կը սպասէր, որ վերջը գայ այս խծբծանքին, բայց տեսնելով որ աւելի կծու կը դառնայ։

— Կ՚աղաչեմ, Տիգրա՛ն, ըսաւ, շնորհք ըրէ՛ք Լիւսիին քով երթալու, խեղճ աղջիկը մարդ չճանչնալուն առանձին մնացեր է, գոնէ մէկ քանի անձերու ներկայացուցէ՛ք զինքը։

— Երթա՛մ, բայց ո՞ւր է չեմ տեսներ կոր։

— Սա դիմացը վառարանին ձախ կողմը, թիկնաթոռին մէջ։

Այդ պահուն Գառնիկ սրահ մտաւ. իր սեւ ռետինկօթին մէջ ուղիղ, շնորհալի հասակով, կաթնագոյն փողկապին մէջէն ազնուասիրտ սիրուն դէմքով այնքան հրապուրիչ էր որ, զօրապետը հարցուց։

— Ո՞վ է սա։

Օրիորդ Գեղամօֆ ներկայացուց զայն դողդոջուն ձայնով մը, յայտնելով թէ Ոֆիին եղբայրն էր. զօրապետը շատ սիրալիր ընդունելութիւն մը ըրաւ անոր, և պահ մը իրարու հետ խօսակցելէ ետքը, երբ երիտասարդը հեռացաւ։

— Աս ալ մեր Միքել Անճելօն է. նաև մեր սրահներուն ամէնէն տիսթէնկէ քավալիէն, բայց այն պայմանաւ, որ փողկապին ու ձեռնոցներուն գինը քոյրը կը վճարէ, ըսաւ Տիգրան։

— Ինչպէս ձերինն ալ ձեր հայրը, աւելցուց Բուբուլ առաջին անգամ ըլլալով ինքզինքէն ելած և աչուըները արցունքով լեցուած։

— Իրա՛ւ, մոռցայ որ արուեստագէտներուն կպչելու չի գար ձեր առջեւ, վասնզի դուք ալ անոնց դասէն էք։

— Օրիորդը ձեզմէ խնդրեց, որ երթաք տիկնոջ մը քով. վրայ բերաւ զօրապետը, տեսնելով որ խօսակցութիւնը ծանր կերպարանք մը պիտի առնէր։

— Հա՛, երթա՛մ, ըսաւ ու դէպի Քրըքճիին աղջիկը ուղղուեցաւ։

Քանի մը վայրկեան ետքը ընթրիքին պատրաստ ըլլալը կը ծանուցուէր, և Օր. Լիւսի իր թեւը Տիգրանին տուած ճաշարան կը մտնէր։

Ճաշարանը ընդարձակ սրահ մըն էր գրեթէ կլոր, որուն երկու ծայրը գտնուած թաղարներով լեցուն ապակեղէն փոքրիկ պատշգամները ձուաձեւ մը կը յօրինէին։ Սրահին մէջտեղը դրուած էր խաչաձեւ սեղանը, իր կեդրոնը ունենալով խոշոր ծաղկաման մը ճիշդ այն եթերային կապոյտ գոյնովը, որ ամպերու նուրբ խաւի մը ետեւէն տեսնուած երկինքին թոյրերը կը յիշեցնէ, ունենալով իր վրայ ոսկեզօծ Ա. մը և Գ. մը վայելչօրէն ընդելուզուած, և ծաղկամանին մէջ զետեղուած գեղեցիկ խուրձէն կախուած շիւղերուն ու թելիկներուն մէջէն ոսկի աշտանակներ կ'երեւային կապուտակ ճրագներ կրելով։ Այս ծաղկանօթէն մէյ մէկ հատ ալ, աւելի մանր, դրուած էր խաչին իւրաքանչիւր թեւին վրայ, և պնակներուն շարքը, գինիի, ջուրի գաւաթները, սրուակները, զանազան սիրուն ձեւերով աղամանները, պատուանդաւոր մրգակալները, աղանդերի խեցեձեւ պնակները, պատառաքաղներու յեցակները, յախճապակիէ, բիւրեղէ, պորփիւրի շըղարշի նման նուրբ անօթները, բոլորն ալ միեւնոյն այերական կապոյտ գոյնը ունէին, և' անոնց վրայ ոսկի նշանագրերը կը ճառագայթէին՝ ինչպէս համաստեղութիւններ երկինքին մակերեւոյթին վրայ։

Սրահին որմերուն պաստառները, պատուհաններուն, դուռներուն սրահակները, աթոռները, ոտնաթոռներուն, սպասադարաններուն ծածկոցներն ալ երկնագոյն էին ոսկեթել ծաղիկներով, ոսկեթել խանդութներով, նոյնպէս գետինը ծածկող գորգն ալ կապոյտ էր ոսկեգոյն նկարներով։

Բուբուլին մէկ նմոյշն էր այս ճաշարանին կահաւորումը, որ առանց սովորութիւնն ու նորաձեւութիւնը նկատողութեան առնելու, բոլորովին նոր, անակնկալ տեսարան մը պատրաստեր էր կոչնականներուն։

Քառաթեւ սեղանին վերի կողմը նստած էին երկու Գեղամօֆ եղբայրները և մէկ քանի կառավարութեան պաշտօնեաներ, մէկ քանի հիւպատոսներ իրենց կիներուն հետ։

Աջ թեւը կը գրաւէին բժիշկներ, փաստաբաններ, վաճառականներ, սեղանաւորներ և իրենց կիները կամ քոյրերը, որոնց մէջ՝ Մանուկ աղան։

Ձախ թեւին վրայ գրագէտներ, խմբագիրներ, արուեստագէտներ, ընկերութեան անդամուհիները, որոնց մէջ Բուբուլ, Սօֆի և Գառնիկ. և վարի կողմը երիտասարդներու և երիտասարդուհիներու խումբ մը ու անոնց հետ Տիգրան և Լուսիկ քովէ քով։

Քրքճիին աղջիկը որ Բրինքիփօ ժամանակ ունեցած էր երիտասարդ երկրաչափին ճաշակն ու բնաւորութիւնը ճանչնալու, աչքերը խոնարհած համեստօրէն կը նկարագրէր իր յօժարութիւնները բոլո-

բովին համաձայն անոր բաղձանքներուն, մինչեւ իսկ կերակուրներու մասին յարմարելով անոր ախորժակին, մինչդեռ բոլորովին հակառակը կը մտածէր ինք։

Սեղանին վրայ խօսակցութիւնները, որ առաջ ցած ձայնով սկսած էին, հետզհետէ կը բարձրանային գինիին ազդեցութեամբ, և մերթ կ'ընդհատուէին բաժակի բարեմաղթութիւններով։

Ընթրիքը զուարթութեամբ և կանոնաւորութեամբ կը շարունակուէր ամենուն համար, բացի երկու դժբախտ սիրտերէ, որոնք Տիգրանին ուղղեալ ջերմ մաղթանքները լսելով կը տրոփէին, անսահմանելի ելեկտրականութեամբ մը հաղորդակցելով իրարու հետ, քրքիջներու, նրբամիտ կատակներու, հաճոյական մեծարանքներու հոսանքին ընդմէջէն՝ զիրար ըմբռնելով։

Յանկարծ ընդհանուր լռութիւն մը տիրեց, Հայր Գեղամօֆ ոտք ելեր էր, և իր դողդոջուն, բեկեալ ձայնովը կը խօսէր, բայց այնքան ցած, որ ամէնքը կը հարցնէին իրարու թէ ի՛նչ կ'ըսէր։ Փսփսուք մը սեղանին մէկ ծայրէն միւս ծայրը կը կրկնէր հետզհետէ բոլոր կոչնականներէն արձագանգուելով թէ հարսնիքը ամիսէ մը տեղի պիտի ունենար։

— Կեցցէ՛ Պ. Գեղամօֆ, կեցցե՛ն նորատի խօսեցեալները. գոչեցին մէկ քանի ձայներ, որոնք կրկնուեցան ամեն կողմ զուարթ աղաղակներով։

Տեսա՞ծ էք փոթորկեալ ծովը, որ հանդարտ էր պահ մը առաջ։ Ահարկու շառաչիւն մը կը հնչէ հեռուէն, կը մօտենայ տակաւ, կը թափանցէ ալիքներուն ծոցը. և ահա ծփանքները կ'ըսկսին դողդղալ։ Այն յատակ ու ժպտուն հայելիին տակէն հազարաւոր մռայլ գլուխներ երեւան կ'ելլեն, կը գոռան բռնաշունչ, և ջուրն ու ամպեր, օդն ու այեր իրարու խառնուած՝ դժոխային պար մը կը կազմեն, ողբակոծ։

Ճիշդ այդպէս եղաւ Գառնիկին հոգին։ Վայրկեանի մը մէջ անցաւ ցաւերու խորերէն տրտմութեան անդունդը, և գահավիժեցաւ վրէժխնդրութեան կատարներէն, վհատութեան վիհը։ Դալկացաւ, քըրտընեցաւ և սեղանատունէն դուրս նետուելով՝ անհետացաւ գնաց աննըշմար։

Հէ՜ք Բուբուլ, տա՛րաբախտ անբիծ աղջիկ. իր բուն տառապանքէն աւելի անոր տրտմութենէն վախցաւ, անոր յուսահատութենէն սկսաւ դողալ, և ինքզինքը կորսնցուցած՝ մնաց իր աթոռին վրայ հեղուսուած։

Հակառակ սրտին անձկութեան, հարկ եղաւ երկար ատեն սպասել հրաւիրեալներուն սեղանէն ելլելուն, որմէ ետքը ինք ալ դուրս վազեց և ըստ դիպաց սկսաւ քալել ապարանքին մէջ, առանց ընելիքը գիտնալու։

Ամէն մարդ սրահը անցած էր արդէն և սուրճ կը խմէր։ Առանց մէկուն հանդիպելու իրենց յարկը տանող սանդուխէն ելաւ ու մատենադարանէն անցնելով՝ զարդասենեակը մտաւ: Հոն աթոռի մը վրայ ինկած կ'արտասուէր Գառնիկ, և Սօֆիկ անոր քով ծունկի եկած մխիթարել կը ջանար զայն։

— Ա՛հ, չէ՛, ալ ամէն յոյս կորսուած է ինծի համար, կ'ըսէր երիտասարդը հեծկլտալով։

— Բան մը կորսուած չէ, գոչեց Բուբուլ, վասնզի կը սիրեմ զքեզ և չպիտի ամուսնանամ Տիգրանին հետ։

— Եւ ես առանց խղճի խայթի պիտի կարենա՞մ ընդունիլ այդ զոհողութիւնդ, պատասխանեց երիտասարդը այդ անուշ ձայնէն սթափելով։

— Զոհողութիւն մը չէ ամենևին, Գառնի՛կ, այլ նոյնիսկ հոգիս ամենէն սաստիկ բաղձանքը, յարեց նորատի աղջիկը այնպիսի յուզեալ ձայնով մը որուն անկեղծութեանը վրայ անհնար էր տարակուսիլ։

Այն ատեն երիտասարդը ինքզինքը ժողվեց, արցունքը սրբեց, և սկսաւ բացատրել թէ ինքը հարստութիւն չունենալուն չպիտի կարենար արժանավայել դիրք մը ընծայել իրեն, և դժբախտ պիտի ընէր զինքը, զրկելով այն անուշ սովորութիւններէն, որոնց կապուած էր իր մանկութենէն ի վեր։

— Գառնի՛կ. գոչեց Բուբուլ աչքերը արցունքով լի, չկայ կեանքի մէջ պայման մը, զոր յանձն չառնեմ քեզի հետ ապրելու համար։ Նիւթական կեանքի հրապոյրը ազդեցութիւն չունի իմ սրտիս վրայ։ Եթէ գեղեցիկին համար ունեցած ճաշակիս պատճառաւ սնափառ կ'երեւամ քեզի, կ'ատեմ այս բոլոր պերճանքը, և կը փափաքիմ այն կեանքին միայն, զոր դուն կրնաս նուիրել ինծի։

Իրօ՞ք այդչափ կը սիրես զիս:

— Ա՛հ, եթէ գիտնայիր...

— Կեցէ՛ք, ոտքի ձայն մը կայ, գոչեց Սօֆի դէպի դուռը երթալով, բայց տեսնելով որ ոչ ոք կար, յարեց երեքնիս միատեղ աներեւոյթ ըլլալնիս կրնայ նշմարուիլ սրահին մէջ, շատ անխոհեմութիւն է ըրածնիս, գոնէ ես վար իջնեմ, Բուբո՛ւլ դուք ալ մի ուշանաք։ Ու փութով սրահ մտաւ: Սակայն չէր նշմարած սպասաւոր մը որ իրմէ առաջ սանդուխէն իջնար, ու դրանը սրահակներէն մէկուն ետին պահուըտեր էր։ Անոր հեռանալը տեսնելով, դուրս ելաւ, և այն ատեն սրահին լամպարներուն լոյսովը Թրըքճիին աղջիկը ճանչցուեցաւ։

Սեղանին վրայ դիտեր էր ան Գառնիկին այլայլած մեկնիլը, և Բուբուլին բոլոր շարժումները դիտելով, ետեւէն գացեր էր մինչև զարդասենեակին դրանը առջև, հոն կեցեր մտիկ ըրեր էր անոնց խօսակցութիւնը, և վայրկեանի մը մէջ իր ծրագիրը շինելով մտքին մէջ՝ եկեր էր Տիգրանը գտնելու։

Բուբուլին նշանածը մէկ քանի ծանօթներու հետ նստած կը ծխէր սրահին մէկ անկիւնը։ Մանուկ աղայի աղջկանը մօտենալը տեսնելով ոտքի ելաւ և թիկնաթոռ մը ներկայացուց անոր, մինչդեռ ան քան մը փնտռելու ձեւերով ասդին անդին կը նայէր։

— Բա՞ն մը կորսնցուցած էք, հարցուց։

— Այո՛, Թաշկինակս։

— Կ'ընդունի՞ք եթէ իմս տամ։

— Շնորհակալ եմ, պէտք չունիմ, պատասխանեց համեստօրէն աչքերը խոնարհեցնելով, միայն թէ անունս վրան ըլլալուն՝ չէի ուզեր որ անծանօթի մը ձեռքը անցնի։

— Շատ իրաւունք ունիք, բայց գոնէ կը յիշէ՞ք թէ ուր թողուցիք:

Լուսիկ իր կարճատեսի աչքերը աւելի փակեց թարթիչներուն կրկնակ շարքը իրարու մօտեցնելով, և վայրկեան մը այսպէս մտածելէ ետքը.— կարծեմ օրիորդին զարդասենեակը ձգեցի, ըսաւ, յուսալով որ Տիգրան զայն բերելու համար վեր ելլելով, միակ պիտի գտնէր այնտեղ Բուբուլը՝ Գառնիկին հետ՝ իր սիրոյ եղերերգութիւնը բացագանչած պահուն. բայց ան ցրտութեամբ ըսաւ.

— Նստեցէ՛ք, հանգիստ ըրէք դուք, ծառայ մը փնտռել տալու համար։

-- Չէ՛, ես կ'երթամ, յարեց Լուսիկ և առաջ նետուեցաւ, միշտ կարծելով թէ Տիգրան ետեւէն պիտի գար զինքը այդ յոգնութենէն ազատելու համար, բայց ան իր տեղը մնաց:

Այն ատեն, դաւադիր աղջիկը իր ծրագիրը փոխեց, և քիչ ետքը վերստին Տիգրանին քով դարձաւ անտարբեր կերպարանք մը առած։

— Կորուստնիք գտա՞ք, օրիո՛րդ, հարցուց երիտասարդը։

— Չկրցայ փնտռել:

— Ինչո՞ւ համար։

— Վասնզի զարդասենեակին մէջ Օր. Բուբուլ Մօսէիօ Գումարեանին հետ առանձին նստած՝ ցած ձայնով կը խօսակցէին: Մտածեցի որ ներս մտնելը անզգուշութիւն մը պիտի ըլլար ու ետ դարձայ։

— Աւելորդ զգուշութիւն մը ըրեր էք, պատասխանեց Գեղամօֆ անտարբեր, և առանց իր դէմքին վրայ կասկած մը կամ անձկութիւն մը արտայայտելու՝ յարեց։

— Ես երթա՛մ փնտռեմ։ Ու հանդարտ քայլերով սրահէն դուրս ելաւ։

ԻԵ.

Գեղամօֆի ապարանքին հիւրերը կէս գիշերէն ետքը ցրուեր էին. ամեն մարդ գացեր էր ննջելու։ Բուբուլ ալ անկողին մտեր էր, սա-

կայն իր սրտին սաստիկ տագնապներէն չարչարուելով մինչև լոյս չէր կրցեր աչք փակել։

Առջի իրիկունը, իր գործարանին մէջ Գառնիկին հետ առանձին տեսակցած պահուն՝ հաստատապէս խոստացեր էր անոր հետեւեալ օրն իսկ յայտնել զօրապետին, թէ չէր ուզեր ամուսնանալ Տիգրանին հետ։ Բայց ի՞նչպէս պիտի համարձակէր այդ յայտնութիւնը ընել։ Եթէ համարձակէր իսկ, ի՞նչ հետեւանք պիտի ունենար։ Որքա՜ն դիւրին է խոստանալ ամենէն անհնար բաներն իսկ սիրելի անձ մը մխիթարելու համար, բայց զանոնք գործադրե՞լ...

Արդարև, բոլորովին սփոփուեր և յուսալից բաժնուեր էր իրմէ Գառնիկ առջի գիշեր։ Անոր բոլոր ցաւերն ու մտատանջութիւնը յաջողեր էր փարատել Օր. Գեղամօֆ, զանոնք իր վրայ առնելով և գոհ էր այդ մասին։ Բուբուլին չափ խելացի աղջիկ մը, եթէ քիչ մը պակաս զգայնութիւն ունենար, այդպէս չպիտի վարուէր անշուշտ, և լոկ բառով մը, սոսկ խոստումով մը չպիտի քանդէր իր ապարանքին շէնքը այնքան հաստատուն, այնքան փողփողուն։

Ոչ մտքի անձկութիւն ունէր ան այս ծանրակշիռ պարագան չխորհելու համար, ոչ ալ սրտի տկարութիւն՝ հակառակ իր զգացման որոշում մը տալու համար։ Ուստի զղջացած չէր իր խոստման մասին, այլ զարմացած։ Այնքան յանդգնութիւն, այնքան ույժ ո՞ւր գտեր էր։

Խորասուզուած մնաց ընդերկար այդ տագնապայոյզ խորհուրդներուն մէջ, և քանի իր սրտին ու մտքին խորը իջաւ, այնքան աւելի սէր զգաց հոն Գառնիկին համար, և համոզուեցաւ որ ամեն բանի կրնայ դիմանալ բացի զայն կորսնցնելու գաղափարէն։

Ժամանակը եկած հասած էր վճռական քայլ մը առնելու. բայց ի՞նչպէս...։ Հէք աղջիկը ո՞վ ունէր իրեն աջակից այս փշոտ ուղիին մէջ։ Բան մը չէր կրնար յուսալ Սօֆիէն այս պարագային, քանի որ Գառնիկին քոյրն էր ան։ Մայր մը միայն կրնայ ազատել զինքը այս դժուարին կացութենէն, և աւա՜ղ, ճանչցած չէր բնաւ մայրական գորովը անսպառ:

Եթէ կենդանի ըլլար իր մայրը, անոր փորձառութիւնը պիտի կազմէր նորափթիթ աղջկան դաստիարակութեան հիմը։ Անոր փորձ նախազգուշութիւնը չպիտի հաւանէր թերևս իր աղջկան ճակատագիրը այնքան կանուխ կաշկանդելու ամրակուռ շղթաներով, և հսկելով անոր ամեն քայլին վրայ, չպիտի յանձնէր Գառնիկին քմահաճ կիրքերուն անոր հաւատարիմ ու բոլորանուէր հոգին, խեղդելով հոն այդ ահաւոր սիրոյն նորածիլ ընձիւղը, որ անոր կեանքին բոլոր աղէտքը պիտի կազմէր։

Տխուր մտածումներու այս խառնաշփոթ յաջորդութեան մէջ մինչև լոյս տուայտելէ ետքը, յոգնած պարտասած, աչուըները փակեց.

և քունը, դժբախտ մարդկութեան այդ գթոտ բարեկամը, եկաւ տարաւ զայն դէպի լուսապայծառ աշխարհ մը, երազներու աշխարհը։

Հոն իր մայրը տեսաւ Բուբուլ, գեղազուարճ պարտէզի մը մէջ, որ խաղաղ դէմքով մը կը ժպտէր իրեն․ ճերմակ աղաւնիներ կը թըռչէին շուրջը, և անուշ ձայն մը կը լսուէր հեռուէն իր սիրած երգերէն մէկը գեղգեղելով։ Բուբուլ ծունկի գալով մօրը ոտքերուն փարեցաւ, և ան թեւերուն մէջ առաւ զինքը ու համբոյր մը դրոշմեց ճակատին վրայ, այնքան ջերմիկ, այնքան զօրավալից որուն նմանը ստացած չէր երբեք, և զոր յիշեց յետոյ միշտ իր կեանքին մէջ։ Երբ գլուխը վեր առաւ, մայրը միշտ ժպտուն բարձր լեռ մը ցոյց տուաւ դիմացը։ Եւ տեսաւ Նորատի աղջիկը՝ Գառնիկը՝ արեւուն շողերուն մէջ, իր անդիմադրելի շնորհքներովը պաշտելի։ Անհուն հեշտութիւն մը ծաւալեցաւ իր բոլոր անձին վրայ, և դողդողալով հարցուց մօրը թէ կը ճանչնա՞ր զայն։

— Նշանածդ է, պատասխանեց գնա՛, աղջի՛կս, հոն այդ բարձր լերան վրայ պիտի կատարուի ձեր հարսնիքը․ մի սպասցնէր զինքը․ շատ տառապեցաւ քեզի համար:

Երբ դարձաւ Բուբուլ իր մայրը ողջագուրելու համար, արդէն աներեւոյթ եղած էր ան, և պարտէզը խաւարած էր․ երգերը լռած էին։ Ինք մինակ մնացեր էր աղջամուղջին մէջ։ Սակայն հեռուն, հորիզոնին ծայրը, կ'երեւար միշտ Գառնիկին դիմաստուերը ամպերուն և արեւուն վարանոտ բեկբեկումներուն մէջ, սիրավառ ժպիտով մը իրեն նայելով անդադար։ Ուստի ճամբայ ելաւ Նորատի աղջիկը, մագլցելով ժայռերուն վրայէն, որոնց փուշերը կը խայթէին ու կ'արիւնէին իր ձեռքերն ու ոտքերը․ բայց կը քալէր հետզհետէ աւելի համակուելով այն անդիմադրելի անուշ ազդեցութեամբը, զոր ունէր միշտ երիտասարդին տեսքը իր վրայ։ Փոսերէ, ճահիճներէ անցաւ մինչեւ կէս մէջքը թրջուելով, զինքը հրապուրող պատկերին նայելով անդուլ։ Քանի կը յառաջանար, այնքան կը դժուարանար ճամբան․ օձեր, կարիճներ, գազաններ վրան կը լեցուէին ամէն կողմէ, բայց զարմանալի հրաշքով մը, որ երազի մէջ միայն կրնայ պատահիլ, չէին կրնար վնասել իրեն․ ան դարձեալ կը քալէր հետզհետէ աւելի կազդուրուած սիրոյ արբեցութեամբ, և ամէն անգամ որ մօտեցած կը կարծէր դիւթիչ պատկերին, կը տեսնէր որ դեռ դարեւանդ մը կար ուրկէ պէտք էր մագլցիլ, կամ վիհ մը ուրկէ պէտք էր դահավիժիլ:Հասաւ վերջապէս։ Յոգնած չէր բնաւ, թէև մարմինին բոլոր մասերէն արիւն կը հոսէր: Կը սիրէր․ յիմարի պէս կը տենչար իր սիրելոյն գիրկը նետուիլ․ ուրիշ բան չէր երեւար աչքին, բայց միայն գրկել զայն ու մեռնիլ, և արբշիռ, բոցավառ, երջանիկ, թեւերը բացաւ։ Աւա՜ղ, ստուեր մը, օդային տեսիլք մըն էր որ մարեցաւ, սլացաւ, խոյս տուաւ իր գիրկէն։

Խորունկ հառաչանքով մը արթնցաւ խեղճ աղջիկը ցուրտ քըր-տինքներու մէջ։ Գլուխը ծանր էր, աչքերը ուռած, և անկողնին մէջ դարձած պահուն մէջքին վրայ ցաւ մը զգաց։ Բոլոր մարմինովը կը դողար. «Գառնի՛կս, Գառնի՛կս, կը հեծէր, ի՞նչ պիտի պատահի մեզի»։

Ա՛լ կարելի չէր անկողնին մէջ մնալ. ցատկեց ելաւ, և ցուրտը սաստիկ ըլլալուն՝ այգազգեստ մը առաւ ուսերուն վրայ, ու գնաց յուշիկ բացաւ Սօֆիին սենեակին դուռը, որ իրենին հետ կը հաղորդակ-ցէր։

Ոչ ոք կար հոն. նորատի աղջիկը ելած ըլլալու էր։ Նորէն իր սենեակը դարձաւ, ուզեց ժամը քանին ըլլալը հասկնալ. ժամացոյցը կեցած էր և օդը՝ մառախլապատ։ Չուզեց սենեկապանուհին կանչել, ինքնիրեն հագուեցաւ ու շուտով վար իջաւ։

Ճաշասրահին մէջ վառարանը վառուած էր և սամավարին մէջ թէյին ջուրը կ'եռար։ Հնչակը զարկաւ։

— Օրիորդ Սօֆին ո՞ւր է, հարցուց ներս մտնող ծառային։

— Վերի յարկը Ճէյնիի հետ սեղանին սպասները պահարանին մէջ կը տեղաւորէ կոր, պատասխանեց ծառան, կ'ուզէ՞ք որ թէյերնիդ լեցնեմ։

— Լեցո՛ւր, ըսաւ Բուբուլ մտազբաղ. և քանի մը ումպ առնելէ ետքը, սեղանին ջերմութենէն ու ըմպելիքին ազդեցութենէն կազդուրուած՝ ելաւ գնաց ապարանքին վարի յարկը աչքէ անցնելու։

Առջի իրիկուան խառնակութենէն բան մը չէր մնացած, ամեն կողմ աւլուած, մաքրուած, կարգադրուած էր։

Երբ վերստին սրահ դարձաւ, հոն գտաւ Տիգրանը, որ բազմոցին վրայ ընկողմանած կը ծխէր։

— Օ՛, որչափ կանուխ ելեր ես, Բուբո՛ւլ, ըսաւ անոր։

Դեռատի աղջիկը, որ մոռցեր էր ժամը քանին ըլլալը հասկնալու, կարծեց թէ լրջօրէն կը խօսէր։

— Ուզեցի տանը ժողվուքին հսկել, բայց մեր ծառաները այնչափ աշխատասէր են, որ ամեն գործ աւարտեր են արդէն։

— Թել մերըր բել վալե, քեզի պէս գործունեայ տան տիկնոջ՝ գործունեայ ծառաներ, գոչեց հեգնական քրքիջով մը. կէս օրը անցած է, Բուբո՛ւլ, կ'ուզէի՞ր որ մինչև հիմա քեզի սպասէին տունը կարգի դնելու համար։

— Ա՜հ, իրա՞ւ, այդչա՛փ ուշ է, ըսաւ Բուբուլ շառագունելով։

— Շիտակը օրինակ ըլլալու արժանի տանտիկին մըն ես, Բուբո՛ւլ։

— Նորէն հեգնութիւն, Տիգրա՛ն։ Գիտեմ թէ լաւ տանտիրուհի մը ըլլալու համար շատ թերութիւններ ունիմ տակաւին, բայց քանի որ իբրև քոյր և եղբայր միատեղ մեծցած ենք մինչև հիմա, աւելի աղէկ չըլլա՞ր, փոխանակ հեգնելու՝ լրջօրէն թերութիւններս ըսես երե-

սէս. գոնէ ես ալ քեզի հետ անկեղծ ըլլալու համարձակութիւնը կ՚ունենամ։

— Ա՜հ, կը պահանջե՞ս որ թերութիւններդ երեսիդ ըսեմ լրջօրէն, բայց ո՞ր մէկը. ես մինչեւ հիմա քեզ տղու տեղ դնելով աչք գոցած եմ բոլոր պակասութիւններուդ, բայց կը տեսնեմ որ սխալեր եմ, որովհետեւ ուրիշները կը խօսին վրադ։

Բուբուլ նորէն կարմրեցաւ եւ խռովայոյզ նայուածք մը ուղղեց իր նշանածին վրայ, առանց հարցնել համարձակելու թէ ի՛նչ կը խօսէին իր վրայ:

Իսկ Տիգրան, որ առջի գիշեր Քրքճիին աղջկան թաշկինակը փնտռելու համար Բուբուլին զարդասենեակը ելլելով, հակառակ իրեն տրուած տեղեկութեան ոչ ոք գտեր էր հոն (երկու սիրահարները արդէն մեկնած ըլլալով) չէր մոռցած անոնց նկատմամբ իրեն ըսուած խօսքերը։

— Բուբո՛ւլ, քու ամենէն մեծ պակասութիւնդ թեթեւութիւնդ է, անանկ բաներ կ՚ընես, որ առանց յանցանքի՝ կասկածներ եւ չարախօսութիւններ կը հրաւիրես վրադ։

Նորատի աղջկան բոլոր արիւնը գլուխը ելաւ, եւ աչքերը վար ըրաւ Տիգրանին նայուածքին հանդիպելէ վախնալով։

— Գիտե՞ս ինչ ըսին երէկ գիշեր քեզի համար, չարունակեց երիտասարդը։ Զարդասենեակին մէջ մինակ են տեսեր քեզի Գառնիկին հետ։ Ո՞վ գիտէ ինչ ոչինչ բաներու վրայ կը խօսէիք, բայց դուրսէն մէկը այդ խնդրին ինչ ըլլալը չի գիտեր. կը կարծէ թէ մարդու տեղ դրուելիք մէկն է։ Միտքդ բեր անգամ մը այդ անօթի դատարկաշրջիկը, եւ ըսէ թէ իրաւունք չունի՞մ քեզ պախարակելու այդ անպիտանին երես տալուդ համար։

Բուբուլին հոգին խորունկ կերպով ցնցուեցաւ իր սիրելիին նկատմամբ ըսուած այս թշնամական խօսքերէն։ Իրեն ուղղեալ նախատինքներու համբերեր էր միշտ. բայց վատութիւն համարեց լռել, երբ յարձակէին այն անձին վրայ զոր իր հոգիէն աւելի կը սիրէր։

— Իրաւունք չունիք, պատասխանեց հաստատուն ձայնով մը, մինչդեռ բոլոր մարմինը կը դողար. պատուաւոր, ազնիւ անձ մըն է Պ. Գումարեան եւ արժանի ամենուս յարգանքին։

Այս յանդուգն խօսքերէն, մանաւանդ զանոնք արտասանելու ատեն նորատի աղջկան խռովայոյզ կերպարանքէն զայրացաւ Տիգրան։

— Ես, իմ մասիս, անոր հետ յարաբերութիւն ունենալ պատիւ չեմ համարեր, կը զղջամ մինչեւ հիմա տանս մէջ զայն ընդունելուս եւ կ՚ուզեմ որ ասկէ ետքը բնաւ ոտք չկոխէ հոս։ Կը հասնա՞ք։

Սրահին ձեղունը Բուբուլին գլխուն վրայ փլաւ կարծես այս անակնկալ սպառնալիքը լսելով, որ տակն ու վրայ կ՚ընէր իր ծրագի-

րը։ Գիտէր թէ շատ կարող էր ան իր կամքը գործադրել տալու տանը մէջ։ Աչքին առջև բերաւ Գառնիկին ցաւը, յուսահատութիւնը, և այլայլած, բերանը բացաւ խօսելու համար, ու ձայնը կոկորդին մէջ խեղդուեցաւ, և բառերը բերնին մէջ ցամքեցան...

Տիգրան կարծեց թէ պիտի նուաղի:

— Ի՞նչ կ'ըլլաս կոր, Բուբո՛ւլ, ատ ինչ յուզմունք է, կերպարանքդ տեսնողը կը կարծէ թէ մեծ ցաւ մը կ'զգաս կոր այդ տխմարին հետ տեսնուելդ արգիլելուս համար։

Բուբուլին խրոխտ և փափուկ բնաւորութիւնը ընդվզեցաւ ստախօսութեան ստորնութեան դէմ։ Բառ մը բաւական էր այդ ցուրտ երիտասարդին կասկածը փարատելու, բայց այդ բառը սուտ մը պիտի ըլլար, չզիջաւ անոր։

— Եւ բնաւ սխալած չպիտի ըլլար, պատասխանեց։ Իր որոշումը տուած էր. ամեն բան պիտի խոստովանէր։

Տիգրան քար կտրած՝ անոր երեսն ի վեր նայեցաւ։

Պահ մը երկուքն ալ լուռ կեցան, միայն ջերմոցին մէջ վառող փայտերուն ճարճատիւնը կը լսուէր դուրսը փչող հովերուն բռնաչունչ աղմուկին հետ որ նախերգանք էր կարծես ահարկու փոթորիկի մը։

— Ի՞նչ ըսիր, հարցուց երիտասարդը վերջապէս աչուըները կատաղօրէն իր նշանածին վրայ սեւեռելով։

Դեռ իր երազին ազդեցութեան տակ էր Բուբուլ։ Աչքին առջև կը տեսնէր իր մօրը պատկերը, որ մատին ծայրովը Գառնիկը ցոյց տալով կ'ըսէր իրեն. «Գնա՛, շատ տառապեցաւ քեզի համար»։ Եւ ինքզինքէն ելած՝ ներքին բնազդման մը անսալով գոչեց.

— Կը խոստովանիմ, Տիգրան, թէ Գառնիկին հետ տեսակցելու արգելքդ ցաւ կու տայ ինծի։

— Ինչո՞ւ համար։

— Վասնզի իր տեսակցութիւնը մեծ սփոփանք մըն է ինծի համար:

— Եւ չես ամչնար ատիկա խոստովանելու, ապերա՛խտ աղջիկ, ի՞նչ վիշտ ունեցար օտարականէ մը սփոփանք մուրալու համար։

— Այն ամեն վիշտերը, զոր կ'ունենայ իր նշանածին կողմէ լքոուած, թշնամանուած, գժբախտ և յուսահատ սիրտ մը։

Եւ իր հոգւոյն մէջ այնքան ատենէ իվեր կուտակուած դառնութեանց հեղեղը դուրս յորդեց և սկսաւ թուել իր կրած բոլոր զըրկումները, բոլոր նախատինքները, բոլոր հեգնութիւնները, բոլոր պատրանքները, և պատմեց իր ամեն յոյսերը, որ ոչնչացեր էին, և սրտին ջերմ համակրութիւնը, որ հալեր էր անոր անտարբերութեան սառոյցին տակ և ապագային երկիւղը, որ կը սպառնար իրեն հիմակ։

Տիգրան կաս-կարմիր կտրած աչքերէն կայծակներ թափելով՝ մտիկ կ'ընէր իրեն համար այլանդակ այդ խօսքերը, որոնց անկեղ-

ծութիւնը կը վիրաւորէր իր անձնասիրութիւնը իբրև անպատկառ հայհոյութիւն մը։

— Բաւական է, անամօ՛թ, բաւական է, հասկցայ, անպարկեշտութեանդ չափ ալ լրբութիւն ունիս դուն, կորի՛ր գնա՛ հոսկէ։ Գեղամօֆները մարդ չեն ծեծեր, մարդ չեն սպաններ, բայց իրենց պատւոյն վրէժը սոսկալի կերպով կը լուծեն։

Յետոյ, նախատինքներու տարափ մը ժայթքելով խեղճ աղջկան գլխուն՝ սպառնացաւ երթալ հօրը իմացնել ամեն բան, և խայտառակութեամբ դուրս նետել զինքը։ Հետզհետէ իր բարկութիւնը բորբոքեր էր. ալ ինչ ըսելը չէր գիտեր, պոռալով, կ՚աղաղակէր, կը կանչուըռտէր։ Քաղաքակիրթ մարդը մէկ վայրկեանի մէջ տեղի տուած էր վայրենի մարդուն, որուն խմորը ունէր արդէն։

Բուբուլ իր աթոռին մէջ թաղուած՝ անէացած էր կարծես, աչուըները մեռելի մը անթարթ, անգիտակից նայուածքը ունէր հիմակ, և դէմքը կապարի գոյն ստացած էր։

Այլեւս ոչ խօսիլ կը համարձակէր, ոչ ալ ինքզինքը պաշտպանել. բայց տեսնելով Տիգրանին կատաղօրէն հեռանալը, տեղէն ելաւ, և երկու ձեռքերը միացնելով գոչեց արտասուագին։

— Ա՛հ, զա՛րկ, սպաննէ զիս, բայց հօրս բան մի՛ ըսեր, կը պաղատիմ։

Ո՞ւր էր այն վէս, այն խրոխտ աղջիկը։ Իր յանցանքին բեռանը տակ ընկճուած ողորմելի էակ մը դարձեր էր մէկ բոպէի մէջ և ճըշմարիտ մեղապարտի մը պէս կը գալարուէր ու կ՚արտասուէր։

Թշնամանուած նշանածը առանց պատասխանելու՝ թեւովը հրեց զայն քովէն հեռացնելու համար, որ գնաց վերստին ինկաւ իր աթոռին վրայ, իսկ ինքը դուրս ելաւ սրահէն վիրաւոր վագրի մը պէս գոռալով, մռնչելով որոտընդոստ։

Բուբուլ լսեց Պ. Գեղամօֆին սենեակին մէջ անոր գոռում գոչումը, ուզեց ինք ալ երթալ հօրը ոտքը իյնալ որ ներէ իրեն, բայց չկրցաւ։ Պահ մը յետոյ դռներու բացուիլն ու մեծ շառաչմամբ փակուիլը լսեց. յետոյ, սանդուխին վրայ արագ ոտնաձայն մը՝ և հուսկ ուրեմն ծանր բանի մը գետին իյնալը՝ ծերունւոյն խուցին մէջ։ Ա՛լ չկրցաւ իր տեղը կենալ, դուրս ելաւ հասկնալու համար թէ ի՛նչ պատահեր էր.

Ոտքերը կը դողդղային, ծունկերը կը կթոտէին, բայց չկրցաւ մինչև հօրը սենեակին դուռը երթալ, ուրկէ նոր մեկներ. սանդուխէն վար իջեր փողոցին դուռը կը բանար Տիգրան մոլորած, խիզախ, անկերպարան։

Վարէն ծառաները այդ անկումը լսելով, հոն դիմած էին. Բուբուլ անոնցմէ առաջ ներս նետուեցաւ,

Սոսկալի՜ բան. ծերունին երեսի վրայ գետինը փռուած էր զգայազիրկ։

— Վա՜խ, հա՛յրս, աղաղակեց դեռատի աղջիկը և նուաղած ինկաւ անոր քով։

ԻԶ.

— Ի՜նչ ողբալի դիպուած, կ'ըսէր Տիկին Միապետեան:

—․ Որո՞ւն մտքէն կ'անցնէր անցեալ գիշեր որ փոխանակ հարսանիքի՝ յուղարկաւորութեան մը ներկայ պիտի գտնուէինք հոս, կը պատասխանէր Օր. Աստեղեան։

— Գոնէ Բուբուլին հիւանդութիւնը թեթեւ բան մը եղած ըլլար կը յարէր, Օր. Կիրակոսեան։

— Դժբախտաբար բժիշկը «հարիւրին իննըսուն յոյս չկայ» ըսեր է, կը յաւելուր Թորոս պէյին կինը։

— Խե՜ղճ աղջիկ, կը շարունակէր Տիկ. Միապետեան, մէկէնիմէկ ի՞նչ եղաւ ասոնց։ Դեռ երկու օր առաջ երկուքն ալ ողջ առողջ էին։

Յետոյ, երեսը անդին դարձնելով Տիկ. Թորոս պէյին ականջին ի վեր փսփսաց.

— Խօսքը մեր մէջը, կ'ըսուի թէ երկու նշանածներուն միջեւ սարսափելի կռիւ մը տեղի ունեցեր է. Տիգրանը նշանը ետ ընել ուզեր է, ասոր վրայ Բուբուլ դող ելլելով հիւանդացեր է։

— Ես ալ ուրիշ կերպ իմացայ, բայց չեմ ուզեր որ խօսքը ինծմէ ելլայ։ Բուբուլը սիրահար մը ունի եղեր, ատիկա երեւան ելլելով, հօրը կաթուած իջեր է։

— Ո՞վ կրնայ ըլլալ այդ սիրահարը:

— Չե՞ս գուշակեր։

— Բնա՛ւ։

— Գումարեանն է, կ'ըսեն։

Այս և ասոր նման խօսքեր տեղի կ'ունենային ցած ձայնով Գեղամօֆի ապարանքին ընդունելութեան սրահին մէջ, ուր երկու օր առաջ հաւաքուած էին միեւնոյն անձերը այդ մեծահամբաւ ընտանիքին երջանկութեան տեսարանին վրայ հիանալու համար։ Միեւնոյն հանդիսականներն էին, միեւնոյն տեղը. պարագաները միայն փոխուած էին, և փոխանակ ոսկեհուռ թաւիշներու, գունագեղ մնդուաներու, սուգի զգեստներ հագած էին այդ տիկինները, և սրահին պերճ որմերն ու կարասիները սեւ օթոցներով ծածկուած էին հիմա։

Սօֆի առանձին՝ տանտիկնոջ պարտքերը կը կատարէր. կ'ընդունէր հիւրերը. կը պատասխանէր ամենուն հարցման, կը հսկէր ամեն

կարգադրութեանց և խոնջ, տրտում, մտատանջ, նստած տեղէն կ'ելլէր մերթ ընդ մերթ, երթալ տեսնելու համար իր սիրելի աշակերտուհին, որ անկողնին մէջ տարածուած էր մեռելատիպ, և որուն կենդանութիւնը հազիւ կը նշմարուէր ծանր, ընդհատ շնչառութենէ մը, որ օրհասածի մը մարելու մօտ հեւքի կը նմանէր։

Գառնիկին քոյրը ձեռքը անոր ճակտին վրայ կը դնէր, կուրծքին կը տանէր, երակը կը զննէր մօր մը չափ խնամոտ, տղու մը չափ երկչոտ, բժիշկի մը չափ կասկածոտ։ Նորավիթիթ աղջկան այս անզգայ վիճակը սոսկում կ'ազդէր իրեն անոր տենդային ճգնաժամերէն աւելի։ Մահասարսուռ ցրտութիւն մը կը գուշակէր այդ զգայազիրկ կերպարանքին տակ, և ինչ ընելը չգիտնալով՝ սրտին վրայ կը սեղմէր զայն իր կեանքէն, իր արիւնէն մաս մը անոր փոխանցելու համար։

Դժբա՛խտ աղջիկ, ինչե՛ր կրեր էր այն աղէտալի օրէն ի վեր, ուր Գ. Գեղամօֆի անկումը լսելով, ինք ալ անոր սենեակը վազեր՝ և գետնին վրայ տարածուած գտեր էր հայր և աղջիկ քովէ քով։ Ծառաներուն օգնութեամբ ծերունին իր անկողինը փոխադրեր էր և Բուբուլը բազմոցին վրայ։ Առանց ժամանակ անցընելու, մարդ ղրկեր էր բժիշկ կանչելու և Տիգրանին ու զօրապետին եղելութիւնը իմաց տալու։ Զօրապետը անմիջապէս եկաւ. իսկ Տիգրան դուրս ելած էր արդէն։

Բժիշկը յայտարարեց թէ ծերունիին կաթուած իջած ըլլալով՝ կեանքը վտանգի մէջ էր։ Իսկ Բուբուլի մասին որոշում տալու համար պէտք էր հետեւեալ օրուան սպասել։

Ծերունին հոգին աւանդեր էր գիշերը առանց բառ մը արտասանելու, առանց թեթեւ շարժում մը ընելու։ Իսկ Բուբուլ մինչեւ լոյս սարսափելի տենդով մը տանջուեր էր չարաչար լալով, պոռալով, և իր բանդագուշակին մէջ կցկտուր պատմելով ինչ որ տեղի ունեցեր էր ցորեկը։

Տիգրան տուն չէր եկեր այն գիշեր․ արդէն յայտնած ըլլալով իր հօրը թէ մինչեւ որ դուրս չելլէ Բուբուլ, ինքը տունէն ներս չպիտի մտնէ։ Անտեղեակ էր ապարանքին մէջ պատահած դժբախտութեանց, և կէս գիշերէն ետքը, երբ իր սենեկապանը վերջապէս զինքը պանդոկի մը մէջ գտնելով իմացուց հօրը կաթուածահար ըլլալը, զղջաց իր անխոհեմ զայրոյթովը զայն մահուան դուռը հասցուցած ըլլալուն, և արցունքով ներում խնդրեց անկէ, այլ չկրցաւ զայն ընդունելու սփոփանքին արժանանալ։

Սակայն մերժեց միշտ Բուբուլը տեսնել, պահանջելով որ դուրս հանեն զայն տունէն։ Իր հօրեղբայրը պաղատելով, թախանձելով հազիւ կրցաւ համոզել զինքը, որ յուղարկաւորութեան կատարուելէն ետ-

քը, գործադրէ իր վրէժխնդրութիւնը հիւանդ, որբ աղջկան նկատմամբ։

Ըստ սովորութեան, հանգուցեալին մարմինը եկեղեցի փոխադրուեր էր նոյն գիշերը, եւ Սօֆի այս խռովալից տագնապներուն մէջ ժամանակ գտեր էր նամակ մը գրելու իր եղբօրը, տեղեկացնելով զայն պատահած դժբախտութեանց, եւ թեթեւակի նկարագրելով Բուբուլին հիւանդութիւնը, որ կը ծանրանար հետզհետէ: Երկու օր անցեր էր անկէ ի վեր. կիրակիին սպասեր էին արժանաւոր շուքով մը կատարելու համար ազնուական ծերունւոյն թաղման հանդէսը, որ բոլոր կեանքին մէջ սիրելի և յարգելի եղած էր ամէն ծանօթներուն։ Այդ օրէն ի վեր Բուբուլին հիւանդութիւնը առաջ գացեր էր ահռելի կերպով։ Ֆիէվրը թիֆօիտի ամենէն վտանգաւոր ըլլալը իմացուցած էր բժիշկը, և հարիւրին մէկ հազիւ յոյս տուեր էր իրենց։

Գառնիկ իր սիրոյ գաղտնիքին երեւան ելլելը իմանալով ա՛լ երես չունէր ապարանք գալու, բայց Սօֆի ամէն օր կը գրէր անոր, ջանալով տակաւ ընտելացնել զայն իր սիրելւոյն վտանգալի կացութեան։ Երիտասարդը գիշերն ի բուն կը թափառէր ցուրտին ու անձրեւին տակ, Բուբուլին ննջասենեակին պատուհանին ներքեւ, ճգնելով ամբողջովին փակուած փեղկերուն ետեւէն՝ ներսը անցած դարձածը գուշակել։

Յուղարկաւորութեան օրը եկեղեցի գացեր էր ամէն զգուշութիւն բանեցնելով Տիգրանին աչքին չհանդիպելու համար, ջանալով կարդալ ամենուն նայուածքին՝ լսել ամենուն խօսակցութեան մէջ, Բուբուլին ակնարկող բառ մը։

Սօֆիին անտանելի հոգերէն մէկն ալ եղբօրը այս դառն վիճակն էր: Գիտէր թէ Նորատի աղջկան իրական կացութիւնը անոր հաղորդել զայն մեռցնել էր, և հիւանդին անկողնին առջեւ կեցած՝ խելայեղ կը դիտէր այդ փակ աչքերը, այդ դալկացած ու փորուած այտերը, կապարագոյն շրթունքները, պրկուած վիզը, որոնց վրայ մահուան ստուերը կը տարածուէր։

Յանկարծ վարի յարկէն աղմուկ մը խառնաշփոթ, աղաղակ մը հասաւ ականջին, սրահին մէջ ձայներ բարձրացեր էին. տեղերնէն կ'ելլէին, կը նստէին. աթոռները աստին անդին կը հրէին։

Մէկ քանի օրէ ի վեր այնքան վարժուեր էր տխուր դէպքերու, որ կարծեց թէ նոր աղէտք մը պատահած է, և փութով վար իջաւ։ Բայց չէ, Պ. Գեղամօֆի յուղարկաւորութեան թափօրն էր որ կ'անցնէր ապարանքին առջեւէն, և զայն դիտելու համար բոլոր տիկինները պատուհանին առջեւ խռնուեր էին: Իրեն ալ տեղ բացին։

Սօֆի չուզեց առաջ անցնիլ, աթոռի մը կռթնած կեցաւ բազմութեան ետին. ոչ սիրտ ունէր, ոչ ալ աչք բան մը տեսնելու։ Բայց կը

լսէր փողոցին մէջ ծանր, երկար, խաւոտ եղանակները եկեղեցական-
ներուն, որոնք իրենց կոկորդին բոլոր տաղանդը ի գործ կը դնէին,
արժանաւոր կերպով երգելու մեռելական աղօթքները այդ առատա-
ձեռն դիակին համար։

Եւ «Աշխարհ ամենայն»ի տրտում եղերերգութիւնը կը նուաղէր
հետզհետէ քանի կը հեռանար թափօրը, և հովը իր սլքակոծ սոյլը
լսելի կ՚ընէր դուրսը՝ լալով կարծես այդ բարեգործ, արդար մարդուն
մահը։ Սօֆի կ՚արտասուէր աթոռի մը վրայ ինկած, կ՚արտասուէր
հեծկլտալով, մինչ բոլոր տիկնայք «երկար կեանք» կը մաղթէին ի-
րարու։

Յանկարծ սպասուհի մը արտորնօք ներս մտաւ խռոված։

— Հասէ՛ք, օրիո՛րդ Սօֆի, հասէ՛ք, դուչից, օրիորդին խելքին ե-
կաւ. անկողնին վարագոյրները, մազերը կը բզքտէ. ամեն բան տակն-
ուվրայ կ՚ընէ կոր։

Եւ մարած, խեղդուկ, աղեկտուր վայուն մը կը լսուէր հեռուէն
բոլոր տանը մէջ արձագանգուելով։

Բոլոր բազմութիւնը սրահէն դուրս խուժեց դէպի այդ ձայնին
կողմը դիմելով ահաբեկ։

Իէ.

Լոյսը տակաւ կը ճեղքուէր, և անձուկ պատուհաններուն ճերմակ
կտաւէ վարագոյրներուն ետեւէն դեռ հազիւ կը ցոլար տկար նշոյլ մը
փոքրիկ ցած սենեակին մէջ, որուն պատերը ժամանակաւ ծուխէն
դեղնած՝ յետոյ խոնաւութենէն բորբոսած՝ տգեղութեան անճշդելի
գոյն մը առած էին։ Փայտէ նգոյրին վրայ խառնիխուռն կը կենային
զանազան մեծութեամբ սրուակներ, դեղատուփեր, գաւաթներ, թա-
սեր, դգալներ և ճրագ մը, որուն ծայրը կը փայլէր բոցը ճիշդ ար-
ցունքի մը նման տժգոյն ու տխուր։ Անոր քով, գետինը ձգուած ան-
կողնին վերմակներուն ներքեւ, պառկած էր հիւանդը երեսը պատին
դարձուցած, և բարձին վրայ կը տարածուէին անոր առատ մազերուն
հիւսկէնները ծփալից։

Անքուն գիշերէ մը ետքը, թիկնաթոռի մը մէջ կծկտած կը մը-
րափէր Գառնիկ սենեակին մէկ անկիւնը, և պատուհանին առջեւ ա-
թոռի մը վրայ նստած էր Սօֆի ծնօտը ափին մէջ՝ դիտելով դուրսը
նորածագ այգուն սառ չառաւիղները, որոնք կուգային ծաւալիլ հե-
տըզհետէ դիմացի սեւ, հսկայ շէնքերուն ձիւնապատ կատարներուն
վրայ։

Ձիւնը դադրած էր սակայն և բիւրեղի նման սրածայր խոշոր

պրիմակներ կը կախուէին պատուհաններուն ճակատներէն վար ցըրտասարսուռ օդին մէջ։ Հեռուէն հեռու կ'երեւար պահականոցի մը դողդոջուն լապտերը իր կարմիր ցոլքը ցոյց տալով իբրեւ երկնային աստղ մը սպիտակ շիրիմներու մէջտեղը։ Իրօք, ձիւնասպիտակ այդ հարթ տանիքները իրենց զուգահեռական գիծերովը, ահագին ճերմակ տապանաքարերու կը նմանէին, սեւ երկնքի մը յատակին վըրայ նկարուած։

Սօֆի՝ մերթ ընդ մերթ կը լսէր պահակներուն երթեւեկի չչուկը, որոնք փողոցներուն անկիւնը կանգ կ'առնէին սուսերներու խլրտումը զննելով։ Այս տրամաթախիծ արշալոյսը, որ յոգնած զալկութիւններով կ'արթննար, այս փողոցին կանթեղները, որոնք հոս հոն կը բեկբեկէին տակաւին, տրտմութեամբ կը համակէին զինքը. որ միտքը կը բերէր այն ցաւալի դէպքերը, որ հետզհետէ յաջորդեր էին իրարու. Պ. Գեղամօֆին կաթուածահար ըլլալը. անոր մահը. Բուբուլին հիւանդութիւնը, խելագարութիւնը որ երկու օր տեւեր էր. այս ամենուն մէջ Տիգրանին զայրոյթը, վրէժխնդրութեան սպառնալիքները հիւանդը տունէն դուրս նետելու յամառութիւնները։ Ասոնց չը կարենալով վերջապէս դիմանալ Սօֆի, գրեր էր եղբօր ամեն բան, գիշերանց, ցուրտին ու անձրեւին տակ փոխադրեր էին դժբախտ աղջիկը Բերայէն Ղալաթիա, Գառնիկին աղքատիկ սենեակը, ուր կը բընակէին այն օրէն ի վեր։

Բուբուլ վտանգը անցուցեր էր սակայն։ Նոյն ատեն իսկ բըժիշկը ապահովեր էր զիրենք անոր ապաքինութեան նկատմամբ, եթէ տենդը չվերանորոգուէր և գիշեր ի բուն քոյր եղբայր սպասեր էին անոր սնարին մօտ մտահոգ, համրելով անոր շնչառութիւնը, մերթ զննելով անոր բազկերակը, քաջալերելով զիրար, փարատելով իրարու կսկածները և ամենէն չնչին երեւոյթներու տակ բարեգուշակ նշաններ երեւակայելով։

Բուբուլ կ'ըսկսէր ապաքինիլ, և սակայն Գառնիկին նիւթական բոլոր միջոցները սպառեր էին։ Ծախսուեր էին Սօֆիին բոլոր խնայողութիւնները, հատեր էր Գառնիկին աշխատութեանց բոլոր արդիւնքը, ստիպուեր էր վաճառելու ոչինչ գիներով, արուեստանոցին մէջ իր տաղանդին հռչակը կազմող գործերը, և նոր ապսպրանք չէր գար իրեն։ Բրինքիբոյի արկածէն ի վեր, ուր իր թեւը խորտակուելով բաւական ատեն փակ մնացեր էր արուեստանոցը, յաճախորդները հեռացեր և վերջապէս մոռցեր էին զինքը, յաճախորդներ որոնք շատ սակաւաթիւ են արդէն Պոլսոյ մէջ, և որոնք կանուխ կամ ուշ պիտի հատնէին օր մը անպայման։

Պ. Գեղամօֆի մահուան յաջորդ օրն իսկ, Տիգրան յայտարարեր էր Սօֆիին, թէ Բուբուլին հօրմէն ժառանգած հարստութիւնը չինծու

պատմութիւն մըն էր անոր անձնասիրութիւնը չվիրաւորելու համար յօրինուած, թէ վայելած ինչքերուն մէջ ոեւէ իրաւունք չունէր, թէ անոր բուն հայրը, կենդանի էր տակաւին և Պիլէճիկ կը գտնուէր, որուն հաղորդած էր բոլոր եղելութիւնը և ազդարարած՝ թէ այնուհետև բնաւ պատասխանու չէր ճանչնար ինքզինքը ինչ որ պատահէր աղջկանը։

Բուբուլին վերաբերեալ բոլոր իրերը, զգեստները, զարդարանքները, սենեակին կահ կարասին անգամ ծախել տուեր և գինը աղքատներուն բաժներ էր, ինչպէս կ՚ընեն մեռելի մը համար, բայց Սօֆիին սնտուկները ղրկուեր էին իրեն, և զօրապետը վեհանձնաբար իմացուցեր էր անոր թէ պատրաստ էր վճարելու պէտք եղած ծախքը, եթէ հիւանդանոց ղրկէին Բուբուլը։

Գաւնիկ, որ հոգին կուտար իր պաշտելիին, թշնամանք մը համարեր էր իրեն Գեղամօֆ զօրապետին առաջարկը, և յօժարակամ յանձն առեր էր հիւանդին խնամքը, ամեն զոհողութիւն ընելով անոր ապաքինումը փութացնելու համար։ Մինչև այն ատեն տակաւին ժամանակ չէր ունեցած ապագային վրայ ակնարկ մը նետելու։ Քոյր եղբայր իրենց համար չէին վախնար աղքատութենէ, վասն զի անոր ամենէն դժնդակ տեսակը կրած էին իրենց հօրը մահուընէ ետքը։ Երկուքն ալ երիտասարդ էին, կրնային աշխատիլ և այդ պաշտելի էակին հանգստութիւնն ու երջանկութիւնը ապահովել, միայն թէ ազատէր Բուբուլ։

Հիւանդը արթնցեր էր. գլուխը դարձուց և իրեն մօտ նշմարելով նգոյրը, որուն վրայ կը մրցէր ճրագին լոյսը առկայծ պատրոյգին հետ, ճիգ մը ըրաւ փչելով զայն մարելու համար, բայց շունչը շատ տկար էր, և բոցը աւելի բռնկեցաւ շարունակելով իր կայծհատ մըրցումը, մեծնալով յանկարծ, ծաւալելով և իր լայն ճաճանչային լոյսովը ողողելով Բուբուլին հալած դէմքը։

Աննիւթ, եթերային նրբութիւն մը կը տարածուէր իր պատկերին վրայ, և նայուածքը անզօր ու մեղմ, անուշ բան մը ունէր. որ իր առողջութեան պատկերին՝ լճակի մը ջուրերուն մէջէն անորոշ անդրադարձութիւնն էր կարծես: Ճրագի յետին բոցը սենեակը լուսավառեր էր, շլացուցիչ կրակի գոյնով մը, այրելով աշտանակին բերանը դրուած թուղթէ բաժակը: Սօֆի յանկարծ ասդին դարձաւ պատուհանէն։ Գաւնիկ աչքերը բացաւ, և երկուքն ալ միեւնոյն շարժմամբ վազեցին զայն մարելու:

— Ո՞ւր էք, հարցուց Բուբուլ նուաղոտ ձայնով մը։

Առաջին անգամ էր որ այսպէս հանդարտ խօսիլը կը լսէին անոր հիւանդանալէն ի վեր, վասնզի տենդի պահուն կը բանդագուշէր միայն, և հանդարտ եղած ատեն բացարձակ լռութեան և անշարժութեան մէջ

թաղուած կը մնար անյարիր, ոչինչ լսելով և ոչինչ զգալով կարծես։ Իբր թէ իր հոգին ու մարմինը միանգամայն դադրած ըլլային իրենց մշտայոյզ կարողութիւններէն։

— Հոս եմ, Բուբուլս, պատասխանեց Սօֆի, մինչ Գառնիկ քանի մը քայլ կը հեռանար իր տեսքովը զայն վրդովելէ վախնալով։ Բժիշկը պատուիրած էր ամէն տեսակ յուզումէ զերծ պահել զայն, մինչև իսկ հաճոյքէ մը, ուրախութենէ մը։

Հիւանդը իր նայուածքը շուրջ ածեց սենեակին մէջ և Գառնիկին հանդիպելով կանգ առաւ։ Ջուարթ ժպիտ մը սահեցաւ շրթունքին վրայէն, և աչուըները գերագոյն աշխուժով մը փայլեցան պահ մը, յետոյ սկսան վերստին թափառիլ սենեակին բոլորտիքը կարծես մէկը խուզարկելով, դէմքին հանդարտ, մեղմ գիծերը հետզհետէ կը կծկուէին անձկութեան ցաւագին արտայայտութեամբ մը։

— Ո՞ւր է հայրս, հարցուց։

Քոյր եղբայր իրարու երես նայեցան շփոթած։

Յանկարծ հիւանդին մէջ՝ խոհերու, յիշատակներու իրարանցում մը տեղի ունեցաւ. մոռցուած անցեալ մը կը մօտենար իրեն, տարօրինակ արթնութիւն մը կ'զգար իր թմրած զգայարանքներուն մէջ յիշելու իր հիւանդութեան միջոցին և անկէ առաջ պատահած մանրամասն դէպքերը։

— Հայրդ հիմա կուգայ, Բուբո՛ւլս, տե՛ս ես ալ քովդ եմ, պատասխանեց Գառնիկ ծունր դնելով անոր անկողնին քով, իր ներկայութեամբը մոռցնելու համար այդ վշտալի գաղափարը, հակառակ բժիշկին պատուէրին, ծայրայեղ, վիշտ մը ծայրայեղ բարութեամբ մը դարմանել փափաքելով։ Բայց Բուբուլին նայուածքը բացուեր, խոշորցեր էր արտասովոր կերպով, և յամառելով հետեւիլ իր խորհուրդին, գուշակել, յիշել, հասկնալ կը ջանար ինչ որ պահել կ'ուզէին իրմէ։

Սօֆի գիտէր թէ ծերունւոյն անկումը պատճառ եղեր էր նորատի աղջկան հիւանդութեանը, և մեռելական թափօրին աղմուկը խելագարեր էր զայն. ուստի կը դողար։

— Հայրս... ինկաւ... հայրս... մե... ռա՛ւ... յարեց Բուբուլ աչքերովը անտեսանելի երեւոյթի մը հետեւելով, և այնպիսի աղեկտուր ձայնով մը, որ բեկած վանկերով դուրս թռչելով կոկորդէն, կանգ առաւ, հատաւ։ Յետոյ մեծ, խորունկ, հեղձամղձուկ հառաչանքով մը կուրծքը ուռեցաւ և աչուըները փակուեցան։ Մարած էր։

ԻԸ.

Բուբուլին հիւանդութիւնը կրկնուեր էր, և երկու ամիս շարունակ անկողնին մէջ մնաց նորէն մահուան և կեանքի մէջ տարուբեր։ Շատ մօտէն տեսեր էր մահը, և եղան օրեր, ուր բժիշկները դադրեցան յուսալէ, բայց պէտք էր ապրեր տակաւին ճաշակելու համար վիշտը իր ամենէն դառն, ամենէն ծայրայեղ տագնապներուն մէջ։

Երբ հովը կը դղրդէր սենեակին խարխուլ պատուհանները վարագոյրներուն ներքեւ, կամ բեռնակիրներու աղմուկը կը լսուէր դուրսը փողոցին մէջ, ան կը կարծէր թէ հօրը յուղարկաւորութիւնը կ'անցնէր դրան առջեւէն, և ջղային նոպաներ ունէր, համր, անբացատրելի, խորունկ ցաւերու տենդ մը, որ կը հալեցնէր կը մաշեցնէր զինքը։

Իր հիւանդութեան առաջին շրջանին մէջ՝ ինքզինքը կորսնցուցած ըլլալուն՝ ֆիզիքական ախտին տագնապներէն կը տուայտէր միայն, բայց այս անգամ որ իրերու կատարեալ գիտակցութիւնը ունէր, և կը յիշէր պատահած աղէտալի տռամին բոլոր պարագաները, մարմինէն զատ, միտք ու սիրտն ալ կը տանջուէին սոսկալի ցաւերով։ Հիմա կը չարչարուէր Բուբուլ խղճի խայթերէն, կը չարչարուէր ամօթէն, կը չարչարուէր ախտին սաստկութենէն, ծածկելով իր բոլոր կսկիծները, ժպտելու համար Գառնիկին, երբ դեղին դգալը կը մատուցանէր իրեն և շնորհակալ ըլլալով Սօֆիին, երբ կու գար խնամքով ծածկել վերմակին մէկ ծայրը իր ուսին վրայ։

Քոյր եղբայր ալ հիւանդէն պակաս չէին տառապեր սակայն անոր մահճին մօտ՝ կրակարանին քով նստած, անքուն, շատ անգամ անօթի, երբ կը դիտէին այդ ծիւրեալ դէմքին վշտաբեկ արտայայտութիւնը։ Եւ այս ամեն անձկութեանց մէջ՝ դրամի նեղութիւն ալ ունէին։

Գառնիկ ծախեր էր ինչ որ ունէր, մինչեւ իսկ զգեստները. իսկ Սօֆի իր հագած սեւ շրջազգեստէն զատ բան մը չէր պահած, և այդ միջոցները սպառելէ ետքը, սկսեր էր կար կարել, զոր եղբայրը կը բերէր իրեն մերձակայ դերձակուհիէ մը, վազելով ասդին անդին գտնելու համար մէկը, որ գործ մը յանձնարարէր իրեն. բայց ամեն ձեռնարկ անյաջողութեան կը հանդիպէր։

Օրը մէկ քանի ժամ վարի աշխատանոցը կ'իջնէր փոքրիկ արձաններ շինելու, զոր կը տանէր վաճառել մանր մունր խաղալիքներ ծախող խանութպաններու, և այս ամեն ճիգերով չկարենալով հիւանդին անմիջական պիտոյքը հայթայթել, փոխառութիւններ կ'ընէր իր մտերիմներէն, մինչ դեղագործին հաշուեցուցակը հետզհետէ կը ծանրաբեռնուէր։

Բուբուլ իր քունին մէջ շատ անգամ կը լսէր քոյր եղբօր խօ-

սակցութիւնէն բառեր, որքան ալ հոգ տանէին անոնք ծածկաձայն խօսելու. և արթնցած առեն զանոնք կը յիշէր, քովէ քով կը բերէր և կը հասկնար ինչ որ կը դառնար չուրջը այն զգայարանքներուն գերագրգռութեամբ, զոր կ'ունենան երբեմն հիւանդները, և որ ամեն զգուշութիւն ի դերև կը հանէ։

Ուստի բուռն ջանքեր կ'ընէր զանոնք ապահովելու համար թէ ա՛լ աղէկ էր, թէ բժիշկի պէտք չունէր, և կ'ելլէր կը նստէր անկողնին մէջ, թէև երկու վայրկեան ետքը ուժաթափ կ'իյնար վերստին իր բարձին վրայ։

Այդ գործավալից սիրելի էակներուն իրեն համար կրած անտրտունջ տառապանքը մեծագոյնը եղած էր իր անսահման լլկանքներուն։

Փետրուարին վերջերը միայն կրցաւ Բուբուլ Անկողնէն ելլելով սենեակին մէջ պտոյտներ ընել, երբ ձիւները լուծուեցան և օդը պայծառանալով, ոսկի արև մը սկսաւ թափառիլ պատուհանին ապակիներուն. պատերուն ու տախտակամածին վրայ։ Կազդուրիչ ջերմութեամբ մը սկսան գունաւորիլ նորատի աղջկան այտերն ալ, և գոհ էր ապրելուն համար, վասնզի քովը ունէր Գառնիկը, որուն նկատմամբ իր անսահման սէրը ազատեր էր զինքը մահուընէ։

Բնաւ հարցում չէր ըներ անցեալին վրայ, բնաւ ցաւ չէր յայտներ զինքը տառապեցնող պարագաներուն մասին, գիտնալով որ Սօֆիին և Գառնիկին բոլոր փափաքն է մոռցնել զանոնք իրեն, և անոնց անկշռելի սիրոյն, անոնց անձնուէր անխոնջ խնամքներով զբաղիլ միայն. Թէպէտ թաքուն որդ մը կը կրծէր իր հոգին։

Հիմա Գառնիկին ամենէն մեծ մտատանջութիւնն էր Բուբուլը այդ խեղճ բնակարանին մէջ պահելը, որ իշխանական ապարանքներու մէջ մեծցած էր. բայց անոր գոհ ու զուարթ կերպարանքը քիչ մը կը փարատէր իր հոգին, և ամեն անգամ որ ոեւէ ակնարկութիւն կ'ընէր այս մասին, տեղափոխութեան գեղեցիկ նպատակներ ծրագրելով անոր առջև, շնորհալի ժպիտով մը կը պատասխանէր գեռատի աղջիկը.

— Ա՛խ, չէ՛, Գառնի՛կ, բան մը չփոխե՛նք, շատ երջանիկ ենք այստեղ։

Իրա՛ւ, առաջին անգամ սիրուն բան մը երևցեր էր անփորձ աղջկան այս պօհեմի կեանքը, ամեն բանի պակասը, փոխանակ սեղանի՝ փոքրիկ եռոտանիին վրայ ճաշելը, պատառաքաղը բերանին տարած առեն դաստակնին իրարու ընդհարելով, գիշերը Սօֆիին հետ քովէ քով գետինը ձգուած խշտեակներու մէջ պառկելնին. մինչ Գառնիկ վարը, իր արուեստանոցին մէջ կ'երթար ննջել, գետնի մարմարներուն ցուրտէն պաշտպանուելու համար երկար տախտակներ շարելով անկողնին ներքև։

Երեք հոգիի համար՝ երկու ջուրի գաւաթ միայն ունէին, բայց

Գառնիկ կը բերէր անոնց ամէն իրիկուն նոր թերթեր ու հանդէսներ, և կը մոռնային ամէն բան՝ փոքրիկ կրակարանին շուրջը բոլորուելով կարդալու համար։

Սօֆի կը մտածէր սակայն թէ այս ներքին անկարգութիւնը չէր կրնար տեւական ըլլալ, և դրամ շահելու միջոց կը փնտռէր փոքրիկ տուն մը վարձելու և կանոնաւոր կերպով տեղաւորուելու համար։ Իր կարը՝ որոնց ինքնաբերաբար կը մասնակցէր Բուբուլ, որչափ որ կրնար, օրը հինգ վեց ղրուշի շահ մը կը բերէին իրենց, և այդ անբաւական էր։

Անգամ մը, ազգային թերթի մը մէջ ազդ մը հանդիպեցաւ աչքին թէ Բերայի Թաղային վարժարանին համար դաշնակի դասատու մը կը փնտռուէր։ Հետեւեալ առտուն իսկ ներկայացաւ դպրոցին հոգաբարձութեան, ու համաձայնելով իրեն առաջարկուած պայմաններուն՝ անմիջապէս այդ պաշտօնին սկսաւ։ Շաբաթը երեք անգամ կ'երթար չորս ժամ դաս տալու, և երեկոյին վերստին կու գար կ'օգնէր Բուբուլին կարերուն, զայն շատ չյոգնեցնելու համար։

Ամէն բան կը մտածէր, ամէն բան կը նախատեսէր, ամէն բանի կը հասնէր Սօֆի, միտքը դրած ըլլալով որ իր կարողութիւնները պէտք էր ծառայեցնել իր եղբօրը և Բուբուլին երջանկութեան, զորս իր զաւակներուն պէս կը սիրէր, մօր մը անձնուրաց խնամքն ու անհանգիստ մտահոգութիւնները ունենալով անոնց համար, մոռնալով իր անձը, իր երիտասարդութիւնը և իր բոլոր իղձերը ամփոփելով անոնց վրայ։

ԻԹ

Խորին մելամաղձութեան մէջ անցուցեր էր Լիւսի բոլոր ձմեռը, Պիւլպիւլ-Տէրէի տանը մէջ. այս գեղեցիկ օրերէ ետքը որոնք եկեր էին իր նսեմ կեանքը ոսկեզօծել պահ մը, և որոնք աւելի զգալի կ'ընէին հիմակ իր գձուձ վիճակը։

Թոյլ զգեստով մը առաւօտէն մինչև իրիկուն մինակ նստած պատուհանին առջև, կը դիտէր փողոցին անցորդները ձիւնին ու անձրեւին տակէն. չուկայի մարդիկ տոպրակը ձեռքերնին, դպրոցի աշակերտները պայուսակներ վիզերնուն անցուցած, թաղին հացագործները. անփոփոխ միօրինակութեամբ առտու իրիկուն անցնելով դառնալով նեղ ձորակին զառիվայրին եզերքէն, և ճամբուն հեղեղին գոռումը, որ սև ու պղտոր՝ հսկայ օձի մը նման կատղած կը սողար, իր ջրային օղակները կծկելով ու պարզելով արագ, անհատնում ընթացքին մէջ։

Անշարժ իր անկիւնին մէջ՝ գլուխը բարձին կռթնցուցած, փայլուն երեւակայութեանց մէջ կը թափառէր Լիւսի։ Կառքեր, պալատներ, շքեղ պարտէզներ, գոհարներ կու գային կ'անցնէին երեւակայութեանը առջեւէն, ու օդային դղեակներու քաոսին մէջ մոլորած՝ մտքէն իսկ չէր անցներ երթալ մօրը օգնել, երբ ան վարը, խոհանոցին մէջ թեւերը հանգրձած տաշտին առջեւ՝ լաթ կը լուար, կամ գետինը ծռած՝ միս կը ծեծէր։ Լիւսի այդ տեսակ գործերը կ'արհամարհէր, մանաւանդ ձեռքերուն նրբութիւնը աւրելէ կը վախնար, վասնզի մատներու կոշտութիւնը օրիորդին ջիղերուն կը դպչէր և ամեն անգամ որ Բէմպէ հանըմ աղջկանը մազերէն թել մը շտկելու կամ ուսին վրայ փակած գերձան մը վերցնելու համար ձեռքը անոր վրայ դնէր. «Ո՜ւֆ, մա՛յր, ձեռքերդ ճենճ կը հոտին կոր» կ'ըսէր զզուանքով։ Ու օրն ի բուն կը մաքրէր, կը սղոցէր, կը փայլեցնէր եղունգները զորս երկնցուցած էր իր կարդացած վէպերուն հերոսուհիներուն նման։

Բէմպէ հանըմ կը մտածէր թէ Լիւսի իրաւունք ունէր. ուսումնական աղջկան մը անվայել բան էր կոշտ բաներով զբաղիլ, բայց կը զարմանար տեսնելով, որ բնաւ գործի մը չէր պարապեր։ Այլեւս ոչ կը կարդար, ոչ ալ դպրոցի անգլիերէն կօտերով ճեղեղուեաններով լեցուն երգերը կը գրուցէր։ Չէր գիտեր թէ գլխուն մէջ իր մասնաւոր վիպերգն ունէր ան, որուն կնճռոտութիւններովը կ'ըզբաղէր գիշեր ցորեկ։

Խաղի թուղթերը միշտ բարձին վրայ, մէկ երկու ժամ անգամ մը զանոնք ձեռքը կ'առնէր բասիանս մը բանալու համար. անոր յաջող կամ անյաջող ելքին մէջ որոնելով իր անձկալից խոհերուն պատասխան մը։

— Ինչո՞ւ անգամ մը չեկաւ զիս տեսնել, կը հարցնէր ինքնիրեն այն յուսակնոտ ու անփորձ հաւատքով, զոր կ'ունենայ ընկերութենէ հեռու ապրած նորատի աղջիկ մը, առաջին անգամ իրեն ուշադրութիւն ընողը սիրահարուած կարծելով իրեն. ու կը սպասէր անհանգիստ, կը սպասէր անհամբեր, օրերը, շաբաթները, ամիսները համրելով, և երեւան չէր ելլեր Տիգրան։

Բայց երիտասարդին համար զգացածը սէր մը, համակրանք մը, խանդաղատանք մը չէր ամենեւին։ Մտքէն անգամ չէր անցներ իր սրտին հարցնել թէ կը սիրէր զայն։ Անոր հարստութիւնը, փառքը, անունը շլացուցած էին զինքը, և կ'ուզէր անոնց տէր ըլլալ. Նախանձած էր երբեմն Բուբուլին վիճակին, և կ'ուզէր անոր տեղը անցնիլ։ Այդ թիթեւ գլխուն մէջ՝ զարդարանքի, զուարճութեան կիրքը ամեն բանի տեղ կը բռնէր, և կը կարծէր թէ երջանիկ ըլլալու համար ատոնցմէ զատ բանի մը պէտք չունէր։

Տիգրանին իրեն համար ունեցած հակման մասին վստահ, զոր գրաւելու համար ճիգ չէր խնայած, Բուբուլը միայն կը տեսնէր իբր խուչընդոտ իր քայլերուն, և անոր մէջտեղէն վերնալէն ետքը, կը զարմանար թէ ինչո՞ւ կը յապաղէր Գեղամօֆ մօտենալու իրեն։

Չէր գիտեր թէ ցուրտ երիտասարդը բոլորովին մոռցեր էր զինքը, և թէ բոլոր ձմեռը, զոր մէկ քանի բարեկամներու հետ անցուցեր էր Տիգրան, (ծերունւոյն մահուընէն քանի մը շաբաթ ետքը զօրապետը Պոլսէն մեկնած ըլլալով) ուրիշ բան չէր մտածեր, բայց միայն Բուբուլը անուանարկել և վրէժ լուծել անկէ։

Ու երբ իր աղջկան թախանձանքին զիջանելով Մանուկ աղա օր մը այցելութեան գնաց անոր, Բուբուլին աղքատ ու խայտառակ վիճակին վրայ տեղեկութիւններ բերաւ Լիւսիկին, ինչպէս պատմեր էր իրեն Տիգրան բայց ոչ ուրիշ բան։

— Մեզի համար բան մը չհարցո՞ւց, համարձակեցաւ ըսելու դեռատի աղջիկը։

— Ոչ՛, ձեր խօսքը չեղաւ, պատասխանեց Բրըքճին։

— Մեզի բարե՛ւ ալ չղրկեց, հարցուց անհամբերութեամբ։

— Ոչ՛, ըսինք ա՛, պոռաց խստաբարոյ հայրը, միանգամ ընդմիշտ աղջկանը բերանը փակելով։

Այն գիշեր մինչեւ լոյս չկրցաւ քնանալ Լուսիկ։ Հետեւեալ օրը ուրբաթ էր, և Բէմպէ հանըմ սովորութիւն ունէր ամէն ուրբաթ, ամէն երեքշաբթի առտուները աղջիկը կանուխ արթնցնել եկեղեցի երթալ առաջարկելով, բայց ան երկար ատենէ ի վեր եկեղեցի ալ չէր երթար, և խեղճ կնոջ սրտին ամենէն աւելի ցաւ ազդող բանը այդ եղած էր։

Լուսիկ կանուխ ցատկեց անկողնէն ելաւ. մայրը քովի սենեակէն անոր ոտնաձայնը լսելով արտօրնօք ներս մտաւ ձեռքը հին, դեղնած ու քրքրուած երազահան մը բռնած։

— Այս գիշեր երազ մը տեսայ, նայէ՛, աղջի՛կս, սուտի՛ն գիշերն է, թէ իրաւին գիշերն է, ըսաւ աղաչական ձայնով մը։

— Ի՞նչ երազ տեսար, նայի՛նք, հարցուց դեռատի աղջիկը հետաքրքրութեամբ։

— Բարին ըլլա՛յ. ըսէ՛ որ գրուցեմ։

— Այդ մամիկիս սովորութիւնը դեռ չմոռցա՞ր, մա՛յր, հո՛գս, կ՚ուզես ըսէ, կ՚ուզես մի՛ ըսեր, գոչեց բարկութեամբ։

— Մի՛ բարկանար, Լուսի՛կ, արեւուդ մեռնիմ, արինդ կը դառնայ։ Ես այսօր Ս. Խաչ պիտի երթամ, անկէց ալ ելլեմ Թուղթ բացող կնիկ մը կայ եղեր, անոր երթամ նայիլ տամ պիտի։

Լուսիկ որ հայլիին առջեւ կայնած գլուխը կը շտկէր, այս վերջին բառերը լսելով սանտրը ձեռքէն թողուց, սիրուն աչքերը աւելի

պզտիկցուց արտեւանունքին կրկնակ շարքը իրարու մօտեցնելով, ինչպէս սովորութիւն ունէր մեծ որոշում մը տալէ առաջ, և պահ մը այդպէս խորհելէ ետքը գոչեց.

— Ե՛ս ալ հետդ պիտի գամ։

Բախտագուշակ կինը շատ աղէկ մեկներ էր Մանուկ աղային կնոջը երազը, ըսելով թէ երեք օրէն, երեք շաբաթէն կամ երեք ամիսէն ուրախառիթ լուր մը պիտի առնէին։ Իսկ Նորատի աղջիկը ապահովներ էր, թէ բարձրահասակ գեղեցիկ երիտասարդ մը, որ գիշեր ցորեկ իր վրայ կը մտածէր, հետը պիտի ամուսնանար մօտ ատենէն, բայց մէջտեղը պզտիկ հիւանդութիւն մը կար, որ անվտանգ պիտի անցնէր։

Արդարեւ այն օրէն ի վեր երեք շաբաթ անցած չէր տակաւին, երբ իրիկուն մը կառք մը կեցաւ իրենց դրան առջին։ Մէկը եկեր էր Ալէմտաղի տանելու Մանուկ աղան՝ Բերայէն հոն օդափոխութեան եկող հարուստ ընտանիքի մը տղուն ոտքը ճմլուած ըլլալով՝ զայն դարմանելու համար։

Որքա՛ն մեծ եղաւ Լուսիկին զարմանքն ու բերկրութիւնը երեք օր ետքը, հօրը Ալէմտաղիէն դարձին երբ Բէմպէ հանըմ երկչոտութեամբ հարցնելով այնչափ ուշանալուն պատճառը, ինչ որ կասկածի մէջ ձգեր էր զիրենք։ Բրըքճին պատասխանեց թէ երկու օրէ ի վեր Տիգրան էֆէնտիին տունը հիւր մնացեր էր, թէ ան ճանչցուցեր էր զինքը այդ ազնուական մարդոց, սակայն խեղճ երիտասարդը իրիկուն մը որսորդութենէ դարձին ցուրտ առնելով ջերմէ բռնուեր էր, որ մէկ քանի անգամ հետզհետէ կրկնուելով նիհարցուցեր էր զինքը։

— Հիմա միտքը դրեր է, էֆէնտիմ, յարեց, Իւսկիւտար իջնել ինքզինքը վարպետ բժիշկի մը ցուցնելու համար. ինծի ալ ապսպրեց որ տուն մը գտնեմ իրեն։

Լուսիկ եթէ չամչնար, հօրը վիզը պիտի փաթթուէր զայն համբուրելու համար, կամ ուրախութենէն պիտի լար եթէ ինքզինքը բըռնել չգիտնար։

Բէմպէ հանըմին երազին մեկնութիւնը իրականացեր էր։ Այդ բարի լուրը, այդ անվտանգ հիւանդութիւնը, զոր ճիշդ գուշակեր էր բախտագուշակ կինը, իր բոլոր երազներուն, բոլոր փառասիրութեանց դուռն էր, որ լուսափայլ ապագայ մը կը բանար իր առջեւ։

Լ.

Բանկալթիի կողմը, բաց մարգագետնի մը վրայ միայարկ փոքրիկ տուն մը վարձեց Գառնիկ, և հոն փոխադրուեցաւ Մայիսի ըն-

կիզմները երկու աղջիկներուն հետ։ Սիրուն կոկիկ բնակարան մը, ուր մաքրութիւնն ու ճաշակը կահ կարասիներու թերին կը լրացնէր, և ուր ծաղիկներու և դալար տունկերու լիութիւնը՝ զորս երեկոյեան պտոյտներու առեն դաշտերէն կը ժողվէին, ամեն ճոխութեան տեղ կը բռնէր։ Թեթեւ վարագոյրներուն ետևէն արևը ուրախօրէն կը մտնէր ներս, և կեանքով ու զուարթութեամբ կ՚ողողէր ամեն կողմ։

Առտուն, թռչունները պատուհանին առջեւ կուգային զիրենք արթնցնելու, և իրենց անուշ ճի՜ւ ճիւով կ՚ընկերանային՝ նախաճաշի պահուն՝ անոնց եռանդուն խօսակցութեան, իրարու համար համակրութիւններով, մանր ուշադրութիւններով և հաճելի ըլլալու անդուլ տենչերով լեցուն։

Այնպիսի սիրուն, հանճարեղ բաներ կ՚ըսէին, այնքան կը խընդային, կը զուարճանային, որ կարծես յարատեւ խնջոյք մը կը կատարուէր այդ անպաճոյճ տանը մէջ, վասնզի երջանիկ էին իրարու հետ, եւ երեքն ալ իրարու համար և իրարմով կ՚ապրէին միայն։

Նախաճաշէն ետքը կը բաժնուէին, իւրաքանչիւրը իր զբաղմանց դառնալով։ Սօֆի դպրոց կ՚երթար, Գառնիկ՝ իր արուեստանոցը, իսկ Բուբուլ խոհանոց կիջնէր։

Այն առեն կ՚ըսկսէր իրենց մտատանջութիւնը իրարմէ գաղտուկ, թէև ամենուն շարժառիթը միեւնոյնը եղած ըլլար, դրամի պակասութիւնը։

Գառնիկին գործերը աղէկ չէին երթար. բնաւ քաջալերութիւն մը չէր գտներ իր ասպարէզին մէջ, և օրէ օր կը վհատէր։ Սօֆիին ամսաթոշակն ալ բան մը չէր, երկուքուկէս ոսկիի չնչին գումար մը որ տանը վարձքին և հացի ու ջուրի ծախքերուն հազիւ կը բաւէր։ Դեռ շատ մը պիտոյքներ բաց կը մնային, և բաւական ալ պարտք ունէին աստին անդին:

Տեղափոխութիւնը և անմիջական կարեւորութիւն ունեցող կահ կարասիներու գնումը՝ որքան ալ պարզ ու աժան բաներ ըլլային, առանց դրամի կարելի չէր անշուշտ, և զարմանալին այն էր որ արդի անձուկ հաշուեկշիռը փակելու միջոցներէն զուրկ՝ իր սիրելեաց համար դաշնակ մը ձեռք ձգելու և գրադարան մը կազմելու միջոցներուն վրայ կը մտածէր արդէն: Հոգիին խորէն կը հառաչէր ամեն անգամ, երբ կը խորհէր թէ իր սիրոյն համար բարձրագոյն դիրքէ մը իջած էր Բուբուլ, մինչև անասպասեալ կնոջ աստիճանը, թէպէտ բնաւ տրտունջ մը, տրտմութեան ստուեր մը անգամ չունենար դեռատի աղջիկը։ Ընդհակառակը։ Անոր ալ սրտին ամենէն մեծ ցաւն էր տեսնել, որ քոյր եղբայր կը նեղուէին իր պատճառաւ։ Գիտէր թէ առանց իրեն՝ Սօֆի կրնար իբրև դաստիարակուհի տուն մը մտնել և շարունակել այն անդորր կեանքը, զոր կը վարէր երբեմն Գեղամօֆի

ապարանքին մէջ։ Իսկ Գառնիկ՝ եթէ ընտանիքի բեռը չունենար իր թեւերուն վրայ, ամուրիի ազատ ու անփոյթ կենցաղին մէջ, անտարակոյս իր արուեստին աւելի նպաստաւոր դիրք մը կը ստանար։

Հարկ եղած ամեն կարելի զգուշութիւններով հասկցուցած էին Բուբուլին իր բուն հօրը կենդանի ըլլալը, և Գեղամօֆներու հարըստութեան մէջ իր բաժին մը չունենալը։ Գիտէր հիմա թէ աղքատ էր՝ թէ խեղճ լքեալ էակ մըն էր ուրիշներու գթութեամբը մեծցած։

Եթէ կանխաւ իմացած ըլլար ասանկ, համարձակութիւն պիտի ունենա՞ր արդեօք ազատօրէն իր սիրոյն անսալու։ Իր գերազանց դիրքին ու հարստութեան նկատմամբ Գառնիկին պատկառանքն ու երկչոտութիւնը մղեր էին զինքը աւելի յանդուգն ըլլալու, վասնզի չկայ այնքան կեղեքիչ բան մը սիրող սրտի մը համար, որքան տեսնել իր պաշտած էակին յուսահատութիւնը իր նսեմ դիրքին պատճառաւ։ Վեհանձն ըլլալ կարծելով՝ խաբեբայ եղած էր սակայն. իր հարստութեանը վստահելով՝ բեռ մը դարձած էր հիմակ անոնց. ու չէր գիտեր ինչպէս դարմանել այդ ակամայ սխալը, որուն ինքզինքը պատասխանատու կը համարէր։

Իր բոլոր իղձն էր հիմա օգտակար ըլլալ տանը, որուն ամեն հոգը իր վրայ առեր էր, հետզհետէ սորվելով Սօֆիէն առտնին գործողութեանց մանրամասնութիւնները։ Տեսնելու էր այդ ազնուական կերպերով աղուոր աղջիկը, գոգնոցը մէջքը, ծխնելոյզին առջեւ մարած ածուխը հրահրելով, վարդի պէս կարմրած, քրտնաթոր՝ պարտք մը կատարելու ազնիւ եռանդովը ոգեւորուած: Եւ կը սիրէր իր գործերը, վասնզի ճշմարտապէս դաստիարակուած աղջկան մը գլխաւոր յատկանիշն է հաճոյքով կատարել ինչ որ պարտական է ընելու։

Ամեն օր գործերը աւարտելէ ետքը, քիչ մը իր արդուզարդին կ՚ըզբաղէր Բուբուլ, սուգի զգեստներուն մէջ, զոր իր հօրը համար կը կրէր, միշտ չքեղ երեւալու գաղտնիք մը կար, որուն ինչ ըլլալը իր արուեստագէտի սուր տեսութեամբը չէր կրնար գուշակել Գառնիկ, այլ կը զմայլէր և աւելի կը պաշտէր այդ հանճարեղ աղջիկը, որ աղքատիկ վիճակին մէջ պահած էր իր ճաշակին նրբութիւնը, և կը սփռէր զանոնք ոչ միայն իր անձին՝ այլ և այն ամեն իրերուն վրայ, որոնց կը հպէր տանը ամենէն թաքուն խորշերուն մէջ անգամ:

Սակայն Բուբուլ չէր բաւականանար այդ դոյզն ծառայութիւններով, գիտնալով Գառնիկին դրամական անձկութիւնը, կ՚ուզէր օժանդակել անոր ճիգերուն իր ուսումն ու տաղանդները ի գործ դնելով, և ամեն իրիկուն անհամբերութեամբ կը սպասէր լրագիրներուն մէջ այցելու դասատու մը փնտռող ազդ մը կարդալու։ Շատ անգամ կը հանդիպէր, որ հայկաբանութեան կամ ձեռագործի ուսուցիչ մը փնտռէին՝ բայց ընդհանրապէս հեռու տեղերէ, և ինք երկար ատեն չէր կրնար բացակայիլ տունէն։

Գիշեր մը Սօֆի ըսաւ թէ իրենց դպրոցին գծագրութեան դասատուն հրաժարեր էր, և ցաւ կը յայտնէր, որ այդ ճիւղին մէջ բաւական յաջողակ չէր զայն իր վրայ առնելու համար։ Նկարչութեան աշխատած էր, բայց գծագրութեան օրէնքները չէր գիտեր Բուբուլին չափ։

Ուրախութենէն կարմրեցաւ Բուբուլ, սակայն չուզեց Գառնիկին ներկայութեանը խօսիլ, վախնալով որ մի գուցէ հակառակի իր խորհուրդին։ Սպասեց մինչեւ որ իր ննջասենեակը քաշուեցաւ ան։ Այն ատեն խօսք բանալով իր բարեկամուհւոյն, թախանձանքով խնդրեց որ առանց առարկութեան ընդունի իր աղաչանքը եւ զինքը հոգաբարձութեան ներկայացնէ։ Սօֆի նախ ընդդիմացաւ, յետոյ տեսնելով Բուբուլին բաղձանքին անկեղծութիւնը, համոզուեցաւ և համաձայնեցան, որ ամեն բան կարգադրելէ ետքը միայն իմաց տան երիտասարդին։

Հետեւեալ առտուն իսկ դաշնակի վարժուհին առաւ հետը տարաւ իր վաղեմի աշակերտուհին դպրոցին խորհրդարանը, ուր հոգաբարձութեան անդամներէն երկուքը միայն կային քովէ քով թիկնաթոռներու վրայ բազմած։

Բոլորովին անծանօթ էին այդ դէմքերը Բուբուլին. մէկը փոքրահասակ երիտասարդ մըն էր, և միւսը յաղթանդամ մարդ մը մօրուսաւոր, ճաղատ ճակատով: Այն անհոգ, ամբարտաւան կերպը որով անոնք նստած տեղերնէն չուզեցին շարժիլ իրենց ներս մտնելը տեսնելով, երկչոտութեամբ համակեց նորատի աղջիկը։ Աթոռ մը անգամ չհաճեցան ներկայացնել իրենց նստելու համար, և իրենք հոն մնացին սենեակին մէջտեղը։

Սօֆի որ վարժուած էր այս տիրական կերպերուն՝ հանդարտութեամբ խնդիրը առաջարկեց. հասկցուց թէ իտալացի նշանաւոր Բէտրէլլիէն նկարչութիւն սորված էր Օր. Բուբուլ, թէ կը փափաքէր դպրոցին գծագրութեան ուսուցչութիւնը ստանձնել։

Երկու էֆէնտիները՝ ներկայացուած օրիորդին դառնալով՝ ուշի ուշով դիտեցին զայն ոտքէն մինչեւ գլուխը չափելով, բայց այնքան յանդուգն, այնքան լպիրշ նայուածքով մը, որ շառագունեցաւ Բուբուլ։ Յետոյ, նշմար մը ուղղելով իրարու, սկսան հարցաքննել զայն, ինչպէս կը հարցաքննեն ամբաստանեալ մը։

— Քանի՞ տարեկան ես, հարցուց ճաղատ ճակատով մարդը։

— Ամուսնացա՞ծ ես, վրայ բերաւ երիտասարդը, թէև օրիորդ ածականով ներկայացուեր էր։

— Մինչեւ հիմայ ինչո՞վ կ՚զբաղէր, յարեց դարձեալ միւսը։

Բուբուլ շփոթած, սաստիկ կը նեղուէր այս հարցումներէն և կը փափաքէր ժամ առաջ դուրս ելլել: Բարձրագոյն ընկերութեան մը

կեդրոնին մէջ ազատ ու համարձակ խօսելու վարժուած այդ աղջիկը՝ ի՛նչ կար իր դիրքին մէջ՝ որ նուաստացած, ամօթաբար կ'զգար ինքզինքը այդ անձերուն ներկայութեան։

Յետոյ, երկու հոգաբարձուները պահ մը ծածկաձայն խօսակցեցան իրարու հետ. եւ երիտասարդը ուզեց գիտնալ թէ որո՛ւ կրնային դիմել, իր վրայ տեղեկութիւն ստանալու համար։

— Թաղական խորհուրդին ատենապետը, Միապետեան էֆէնտին շատ աղէկ կը ճանչնայ օրիորդը. պատասխանեց Սօֆի:

— Վաղը ժողով ունինք երկու օրէն եկո՛ւր պատասխան առնելու, հրամայեց մօրուսաւոր էֆէնտին։

— Կարելի չէ՞ արդեօք, որ օրիորդին միջոցաւ հաղորդէք ձեր որոշումը, համարձակեցաւ հարցնել Բուլբուլ Սօֆին ցոյց տալով:

— Անձամբ գալու ըլլաս նէ աղէկ կ'ըլլայ, պայմաններուն վրայ ալ կը բանակցինք, կը լմնայ կ'երթայ։

Խորհրդարանին դրանը առջեւ երկու աղջիկները բաժնուեցան իրարմէ։

Բուլբուլ տրտում տխուր կը քալէր. Առաջին անգամ ըլլալով կ'ըզգար, թէ ինչ է դիրքը կնոջ մը համար, և թէ որպիսի նուաստութեանց կրնայ ենթարկուիլ ան, երբ դրամ շահելու հարկին մէջ է. կը հասկընար թէ, իրեն եղած ընդունելութեան մէջ. չկար այն ակնածանքը, որուն իրաւունք ունի միշտ պարկեշտ կին մը, և թէ վարուեր էին իրեն հետ իբրեւ սովորական էակ մը, որուն հետ ներելի է զանց ընել պատշաճութեան օրէնքները։

Յուլիսի կիզիչ արեւ մը կ'այրէր զինքը հովանոցին տակէն և յուզումը կրակի գոյներով կը նկարուէր շքեղ դէմքին վրայ։ Այդ տաք եղանակին մէջ, երբեք դուրս ելած չէր կէսօրին։ Դանդաղ քայլերով կ'անցնէր, օդափոխութեան պատճառաւ ամայացած տուներուն առջեւէն, որոնց ամէն մէկը յիշատակ մը կ'արթնցնէր իր միտքին մէջ, և անդիտակից շարժումով մը կը հետեւէր երեւակայութեանը հոսանքին, որ կը տանէր զինքը դէպի հեռուն, դէպի անցեալը։

Յանկարծ Միապետեաններուն դրան առջեւ գտաւ ինքզինքը: Պատուհաններուն երկաթէ փեղկերը բաց էին, և վէժերը, կիսովին վերցուած տանտէրերուն ներկայութիւնը կը յայտնէին։ Մտածեց թէ ամառանոց չէին գացած տակաւին՝ անշուշտ իրենց զաւակներուն դպրոցական քննութիւնները աւարտած չըլլալուն պատճառաւ. և յանկարծ խորհուրդ մը ծագեցաւ միտքին մէջ:

Պահ մը առաջ լսեր էր որ Սօֆիէն, թէ Թաղական Խորհուրդի ատենապետն էր Միապետեան, և ինքը անոր կնոջ հետ սերտ մտերմութիւն ունենալուն՝ կրնար իր ձեռնարկին յաջողութիւնը դիւրացնել, եթէ դիմէր անոր։ Իրաւ, Գեղամօֆի ապարանքէն մեկնելէն ի-նել, եթէ դիմէր անոր։

վեր նախկին բարեկամներէն ոչ ոք եկած էր զինքը տեսնել, բայց պատճառ մը չէր այդ, որ ինք չերթար անոնց, քանի որ իր բնակարանը անծանօթ էր ամենուն։

— Տիկինը տո՞ւնն է, հարցուց դուռը բացող ծառային։

— Տունն է, պատասխանեց առանց զինքը ներս հրամցնելու։

— Կը փափաքիմ զինքը տեսնել:

— Անունի՞դ, հարցուց ծառան անոր վրան գլուխը զննելով։

— Ըսէ՛ք թէ Բուբուլը եկած է, գոչեց ապահով շեշտով մը։ «Գեղամօֆ» պիտի ըսէր, բայց կանգ առաւ, այդ իրաւունքն ունէ՞ր, հիմակ որ տարամերժուած էր անոնց որդեգրութենէն։

Ծառան գետնայարկի սենեակներէն մէկը տարաւ զինքը, և հոն մինակ թողելով դուրս ելաւ։

Քառորդի մը չափ սպասեց հէք աղջիկը, և այդ միջոցին հազար ու մէկ խոհեր եկան պաշարել զինքը։ Շատ անգամ եկած էր այդ տունը, և ոչ ոք համարձակած էր հարցնել իր անունը: Ցարգանքով շրջապատուած կ'անցնէր ապարանքին սրահներէն և տան տիրուհին սանդուխին գլուխը կը դիմաւորէր զինքը իր ամենէն սիրուն, ամենէն փաղաքուշ ժպիտովը:

Սենեակին դրան ճռինչը սթափեց զինքը իր մտածումէն։

Միեւնոյն ծառան էր։

— Տիկինը ներողութիւն կը խնդրէ. քիչ մը տկարութիւն ունենալուն չպիտի կրնայ ձեզ ընդունիլ, ըսաւ մեքենաբար։

Բուբուլ կարծեց թէ երազի մէջ է ու աչքերուն առջեւէն մշուշ մը անցաւ. սենեակը կը դառնար գլխուն վրայ, բայց ուժ ունեցաւ ոտք ելլելու և տանէն դուրս նետուեցաւ։

ԼԱ.

Ոչ միայն չընդունուեցաւ Բուբուլ դպրոցին մէջ, այլեւ Սօֆին ալ ճամբուեցաւ հոնկէ։

Պատուարժան Հոգաբարձութիւնը պէտք եղած տեղեկութիւնները ստացեր էր անոնց նկատմամբ, և յարմար չէր դատեր վարժարանին ուսուցիչ կարգել իր սիրահարին հետ փախչող աղջիկ մը։ Այսպէս կը խօսէին հիմա չարերը անոր մասին։ Տիգրանին զայն հիւանդ վիճակի մէջ դուրս նետած ըլլալը գաղտնի մնացեր էր բոլորովին։ Սօֆին ալ ո՞չ ապաքէն այդ անպարկեշտ աղջկան հետ կը կենակցէր, ան ալ բարի ծաղիկ մը ըլլալու էր միւսին պէս. կը զղջային վերիվերոյ ծանօթութիւններով զայն ընդունած ըլլալուն։

Սխալ մը եղած էր գործին մէջ. և հիմակ հանդիսաւոր կերպով

կ՚ուզէին այդ սխալը քաւել։ Ատանկ անպատիւ աղջիկներ դպրոցի՞ն մէջ...։ Բոլոր մայրերը պիտի գայթակղէին, ժողովուրդը պիտի բողոքէր, եթէ իրենք աչք գոցէին։

Բուբուլ մինչեւ այն ատեն մեկուսի կեանք մը ունենալուն՝ բան մը իմացած չէր, և չէր կասկածեր անգամ թէ դուրսը ինչե՛ր կը խօսէին իր մասին և թէ ինչեր կը մտածէին։ Ու միթէ կրնա՞ր մտքէն անցնիլ այն անուարկութիւնները, զորս կը վերագրէին իրեն, քանի որ իր վարքն ու բարքը հրեշտակի մը մաքուր անձնուիրութիւնը եղած էր շարունակ։

Բայց Սօֆի նոր պաշտօնին սկսելէն ի վեր, իր ստէպ երեւակայութեանց միջոցին կը նշմարէր թէ ի՛նչպէս չտեսնել կը ձեւացնէին զինքը Գեղամօֆի ապարանքին մտերիմները փողոցին մէջ, և թէ ի՛նչ ցրտութիւն կար այն կէս բարեւներուն մէջ, զորս ակամայ կուտային իրեն այն պարագային, ուր խուսափիլը անհնար ըլլար։ Իր պարզ, ազնուախոհ միտքը կ՚ապստամբէր այդ կոպտութեանց դէմ, զգուշանալով միշտ բան մը ըսելէ իր եղբօրը և Բուբուլին, որոնց դիւրազգածութիւնը կը ճանչնար։

Իրօք շատ ծանր տպաւորութիւն ըրաւ Բուբուլին վրայ հոգաբարձութեան մերժումը, և սկսաւ ընդնշմարել տխուր իրականութենէն մաս մը։ Մտքի տարտամ կացութեան մը ենթակայ՝ անկարող էր կանոնաւոր խորհրդածութիւն մը ընելու այդ մասին և որոշ եզրակացութեան մը հասնելու։

Իրեն եղած անիրաւութիւնը այնքան մեծ կը գտնէր, որ կը յուսահատէր առաքինութեան և անմեղութեան ընծայուած յարգանքէն, և կը նկատէր պատիւը իբրև սին բառ մը, որ մարդիկ ազատ են մէկու մը տալու և առնելու անկէ ըստ քմաց։ Իր անցեալ կեանքը կը համեմատէր ներկային հետ. ի՞նչ էր այն ատեն և ի՞նչ եղած էր հիմայ. ի՞նչ էական տարբերութիւն կար իր վարք ու բարքին մէջ. և ինչո՞ւ այն ատեն իր շուրջը հազարումէկ քծինքներով դարձող մարդիկ, հիմակ երես կը դարձնեն իրմէ։ Չէր հասկնար։

Եթէ Գառնիկը սիրելը ոճիր մը կը համարուէր իրեն, ինչո՞ւ այդպէս չէր նկատուած երբեմն իր ենթադրեալ համակրութիւնը Գեղամօֆին համար։

Եթէ Գումարեանին հետ միեւնոյն տան մէջ բնակիլն էր յանցանքը, ո՞չ ապաքէն Տիգրանին հետ ալ միեւնոյն յարկին ներքև ապրած էր երկար ատեն։ Կը հասկնար թէ իր անձնական արժանիքը կամ առաքինութիւնը երբեք տեղ մը ունեցած չէր հանրութեան մտքին մէջ և թէ լոկ Գեղամօֆին հարստութիւնն էր իր վայելած պատւոյն շարժառիթը։

Այս խորհրդածութիւնը շատ ողորմելի գաղափար մը կու տար

իրեն այն ընկերութեան վրայ, ուր ապրած էր, և չափելով զինքը թշնամանող փոքրոգի մարդոց բարոյական և իմացական կարողութեանց աստիճանը, այնքան միայն կ'ուզէր կարեւորութիւն տալ անոնց, որքան կ'արժէին. սակայն հակառակ իր կամքին ու մտքին՝ կ'ըզգար թէ իր քաջութիւնը կը պակսէր, և այդ խումբ մը մարդոց վճիռը կը քանդէր, կը փճացնէր իր բոլոր յոյսերը։

Այս տխուր մտախոհութիւններով լի՝ մինակ նստած էր երեկոյ մը բաց պատուհանին առջև՝ նայելով դիմացը հորիզոնին վրայ դիզուած վարդագոյն ամպերուն, որոնց ետեւէն կ'անհետանար կ'երթար բոցավառ արեւուն սկաւառակը, ճիշդ իր անցեալ յոյսերուն նման ծիրանի և լուսաճաճանչ։

Իր միտքը կը տանջուէր փոխն ի փոխ երեւակայութեանը առջև բերելով իր սիրելիներուն զոհողութիւններն ու կրած տառապանքները իր պատճառաւ։ Եւ այս ցաւալի մտածմանց ազդած բոլոր դառնութիւնը կ'ըզգար այն ծայրայեղ յուզումներով, որ փափուկ և զգայուն հոգիներու միայն յատուկ է։

Նորատի աղջիկը զղջացած չէր սակայն իր անձին համար, վասնզի Գառնիկին հետ ապրելէ լաւագոյն բան մը չէր երեւակայեր, ինչ կացութեան մէջ ալ ըլլար։ Ամէն պայմանի, ամէն գիրքի մէջ կրնար երջանիկ ըլլալ անոր քով, բայց անոր կրած տառապանքները իր տանջանքը եղած էին։

Դպրոցէն մերժուելէն ետքը, Սօֆի ալ սկսեր էր կար կարել Բուբուլին հետ, և գործունեայ աղջիկները երկու ամիսէ ի վեր իրենց ձեռքի աշխատութեամբը առօրեայ պէտքերնին կը հայթայթէին, բայց Գառնիկ չէր կրնար դիմանալ անոնց այդ ծայրայեղ տքնութիւններով ու զրկանքներով ապրելու գաղափարին։ Կը հառնէր, կը խենթանար քանի կը նայէր անոնց ասեղէն ծակծկած մատներուն ու գեղնած ճակատներուն։

Կը հասկնար թէ ինչու այլեւս չէին ուզեր երեկոները պտոյտի ելլել իրեն հետ օդ առնելու համար։ Այդ գունաթափ զգեստներով, կարկտած կօշիկներով մարդու երեւալէ կ'ամչնային, մանաւանդ Բուբուլ՝ անշուշտ իր վրայ տարածայնուած չարախօսութեանց պատճառաւ՝ չէր ուզեր ամենուն արհամարհոտ նայուածքին հանդիպիլ։ Ո՞ւր իջեցուցեր էր այդ պանծալի շքեղ աղջիկը՝ իր սիրովը։ Զինքը կրծող յարատեւ որդն էր այս։

Հիմա Բուբուլ կ'ըսկսէր ատել իր տաղանդներն ալ· որովհետեւ եթէ զանոնք չունենար, կը կարծէր թէ Գառնիկին մէկ հոգը պակաս պիտի ըլլար· բայց որքա՜ն կը սխալէր։ Եթէ իր մեծ, իր անձնուրաց սիրովը չէր կրնար նորատի աղջիկը յաղթել անոր տրտմութեան, պատճառը այն էր, որ Գառնիկ անոր անձին չափ ալ անոր տաղանդ-

ները, անոր ճաշակին նրբութեանց հրապոյրը կը սիրէր և անոր վրայ անցնելին չուքը, ճոխութիւններէ և փափկութիւններէ յօրինուած հմայքը կը փնտռէր, թերեւս անհոգօրէն, մինչ ազնուասիրտ աղջիկը ոչինչ կը փնտռէր անոր վրայ բացի սէրէն:

Եւ կը նայէր ամպերուն, կը նայէր երկինքին երեսէն անցնող թուխթեւ ստուերներուն, կը նայէր լոյսի յետին բեկբեկումներուն՝ միշտ պատուհանին առջեւ նստած, առանց տեսնելու թէ ո՞վ կ'անցնէր փողոցէն, և ո՛վ կանգ առեր էր իրենց տանը առջեւ։

Յանկարծ դրան զարնուիլը լսեց, յետոյ անոր բացուիլը, վասնզի վարն էր Սօֆի, և հուսկ ուրեմն ծածկաձայն խօսակցութիւն մը դըրանդին վրայ՝ ճիշդ պատուհանին ներքեւ։

— Բուբուլին հայրը եկաւ Պիլէճիկէն, կ'ըսէր Գառնիկ, աշխատանոցիս մէջ թողուցի զինքը, եկայ որ կանխաւ իմաց տամ. մէկէնիմէկ տեսնելով չըլլայ որ նեղուի։

— Ատանկ բան մը ի՞նչպէս կրնանք հիմա յանկարծ իմացնել, կը հարցնէր Սօֆի։

— Եթէ կ'ուզես վաղուան ձգենք: Այս գիշեր պէտք եղած զգուշութիւններով գործը կը հասկցնենք. ներկայացումը թո՛ղ վաղուան մնայ։ Արդէն ըսեր եմ, որ ժամէ մը աւելի չսպասէ ինծի։

Առանց մտիկ ընելու կը լսէր Բուբուլ այս խօսքերը, և չուզելով երկար ատեն մտահոգութեան մէջ թողուլ իր սիրելիները, արտորնօք վար վազեց։

— Բնաւ զգուշութիւն պէտք չէ, ես ամէն բան իմացայ, Գառնի՛կ, սիրտ մի հատցնէք։

Երիտասարդը եկաւ անոր ձեռքերը իրեններուն մէջ առաւ և դողդողացող ձայնով մը հարցուց.

— Գո՞հ ես, Բո՛ւբուլ, այս լուրէն, շիտա՛կ ըսէ, կ'ուզե՞ս որ հիմայ երթամ բերեմ զինքը։

— Շատ ուրախ, շատ հանդարտ եմ, և կը փափաքիմ անմիջապէս հայրս տեսնել, պատասխանեց Բուբուլ, թէեւ սիրտը կը բաբախէր և ձայնը կը բեկբեկէր յուզումէն։

Հակառակ Գառնիկի աճապարանքին՝ բաւական ժամանակ սպասեցին երկու աղջիկները, մինչեւ որ Բանկալթիէն Ղալաթիա հասաւ ան և Նորէն Վարդանեան Սրթին աղայի ընկերակցութեամբ տուն դարձաւ։

Արդէն մութցած ըլլալուն՝ փողոցը չէր երեւար. բայց պատուհանին առջեւէն դուրսի ոտնաձայներուն ականջ կը դնէր Բուբուլ անհամբերութեամբ, սիրտը լեցուած, կարծես նախազգալով թէ, իր հօրը գալուստը նոր աղէտ մը թուականը պիտի ըլլար իր դժբախտ կեանքին մէջ։ Եւ սարսուռ մը զգաց երբ դուռը բախեցին։

Վարը, փոքրիկ բակին մէջ, հայր և աղջիկ դիմաւորեցին զիրար։

Եօթանասունը անց ծերունի մըն էր Արթին աղան: Մութ գոյն աստառէ լայն «շալվար» մը, ըստ Պիլէճիկի տարազին, ծունկերուն վըրայ սեւ շերտով մը կ՚աւարտէր, ուրկէ վար գունաւոր գուլպաներ կ՚երեւային տեղ տեղ քակուած ու ծակծկած: Վրայէն եւրոպական ձեւով վերարկու մը հագած էր, որուն օձիքին թաւիշը մաշած ու խըղոտած՝ վզին վրայ կը կոճկուէր, ցոյց տալով վերէն աղտոտ կտաւէ շապիկի մը ծայրերը և տակէն՝ նկարակէտ լայն գօտին մէջքէն մինչև կուրծքին կէսը փաթթուած։ Փէսը երկար ծոպ մը ունէր, որ ետեւի կողմէն դէպի առջև դարձած, ճակատին վրայ տարածելով իր գունաթափ թելերը, աստին անդին կը ծածանէր:

Սակայն հակառակ այս գեղջուկի անշնորհք արդուզարդին, շատ համակրելի իր դէմքը ազնուական դիմագծերու տիպար մըն էր, որուն ամենէն խորին արտայայտութիւնն էր յանձնապաստան և յամառ բնաւորութիւն մը, սպիտակ մազերու տակ տակաւ տկարացած: Տարիներու խոնջէնքը իրենց անխուսափելի հետքը թողած էին իր այտերուն վրայ, որոնք երկար ատենէ ի վեր ածելի տեսած չէին։ Մութ կապտագոյն աչուները կէս ճերմկած յօնքերուն ներքև հանդարտ և աղու նայուածք մը ունէին, որ ճակտին խորշոմներուն խստութիւնը կ՚ամոքէր: Ձիւնի պէս սպիտակ նուրբ պեխերը, քիթին, բերնին անթերի կանոնաւորութիւնը տարօրինակ հակադրութիւն մը կը կազմէր իր շինականի կերպերուն հետ։

Բուբուլ առաջին նայուածքով այդ ամբողջութիւնը ըմբռնեց, և անոր իրեն ուղղուած նշմարին մէջ չեմ գիտեր որպիսի՛ սրտագին և գրաւիչ բան մը կար, այդ ալեւոր հասակին անկարութեան մէջ ի՛նչ անհամեմատ ոգեւորում մը երեւցաւ, որ դեռատի աղջիկը դողդոջեց և աչքերը արցունքով լեցուեցան անոր մօտեցած պահուն։

Առանց իր աղջիկը գրկելու շրթունքը անոր ճակտին տարաւ և իր աջը ներկայացուց որ համբուրէ։ Բուբուլ անգիտակից շարժումով մը բռնեց այդ ձեռքը, որ կը դողար, յետոյ գլուխը անոր գրկին մէջ ծածկեց հեծկլտալով: Իր բոլոր կեանքին բողոքն էին այդ աղիողորմ արցունքները։

ԼԲ.

Աշնային ցուրտ և տժգոյն արև մը հազիւ իր մարած ճառագայթները կը սփռէր հորիզոնին ճերմակ ամպերէն դուրս, որոնք նոր նետուած բամպակի նուրբ խաւի մը նման կը տարածուէին երկինքին վրայ, և առտուն հովէն բռնաւոր, կը թաւալէին եթերին երեսին։

Ղալաթիոյ բարձրաբերձ շէնքերը, ծովուն բացերը կեցող նաւերուն կայմերը, շրջակայ լեռներն ու գիւղերը, մշուշի մէջ էին բոլորովին, երբ հասաւ Բուբուլ հօրը հետ կամուրջին վրայ։ Գառնիկ և Սօֆի կ՚ընկերանային անոնց։ Կանգ առաւ այդ խմբակը հոն, սնտուկը և անկողինը բերող բեռնակրին սպասելով։ Գառնիկ գնաց նաւակ մը վարձելու։

Բուբուլ իր վաղեմի վարժուհիին թեւին կրթնած, լուռ, աչքերը ծովուն վրայ դարձուց, որուն ալիքները տկար ճզփիւններ արձակելով կ՚անհետէին իրարու մէջ. յետոյ նայեցաւ նաւուն, որ հոն բացը կը կենար անշարժ ու ամեհի, և որ պահ մը ետքը պիտի առնէր տանէր զինքը իր սիրելիներէն։ Սաստիկ ցնցում մը զգաց իր հոգիին մէջ, անբացատրելի, անորոշ երկիւղով մը համակուեցաւ։

Պոլսէն կը մեկնէր Բուբուլ իր հօրը հետ և կ՚երթար Պիլէճիկ։

Ամբողջ ամիս մը յորմէհետէ տեսեր իր հայրը, բոլոր ուժովը դիմադրեր էր անոր թախանձանքներուն, չհաւանելով բաժնուիլ այն անձերէն, զորս միայն կը սիրէր աշխարհի վրայ։ Յանձնառու եղած էր կեանքի ամեն դառնութեանց տոկալու, միայն թէ չզատուէր Գառնիկէն։

Տանը մէջ հետզհետէ ծանրացող նիւթական տագնապը, ձմեռը որ վրայ կը հասնէր իր ահարկու սառնամանիքներով ու սպառնալիքով, և որուն սարսափը աղքատին արիւնը կը ցամքեցնէ երակներուն մէջ, բնաւ ազդեցութիւն չունէր անոր մտքին վրայ։

Արթին աղա շատ քաղցր վարմունք մը ունեցեր էր իր աղջկան հանդէպ, հակառակ Տիգրանին իրեն գրած զրպարտութեանց՝ բնաւ յանդիմանութիւն մը, մեղադրանքի բառ մը չէր ուղղած Բուբուլին։ Մինչև իսկ իրաւունք տուեր էր անոր սիրած անձին հետ ամուսնանալ ուզելուն, չահելու համար անոր սիրտը և համոզելու, որ Պիլէճիկ երթայ իրեն հետ գոնէ մինչև իրենց ամուսնութեան պայմանաժամը կենալու։

— Մինակ եմ, կ՚ըսէր, և կ՚ուզեմ քիչ մըն ալ ես վայելեմ քեզի ծերութեան վերջին տարիներուս մէջ։

Բուբուլ կարեկցութեամբ լի համակրանք մը կ՚զգար իր հօրը համար. այլ երբեք մտքէն չէր անցներ անոր ընկերանալու որոշումը տալ, երբ դժբախտ արկած մը տակնուվրայ ըրաւ իր խորհուրդը։

Իր յարատև յուզումներէն տկարացած, անկողին ինկաւ նորէն, և վախցաւ որ հիւանդութիւնը շարունակուելով, վերստին մեծ զոհողութեանց ու նեղութեանց կ՚ենթարկէ Գառնիկն ու քոյրը։

Ձմեռը մօտ էր. և կ՚զգար թէ ինք օրէ օր ուժէ կ՚իյնար ու կը դալկանար։ Գլխու պտոյտներ, շնչարգելութիւններ ունէր զորս ամենէն կը ծածկէր։

Գիշեր մը սովորականէն աւելի տանջուեցաւ. այն ատեն մեծ որոշում մը տուաւ։

Յաջորդ առտուն Գառնիկին կ'ըսէր թէ կը փափաքէր հօրը հետ ճամբորդել օդափոխութիւն մը ընելու համար, այդ գոյնին տակ ծածկել ուզելով իր յուսահատ համակերպութիւնը։

Գառնիկ լացաւ, բայց չընդդիմացաւ, ընդհակառակը, քաջալերեց ապահովելով զայն թէ երկու, առ առաւելն երեք ամիսէն անձամբ պիտի երթար զինքը առնելու, թէ այդ միջոցին պիտի ջանար իր գործը կարգի դնել, և գարունէն առաջ պիտի կարենային ամուսնանալ։

Այդ սփոփական խօսքերուն իւրաքանչիւրը սուր ասեղներու պէս կը ծակծկէին դեռատի աղջկան սիրտը, որ փոխանակ մխիթարուելու, ա՛լ աւելի կը վշտակրէր։ Կ'ուզէր որ Գառնիկ չթողուր զինքը. գոնէ պզտիկ ճիգ մը ընէր իր խորհուրդէն ետ կեցնելու։ Ինք իր հոգւոյն հետ կը խաղար այդ որոշումը տալու ատեն, և իր պաշտելին, ա՛ն որուն համար կը զոհէր իր էութեան և երջանկութեան միակ պայմանը, այդպէս շուտով կը հաւանէր իր հեռանալուն։

Յետոյ կը սկսէր մտածել թէ իրն էր յանցանքը. եթէ մեկնելուն բուն պատճառը յայտնած ըլլար անոր, բնականաբար պիտի արգիլէր զինքը այդ յիմարական խորհուրդը գործադրելէ. բայց իր առողջութիւնը պատրուակած էր, կրնայի՞ն դէմ կենալ։

Վերջապէս կը խորհէր թէ՝ միշտ ժամանակ ունէր իր որոշումէն ետ կենալու, և չէր ուզեր հաւատալ թէ պիտի իրագործէր զայն։ Մինչև կամուրջին վրայ հասած վայրկեանը՝ սուտ եկեր էր իրեն այդ բաժանման գաղափարը, և հիմա որ կը տեսնէր զայն հաստատող բոլոր պարագաները, կը սոսկար։

Պահ մը ետքը, Գառնիկ դարձաւ. փոքրիկ մակոյկը պատրաստ էր, քիչ մը անդին իրենց կը սպասէր:

Երիտասարդին օգնութեամբ սանդուխէն իջաւ. այլեւս ծովուն վրայ էին, կը յառաջանային դէպի շոգենաւը։

Երկու ձեռուըները կը դողդղային Գառնիկին ձեռքերուն մէջ, սարսուռ մը կը ծաւալէր բոլոր մարմնին վրայ, ակռաները կը կափկափէին այն բուռն ճիգերէն, զորս ի գործ կը դնէր արցունքը զսպելու համար։

— Դուն կը մսիս կոր Բուբո՛ւլ, ըսաւ Սօֆի շալ մը տալով անոր ուսերուն վրայ։

Արդարև խեղճ աղջկան բոլոր անդամները կը սրսփային և դէմքը մարմարի գոյն առած էր։

Բուբուլ շալին փաթթուեցաւ անգիտաբար, յետոյ յանկարծ ջղային շարժումով մը զայն մէկդի նետելով։

— Ա՜հ, կ'այրիմ, կ'այրիմ կոր, գոչեց աղիողորմ ձայնով մը, զոր հեծկլտանքներ խեղդեցին: Աչքերը, ճակատը, հրաշէկ գոյներ ստացան, և ինք բարեկամուհւոյն դառնալով յարեց։

— Ա՜խ, չեմ կրնար այս չալով կենալ, գիտես թէ ի՜նչ օրեր կը յիշեցնէ ինծի, քանի վրան նայիմ քաջութիւնս կը պակսի։

Այդ չալը Գառնիկը գնած էր իրեն։

— Կ՚աղաչեմ, Բուբո՜ւլ... գոչեց Գառնիկ յուզուած։

Բուբուլ ճիգ մը ըրաւ արցունքը զսպելու և մնաց անշարժ ու գլխիկոր, սպասելով որ երիտասարդը աւարտէ իր խօսքը, որ խնդրէ իրմէ ետ դառնալ։ Բայց ի՞նչու չէր արգիլեր զինքը, ինչո՞ւ կը թողուր որ մեկնի։ Ո՞վ էր այդ օտար մարդը, որուն ձեռքը կը յանձնէին զինքը անծանօթ տեղ մը տանելու համար. հեռո՜ւ, հեռո՜ւ իր սիրելիներէն։

Կը զարմանար թէ ի՛նչպէս ինք ալ կրցած էր հաւանիլ այդ յիմարութեան, և կը խորհէր տակաւին թէ ամեն բան վերջացած չէր։ Դեռ միջոց կար վերջին որոշում մը տալու, և տենդայոյզ կը սեղմէր Գառնիկին աջը, զոր պահ մը ետքը այլեւս չպիտի գտնէր իր ձեռքերուն մէջ, և այդ անհարկու դատարկութեան գաղափարը կը զահանդէր զինքը։ Այս յուսաբեկ խոկմանց մէջ հասան նաւուն քով։

Իտարէի Մախսուսէի Շահպէր շոգենաւն էր, որ պիտի մեկնէր Մուտանիա՝ Պրուսայի նաւահանգիստը։ Իրենցմէ առաջ շատ ուղեւորներ հասեր էին արդէն և վերնայարկը կը թնդար խառնաշփոթ գոչիւններով։ Սանդուխին վրայ բեռնակիրներու երթեւեկը, որոնք սնտուկներ տեղաւորելու համար կ՚ելլէին կ՚իջնէին, ճամբորդներ բերող նաւակներու համախռնումը, որոնք կը մերձենային կամ կը հեռանային, կանանց, մանուկներու իրարանցումը, ասոնց և ոչ մին կրցան սթափել վշտայոյզ աղջիկը իր երազացնոր վիճակէն։ Հարկ եղաւ որ երիտասարդը գրկէ վերցնէ զայն։ Այն ատեն, մեքենական շարժումով մը վեր ելաւ չուանէ սանդուխէն, որ շոգենաւէն դէպի ծով կախուած կը կենար։ Եւ ահա մինակ էր նաւուն վրայ Գառնիկին հետ, մինչդեռ հայրը և Սօֆին բեռներնին մակոյկէն դուրս հանել տալու կը հսկէին։ Թերեւս վերջին անգամ էր որ կը կենային քով քովի։

Կ՚ուզէր անոր դիրկը նետուիլ, կ՚ուզէր պաղատիլ որ չթողու զինքը, կ՚ուզէր ըսել անոր թէ մահուընէ աւելի դառն էր այդ բաժանումը։ Չէր կրնար, չէր համարձակեր։ Այսպէս երկչոտ չէր եղած սակայն, երբ Գառնիկ իրմէ բաժնուելու ստիպուած, կը տառապէր Գեղամօֆի վերջին երեկոյթին գիշերը։

Բոլոր ուժը, բոլոր պերճախօսութիւնը ի գործ դրեր էր զայն սփոփելու համար, և զոհեր էր իր պարտքերն ու պատիւը անկէ անբաժան ապրելու բաղձանքին, այն ատեն որ ուրիշի մը նշանածն էր ինք, և հիմա որ ամենեւին կապ չունէր, հիմա որ կրնար ազատօրէն նուիրուիլ անոր, ինչո՞ւ կը վարանէր...

Կեանքի ամենէն ստորին, ամենէն ճղճիմ հաշիւը կու գար խառ-

նուիլ իր սրտին ձգտումներուն։ Բարէ՛, նիւթականը կը քանդէր հոգեկան շէնքը իր էութեան։

Այն ատեն հարուստ կը կարծէր ինքզինքը, և հիմակ աղքատ էր, հիւանդ էր և կը վախնար անոնց բեռ ըլլալէ։ Ինչո՞ւ սակայն Գառնիկ այդ գաղափարը չէր ունենար, ինչո՞ւ չէր ուզեր գոնէ ընկերանալ իրեն հոն՝ ուր այնքան դիւրին են կեանքի պայմանները։ Երկուքնին անբաժան ըլլալէ ետքը, կա՞ր իրենց համար տարագրութիւն։ Ճշմարիտ տարագիրը լքեալ հոգին է միայն։

Սակայն, բաժանման աղէտալի վայրկեանը կը մօտենար։ Իր սիրտը կը զգար թէ ամենէն ահռելի դժբախտութիւնը նոր կը սկսէր իրեն համար, և ինչո՞ւ ետ չէր դառնար։

Սկսաւ լալ. այնքան դժուարաւ զսպուած հեղեղը դուրս պոռթկաց վերջապէս։

— Բուբո՛ւլ չեմ դիմանար, ինքզինքս պիտի կորսնցնեմ, գոչեց Գառնիկ։

— Է՛յ, ա՛լ բաժնուեցէք իրարմէ, աղաղակեց ծերուկը. որչափ իրարու քով կենաք, այնչափ սիրտերնիդ կ'ելլայ։ Հետերնիս գալդ չուզեցի նէ գիտէի թէ ասանկ պիտի ըլլար, յարեց երիտասարդին ուղղելով խօսքը։

Շոգենաւին սուլակը մեկնելու նշանը կու տար։

— Քա՛ջ եղիր, Բուբուլս, գոչեց Սօֆի գրկելով իր բարեկամուհին, և պահ մը երկուքն ալ հեծկլտացին։ Հիմակ համբերելէ զատ ուրիշ միջոց չունինք, յարեց գլուխը վերցնելով, օր մըն ալ այսպէս պիտի գրկենք նորէն զիրար, ա՛լ չբաժնուելու համար։ Մի՛ մոռնաք թէ եղբայրս և ես քեզի համար պիտի ապրինք, քու վրադ պիտի խորհինք և քու երջանկութեանդ պիտի աշխատինք։

Բուբուլ լուռ արցունքով թրջեց իր քրօջը այտերը։

Շոգենաւին սուլը նորէն լսուեցաւ ծովուն և այերին մէջ երկարելով. Սօֆի սկսաւ ելարանէն իջնել։

Նաւուն մէջ խռնուած բազմութիւնը կ'անցնէր կը դառնար հոնկէ Բուբուլը դիտելու համար որ, վշտահար հրեշտակի մը կերպարանքը առեր էր իր արտասուաթաց աչքերովը, հրաբորբոք այտերովը սուգի զգեստներուն մէջ, և առտուան խիստ քամին, որ սեւ թաւիշէ բօֆին ներքեւ անոր ոսկեթել գիսակները կը տարածէր, անդիմադրելի հըրապոյր մը կ'ընծայէր նորափթիթ աղջկան։

Գառնիկ անոր ձեռուըները սերտիւ բռնեց չրթունքին տարաւ։

Բուբուլ բոլոր մարմինովը սարսռաց։

— Ա՛խ, դո՞ւն ալ պիտի երթաս, ես ի՞նչ պիտի ընեմ քեզմէ հեռու, աղաղակեց աղիողորմ ձայնով մը, որ իր հոգւոյն աղբիւրէն բղխելով մինչեւ երիտասարդին հոգիին խորը թնդաց։

— Իրա՛ւ, անսիրտ եմ եղեր ես, ըրածս չեմ գիտեր։ Չէ՛, չեմ կրնար այդ վիճակիդ մէջ թողուլ քեզի, մինչեւ Պրուսա հետդ կու-գամ, թո՛ղ ինչ կ՚ուզէ ըլլայ։

Եւ ետ դարձաւ այս յեղակարծ որոշումը իմաց տալու քրոջը։

— Ի՞նչ կ՚ընես, զաւա՛կս, գոչեց հայրը անուշութեամբ. ասոր վերջը չի գար. տունէն բաժնուէինք նէ ասկէ աղէկ կ՚ըլլար։ Պրուսա ալ գաս նէ նորէն ըլլալիքը աս է: Ասոր մարդ կը դիմանա՞յ, ինք-զինքդ չես մեղքնար նէ աղջիկս մեղքցիր, գիտես թէ հիւանդութենէ նոր ելած է։

— Բայց այս վիճակին մէջ ի՞նչպէս թողում երթամ։

— Տղայ մի՛ ըլլար, ես ասանկներ շատ տեսայ։ Մինակ մնալու ըլլայ նէ ինքզինքը կը ժողվէ, դուն ժամ առաջ հեռանալդ նայէ՛, ես քովը չե՞մ։

Գառնիկ յուսահատութենէն ձեռքը գլխուն զարկաւ։ Թերեւս Պրուսա երթալ դառնալու համար պէտք եղած դրամն ալ չունէր քովը։

Բուբուլ անոր յուզումը տեսնելով իր վիշտը մոռցաւ։

— Գնա՛, Գառնիկ, սէրդ ուժ պիտի տայ ինծի համբերելու։

Յետոյ խիստ ցած ձայնով մը յարեց.

— Միայն թէ սիրէ՛ զիս:

— Ցմա՜հ, աղաղակեց Գառնիկ դնելով աղջկան ձեռքը իր սրտին վրայ սեղմելով, իբր թէ անոր կրակը չօշափել տալու անոր. և Ար-թին աղային դառնալով ըսաւ.

— Հա՛յր, կը պաղատիմ, աղէկ հոգ տար Բուբուլիս, քեզի յանձ-ներ եմ հիմա բոլոր կեանքս ու հոգիս։

Նաւաստիներուն ահապարող գոչիւնները կը կրկնապատկուէին։

— Շուտ ըրէ՛, Գառնիկ, շոգենաւը շարժիլ սկսաւ, աղաղակեց Սո-ֆի վարէն։

Երկու նշանածները իրարու ձեռք սեղմեցին առանց բառ մը ը-սելու։

Բուբուլ իր արտասուաթաց թաշկինակը տուեր էր անոր այդ ձեռքերու հպման միջոցին, և Գառնիկ զայն իր շրթունքներուն տա-րաւ, ելարանէն ցատկեց, վար իջաւ։ Քանի մը վայրկեան ետքը, շոգենաւին անիւը կը թաւալէր փրփրալից յորձանքի մը մէջ տար-ուբերելով շրջակայ մակոյկները, անոր սուլը երկարաձիգ արձագան-գի մը պէս կը վազէր ալիքներուն վրայէն թռչելով անհունութեան մէջ։

Բուբուլ ջղային յուզումով մը նաւուն վերնայարկին պղինձէ ձո-ղերը բռնեց ուժգին, և հոն անշարժ կեցած՝ դիտեց իր սիրելին որ թաշկինակը կը շարժէր հեռուէն, մինչեւ Տաճպէր առաւ տարաւ զինքը

անջրպետին մէջ անհետ ընելով վերջին կէտը մակոյկին, ուր կ՚ամփոփուէր իր բոլոր հոգին։

Այն ատեն, քայլամոլոր անցաւ սրահէն, իջաւ Նաւուն ստորնայարկը որ դատարկ էր, և այնտեղ առանձին ինկաւ Նստարանի մը վրայ գրեթէ զգայազիրկ։

ԼԴ.

Նոյեմբերի վերջերը, շաբաթ իրիկուն մը մտաւ Բուբուլ իր հօրը հետ Պիլէճիկ, ջորիի մը վրայ հեծած, մէկ կողմը ունենալով իր ճամբու անկողնին հակը ու միւս կողմը՝ փոքրիկ սնտուկը իր չնչին իրեղէններուն։ Վասնզի Պրուսայի ճամբուն վրայ կանոնաւոր օթեւաններ չկային այդ թուականին, և ուղեւորները խաներու աղտոտ անկողիններուն մէջ պառկելու հարկէն ազատ մնալու համար՝ ստիպուած էին հետերնին տանիլ իրենց անհրաժեշտ պիտոյքները։

Երեք օրէ ի վեր մեկնած էին Պրուսայէն, ուր անցուցած էին իրենց ուղեւորութեան առաջին գիշերը, Եէնի—Շէհիր խանի մը մէջ, և անկէ անդին երկու գիւղերու միջեւ ամայի տէրպէնտի մը խցիկին մէկ անկիւնը իջեւաններ էին գաղթականներու ընտանիքի մը ընկերակցութեամբ, վարը սրճարանին մէջ լսելով մինչեւ լոյս գինով ջորեպաններու, գօլճիներու աղմկալից հայհոյանքն ու կռուոտ խօսակցութիւնները։

Այնքան խորամուխ էր դեռատի աղջիկը իր ցաւատանջ մտածմանց մէջ, որ այս պարագաներէն ոչ մէկը կ՚ազդէր իր սրտին։ Բաժնուած էր Գառնիկէն. և ասկէ աւելի ծանր բան մը չկար իրեն համար. ալ ի՞նչ նշանակութիւն ունէին իր աչքին ուղեւորութեան այդ անպատշաճ մանրամասնութիւնները: Նուազ դժբախտ չպիտի ըլլար, եթէ լաւագոյն պայմաններու մէջ գտնուէր։ Կ՚ըզգար միայն թէ շատ յոգնած էր, առանց որոշ գիտնալու թէ այդ յոգնութիւնը ֆիզիքական էր թէ բարոյական։ Եւ հակերուն վրայ թոյլ կերպով ինկած՝ ջորիին մէն մի քայլափոխին գլուխը կը շարժէր, զոր այլեւս ուժ չունէր վեր բռնելու։ Կարծես ինք ալ անզգայ բեռ մըն էր հոն տեղաւորուած։

Բուբուլը այս վիճակին մէջ տեսնողը պիտի կարենա՞ր ճանչնալ այն պերճ ամազոնը՝ որ դեռ տարի մը առաջ Պէօյիւք-Տէրէի և Բրինքիբոյի բարձր դասուն հմայքը եղած էր։

Օդը հանդարտ էր, բան մը չէր շարժեր հոն, որպէս թէ բոլոր հովերն ու անձրեւները սպառած, վերջացած ըլլային։ Երկինքին երեսը ճերմակ քօղ մը ձգուած էր, որ Իւչլէրի, Գըրըգլարի ըլրակնե-

րուն կողմը քիչ մը կը մթննար, անկենդան ցոլք մը ղրկելով ածխուած կմախքի նման մերկ ու լերկ դաշտերուն վրայ, որոնք ցուրտ, յոգնած թախծութեամբ կը նիրհէին կարծես։

Յանկարծ խուլ, երկար գոչիւն մը խզեց լռութիւնը, և սուրհանդակի ձիերուն վազքը եկաւ անցաւ մեռեալ խճուղիին վրայէն, բոժոժներու հնչիւնով մը լեցնելով անջրպետը։

Արեւը ա՛լ կը սկսէր մօտենալ հորիզոնին կապարագոյն խաւերուն, և իր դեղնած երանգները նարնջի վառ գոյներ կը ստանային յստակ գիծով մը աւարտած կլոր շրջանակի մը մէջ ամփոփուելով, որ իրը չէր պահ մը առաջ։ Մթնշաղ հորիզոնին խորէն անորոշ ծուխ մը կը բարձրանար հիմակ թանձր, թուխ, և քանի կը յառաջանային՝ կը շատնար ու կ՚ըստուարանար ամպի նման։

— Նկանք Բուլբո՛ւլ, ըսաւ Արթին աղա իր ջորին առաջ քշելով, աս մուխը տեսա՞ր, Ֆապրիգաններէն է, հիմա քաղաք պիտի մտնենք։

Եւ Բուլբուլ նշմարեց շոգին, յետոյ հետզհետէ շէնքերուն կատարները, ծխնելոյզները, մինչ ջորեպանները կը մտրակէին անասունները ուրախութեան աղաղակներով:

Արդարեւ այնքան ուրախութիւն զգացած չէ Գոլոմպոս Ամերիկան տեսած ատեն, որքան կ՚ըզգան Պիլէճիկցիք իրենց քաղաքին մօտեցած ատեննին։ Աշխարհի վրայ չկայ տեղ մը որ հաւասարի, իրենց համար՝ այդ խեղճուկ աւանին։

Պիլէճիկի նոր թաղը կը սկսէր երեւալ հեռուէն, գոյնզգոյն գործարաններու և տուներու մէջտեղը, իր թութի պարտէզներով, որոնք մերկ էին թէպէտ այն եղանակին, այլ համեմատաբար լայն ու մաքուր փողոցներու եզերքին՝ կը բարձրացնէին օդին մէջ իրենց ցամաք ոստերը, կարծես գոլորշիներու մթնոլորտը օդային մթնոլորտէն զանազանելու համար։

Պիլէճիկի միակ պարծանքն է այս նոր թաղը, որ Պրուսայէն եկող ճամբորդին աչքը վայրկեան մը խաբելով, աւելի զգալի կ՚ընէ վարի թաղերուն սեւութիւնն ու աղտեղութիւնը, ցեխով շինուած տուներուն, մէկ կանգուն լայնութեամբ փողոցներուն և գործարաններու ծուխէն մրոտած խանութներուն տրտում միօրինակութիւնը։

Հազիւ քաղաք մտեր էր Բուլբուլ, երբ բազմաթիւ սուլակներու խառնաշփոթ աղաղակը հասաւ ականջին:

Երեկոյեան դէմ ինչ իրարանցում որ տեղի կ՚ունենայ Պոլսոյ կամուրջին վրայ շոգենաւերու մեկնելու պահուն, նոյնը և թերեւս աւելին կար հոն։ Փողոցներուն մէջէն գունաւոր շալվարներ հագած կանանց բազմութիւն մը կը վազէր, պոռալով կանչուըռտելով, և անոնց փայտէ երասանկներուն չաչիւնը տարապայման աղմուկ մը կը հանէր։ Ճերմակ լաչակաւորները օդին մէջ կը խօսէին, կը խնդային, կը հա-

գային և կը վազէին միշտ, կը վազէին հրդեհէ մը փախչող թռչուններու կամ յիմարանոցէ մը արձակուած խելագարներու նման։ Եւ կը լսուէր վերստին սուլակներուն ձայնը, մերթ փողոցէն անցնող ջորիներու բոժոժներու հետ խառնուած, կամ գիւղացիի մը սայլակին կըռինչին, որ իր յարդը բեռցուցած կը տանէր։

Ժամը տասնըրկուքն էր, և բոլոր քաղաքը ոտքի վրայ կ'ելլար այդ պահուն։ Այդ կարմիր, կանանչ շալվարներով կանայք, մետաքսի գործարաններէն կ'արձակուէին, ուր աշխատած էին առաւօտէն իվեր. և սուլակներու ձայնը գործադուլի ժամը կ'աւետէր։ Այրերը չուկայէն կը դառնային, տղաք՝ դպրոցէն, ծերունիներ՝ եկեղեցիէն։

Կէս ժամ ետքը փողոցներուն մէջ մարդ չէր մնացած, քաղաքը իր անշարժութեան մէջ թաղուած էր։

Արթին աղա իր աղջկանը հետ իջաւ բաւական մեծկակ տան մը առջև, որուն դուռը, ըստ տեղւոյն սովորութեան, բաց կը կենար։ Հողէ բակին մէջ մարդ չկար. մութը կը տիրէր արդէն։ Բուբուլ մեքենաբար հօրը ետևէն կ'երթար առանց հարցում մը ընելու։

— Քրոջս տունն է աւիկա, ըսաւ Արթին աղա, աս գիշեր հոս կերակուրի պիտի կենանք, բեռերը չիտակ տուն ղրկեցի, ետքը մենք ալ պառկելու կերթանք։

Եւ ձեռքովը մէկ քանի հարուածներ տուաւ սանդուխին բազրիքին — Հօռի՛բ — կանչելով։

Ցանկարծ գիւղական փայտէ սանդուխը դղրդեցաւ, և վայրկեան մը ետքը նորատի կին մը երեւան ելաւ ձեռքը ճրագ մը բռնած։

— Ո՞ւր էք, հարցուց Արթին աղա տաճկերէն լեզուով, վասնզի տեղացիք բնաւ հայերէն չեն հասկնար, քո՞յրդ բերի, չէի՞ք գիտեր թէ այսօր պիտի գայինք։

— Հա՛, պատասխանեց Հօռիբ հաստատական ձեւով գլուխը շարժելով, և աչտանակը Բուբուլին երեսին բռնեց զայն տեսնելու համար, յետոյ,— վե՛ր ելի՛ր,— ըսաւ անտարբեր ձայնով մը։

Բուբուլ իմացեր էր իր հօրմէն, թէ երկրորդ ամուսնութենէն աղջիկ մը ունեցած էր ան. ալ որբ էր իրեն պէս, այդ աղջիկը Հօռիբն էր։ Ուզեց ողջագուրել զայն, իրեն վիճակակից այդ քրոջ նկատմամբ համակրանք մը զգացած ըլլալով կանխաւ, բայց հօրը ետևէն սանդուխին մինչև կէսը ելեր էր ան արդէն, և Գեղամօֆի տարաբախտ որդեգրուհին խարխափելով հետևեցաւ անոր՝ խարխուլ աստիճաններուն վրայ կոխած տեղն պատերը բռնելով։

Վարը, քառակուսի ընդարձակ սենեակի մը մէջ, որուն տախտակամածերը սև կապերտով ծածկուած էին, երկար բազմոցին վրայ խոշոր կին մը նստած էր մութ գոյն շարվարով, մէջքը գունաւոր շալ մը կապած, որ առջևի կողմէն կ'երևար ասուիէ երեսով կարճ մուշտակին ներքևէն։

— Բարե՛ւ, Ֆարիս տուտու, ըսաւ Արթին աղա, միշտ տաճկերէն լեզուաւ։

— Բարի եկաք, պատասխանեց տիկինը, որ տան տիրուհին էր, քառասունը անցած կին մը չէր, նիհար ինչպէս Պիլէճիկի ժողովուրդը ընդհանրապէս։

Այն պահուն ներս մտաւ Հաճի Տիրաճան աղան, իր անդրանիկ որդւոյն Կրմէսին հետ։ Երկուքն ալ իրենց աւանդական շալվարներովը ու վրայէն եւրոպական վերարկուով, և բարեւներու սովորական փոխանակութիւնէն ետքը, բազմոցին վրայ եկան նստան ոտքերնին ծալլած։

Սենեակին մէջ բնաւ կարասի չկար. բացի փայտէ սեղանէ մը, որուն կոշտ ժանեակներով եզերուած ճերմակ լաթէ ծածկոցին վրայ կը վառէր մութ կապոյտ լամպար մը։ Վարագոյրներն ալ նոյնպէս ճերմակ լաթէ էին միեւնոյն տեսակ ժանեակներով, ինչպէս բազմոցին ծածկոցները։ Եւ այս բարձրագոյն չքեղութիւնն է Պիլէճիկի։

Արթին աղա կանխաւ գրած էր իր խնամիներուն, թէ շաբաթ օրը քաղաք պիտի մտնէր և անոնք ի պատիւ Բուբուլին հացկերոյթի մը պատրաստութիւն տեսած էին։ Հետզհետէ ուրիշ հիւրեր ալ եկան բազմոցները լեցնելու։ Իսկ դրան բացուածքէն նայող ու փախչող աղջիկներու հաշիւը չկար։ Օրուան հետաքրքրութիւնն էր Բուբուլ։

— Հա՛րս, պոռաց Ֆարիս տուտու, և Հօրիք ներս մտաւ խոշոր ափսէ մը ձեռքը, որուն մէջ օղիի, ջուրի գաւաթներ, շիշեր, աղանդերի պնակներ շարուած էին։ Նորաստի կինը սենեակին շրջանը ըրաւ իւրաքանչիւր հիւրի առջև հինգական վայրկեանէ աւելի սպասելով ոտքի վրայ, և Բուբուլ հիացմամբ կը դիտէր անոր սիրուն անուշիկ դէմքը, ճապուկ շնորհալի հասակը, որուն թերութիւնը Պոլսուհւոյ մը նրբութենէն զուրկ ըլլալն էր միայն, և անդիմադրելի բաղձանք մը կ՚ըզգար անոր մօտենալու, զայն իր քոյրը կոչելու։

Ֆարիս տուտու դիտողութիւն ըրաւ, թէ երկու քոյրերը իրարու կը նմանէին, և ամէնքը համամիտ գտնուեցան։ Յետոյ, քիչ քիչ գլուխնին տաքնալով այրերը սկսան իրենց մէջ խօսակցիլ։ Ֆարիս տուտու ալ անոնց չափ կը խմէր, առանց բնաւ փոփոխութիւն մը կրելու, և կը խառնուէր անոնց խօսքին, արձակ համարձակ իր ծխագլանիկը վառելով և չունենալով բնաւ վարմունքին կամ ձայնին մէջ զինքը այրերէն տարորոշող հանգամանք մը։

Բուբուլ սեղմուած, ճնշուած սրտով բազմոցին մէկ ծայրը նստած, ամէն բանի կը նայէր առանց բան մը տեսնելու, և բառ մը չէր կրնար խօսիլ. միայն Ֆարիս տուտուին իրեն ուղղած հարցումներուն կարճ պատասխաններ կուտար։ Մինակ էր բազմութեան մէջ, և իր վիշտերուն նուիրուելու ազատութիւնը չունէր, օտար կ՚զգար ինք-

զինքը այդ ընկերութեան մէջ, վասնզի կը հասկնար թէ ոչ մէկուն սիրտը պիտի կարենար իրենին մօտենալ։ Հետաքրքիր, խաղարկու-նայուածքներ կային իր շուրջը, բայց բնաւ բարեկամ, բնաւ կարեկից դէմք մը։ Հօրիք ձգեր գացեր էր սենեակէն, առանց իր համակրական ժպիտներուն պատասխանելու, և ինք լքուած, խորտակուած կը մնար այնտեղ։

Այսպէս ժամեր անցան, մինչեւ որ Հաճի Տիրաճան աղան լաւ մը օղիէն յագեցած՝ ոտք ելաւ ճաշի իջնելու համար։

Ցուրտ սենեակի մը մէջտեղը կը կենար խմորի ափսէն, որուն վըրայ ի պատիւ հիւրերուն՝ ճերմակ սփռոց մը, պնակներ, փայտէ դըգալներ ու պատառաքաղներ դրած էին։

Այս նորանշան սեղանին շուրջը բոլորուեցան ամենքն ալ գետինը փռուած կապերտներուն վրայ նստելով ծալլապատիկ։ Բուբուլին աջ քովն էր Ֆարիս տուտուն և միւս քովը Հօրիքին ամուսինը՝ Կմէսը, անշուշտ իր կնոջմէն հեռու ըլլալու համար, ինչ որ տեղական ամենէն խիստ օրէնքներէն մէկն էր։ Հօրիք դիմացի կողմը նստած էր, իր տագերօջը քով, տասը տարեկան երես առած փոքր տղայ մը, որ հարսին ամեն պատառաքաղը բերնին տանելուն՝ արմուկովը անոր թեւին կը զարնէր, և կերակուրին թափթփիլը տեսնելով կը զուարճանար։

Այս անհամ կատակէն բոլոր սեղանակիցները չափազանց կ'ախորժէին, որովհետեւ ամենքը միաբերան ծիծաղներով կ'ողջունէին զայն «Աստուած պահէ՜» գոչելով։

Բուբուլ կը ջանար կարելի եղածին չափ մասնակցիլ ընթրիքին, բայց քարի պէս կարծր ու սեւ հացէն չէր կրնար ուտել։

— Կ'երեւայ թէ մեր կերակուրները չհաւնեցար, գոչեց Տիրաճան աղան իր ահագնաղղորդ ձայնովը։

— Է՜հ, Պոլսէն եկողը, ի հարկէ մեր կերակուրներուն չի կրնար հաւնիլ, աւելցուց Ֆարիս տուտուն։

— Այդպէս չէ, վրայ բերաւ Արթին աղան իր աղջիկը արդարացնելու մտքով, յոգնած ըլլալուն ախորժակ չունի։ Երեք օրէ ի վեր այդպէս է արդէն։

— Թերեւս առանց գինիի ճաշելու վարժուած չէ, յարեց Կմէս, պոլսական սովորութեանց տեղեկութիւն ունենալը հասկցնելու համար։

— Ուրեմն գինի բերէ՛ք, հրամայեց Հաճի աղան, մենք ալ կը խմենք։

Հօրիք սեղանէն ելաւ, և պահ մը ետքը ետ դարձաւ լայն բերանով խորունկ թանաման մը բերելով, զոր ափսէին մէջտեղը զետեղեց, և վերը խմուած օղիին ափսէին մէջէն՝ որ հոն կը կենար, մէկ քանի գաւաթ առաւ առանց լուալու։

Կմէջ անոնցմէ մին թանամանին մէջ մխրճելով լեցուց ու Բուբուլին ներկայացուց, հետզհետէ ամէնքն ալ զաւաթնին այդ կերպով գինիէն լեցնելով սկսան խմել:

Հօրիբ մութ նայուածքով մը իր ամուսինն ու քոյրը կը դիտէր ուշադիր, և ամէն անգամ որ գորովալից ակնարկ մը կ'ուղղէր իրեն Բուբուլ, իսկոյն գլուխը անդին կը դարձնէր:

Նազլի Պոլսեցւոյ անփութօրէն գլխուն գագաթը ամփոփուած դեղին մազերը, սեղմակին մէջ ուղիղ մէջքը, սեւ զգեստին կարճ թեզանիքներուն մէջէն երեւցած բոլորշի, ճերմակ դաստակները, նուրբ, փափուկ ձեռուըները, պչրանք մը կ'երեւային անոր, և գաւառացիներուն այն անջինջ նախապաշարումով՝ որ միշտ լիրբ հանդամանք մը կուտայ մայրաքաղաքացւոյն՝ վտանգ մը կը տեսնէր այդ կերպարանքին ներքեւ իր երիտասարդ ամուսնին համար:

Երբ սեղանէն ելան, Բուբուլ ուզեց պահ մը հոն կենալ իր քրոջը հետ խօսակցելու համար: Այն միջոցին խոշոր տղու մը վայնասունը լսուեցաւ վերէն, որ ոտքերով գետինը կը թափահարէր: Հօրիբ վեր վազեց, ինքն ալ անոր հետեւեցաւ:

Տիրաճան աղայի պզտիկ տղան էր, որ քունը եկած ըլլալուն՝ այդպէս փոթորիկ կը հանէր: Հօրիբ մօտեցաւ զայն գետնէն վերցնելու համար, ուր պառկած էր երեսին վրայ: Սոսկալի հայհոյութիւններով պատասխանեց փոքրիկը, և Բուբուլին քոյրը չքաշուեցաւ միեւնոյն բառերով փոխարինել իրեն եղած նախատինքը: Բարեբախտաբար վրայ հասաւ Յարիս տուտուն և գրկած ներս բերաւ զայն հիւրերուն գտնուած սենեակը. հոն կօշիկներն ու գուլպաները հանեց անոր, ու սկսաւ ոտքերը շփել: Այդպէս կը քնացնէին զայն ամէն գիշեր: Յետոյ երբ լաւ մը քունը տարաւ, վեր դրաւ, ու խշտեակ մը բերելով գետինը փռեց, անոր լայնքին պառկեցուց մանուկը մէկ ծայրը, և միւս ծայրն ալ վրան ծածկելով՝ ձգեց ելաւ: Քանի մը վայրկեանէն կանոնաւոր կերպով կը խորդար տղեկը, գլխէն մինչեւ ոտքը այդ պատուական անկողնին մէջ անհետացած:

Արթին աղա ճամբէ եկած ըլլալուն չուզեց երկար նստիլ, և ժամը հինգն էր, երբ մութ ու նեղ փողոցներէն անցնելով՝ իրենց տունը հասան: Միեւնոյն հողէ բակն էր, միեւնոյն գիւղական սանդուխը, սեւ չաղախէ պատերը, սա տարբերութեամբ, որ իրենց տանը պատուհանները ընդհանրապէս ապակի չունէին, և վերէն առաստաղներուն գերանները կ'երեւային, սարդի ոստայններու ցանցակերպ ժանեակներով զարդարուած:

Բուբուլ բանի մը ուշադրութիւն ընելու կարողութիւնը չունէր. հազիւ կրցաւ անկողինները պատրաստել, անմիջապէս քունը յաղթեց իր յոգնած բեկած մարմնին՝ ազատելով զայն պահ մը կեանքի դառնութենէն:

ԼԴ.

Մինչ Բուրուլի կեանքին հորիզոնը կը մթագնէր, այսպէս պրկելով զինքը իր սիրելագոյն իղձերէն, անդին լուսածիծաղ կեանքի արշալոյս մը կը ծագէր Լուսիկին համար։

Գարունէն ի վեր Սկիւտար, Իճադիէ բարձունքին վրայ գեղեցիկ տուն մը կը բնակէր Տիգրան, ընդարձակ պարտէզներով շրջապատուած, որուն մաքուր օդը նպաստած ըլլալով իր առողջութեան, կը մտածէր ձմեռն ալ այնտեղ անցընել։

Շաբաթը երեք անգամ կը տեսնէր զայն Լուսիկ, և անոր հաճելի ըլլալու ճիգերուն մէջ անկարծելի յաջողութիւններ ունեցած էր շնորհիւ իր նրբամտութեան, որով կը զննէր երիտասարդին բոլոր տրամադրութիւններն ու ճաշակը, և հրաշալի ճշմարտութեամբ կը մշակէր զանոնք։ Խօսակցութեան նիւթերն անգամ պատրաստուած էին կանխաւ, ամեն անգամ որ Տիգրան այցելութեան կ՚երթար իրենց, և եթէ պատահէր որ օրիորդին չինած կարգացոյցէն դուրս պարզամիտ բառ մը արտասանէր Բէմպէ հանըմ, վա՜յ անոր։ Հիւրընկալութեան բոլոր մեծարանքները ինք կը կատարէր. ան էր, որ անուշին խոշոր ափսէն թեւերուն վրայ կը բերէր, սուրճը կ՚եփէր; ամենուն ծխագլանիկին լուցկին կը վառէր, մոխրամանները կը փոխէր միշտ Տիգրանին ներկայութեան, թէև անոր մեկնելէն ետքը իր արդուզարդէն զատ բանի մը ձեռք դպցուցած չունէր։ Եւ երիտասարդը հիացած՝ առիթ չէր փախցներ կրկնելու, թէ կնոջ մը համար աւելի պատշաճ էին տնական ծառայութիւնները, քան սին վայելչութեանց և անօգուտ փառասիրութեան յաւակնութիւնները։

Մինչև այն ատեն իր գիրքին արժանի ընկերութիւններ միայն ճանչցած էր ան. սովորութիւնները յար և նման էին իր հօրը տանը կենցաղավարութեան օրէնքներուն, և ապրելու և վարուելու այս նոր կերպերը աւելի վայելուչ ու բնական կը գտնէր իրենց պարզութեան պատճառաւ, թէպէտ կատարեալ մեքենայութիւն մը պահուած ըլլար անոնց ներքև։ Հաճոյքով կը դիտէր Բէմպէ հանըմին իր անկիւնին մէջ դուլպայ հիւսելը, որ տնտեսէր ու ընտանեսէր ախորժակ մը կ՚ապացուցանէր, և օրիորդին մանր պէտքի մը համար ամեն վայրկեան ոտք ելլելը, իբր աշխատասէր խառնուածքի մը արտայայտութիւնը կը նկատէր սքանչանքով։

Միջակ մարդիկ միջակ սովորութեանց կը յարին բնականաբար, և տկար միտքեր ամեն բան իրենց արտաքին երևոյթէն կը դատեն ընդհանրապէս։

Մանուկ աղային նիւթական վիճակը աղէկ ըլլալը գիտէր, նոյնիսկ իր բերնէն լսած էր թէ այսչափ հարիւր՝ այն ինչ դրամատունը ձը-

գած էր, քանի մը կարեւոր կալուածներէն զատ, որոնք լաւ եկամուտներ կը բերէին իրեն. և տանը ծախքերուն այդ չափաւորութիւնը, Լուսիկին արդուզարդին պարզութիւնը, անոնց ճաշակին ազնուութեան և վարած առանձնակի կեանքերնին՝ իրենց բարքին համեստութեան կը վերագրէր։ Եթէ սակայն գիչեր մը Մանուկ աղային ննջելէն ետքը, կարենար ներս նայիլ այն սենեակէն ուր կը նստէին մայր և աղջիկ, պիտի տեսնէր թէ ինչե՛ր կը կրէր խեղճ Բեմբէ հանըմ Հոմ վարժարանին մէջ կրթուած այդ պարկեշտ օրիորդին ձեռքէն։ Եթէ լսէր թէ այդ անուշ ձայնը ի՛նչ բիրտ հնչիւններ կ՚առնար հօրմէն գանգատելու ատեն, նոր ձեռնոց մը կամ հովանոց մը գնած չըլլալուն համար իրեն, թէ ի՛նչպէս խոշոր կը բացուէին անոր կարճատեսի սիրուն աչուըները, երբ կը պոռար ու կը գոչէր ճիշտ իր թաղին ստահակ տղոց պէս, որոնց հետ մեծցած էր փողոցին մէջ ընկոյզ խաղալով։ Մէկը դատելու համար՝ կը կարծէր թէ բաւական էր անոր ներկան քննել, անցեալը քննելու պէտք չէր տեսներ Գեղամոֆ, և սակայն ներկայէն ալ կ՚ըմբռնէր միայն ինչ որ ցոյց կուտային իրեն. աւելի խորունկ թափանցելու կարողութիւն չունէր։

Բրըքճիին աղջկան կարգի, կանոնի տակ, միշտ հանդարտ, միշտ միօրինակ, միշտ լուրջ վարմունքը՝ անստգիւտ առաքինութեան մը երաշխիքն էր Տիգրանին համար. և ամեն անգամ որ կը տեսնէր զայն, քայլ մը աւելի կը մօտենար անոր։

Աշնան վերջերն ա՛լ գիչերային այցելութիւնները սկսած էին։ Իրիկուն մը Տիգրան սովորականէն կանուխ ընթրած ըլլալով, անհամբերութեամբ ժամանակէն առաջ եկաւ Մանուկ աղային տանը դուռը զարկաւ։ Սեղանէն ելած չէին տակաւին։

— Լուսիա՛, սա դուռը բանայիր, ըսաւ Բէմպէ հանըմ։

— Նորէ՞ն Լուսիա, գոչեց օրիորդը բարկութեամբ, հազար անգամ չըսի՞ որ Լուսիա, Լուսիկ չպիտի ըսէք ինծի։

Հոմ դպրոցին մէջ՝ ուր սովորութիւն կայ բոլոր հայ անունները ամերիկացնելու, Լիւսի անուաներ էին զայն, և Բրըքճիին աղջիկը կ՚ուզէր այդ անունը պահել, որ ազնուականութեան շեշտ մը կուտար իր անձին։

— Է՛յ, է՛յ, հասկցանք, պոռաց Մանուկ աղա, որ անհամեմատ կերպով մեղմացուցած էր իր վարմունքը աղջկանը հանդէպ, Տիգրանին առջեւ երթեւեկութեանց գաղտնիքը գուշակելէն ի վեր, շո՛ւտ, սա դուռը բա՛ց. ով է նէ անձրեւին տակը կ՚սպասէ կոր։

Լուսիկ հօրը իշխանութեանը ենթարկուելով հանդերձ՝ շատ չէր սեպեր զայն. երես առած տղու մը պէս ուսերը թօթուեց առանց տեղէն շարժելու, մինչեւ որ դուռը կրկին անգամ զարնուեցաւ. այն ատեն տեղէն ելաւ, և անհոգ քալուածքով մը կամաց կամաց

գնաց բռնալու։ Բայց ի՜նչ մեծ եղաւ շփոթութիւնը, երբ Տիգրան դիմացը ելաւ լապտեր կրող ծառային ընկերակցութեամբ։

— Կարծեցի թէ տունը չէք, քիչ մնաց ետ պիտի դառնայի, ըսաւ բարեւելով։

— Ա՛խ, ներեցէ՛ք, սանդուխին վրայ ճրագս մարեցաւ, այդ պատճառաւ սպասցուցի ձեզի, պատասխանեց Լիւսի, վե՛ր հրամմեցէք։

Ի՜նչպէս վարժուած էր ստելու այդ աղջիկը։

— Կարծեմ ճաշի վրայ էք տակաւին։

— Ո՛չ չէ՛, Տիգրա՛ն էֆէնտի, բայց ծնողքս ակռայ չունենալնուն կամաց կ՚ուտեն, ես ալ սեղանէն ելլելու համար իրենց կը սպասէի։

Սենեակէն ներս մտնելով, ձեռքի ճրագը սեղանին վրայ դրաւ ու ծխախոտի տուփը ներկայացնելով հիւրին, լամպարը առաւ տարաւ լեցնելու։

Այդ սենեակը, որ իրենց ընդունելութեան սրահն էր, կարեւոր եղած կարասիներն անգամ չունէր։ Բնաւ ճաշակի գործ մը, բնաւ սիրուն կահ մը։ Պատուհանին առջեւ երկու կիսաբաղմոց կար ճերմակ ծածկոյթներով, նոյնպէս ճերմակ լաթէ վարագոյրները զոյգ զոյգ վերցուած, մէկ քանի փայտէ աթոռներ, եւ սենեակին մէջտեղը կլոր սեղանը վրան հասարակ սփռոցով մը, որ Բէմպէ հանըմին ձեռքի աշխատութիւնն էր։ Պատին վրայ՝ հին շրջանակի մը մէջ՝ տպագիր պատկեր մը կախուած էր դեղնած, որ կիսագունդի մը վրայ կը ներկայացնէր տասը տարեկանէն մինչեւ հարիւր տարեկան մարդու մը կերպարանքները եւ անոր անկիւնները հեղուսուած՝ մէկ քանի գունաթափ կենդանագիրներ։ Դրանը մօտ, պատին քով, Բէմպէ հանըմին օժիտի սնտուկը ոսկեթել ծոպերով, կարմիր ծածկոցով մը, եւ վրան Լուսիկին կարի կողովը, զոր դպրոցին տնօրէնուհին նուէր տուեր էր իրեն կաղանդի օր մը, եւ որ խեղճ աղջկան միակ պերճանքն էր։ Սեղանին վրայ կը կենար ջուրի սրուակ մը, երկու գաւաթ, տակը կանանչ բուրդէ շինուած մարգերով, մէկ քանի մոխրամաններ եւ լուցկիի տուփ մը։

Գեղամօֆ այս անշուք պարզութեան վրայ, ուր մաքրութիւնը կը փայլէր իր կատարելութեամբը, նորէն գոհ նայուածք մը պտըտցնելէ ետքը՝ սնտուկին մօտեցաւ։ Բաց գրքի մը քով, ձեռագիր տետրակ մը դրուած էր հոն։ Անգլիերէն տնտեսագիտութիւն մըն էր, եւ տետրակն ալ անոր թարգմանութիւնը կը պարունակէր։ Ձեռքը առաւ զայն թղթատեց, եւ հետաքրքրուելով խոհանոցի մանրամասնութիւններէն, սկսաւ կարդալ։ Գիրը բաւական յստակ էր բայց տառասխալներով լեցուն։ Բարեբախտաբար Տիգրան ալ հայերէն ուղղագրութենէ շատ չէր հասկնար, հակառակ պարագային նորատի աղջկան բոլոր

աշխատանքը ի գերեւ պիտի ելլէր։ Վասնզի այդ գիրքը գիտմամբ գնել տուեր, և կրցածին չափ թարգմանելով հոն դրեր էր, որպէսզի երիտասարդը գիտնայ թէ որքան կարեւորութիւն կուտայ տնական գործերու գիտութեան։ Հոգ չէր սակայն, եթէ հիւրասրահին լամբարը մոռցած էր կանխաւ լեցնելու։

Լուսիկ երբ սենեակէն ներս մտաւ, իր տետրակը անոր ձեռքը տեսնելուն իբր թէ զարմացած՝

— Ա՛հ, այդ տետրակը ո՞ւրկէ ձեռքերնիդ անցաւ, գոչեց։

— Հոս գտայ, կարծեմ ներելի է ընդունելութեան սենեակին մէջ գտնուած ամէն բան խառնել, և շատ ուրախ եմ ասիկա ձեռք անցնելուս. կ'երեւայ թէ դուք ալ ինծի պէս գրական՝ լուրջ գործերը կը սիրէք։

— Չափազա՛նց, մանաւանդ տանս կարգաւորութեան համար մեծ հոգ կը տանիմ. ընտանեկան կեանքն է միայն փափաքած կեանքս, և երջանիկ կ'զգամ ինքզինքս, երբ կրնամ նոր բան մը սորվիլ տնական պարտքերուս վերաբերեալ։

— Անկեղծօրէն կ'ըսեմ, թէ շատ օգտակար բանի մը ձեռնարկեր էք այս գիրքը թարգմանելով։

— Գիտեմ թէ իրաւունք ունիք, մեր ազգին աղջիկները շատ պէտք ունին այս գրքին, և սակայն ապահով եմ թէ շատ քիչեր պիտի կարդան։

Եւ սկսաւ բացատրել, թէ որքա՛ն անվայել բան է աղջկան մը համար թողուլ այդ տեսակ գիրքերը և վէպ կարդալ, ինչ որ կը հեռացնէ զիրենք իրենց տան պարտականութիւններէն ու պչրասիրութեան մնասակար ճաշակը կուտայ իրենց. թէ որքան ամօթալի բան է զարդարանքով հաճելի ըլլալու բաղձանքը, թէ բուն երջանկութիւնը պէտք է փնտռել իր մօտը գտնուողներուն հաճելի և օգտակար ըլլալու սուրբ պարտքին մէջ, և թէ անկէ դուրս ամեն բաղձանք անպարկեշտութիւն է։

Տիգրան յափշտակուած մտիկ կ'ընէր Լուսիկին քարոզը, դիտելով անոր թարմ շրթունքներուն շարժումները, և աչքովը հետեւելով անոր սեւ գանգուրներուն հաստ թելերուն, որոնք ձիւնի պէս ճերմակ վիզին վրայ կ'ոլորուէին մետաքսի նման կակուղ ու փայլուն։ Եւ գեղեցիկ էր Լուսիկ, պչրող, պճնասէր, թեթեւամիտ, սնապանծ կնոջ մը չափ գեղեցիկ և այնքա՛ն լուրջ, որքա՛ն կատարեալ։

— Ճի՛շդ իմ փնտռած կինս ես, Լուսի՛կ, գոչեց ցուրտ երիտասարդը հրապուրուած, դուն միայն կրնաս երջանիկ ընել զիս, եթէ ուզես...։

Լուսիկ վարդի պէս կարմրեցաւ, և ձեռքերը սկսան դողդղալ ուրախութենէն, բայց ոչ թէ ամօթխածութենէն, ինչպէս կ'ենթադրէր

Տիգրան։ Յետոյ սկսաւ պարկեշտ, հնազանդ աղջկան դերը խաղալ․ կէս բառերով, նորանոր շիկնումներով, առանց ծնողքին հրամանին խոստում մը ընելու անկարողութիւնը առարկելով, զորս կանխաւ սերտած էր այդ մօտալուտ յայտարարութիւնը գուշակած ըլլալով արդէն։ Երկուքը մինակ՝ քովէ քով՝ այդ տնտեսագիտութեան տետրակին կը նայէին, որ իրենց ցուրտ սիրտերուն բաղձանքը երեւան հանած էր և առանց իրարու համար սէր զգալու գոհ էին իրարու հետ ամուսնանալու մտածումէն։

Երկուքին ալ գլխուն մէջ դրած փառասիրութիւնը կ՚իրագործուէր․ Տիգրան տնաապասեակ, պարզասէր կին մը ունենալ երազած էր միշտ, և Լուսիկ հարուստ ամուսին մը։

— Է՛յ, այս գիշերուընէ խօսք պիտի բանամ ծնողքիդ, յարեց Գեղամօֆ։

Թրքճիին աղջիկը յարմար դատեց վերստին աչուըները խոնարհեցնել, և երիտասարդը գնաց բազմոցին վրայ նստաւ ծխագլանիկ մը բոլորելով, վասնզի սանդուխին վրայ Բեմպէ հանըմին դանդաղ ոտնաձայնը կը լսուէր։

ԼԵ․

Բուբուլին պանդխտութիւնը բնաւ սփոփական հանգամանք մը չունէր։ Քանի օրերը, շաբաթները կ՚անցնէին, այնքան աւելի դժընդակ կերպով կ՚զգար իր բաժանման ցաւը, և քանի կը ճանչնար զինքը շրջապատող մարդիկն ու իրերը, այնքան աւելի անտանելի կը դառնար իր տարագրի կեանքը։

Փլած սեւ պատերը, ճեղքռտուած տախտակամածով մերկ ու մռայլ սենեակին մէջ կը նստէր մինակ՝ դիտելով իր դէմը բարձրացող գործարաններուն ահագին ճակատները, ականջ դնելով անոնց մեքենաներուն ու ճախարակներուն անընդհատ աղմուկին, և գործաւոր աղջըկանց Տէր Ողորմիաի թախծական եղանակը, յուսահատեցուցիչ միօրինակութեամբ կը յածէր իր գլխուն մէջ, իբրեւ մեռելական եղերերգութիւն մը, որ անդիի աշխարհքէն կուգար, և ակամայ կը յիշեցնէր իրեն Պ. Գեղամօֆի թաղման երգերը յարակից տխուր պարագաներուն հետ։

Ձմեռը շատ ծանր էր այն տարին, և հիւսիսային ցրտաշունչ քամին լիաբուռն կը մտնէր ներս կոտրուած ապակիներուն վրայ փակցուած հին լրագրի կտորները պատռելով, սուլելով ու աւլելով սենեակին մէջ պատերէն թափթփած սեւ շաղախի բեկորներն ու փոշին, մինչ վառարանին մէջ հազիւ մէկ քանի ոստեր կը գտնուէին վառելու համար։

Բուրուլ կը մսէր, և ցուրտէն պատսպարուելու համար պէտք եղած զգեստներն ալ չունէր։

Հօրը բան չէր կրնար ըսել, վասնզի կը տեսնէր թէ ապրուստի միջոց մը չունէր ան երկու հատ վատ կովէ զատ, զորս դրացի աղքատ կին մը կուգար կը կթէր առտու իրիկուն, և կաթը կրակին վրայ դնելով՝ վրայի սերը ինք կ'առնէր կարագ շինելու համար, մնացածին մէջ ալ քիչ մը ջուր խառնելով Արթին աղան ծախելու կը տանէր։

Տանը հացն ալ այդ կինը կը շինէր երկու շաբաթը անգամ մը, իր աշխատութեան փոխարէն երկու հաց առնելով ամեն անգամ: Տարիներէ ի վեր այսպէս կ'ապրէր Արթին աղան։ Իր երիտասարդութեան մէջ անգործ՝ մինչ իսկ փառաւոր կեանք մը անցուցած էր Պիլէճիկի մէջ։ Ժամանակ եղած էր, որ երեք չորս հատ մետաքսի գործարաններու տէր եղած և բանեցուցած էր զանոնք իր հաշւոյն, բայց իր երկրորդ կնոջ մահուընէն ետքը, ամեն բան տակնուվրայ եղած էր, այդ պատճառաւ ինք ալ միշտ կ'ըսէր, թէ իր տանը բախտը հետը տարեր էր ան։

Հօրի տասներկու տարեկան որբ մնալով, մետաքսի գործարան մը գացեր էր աշխատելու, ինչպէս տեղւոյն սովորութիւնն է ամենէն հարուստին, ինչպէս նաև ամենէն աղքատին աղջկանը համար, և 1853 թուականէն ի վեր, յորմէ հետէ շոգեշարժ մեքենաներ հաստատուեր էին այդ գործարաններուն մէջ, բոլոր կանայք կամովին կը մասնակցէին այդ աշխատութեան, ոմանք օրապահիկնին հայթայթելու և ոմանք վիզերնին ոսկիներով զարդարելու համար։

Արթին աղան վաթսունըվեց տարեկան էր, երբ իր գործարանները գրաւուելով ծախուեցան եւրոպացի վաճառականներու կողմէ։ Ալ ոչ ուժ ունէր, ոչ ալ քաջութիւն գործի մը սկսելու։ Քովը մնացած քիչ մը պատրաստ դրամը քանի մը տարի ծախսելէ ետքը, երբ տեսաւ որ իր թեթև քսակը կը պարպուէր, երկու կով գնեց․ և սկսաւ նեղ նուազ ապրիլ։ Սակայն իր չքաւորութիւնն ու անանկութիւնը արգելք չեղան, որ տեղւոյն ամենէն հարուստ ընտանիքներէն Պրատօն Օղլուները հարս ընտրէին անոր աղջիկը իրենց անդրանիկ որդւոյն։ Տեսած անցուցած մարդ մըն էր Արթին աղան, և Հօրիի սիրուն աչուըները երիտասարդներուն չափ դայթակղութիւն կը պատճառէին տարւոք գործարանատէրներու։

Պիլէճիկի մէջ Լուսաւորչական Հայերը կանուխ կը նշանեն իրենց զաւակները․ չկայ տասներկու տարեկան աղջիկ մը՝ որ ազատ մնացած ըլլայ, և եթէ պատահմամբ անոնցմէ մէկը մեռնելու դժբախտութիւնը ունենայ, խօսեցեալ երիտասարդը իր հասակին յարմար նոր մը գտնելու համար մեծ դժուարութեան կը մատնուի:

Եթէ դիպուածով կիրակի գիշեր մը հարսնիքի տուն մը գտնուելով՝ ճէպլէկին թմփտոցը երկսեռ երիտասարդութիւնը պարի հրաւիրած պահուն՝ տեսնես յանկարծ ինը տարեկան մանկուհի մը որ կուգայ քղանցքներուդ մէջ ծածկել գլուխը, պէտք է հասկնալ, թէ իր նշանածն է պարողը, զոր դիտել ներելի չէ իրեն։ Եւ այդ պուպրիկները չափահաս կնոջ մը բոլոր պչրանքը, բոլոր խորամանկութիւնը ունին իրենց մտքին ու սովորութեանց ներած սահմանին մէջ։

Այսպէս, չուտով նշանուեր էր Հօսիկ մօրը մեռնելէն անմիջապէս ետքը, և վեց տարիէ ի վեր ամուսնացած էր արդէն, բայց զաւակ չունէր։ Հաճի Տիրաճեան աղային գործարանին մէջ վարիչ էր։ Տաք ջուրով լեցուն սաներուն մէջ բժժներէն մետաքս հանող գործաւորուհիներուն վրայ կը հսկէր, և մետաքսի փրթած թելերը կը կապէր ութը ղուրուշ օրական ստանալով, որ իր վիզէն կախուած ոսկիներուն շարքը կ'ստուարացնէր, առանց հօրը դոյզն օգնութիւն մը ընելու։ Արթին աղան ալ չէր սպասեր այդ օգնութեան, վասնզի իրմէ ելած էր այդ աղջիկը ուրիշի մը կին ըլլալով։ Հիմակ իր յոյսը Բուբուլն էր, և իր ծերութեան տարիներուն մէջ զայն գտած ըլլալուն կ'ըսփոփուէր։ Բան մը չէր առաջարկեր անոր, բան մը չէր պահանջեր անկէ, բայց գոհ էր զայն իր քովը ունենալուն, վասնզի օր ըստ օրէ իր տկարանալը կ'զգար, և պէտք ունէր մէկուն, որ չթողուր զինքը երեսի վրայ:

Այդ հաշուով, Պոլիս գացեր էր իր աղջիկը գտնելու. այդ դիտաւորութեամբ ներողամիտ եղեր էր անոր բոլոր սխալներուն և համոզեր էր զայն ընկերանալու իրեն:

Բուբուլ հասկցեր էր այս ամենը, և ինքնիրեն իրաւունք տուեր էր հօրը. անշուշտ իր պարտքն էր խնամել այդ ծերունին ամեն զոհողութիւն յանձն առնելով, բայց ի՞նչպէս պիտի ընէր, քանի որ ինքն ալ պէտքն ունէր հիմակ ուրիշի մը խնամքին։ Իրենին նման խոցուած սիրտ մը ո՞ւր պիտի գտնէր անձնուիրութեան սփոփութիւնը։

Գառնիկէն բաժնուելէն ի վեր, իրեն այնպէս կուգար, թէ աշխարհը կը փլէր ներկան ու ապագան հետը տանելով ահռելի դատարկութեան մը խորը, որ ամենուրեք փռուած էր իր շուրջը։ Իր վիշտերուն տակ հեծած ժամերուն՝ մահուան գաղափարին մէջ միայն կրնար հանգիստ գտնել, և իր տառապանքին անհունութիւնը կը չափաւորէր այն մտածմամբ միայն, թէ այդ ամենը կրնային վերջանալ իր կեանքին հետ։ Իր միակ մխիթարութիւնը, միակ ուրախութիւնն էին Գառնիկին և անոր քրոջ գրած նամակները, որ անթերի կանոնաւորութեամբ կը հասնէին ամեն շաբթու։ Կրակէ էջեր, սիրով տենչերով, կարօտի յուզումներով լեցուն, որոնք պահ մը կ'ոսկեզօծէին իր մելամաղձոտ մտածումները, և որոնք սակայն իրենց ցանկալի անու-

չութիւններով աւելի կը դառնացնէին իր արդի կացութեան ցուրտ ամայութիւնը։ Շաբաթ առտուները ժպիտով մը կ'արթննար սակայն, և մինչև իրիկուն, մինչև սուրհանդակին ժամը, մտազբաղ ու երազուն, կը ճեմէր դուրսը սրահին տախտակամածներուն վրայ, առանց զգալու հովերուն ու ցուրտին հարուածները, որ պատուհաններուն ծերպերէն ներս կը խուժէին։ Երբեմն հայրը սրահէն դուրս կ'ելլէր, ըսելու համար որ գայ քիչ մը տաքնայ կրակին առջև։

— Կուգամ, հա՛յր, կը պատասխանէր, և կը շարունակէր իր ջըղային ճեմքը անդուլ, անընդհատ։

Տեղացիներէն շատեր այցելութեան կուգային իրեն, աւելի զինքը տեսնելու հետաքրքրութեամբ, քան թէ յարգանքի պարտք մը կատարելու եռանդով, և ան ազնիւ քաղաքավարութեամբ կ'ընդունէր բոլոր այցելուները, բայց փոխարէն չէր երթար։

Երկար աղեխարշ նամակներ կը գրէր Գանիկին, իր սրտին բոլոր արիւն արցունքը թափելով անոնց մէջ, բոլոր շաբաթը կը գրէր, և հինգշաբթի առտու կրակը կը նետէր զանոնք, վայրկեան համառօտ գիր մը գրելով միայն, ուր կ'ամփոփէր իր գորովալից զգացումներուն ծաղիկը։ Իր կեանքը այդ թղթակցութեան վրայ հիմնուած էր հիմակ, և հինգշաբթի ու շաբաթ օրերն էր, որ միայն ապրիլը կ'զգար, անկէ դուրս օրերը կ'անցնէր իրարու նման մելամաղձոտ դանդաղութեամբ միշտ դատարկ, միշտ աննպատակ։

Սակայն օր մը իր յուսահատութիւնը յետին աստիճանի հասաւ։ Ս. Սարգիսի տօնին շաբաթ օրն էր. ամեն կողմ հարսնիքներու խըրախճանքը կը տեսնուէր. բոլոր քաղաքը խնճոյքներու պատրաստութեան մէջ էր։ Այդ մեծ օրը ամեն տուն, եթէ հարսնիք չունենայ, անպատճառ հարսնեւոր կ'ըլլայ, և այնքան շատ են ամուսնութեան հանդէսները, որ հարսնիքի տէրերն անգամ կ'ստիպուին ստէպ իրենց տունը թողուլ՝ ազգականներուն հարսնիքին երթալու համար, ուր օղի մը և շաքար մը առնելէ ետքը կը դառնան։

Բուբուլ՝ որ մասնակից չէր այս ընդհանուր ուրախութեան, իր անհամբեր ու սրտմաշ երթևեկը ըրած էր առաւօտէն ի վեր անհոգին ցուրտ սրահին մէջ, երբ երեկոյին հայրը տուն դառնալով՝ իմացուց թէ նամակ չկար իրեն համար։ Այնքան անակնկալ, այնքան սարսափելի էր այս գոյժը, որ պահ մը կարծեց թէ սխալ լսած էր։ Ինք որ ժամ մը աւելի սպասելու համբերութիւնը չունէր, ի՞նչպէս պիտի կրնար դիմանալ նորէն անհատնում շաբթուան մը անձկութեանց։

Արթին աղա ստիպուած էր իր կնոջը մօտաւոր ազգականներէն մէկուն հարսնիքին ներկայ գտնուիլ. գիտէր որ իր աղջիկը չպիտի ընկերակցէր իրեն, բայց անգամ մըն ալ փորձեց զայն համոզել։ Բուբուլ առարկեց թէ գլխու ցաւէ կը նեղուէր, և կանխաւ անկողին մըտաւ ստէպ կրկնուած այս առաջարկութեան վերջ տալու համար։

Հօրը մեկնելէն ետքը, անկողնէն ելաւ, վասնզի քուն չունէր, ճերմակ գիշերազգեստ մը հագած, ոսկեգոյն մազերը ուսերուն վրայ ցիրուցան՝ խշտեակին մէկ ծայրը նստաւ։ Փայտէ սեղանին վրայ պըլպըլացող լամբարին քարիւղը կ'սպառէր, եւ պատրոյգին բոցը սեւ մուխով մը օծելով ապակին՝ կը տարածուէր գարշ հոտով մը սենեակին մթութեանը մէջ։ Գիշերազգեստին կոճակները քակեց, եւ կուրծքին վրայ սեղմուած թուղթերու ծրար մը հանեց։ Գառնիկին նամակներն էին, սկսաւ մէկիկ բանալ կարդալ զանոնք լալահառաչ։ Ձըմեռուան սառնաշունչ հովը դուրսը կը գոռար, եւ կոտրած ապակիներուն վրայ փակցուած թուղթերը պատռելով, սենեակէն ներս կը լեցուէր։ Փրթած պատուհանի փեղկ մը՝ որ մէկ ծխնիէն կախուած կը կենար, ահագին շառաչմամբ պատուհանին զարնուելով, տունը կը սարսէր մէկ վայրկեան։ Սակայն նորատի աղջիկը կարծես չէր լսեր ու չէր տեսներ փոթորիկը որ կ'որոտար, լամբարը որ կը մխար։ Իր շուրջը տիրող չփոթութենէն տարբեր խորհուրդ մը կը պաշարէր միտքը։ Այդ նամակները դէպի անցեալը փոխադրած էին զինքը, եւ յիշատակներու մշուշին մէջէն իր կորսուած երջանկութեան հեռանըկարը նշմարելով՝ ներկային բոլոր թշուառութիւնը, բոլոր մթութիւնը կսկծալի տրտմութեամբ ու սեւ յուսահատութեամբ կը լեցնէր հոգին։

Ցանկարծ գինովներու խումբի մը աղաղակը հասաւ ականջին փոթորիկին հեծեծանքներուն խառնուած, եւ սթափելով իր ցնորքներէն՝ պատուհանին առջին վազեց իր միայնութեան սոսկումովը պաշարուած։ Դրացի տուներուն մէջ լոյս չկար. մինակ էր թաղին մէջ, մինակ էր տանը մէջ, եւ այդ մխորը կը մօտենար հետզհետէ։

Շաբաթ գիշերը հարսնիքներու «քնա կէճէսին» է. փեսային կողմէ հինայ կը տանէր այդ ամբոխը, հարսին բոլոր ընտանիքին ու ազգականներուն մատները ճիր ներկելու համար, եւ հեռաւոր տէպլէկներու ձայնը կը բերէր հովը հարսին տունէն, դեռատի աղջկանց պարերու աղմուկին ու երգերուն հետ։

Աշխարհք կ'ապրէր ու կը զուարճանար ուրեմն, ինքն էր միայն որ օրհասականի ցաւերով լեցուած կ'զգար իր սիրտը։

Հարսնեւորները անցան գացին, անոնց ձայներն ալ մարեցան օդին մէջ։ Հողմը կը մռնչէր անդուլ։ Պատուհանին զարնուող փեղկը այս անգամ սաստիկ շառաչումով զատուեցաւ ծխնիէն, եւ խորտակուած ինկաւ սալայատակին վրայ։

Բուբուլ ոտք ելաւ. միշտ կանթեղը իր ծխաշունչ բոցին հետ կը մրցէր աւելի դանդաղ, աւելի նուաղ։ Մէկ քանի քայլ առաւ դէպի դուռը. սարսուռ մը սողոսկեցաւ ոսկորներուն մէջ եւ պատուհանին քով դարձաւ վերստին։ Դուրսը ստուերներու սեւ սեւ կոհակներ կը

Թաւալէին մթնոլորտին խորը, և երկինքին վրայ ամպերը թանձր ու մռայլ՝ արագ արագ խոյս կուտային կարծես զիրենք հալածող հովին առջևէն խուսափելու։ Լուսինը դողահար՝ իր ճերմակ դէմքը կը պա-հէր անոնց ետև, նման պզտիկ աղջկան մը, որ վտանգի պահուն մօրը զգեստներուն մէջ կը պահուըտի։

Բուբուլ կ'զգար վտանգին մօտենալը, կեանքէ բաժնուելու քաղ-ցըր բաղձանքը հեշտ սարսուռ մը կուտար իր երակներուն, և մէկը չունէր պաշտպանելու համար այդ աղէտալի տենչանքին իր վրայ յար-ձակած պահուն։ Կը մտածէր. ա՛լ ինչո՞ւ ապրիլ. ա՛լ իր կեանքը մէ-կու մը պէտք չէր. Գառնիկ մոռցեր էր զինքը. ի՞նչ բանի յուսար, ի՞նչ բանի սպասէր։ Իր լքեալ կացութեան բոլոր դառնութիւնը սըր-տին մէջ կը բարձրանար հետզհետէ, և անոր խորը ծլած ու ծաղկած բոլոր տենչերը բզիկ բզիկ կ'ըլլային իրականութեան ու պատրանքի անողոք ճանկերուն տակ։

Միշտ պատուհանին առջև կեցած՝ կը նայէր ամպերուն, որոնք կտոր կտոր իրարմէ զատուած խօլ պատկերներու ձևեր կ'առնէին իրենց ընթացքին մէջ խուճապելով, բարձրանալով, իյնալով. թաւալելով, կծկուելով ու տարածուելով, լուսնին բոլոր ցոլքերովը ճաճանչելով, և իրարու շուքերուն բոլոր աղջամուղջովը մթննալով։ Բուբուլ կը յոգ-նէր անոնց շարժումէն. իր ձեռքերը ոտքերը կը սառէին։ Հոգին ալ սառ կտրեցաւ վայրկեան մը, և յոգնութիւն առաւ իր անդուլ ճիգե-րէն։ Այդ կարճ միջոցին մէջ, կատարելապէս ճանչցաւ հանգիստի քաղցրութիւնը, անդորրութիւնը, բացարձակ և մշտնջենաւոր անդոր-րութիւնը։ Անոր միայն պէտք ունէր ինք, անոր միայն կը բաղձար, և առանց իր շուրջը նայելու՝ մոլորուն քայլերով սենեակին մէջ յա-ռաջացաւ ու հոն ծունկի վրայ ինկաւ։

Լամբարը իր վերջին ցոլքը արձակելու մօտ՝ տարօրինակ բոցով մը փայլեցաւ յանկարծ, և լուսաւորեց ծաղկահասակ աղջկան դէմքը, որ գերերկրային վիշտի արտայայտութեամբ ողողուած՝ վեր կը վերցնէր արցունքով լեցուն աչուըները, վեր՝ ուր կը դիմեն բոլոր ցաւատանջ հոգիները, և խորունկ, անբացատրելի շեշտով մը գոչեց. «Ա՛ս հոգիս, Աստուա՛ծս, ա՛լ չեմ ուզեր ապրիլ առանց յոյսի, առանց սիրոյ...»։

Սենեակին մութ խորշէն հեծկլտուք մը լսուեցաւ, և Բուբուլ գը-լուխը դարձնելով, իր հայրը տեսաւ, որ թեւերը կ'երկնցնէր իրեն. «Աղջի՛կս, ես չե՞մ սիրեր քեզի, ինծի համար չե՞ս ուզեր ապրիլ»։ Եւ դողդղալով գիրկը առաւ իր աղջիկը առաջին անգամ, և առաջին անգամ տեսաւ Բուբուլ այդ ցուրտ մարդուն արցունքները, որ իր այ-տերուն վրայ կ'իյնային կրակի պէս տաք ու գնդակի պէս ծանր։

Հէգ ծերունին տեսնելով աղջկանը վիշտը, չէր կրնար տունէն հե-ռանալ, և պահուըտեր էր դուրսը հասկնալու համար, թէ ո՛ւր պիտի

համնէր անոր յուսահատութիւնը։ Արդէն խորապէս կը կեղեքուէր իր սիրտը Բուբուլին անմխիթար կացութենէն։ Բայց բան մը չէր կրնար ընել։ Խօսքերու սփոփանքը, զգացմանց դատարկ արտայայտութիւնը կարեւորութիւն չունէր իրեն համար։ Բուբուլին մօրը նկատմամբ անգութ եղած էր, բայց իր աղջկանը նկատմամբ չէր կրնար անտարբեր ըլլալ, մանաւանդ որ այնքան կը նմանէր մօրը, և իր ցաւերուն պատկերովը կ'արթնցնէր երեւակայութեանը մէջ անոր մահուան տըխուր պարագաները։ Պիտի թողո՞ւր որ աս ալ անոր պէս տառապելով մեռնէր իր աչքին առջեւ...։

— Ի՞նչ ընեմ, աղջիկս, ի՞նչ ընեմ որ դժբախտ չըլլաս, հարցուց հայրը հեղձամղձուկ ձայնով մը, սեղմելով զայն իր սրտին վրայ։

Այդ հոգեբուխ ձայնը, և սրտին անձկայոյզ բաբախումը, զոր կ'զգար իր կուրծքին վրայ, դղրդեցին Բուբուլին փափուկ հոգին։

— Սիրէ՛ զիս, հա՛յրս, աղաղակեց, ուրիշ բանի պէտք չունիմ, և շրթունքները անոր ճերմակ մազերուն կը փարէին։

Հիմակ ալ հովը դուրսը կը հեծեծէր, և կոտրտած ապակիներուն վրայ փակցուած թուղթերը պատռելով՝ ներս կը լեցուէր ուժգին շունչով մը մարելով լամբարին յետին կայծը, և խաւարին մէջ ծածկելով այդ արդիական խանդաղատանքի սրտառուչ տեսարանը։ Բայց Բուբուլ այլևս չէր ուզեր մեռնիլ, իր գիրկը ունէր ալևոր հայրը, և անոր սրտին մերձաւորութիւնը կը կազդուրէր իր հիւանդ հոգին նոր կեանքի մը սիրոյն ու անձնուիրութեանը համար ապրելու։

ԼԶ.

Գառնիկ ալ իր կողմէ Բուբուլին չափ կը տառապէր, միևնոյն ցաւերը, միևնոյն կարօտը, միևնոյն անձկութիւնները ունէր. սա տարբերութեամբ որ նորատի աղջիկը իրմէ կ'ակնկալէր կեանքի բարեփոխութիւնը, և ինքը պատասխանատու եղած էր անոր ճակատագրին։ Իր գործերը հետզհետէ աւելի անյաջող կ'երթային, և յուսահատած էր իր արուեստին Պոլսոյ մէջ գտնելիք ընդունելութենէն։

Հիմայ սկսեր էր ուրիշ գործ փնտռել. բայց ի՞նչ գործ։ Առաւօտէն մինչեւ իրիկուն իր ծանօթներուն գրասենեակները, վաճառատուները կը պտըտէր. ամենուն կ'աղաչէր դոյզն փոխարինութեամբ մը ամեն տեսակ աշխատութեան յանձնառու ըլլալով. բայց ոչ ուրեք յաջողութիւն կը գտնէր։ Արուեստագէտի մը ո՞վ գործ կը վստահէր։

Սօֆի սկսեր էր իրենց մօտերը բնակող ընտանիքի մը երկու պըզտիկ աղջիկներուն դաշնակի դաս տալ և ան էր, որ տան ծախքը կը հոգար, սփոփելով իր եղբայրը, քաջալերելով զայն, ու բոլոր կա-

ըսել հնարքը ի գործ դնելով փարատելու համար անոր մտահոգութիւնները:

Գառնիկ կը տեսնէր որ ամիսները կ'անցնէին, գարունը մօտեցած էր արդէն, և դեռ ինքը քայլ մը առած չէր դէպի իր ծրագիրը, դէպի իր նպատակները: Երբեմն կը մտածէր Հռոմ դառնալ հոն դրամ շահելու, փոքրիկ դիրք մը ձեռք բերելու, և յետոյ, երկու աղջիկներն ալ տանելով հոն ապրելու համար. բայց Սօֆի միշտ դէմ կը կենար այս խորհուրդին, վախնալով որ մի գուցէ այդ ճամբորդութիւնը աղէտալի ըլլայ Բուբուլին: Միշտ լուրջ, միշտ խոհեմ եղած էր ան, և ապագային գաղտնիքը գուշակելու յատուկ նախզգացում մը ունէր որ զինքը չէր խաբեր բնաւ: Կը կասկածէր իր եղբօրը հաստատամտութեան մասին և իրաւունք ունէր: Պանդխտութիւնը թէպէտ ամրապնդեր էր Բուբուլին աննենգ սրտին յօդերը, բայց կըրնար թուլցնել զանոնք անոր նշանածին հոգւոյն մէջ, և տարագիր աղջկան նամակները կուգային հաստատել շարունակ թէ այդ տեսակ աղէտք մը իր մահն էր: Ուստի Սօֆին ալ իր կողմէ կը ճգնէր գործ մը գտնել Գառնիկին, ամէն նկատում, ամէն հպարտութիւն մէկ կողմ դրած, կը խնդրէր իր բարեկամներէն, ու ծանօթներէն անգամ որ օգնեն իրեն այդ մասին:

Գառնիկ արուեստանոցը փակեր էր բոլորովին, և սրճարանները ժամանակ կ'անցընէր: Օր մը Սօֆիին երկու աշակերտուհիներուն մայրը՝ որ զգայուն և խելացի կին մը ըլլալով՝ գնահատած էր նորատի ուսուցչուհիին բոլոր արժանիքը, և կը կարեկցէր այդ աշխատասէր համեստ աղջկան վրայ, որուն սիրտն ու միտքը իր եղբօրը նուիրուած էին բոլորովին, իմացուց իրեն թէ տարեց մօրեղբայր մը ունէր, որ գործէ քաշուելու դիտաւորութիւն ունենալով՝ կ'ուզէր իր պահանջքը գանձելու և եկամուտները կառավարելու ձեռնհաս գործակատար մը ունենալ: «Եթէ եղբայրնիդ կ'ուզէ, ներկայացնենք իրեն: Մօրեղբայրս քիչ մը ժլատ է, առաջուց մեծ ամսական մը չի տար, բայց եթէ գոհ ըլլայ, փոխադարձաբար գոհ կ'ընէ իր պաշտօնեաները»:

Սօֆի երախտագիտութեան արցունքով ընդունեց տիկնոջ այս առաջարկը որ եղբօրը ազատութիւնն էր: Շաբաթ մը ետքը, Գառնիկ Շահապետեան Սահակ աղային գործակատարը եղած էր ութը ոսկի ամսաթոշակով:

Քիչ ժամանակէն յաջողեցաւ Գառնիկ շահիլ իր տիրոջը վստահութիւնը, վասնզի աշխատասէր էր ու գործունեայ, թէպէտ իր սիրտը խորապէս խոցուած ըլլար իր սիրական արուեստէն, որ տարօրինակ կերպով կը յարմարէր իր յարածուփ հոգւոյն տրամադրութեանցը: Իր բանաստեղծի բոցեղ երեւակայութիւնը՝ որ միշտ նոր,

փոփոխ, անկայուն իրարու ետեւէ կը վազէր, դժուարաւ պիտի կըրնար սանձուիլ հաշուոյ տետրակներուն անխախտ սահմանին մէջ. և իր լուրջ պարտականութեանց միօրինակութիւնը շուտով պիտի ձանձրացնէր իր երազայոյզ միտքը, եթէ մեծ իղձ մը, գերազանցօրէն բարձր նպատակ մը չըլլար իր գոհողութեանց շարժառիթը։

Օրուան աշխատանքէն ետքը, ամեն իրիկուն կ՚երթար իր գործողութեանց հաշիւը տալու Սահակ աղային, զոր իր անկիւնին մէջ կը գտնէր իր գիշերազգեստին վրայէն մութ կապոյտ մուշտակը հագած՝ ծխափողը միշտ ձեռքը։ Խեղճ մարդուն ծունկերը յօդացաւէ բռնուած ըլլալուն՝ տեղէն չէր կրնար շարժիլ, և մեծ հաճոյքով կ՚ընդունէր երիտասարդ գործակատարը, իր գործերուն վերաբերեալ համարը առնելէ ետքը, հրապարակին վրայ անցած դարձած դէպքերէն տեղեկութիւններ կը հարցնէր, և կարելի եղածին չափ երկար ատեն քովը կը պահէր զայն հետը խօսակցելու համար։

Այր և կին մինակ էին տանը մէջ իրենց տասնըչորս տարեկան աղջկանը հետ, որմէ զատ զաւակ ալ չունէին։ Սահակ աղային կինը, Յուլիկ հանըմ բնաւ դուրս չէր ելլեր ամուսինը մինակ չձգելու համար, և ընկերութեան մէջ իրենց վաղեմի յարաբերութիւնները գրեթէ բոլորովին խզուած էին: Իրենց նման տարիքնին առած մէկ քանի բարեկամներ մերթ ընդ մերթ կուգային զիրենք տեսնել պատմելու համար իրենց ականջին ցաւը, ակռաներուն թափիլը, աչքերուն տկարանալը, հին բարի ժամանակին վրայ աւաղելով, և յայտնի է թէ շատ զուարճալի հիւրեր չէին ասոնք։

Ծերութիւնը միշտ կը փափաքի երիտասարդութեամբ շրջապատուիլ, կ՚ատէ ինչ որ տխուր է և չի սիրեր տեսնել անկարութիւնը, որ գիտէ թէ իր պատկերն է։

Այս պատճառաւ մեծ հաճոյք կ՚զգային Գառնիկին ներկայութենէն։ Յուլիկ հանըմ չէր դադրեր ստէպ յիշելէ, թէ իր ողորմած հօրին Վահանը ճիշտ անոր տարիքը պիտի ունենար հիմակ, եթէ ողջ մնացած ըլլար, և իրենց աղջիկը, Մելինէն ամեն իրիկուն պատուհանին առջեւ անոր գալուն կ՚սպասէր։

Ստէպ կ՚աղաչէին, որ ընթրիքի կենայ, և չափազանց ուրախ կ՚ըլլային, եթէ իրենց խնդիրը ընդունէր։ Մելինէ դաշնակին առջեւ կ՚անցնէր, և դասատուէն դաղտուկ սորված արեւելեան եղանակները կը նուագէր, որոնցմէ շատ կ՚ախորժէր Սահակ աղան։ Բայց խիստ քիչ անգամ կը պատահէր, որ երիտասարդը հաւանէր հոն կենալու՝ իր քրոջը տանը մէջ մինակ ըլլալը առարկելով։

Որքան քաղցր էին Շահապետեաններուն Գառնիկին այցելութիւնները, այնքան ծանր էին իրեն համար, որովհետեւ անոնց տունը Գեղամօֆի ապարանքին դիմացի փողոցին ծայրն էր, և ամեն

անգամ որ կուգար այդ դուռը զարնել, աչուըները ինքնաբերաբար կը դառնային դէպի Բուբուլի սենեակին պատուհանները, որոնք գորովա-շարժ յիշատակներով լեցուն էին իրեն համար, և հոգին կը փոթոր-կէին։

Այդ մետաքսէ վարագոյրներուն մէջտեղէն քանի քանի անգամ նորատի աղջիկը ժպտած էր իրեն, քա՛նի քանի անգամ գիշերանց ե-կած էր հոն այդ սենեակին մէջ տկար շողի մը դողդոջիլը դիտելու, որ իր պաշտելույն ներկայութիւնը կ՚աւետէր իրեն, և գոնէ անոր գլխուն ստուերը վէժերուն վրայ նշմարելու տենչով կեցած էր հոն ժպտելով.... Հիմա վանդակափեղկերը փակուած էին, և մահուան սառ ամայութիւնը կը տիրէր ապարանքին վրայ։

Ակամայ կը յիշէր Ռաֆայէլի մէջ Լամարթինի սա տողերը.

«Ո՛վ յիշողութիւն, երկինքին բարի՞քն ես, թէ դժոխքին տանջանքը»։

Եւ միտքը կուգար թէ Ժիւլիին մահուընէն ետքը, Ռաֆայէլ ալ իրեն պէս կ՚երթար թափառիլ անոր պատուհաններուն ներքև, երկ-չոտ քայլերով անոր տանը պատին կը մօտենար, անոր դրանը կը հը-պէր, առջևի քարէ նստարանին վրայ կը նստէր, տանը լոյսերը կը դիտէր, ներսի քայլերուն ականջ կը դնէր, և վայրկեան մը այնպէս կ՚երևակայէր թէ անոր ձայնին հնչիւնը կը լսէ, թէ դուռը պիտի զարնէ, թէ ան իրեն կ՚սպասէ, և թէ վեր պիտի ելլէ զայն տեսնելու։

Լամարթինի այս սրտառուչ տողերը քանի քանի անգամ կարդա-ցեր էր իրեն Բուբուլ իր հմայիչ ձայնովը, և իրենց արցունքի շիթե-րը իրարու խառնուեր էին այդ գորովալից էջին վրայ....

Եւ կը կրկնէր սրտին խորէն բանաստեղծին խօսքը. «Ո՛վ յիշողու-թիւն, երկինքին բարի՞քն ես, թէ դժոխքին տանջանքը»։ Ու ար-ցունքի կաթիլներ կ՚իյնային նորէն իր տժգոյն այտերուն վրայ։

ԼԷ.

Շաբաթ օր մըն էր Յուլիսի վերջերը. խիստ տաք օր մը, օդը այնքան ծանր էր և հեղձուցիչ Պիլէճիկի մէջ, այնքան ապականեալ ու զազիր, որ զինքը վառող գաղջ զեփիւռին հետ կը կարծէր շնչել ափիոնի և ծխախոտի ածուներէն բերած բարկ ու թունաւոր հոտը, որ բռնի ռունգերէդ անցնելով՝ սրտիդ մէջ կը սողոսկէր, և հոն կը ճնշէր կուրծքդ անձուկ ու անել շրջանակի մը մէջ սեղմելով։

Գրեթէ միշտ այսպէս է հոն ամառը, մանաւանդ գործի օրեր, թա-ղերու մէջ։ Մետաքսի գործարաններուն շոգին և ծուխը եռ եկած ջու-րերու մէջ նեխած շերամներուն գարշահոտ գոլորշիքին խառնուելով՝ կուգան տարածուիլ օդին մէջ, նեղցնելով հորիզոնը, ստուերելով գոգ-

ցես արեւուն պայծառութիւնը, և աղօտ մելամաղձոտ գոյն մը սփռելով եթերին վրայ ինչ որ տրտմութեամբ կը լեցնէ մինչեւ հոգիիդ խորը։

Նայուածքդ այդ տեսարանէն ազատելու համար չես գտներ զինքը գրաւող բան մը հորիզոնին ոչ մէկ ծայրը, բնաւ տեղ մը ուր տեսնուէր սաղարթախիտ ծառի մը հովանին, ծայրածաւալ դաշտի մը տեսարանը կամ արծաթափայլ առուակի մը վազքը, որ առնէ տանի իր հետ գոնէ մտքէդ դուրս այդ անձուկ, այդ մառախլապատ քաղաքը, զոր պարիսպի մը նման կը պատեն արեւելքէն Կէօզ-Տաղի լեռները, արեւմուտքէն Աքչասըրքի և Կէօլճիւկի բլուրները, հիւսիսէն Եոքլէրի և հարաւէն Գըրգլարի ամենէն բարձրաւանդները, և որոնք ամէնքն ալ Էրթօղրուլի դիւցազնական յիշատակներով լեցուն՝ ուխտատեղիները դարձած են հիմա Թուրքերուն, իրենց պատմական աւանդութիւններով։

Յանկարծ գործարաններուն սուլակները սկսան ձայնել հետզհետէ. կէս օրուան գործադուլի նշանն էր, և գոյնզգոյն շալվարներ հագած կիներ երամ երամ ի յայտ եկան երկար օձապտոյտ փողոցներուն մէջ, ճերմակ մարմաշէ լաչակներ գլուխնին առած, որոնց ծայրերը կը ծածանէին ետեւնին իրենց քայլափոխին հետ, բոպիկ ոտքերնին երսանկներու մէջ, վիզերնին ընդհանրապէս ոսկիի շարքերով զարդարուն, կեղծ մազերու զոյգ մը հիւսք ետեւնին շարժելով՝ կը վազէին, կը պոռային, շատերուն բերանը ծխագլանիկ մը, ամէնքն ալ արեւէն այրած, ու կ'երթային տուն իրենց ստամոքսը լեցնելու ինչ որ գտնէին։

Շատերը տուներնին իրենց ուտելիքը պատրաստող մէկը չունէին: Մայր մը կամ կեսուր մը չունեցողները իրենք պիտի հոգային իրենց սնունդը, և շատ անգամ ցամաք հացի կտորով մը ստիպուած էին գոհանալ: Ոմանք երեք չորս պզտիկ տղաք կը գտնէին տունը դպրոցէն դարձած, և անոնց կերակուր տալ պէտք էր. ուրիշներ գործատան դրանը առջին կը գտնէին իրենց գիւցիկ երեխան, զոր ինը տարեկան աղջիկ մը՝ իրենց քոյրը կամ զաւակը, բերած էր, չկարենալով դիմանալ սովալլուկ տղուն աղաղակներուն։ Եւ կը նստէին դրանը սեմին վրայ իրենց դատարկ ստինքէն կաթիլ մը կաթ ջամբելու ողորմելի մանուկին, որ երկու ձեռքերովը կը փաթթուէր անոր և անցնող դարձող կը տեսնէին այդ մերկալանջ կինը, անգիտակից իր սեռին ամէնէն սուրբ, ամէնէն նուիրական զգացմանը, ամօթխածութեան։

Ուրիշներ հազիւ տուն հասած՝ հողէ սափոր մը կռնակնին՝ աղբիւր կ'երթային ջուր բերելու, մինչ իրենց այրերը կամ եղբայրները՝ եթէ տունը դատարկ նստած ալ ըլլային. ամենափոքրիկ օգնութիւն մը չէին ընձեռեր անոնց։

Աշխատութեան պարտքը ինչպէս նաեւ իշխանութեան իրաւունքը

կանանցն է հոն ընդհանրապէս: Հոն տանտիկին չկայ գրեթէ, որովհետեւ ամէնքն ալ գործաւոր են, եւ անոնք միայն տունը կը կենան որոնք ծեր կամ անկար են։

Այդ աշխատաւորներուն վրայ հետք մը մնացած չէ կանացի փափկութեան. բոլորն ալ վտիտ, բոլորն ալ ոսկրուտ, գունատ ու առնական կազմուածքով կիներ են, որոնք լուացքի կաթսան կամ տաշտը օխա հացով լեցուն բաքլան ուսերնուն վրայ կը տանին իբրեւ թեթեւ բան մը առանց կքելու, առանց յոգնելու:

Վերջին գործարանը իր սուլը արձակած էր։ Պըտտօն-օղլուներու գործարանն էր՝ վերի թաղին ամենէն գեղեցիկ շէնքը՝ բաց կապոյտ ներկով, զոր կը շրջապատէին թութի պարտէզներ, տերեւազուրկ ծառերով, վասնզի տերեւները գարնան մէջ կը կտրուէին շերամները սնուցանելու համար։ Հոն վայելչութեան համար բան մը չեն ըներ, ամէն ինչ պէտքի համար է։ Գեղեցիկը, աւելորդը անծանօթ բան մըն է տեղւոյն ամենէն հարուստ բնակիչներուն համար անգամ, որոնցմէ ամենէն փայլուններն էին Պըտտօն-օղլուները: Միշտ միեւնոյն աղջիկներն ու կիներն էին, բայց աւելի շատուոր, վասնզի հարուստ գործարաններուն մեքենաները մինչեւ հարիւր հատ ճախարակ կը դարձնեն. եւ իւրաքանչիւր ճախարակի առջեւ մէկ գործաւորուհի կ'աշխատի։

Այդ ճչող ու վազվզող կանացի խաժամուժին մէջ բարձրահասակ աղջիկ մը նշմարուէր խարտեաշ։ Անոր ալ նիհարութենէն աչուըները փոսը ինկած էին. այտերը գունաթափ ու արեւահար, ձեռքերը եռացած ջուրին մէջ աշխատելէն ուռած ու կարմրած միւսներուն նման. պարզ սեւ շրջազգեստ մը հագած էր, մազերը տեղւոյն սովորութեան համեմատ հիւսուած ու ձգուած էին ետին. գլուխը անոնց պէս ճերմակ լաչակ մը կը կրէր. միայն ոտքերը գուլպայ ու կօշիկ ունէին, բայց հեռուէն, իր համեստ ու շնորհալի քալուածքը, բարեձեւ կլորիկ մէջքը կը զատորոշէր զինքը իր ընկերուհիներէն։ Իսկ մօտէն, իր դիմագիծերուն նրբութիւնը, երեսներուն, վզին մաքրութիւնը, մազերուն նոր սանտրուած, կոկիկ ու փայլուն հիւսկէնները, լուացուած ու խնամուած ակռաներն ու եղունգները կը ցուցնէին թէ անոնցմէ բոլորովին տարբեր միջավայրի մէջ մեծցած աղջիկ մըն էր։

Ոչ տեղացւոց դիտողութիւնները, ոչ կծու, ծաղրական ակնարկութիւնները, չէին կրցեր ազդեցութիւն ունենալ Բուբուլին վրայ, որ երկու տարիէ մօտ ժամանակ հետերնին ապրելով ու հետերնին աշխատելով հանդերձ, չէր ուզեր մոռնալ իր դաստիարակութեան ու սովորութեանց էական օրէնքները, եւ հպատակելով իր ճակատագրին, համակերպելով բաղդին իր դէմը հանած բոլոր դժնդակ պարագաներուն, միշտ բարձր մնացած էր՝ նիւթապէս իրմէ բարձր այդ կիներուն,

րէն և անտարբեր նայուածք մը բաւական էր որոշելու զայն տեղացիներէն։

Խե՛ղճ Բուբուլ, չունէր այլեւս իր զուարթ ու աշխոյժ կերպերը. կորսնցուցած էր մտքի ու վարմունքի ազատութիւնը, դէմքին թարմ գեղեցկութիւնը. բայց անոնց փոխան բան մը ստացած էր որմէ զուրկ էր իր կեանքի առաջին շրջանին մէջ, վիշտերու փորձառութիւնը, թշուառութեան մէջ արիութիւնը, ուր իր առաքինութեան համար ունեցած սէրը գործնապէս կ'ապացուցանէր ամեն օր։

Մինակ կը քալէր փողոցին մէջ, բնաւ սրտի ընկեր մը չունենալով այդ ամբոխին մէջ. ուր շրջակայ գիւղերէն Բիւլիւցի, Պաշ-Քէօյցի յոյն աղջիկներ լեցուն էին։ Միշտ քաղցր, միշտ բարի եղած էր ամենուն հետ, երբե՛ք մէկուն հետ մտերիմ։

Իր պանդխտութեան առաջին տարին մեծ ճիգեր ըրած էր իր քրոջը, Հռիփի սրտին մօտենալու, և փափկօրէն կրթութեան, մաքրութեան ու կարգաւորութեան օրինակներ տալու անոր. բայց աղէտ անձերու բնական ինքնահաւանութեամբը ծաղրած էր ան զինքը և իրեն ցոյց տուած համակրութեան մէջ իր ամուսնին հաճոյանալու բաղձանք մը գուշակելով, հեռացած էր անկէ։ Բուբուլ ալ ստիպուեր էր վերջապէս հրաժեշտ տալ այն անուշ յոյսին, զոր կը տածէր իր հէք զգայուն սրտին մէջ քրոջը գործվանքի նկատմամբ, առանց անոր անիրաւ երկիւղներուն մասին կասկած մը ունենալու։ Հիմա շատ քիչ կը տեսնէին զիրար, վասնզի տարբեր գործարաններու մէջ կ'աշխատէին, և ամեն անգամ որ առիթ ունենային իրարու հանդիպելու, Հռիփ կը վարուէր իրեն հետ ոչ իբրեւ քոյր մը, այլ իբրեւ տիրուհին Պըտտօնեան գործարանին, որուն վարիչն էր իր քոյրը։

Բուբուլ ինքնաբուխ անձնուիրութեամբ յանձն առած էր մետաքսագործի դժնդակ աշխատութիւնը այն օրէն ի վեր, ուր նշմարեր էր թէ ինք փոխանակ սփոփանք մը ըլլալու, վիշտ մը եղած էր իր հօրը, ծերունիին լուռ տառապանքը, որ զգալի ըրեր էր իրեն բոլորովին իր սիրային ցաւերու նուիրուելու ամուլ անձնուիրութիւնը, մինչ շատ մը օգտակար պարտքեր ունէր կատարելիք, այն գիշերէն ի վեր, ուր ճանչցեր էր այդ սառ կերպարանքին տակ բաբախող ծնողական անուրանալի գորովը, այն օրէն ի վեր մեծ հոգ կը տանէր իր հայրը երջանիկ ընելու։ Ինքը ոչ հաճոյք ունէր ոչ ալ փափաք, ոչ կամք Գառնիկին սէրէն զատ, դժբախտ աքսորեալ, զոր ամեն ոք իրաւունք ունէր արհամարհելու, և կը մտածէր թէ քրոջը չար կերպերն ալ իր կեանքին պատմութեան ինչ ինչ պարագաներուն հետեւանքն էին։ Միթէ Պոլսոյ մէջ ալ իր հին բարեկամները չէի՞ն թշնամանար զինքը Գեղամօֆէն բաժնուելէն ետքը։

Բարեբախտաբար ոչ ոք բան մը գիտէր անոր անցեալին նկատ-

մամը։ Արթին աղա պատմած էր ամենուն թէ իր աղջիկը որդեգրող անձը մեռնելուն պատճառաւ, չէր ուզեր ուրիշներուն ձեռքը ձգել զայն և ինքն ալ մինակ ըլլալուն՝ հետը բերեր էր, որ իր ծերութեան մէջ նեցուկ ըլլայ իրեն։

Հիմայ Բուբուլ այդ դերը լիովին կը կատարէր. իր բոլոր ժամանակը, բոլոր ճիգերը նուիրած էր հօրը, պահելով իրեն միակ սփոփանք մը, Գառնիկին հետ իր թղթակցութիւնը։

Սակայն, աւա՜ղ, իր բոլոր անձկութիւններովը, հոգիին բոլոր եռանդովը բաղձացած Գառնիկին նամակներն ալ առաջուան գիրերուն չէին նմաներ հիմայ, հետզհետէ աւելի կարճ, աւելի դատարկ կ՚ըլլային։ Երբեմն երկտող յետ գրութիւն մը Սօֆիի գործովալից թուղթին ստորոտը, շատ անգամ իր բազմազբաղ վիճակին նկարագրութիւնները, յուսատու խոստումներ ստէպ, խրատներ, միօրինակ սէր մը. ընաւ այն բոցեղէն տենչերը, այն տառապանքի անշէջ կրակները, որոնք կարօտակէզ սրտէ մը կը թռչին՝ կայծկլտելով դէպի սիրոյ առարկան։ Այլեւս իր վիշտերուն, իր իղձերուն վրայ չէր խօսեր ան։ Բուբուլին ցաւերը ամոքել կը ջանար միայն, և ազնուասիրտ աղջիկը չէր ներեր իր մտքին անհաճոյ մեկնութիւն մը տալ այդ տողերուն. «Զիս չվրդովելու համար այսպէս կ՚ընէ». կը մտածէր, և ինք ալ հետզհետէ աւելի զգուշ կ՚ըլլար իր հոգւոյն արտայայտութեանց տալու այն բուռն, աղեկէզ շեշտը, որ կը մաշէր զինքը իր անձնազոհ կեանքին տխուր համակերպութեանը մէջ։

Այն օրն ալ, ճամբան քալած ատեն կ՚ըսէր ինքնիրեն. «Եթէ գիտնա՜յ թէ իր սիրոյն մէկ անկեղծ բացատրութիւնը որքա՜ն աւելի կ՚սփոփէ զիս քան իր կարեկցական յորդորները»։ Ու այնքան մտազբաղ էր, որ տանը դրան առջեւ հասնիլը չնշմարելով՝ ետ դարձաւ։

Դուռը գոց էր, բայց վրան կախուած չուան մը քաշելով բացաւ զայն։ Ա՜լ ան մութ, սեւ, զազիր բակը չէր. ամեն բան կերպարանափոխած էր Բուբուլ, և ամեն բան կը մատնէր մաքրասէր, վայելուչ ձեռքի մը ներկայութիւնը որ աղքատութեան մէջ՝ գեղեցիկին հնարաւորութեան ապացոյցը կուտար։ Տանը միւս մասերն ալ կոկիկ ու մաքուր էին հիմակ. քակուած փրթած, կոտրած, աղտոտած, մոռցուած ոչինչ մնացած էր։ Ամբողջ տունը կը ժպտէր կարծես զուարթ ու սիրուն ոչինչով մը զարդարուած։

Բուբուլ ոտքին ծայրերուն վրայ քալելով կամաց մը սենեակին դուռը բացաւ, և զգուշութեամբ մօտեցաւ բազմոցին վրայ դրուած անկողնին, որուն մէջ նստած էր Արթին աղան շատ մը բարձերու կռթնած։

— Ի՞նչպէս ես, հա՛յրս, հարցուց դեռատի աղջիկը ձեռքը անոր ճակտին տանելով։

— Մի՛ հարցներ, պատասխանեց յոգնած չեչտով մը, ա՛լ չեմ կրնար դիմանալ ասանկ մէս մինակ նստելու։ Ամեն օր է ասիկա, մինչեւ իրիկուն փողոց նայէ՛, դիմացի Ցապրիճաններուն նայէ՛, ասոր վերջը ո՞ւր պիտի երթայ. երեք ամիս է չարունակ նստած եմ, տաքէն կ՚եփիմ կոր, կը մարիմ կոր, ամա՜ն. աղջի՛կս. ճարս տեսիր։

— Վերմակդ առնեմ վրայէդ հա՛յրս, ըսաւ Բուբուլ քաղցր ձայնով մը, եթէ կ՚ուզես պատուհան մըն ալ բանամ, բայց մի՛ նեղանար, այսօր օդը տաք է արդէն, դուրսը կրակ կը տեղայ, հաւատա՛ որ տունը փողոցէն զով է։

— Դուն ա՛լ դուրս մի ելլար, հոստեղ նստէ՛, երկու խօսք ըրէ որ սիրտս բացուի քիչ մը, այսօր մէկը չեկաւ. աղքատ հիւանդին երեսը պաղ կ՚ըլլայ. ազգականներս, փեսաս անգամ հեռուէն կը նային կոր. ո՛ւր է առջի ժամանակները. հարբուխ մը ըլլայի նէ, եկող գացողէն տաեն չէի գտներ գլուխս վար դնելու...։ Ա՜խ, Բուբո՛ւլ, դուն չըլլաս նէ ես ի՞նչ պիտի ընեմ, դուն երթաս նէ ես ի՞նչ պիտի ըլլամ. առաջ ձեռքովդ ինծի հողը դի՛ր, ետքը քովէս գնա՛։

Ասոնք ըսելով սկսաւ տղու պէս հեծկլտալ։ Բուբուլին սիրտը այս վերջին խօսքերէն թունդ ելած, հօրը աջը երկու ձեռքերուն մէջ առաւ, և քանիցս կրկնեց թէ երբեք չպիտի թողու զինքը, թէ միշտ պիտի սիրէր ու հոգար զինքը։ Ցետոյ յիշելով որ երկուքնին ալ առաւօտէն ի վեր բան մը կերած չէին,

— Հա՛յր, անօթի ըլլալու ես, երթամ կերակուրնիս բերեմ, թէ՛ կը խօսինք և թէ՛ կը ճաշենք, յարեց, ու հիւանդին հաւանութիւնը տեսնելով. սենեակէն դուրս ելաւ։

Ծերունին մինակ մնալով՝ համրիչը գրպանէն հանեց, ու սկսաւ հատերը զոյգ զոյգ քաշել։ Բարեբախտաբար իր աջ թեւը զերծ մնացած էր կաթուածէն, որ անդամալուծեր էր իր ձախ կողմը, ամբողջապէս անզգայ դարձնելով։ Քիչ մը ցուրտ առած ըլլալով՝ նախ հարբուխ մը եկեր էր վրան, և առողջապահական օրէնքներու կարեւորութիւն չտալուն՝ այդ ծանր հետեւանքին հասեր էր: Տեղւոյն ամենէն ճարտար բժիշկը, որ Լատինաց վանքէն փախած վարդապետ մըն էր, չատ յոյս չէր տար անոր ապաքինման մասին, բայց յայտարարած էր թէ կրնար այդ վիճակին մէջ տարիներով ապրիլ։

Բուբուլ ոչ ջանք կը խնայէր, ոչ ալ դրամ անոր պիտոյքներուն, նոյնիսկ քմահաճոյքներուն համար։ Իր բացակայութեան միջոցին՝ տանը հացը շինող կինը կը ձգէր հօրը քով անոր ծառայելու համար, բայց այն օրը փուռէն հաց հանելու գրաւուած ըլլալուն՝ քանի մը ժամ մինակ մնացած էր Արթին աղան, և այդ պատճառաւ սիրտը նեղացած էր այնքան ու տխուր խորհուրդներ պաշարեր էին միտքը։ Իր հիւանդութենէն ի վեր, երբ բարկանար կամ ձանձրանար, իր երե-

տասարդութեան բոլոր յամառութիւնները, խստութիւնները կը վերստանար, որոնք ժամանակ մը ամոքուած էին տարիներուն և անոնց բերած դժբախտութեանց հետ։ Երբեք չար, երբեք անսիրտ եղած չէր ան. բայց այնքան յարած էր իր սկզբունքներուն ու ճաշակին, այնքան անտարբեր ուրիշներուն բաղձանքին ու պէտքերուն, որ իրեն հետ ապրողներուն կեանքը դառնացուցած էր միշտ։

Բուբուլ ալ շատ անգամ կ'ենթարկուէր այդ դառնութեանց, բայց հրեշտակի նման համբերող էր ան, և անուշ սիրտը երբեք տրտունջ մը չունէր հօրը այլանդակութեանց նկատմամբ, երբ իր ծայրայեղ սրտմտութեան պահուն անէծքի տարափ մը կը թափէր անոր վրայ։

Յետոյ փոթորիկը կ'անցնէր, հիւանդը կը հանդարտէր. և այս անգամ գառնուկի պէս հեզ՝ աղէկտուր արցունքներ կը յաջորդէին կատաղի սպառնալիքներուն, և այդ էր որ ամենէն աւելի կը դպչէր Բուբուլի սրտին, ծերունիի մը լա՜ցը...։ Իր միւս հայրը միտքը կուգար, մեղմ, բարի Գեղամօֆը որուն նկատմամբ ունեցած խղճի խայթերուն թեթևացում մը կ'զգար այն խնամքին մէջ, զոր Արթին աղային կը նուիրէր։ Իր չարչարանքներուն մէջ սրբազան պարտքի մը լրացման քաղցրութիւնը կար, զգայուն հոգիի մը գերագոյն ըսփոփանքը։

Սակայն քառորդ մը ետքը, երբ կերակուրին ափսէն ձեռքը դարձաւ նորատի աղջիկը, իր դէմքը զգալի կերպով այլայլած էր, աչուըները արտասուելու պատրաստ թախծութիւն մը ունէին, և ճաշի սկսած միջոցին պատառաքաղը ձեռքին մէջ կը դողար. այլ կը զսպէր իր ներքին ալեկոծութիւնը խօսակցելու համար հօրը հետ, և պատմելու անոր սնոտի լուրերը, զորս լսած էր գործարանին մէջ, և որոնց կատարելապէս անտարբեր էր ինքը։

Արթին աղան առանց անոր ուշադրութիւն ընելու՝ բաւական ախորժակով կերաւ, ինչ որ հազուադէպ բան մըն էր իրեն համար. վասընզի հիւանդանալէն իվեր շատ բանի կը փափաքէր և բնաւ չէր ուտեր, ու այնքան տկարացած էր, որ սեղանին վրայ խմած կէս գաւաթ ջրախառն գինիէն ազդուելով՝ աչուըները փակուեցան սուրճը առնելէ առաջ։

Բուբուլ անոր գլխուն ներքև բարձեր տեղաւորեց, վերմակը ոտքերուն վրայ ծածկեց, ու ինք գնաց սենեակին մէկ խորշը դրուած գրասեղանին առջև նստաւ փայտէ աթոռի մը վրայ, թուղթ մը հանեց կուրծքէն, և գլուխը երկու ձեռքերուն մէջ առնելով սկսաւ կարդալ։

Այն օրը, դեռ պահ մը առաջ զայն ստացած էր վարը։ Ամառուան մէջ սուրհանդակը կանուխ կը հասնի ընդհանրապէս. և Գառնիկին այդ նամակը կ'արժէր որ ժամանակէն առաջ իր պաշտելիին ձեռ-

քը անցնէր։ Քանի ընթերցումը առաջ կը տանէր, տենդոտ կրակներ, սարսուռներ կուգային կ՚անցնէին իր հիւծեալ դէմքին վրայէն, և խորասուզուած իր յուզմանց մէջ կը կենար հոն, զինքը տակնուվրայ ընող այդ նամակը միշտ աչքին առջեւ։

Այդ այն նամակն էր, որուն ակնդէտ կ՚ըսպասէր երկու տարիէ ի վեր, այն նամակը որ կեանք պիտի աւետէր իրեն, և որ փոխանակ զինքը ուրախացնելու, փոխանակ իր սրտին սուգն ու կսկիծը փարատելու, տխուր խռովութիւններ կը բերէր իրեն համար։

Նամակը համառօտ էր, իր նախորդներէն աւելի կարճ, երկու երես հազիւ լեցուած էր գերմանական ընտիր փոքրիկ թուղթի մը վրայ. որուն վերի ծայրը Գառնիկին անուան սկզբնատառերը դրոշմուած էին կապոյտ գոյնով վայելուչ զարդագծի մը մէջ ոլորուն, և Քլիօբռօքի նուրբ բոյր մը ունէր, որ սիրելի հոտն էր Բուբուլին։ Եւ այդ չքեղ. սիրուն թղթիկը կու գար իրացնել տարաբախտ աղջկան սրտին միակ անհուն երազը։

Գառնիկ կ՚իմացնէր իրեն թէ իր ամսականին վրայ կարեւոր յաւելում մը եղած էր, թէ անկէ զատ՝ շնորհիւ իր քրոջը խնայողութեանց կոկիկ գումար մը ունէր ձեռքը պատրաստ, և ա՛լ ժամանակը եկած էր ամուսնանալու: Ցաւ կը յայտնէր միայն, որ գործերը չէին ներեր անձամբ գալ զինքը առնելու, և կ՚աղաչէր որ կարելի եղածին չափ փութով ճամբայ ելլելու ջանք ընէր։ «Ա՛լ շատ տառապեցանք, կ՚ըսէր ժամանակ է որ երջանիկ ըլլանք իրարմով»:

Ուրեմն միշտ զինքը սիրած էր ու կը սիրէր այդ պաշտելի, այդ աննման էակը, զինքը՝ խեղճ գործաւորուհի մը հիմա, կեանքի ստորնագոյն պայմաններուն ենթարկուած։ Երբեք մտքէն անցուցած չէր, որ Գառնիկ կրնար դադրիլ զինքը սիրելէ, բայց ամուսնանալու այս յանկարծական որոշումը կը զարմացնէր զինքը։ Այդ միութիւնը իր յարատեւ երազը եղած էր, բայց երազ մը անյոյս, ինչպէս մեր բոլոր գերաշխարհիկ իղձերը, որոնց հասնելու ինքզինքնիս անկարող զգալով հանդերձ, կը պահենք ու կը սնուցանենք մեր սրտին մէջ, վասնզի առանց անոր չենք կրնար ապրիլ։

Այդ երկնային ցնորքը մարմին կ՚առնէր ուրեմն, և սակայն այս անգամ Բուբուլ էր, որ արգելք պիտի ըլլար անոր իրականացման։ Իր հայրը հիւանդ էր, և զայն թողուլ մեռցնել էր։ Այս անգամ ալ դեռատի աղջկան սէրն ու առաքինութիւնը դէմ առ դէմ կուգային փորձուելու, և բախտին այս անգութ, այս դժնդակ խաղին դէմ անձնասիրութեան զէնքը չունէր: Իր փափուկ հոգին շուարած կը մնար զգացմանց հողմերուն ենթակայ։

Ու չլսեց Բուբուլ սենեակին դրան բացուիլը, ու չտեսաւ որ Հօռիփ ներս կը մտնէր. մինչեւ որ իր քոյրը քովը մօտենալով բռնութեամբ թեւը հրեց։

— Է՛յ, ի՞նչ կ՚ընես կոր այդտեղ։

Ան առեն միայն գլուխը վերցնելով տեսաւ զայն, ու ժպիտով մը տեղէն ելլելով՝ նամակը պահեց և բազմոցին վրայ հրամցուց իր հիւրը։

Ցեռոյ, տեսնելով որ հանդիսաւոր օրերու արդուզարդ մը ըրեր էր․

— Այսօր գործարան չգացի՞ր, հարցուց՝ բան մը ըսած ըլլալու համար։

— Չէ՛, կիւճիւկ-օղլուներուն զաւակը մկրտեցինք, ես ալ կնքամայր եղայ, անոնց տունէն կուգամ կոր։ Վաղը Օլեաթ պիտի երթանք․ եկայ որ անգամ մը հայրս տեսնեմ։

Ասոնք ըսած առեն բերնին մէջ խոշոր ձիւթի կտոր մը կը դարձնէր ու կը ծամէր, և երկու ձեռքերովը քակելով վզին մարգրիտները, ոսկիներու երկար շարքերն ու ժամացոյցին խոշոր շղթան, որոնց թելերը իրարու խառնուեր էին կուրծքին վրայ, կը շտկէր զանոնք։ Ցեռոյ, հետզհետէ աղամանդէ խոշոր քարը վերցուց, թելով մը ծոծրակին վրայ կապուած օղերը քակեց, մատնիները հանեց, որոնց ամենուն ալ քարերը տկար շող իսկ անգամ չէին արձակեր, այնքան անոտի բաներ էին․ և ուզելով զանոնք Բուբուլին ցոյց տալ․ յարեց․

— Եթէ դուն ալ խօսքս մտիկ ըրած ըլլայիր, և այս տարուան բոլոր չերամէդ շահած գումարդ ու գործարանէն առած դրամներդ ոսկի չընէիր, տանդ բակին ապակիները շինել տալէն աղէկ էր։

— Ոսկին ի՞նչ բանի պիտի ծառայէր ինծի, եթէ անով տանս պէտքը չհոգայի։

— Անպատճառ Պոլսեցիներուն գլուխը դատարկ կ՚ըլլայ։ Պատուհաններուն վարագոյրները, բակին ծաղիկի թաղարները, սա սեղանը, աթոռները չգնէիր, սա հօրս գլխու բարձերուն ամենուն ալ ճերմակ երեսներ չանցնէիր, գետնի տախտակամածը գորգով չծածկէիր չէ՞ր ըլլար, հարցուց․ յետոյ յարեց․ անանկ չէ՞․ պարապ բաներու դրամ տալը կը սիրէք դուք, անոր համար ինչքի տէր չէք ըլլար։

— Ինչք ըսածդ ո՞րն է, հարցուց Բուբուլ։

— Ահա՛ ասոնք պատասխանեց պիլէճիկցի կինը, ապակեղէն զարդերը ոսկիներուն հետ հնչեցնելով ափին մէջ։

Ժպիտ մը անցաւ Բուբուլին շրթունքին վրայէն․ իրաւ այդ տեսակ զոհարեղէններ տեսած չունէր, բայց այդ ագէտ կնոջ խօսք հասկցնելը դժուար էր, մանաւանդ որ այն պահուն բնաւ տրամադիր չէր վիճաբանութեան․ ուստի խօսքին նիւթը փոխելու համար հարցուց․

— Ինչո՞ւ Օլեաթ կ՚երթաք։

— Կեսրոջս ոտքի ցաւին համար։ Անտեղի ջերմուկները մարդը կամ կը մեռցնեն կամ կը բուժեն։ Դուն ալ գոնէ հիմայ քանի մը հատ ոսկի ունենայիր նէ, հայրս կ'առնէիր կը տանէիր, կարելի է կ'առողջանար։

Կրկին անգամ ժպտեցաւ Բուբուլ։ Այդ հայրը երկուքին ալ չէր պատկաներ արդեօ՞ք և իրեն չափ Հօրիբը պարտական չէ՞ր զայն հոգալու։

Պատասխան չտալու համար՝ սկսաւ իր փոքրիկ սպիտակ թաշկինակին մէկ ծայրը ծալլել, աւրել յետոյ նորէն ծալլել։

Պլտտօն օղլուներու հարսն ալ թաշկինակ մը հանեց գրպանէն, բացաւ զայն անձեռոցի մը չափ խոշոր, մէջը ծրարեց իր զարդերը, ու ինք ալ նշմարելով երկու թաշկինակներուն գոյնին տարբերութիւնը յարեց.

— Ճերմակեղէններուդ լուացքին համար ալ շատ ծախս կ'ընես դուն, կ'ըսես թէ ամիսը օխա մը օճառ կը վատնես երկուքնուդ լաթին համար, ժամերով ալ զանոնք արդուկելու կ'աշխատիս, բայց ոչինչ բաներ են ասոնք. հոս մարդ կարեւորութիւն չի տար ատոնց, շատ բարակցողին վրայ կը խնդան։

Թէ կը խօսէր և թէ կը հանուէր Հօրիբ։ Վրայի մանիշակագոյն թաւիշէ թիկնոցը հանեց նախ, ու անոր եզերքը բացուած ոսկեթել ծաղիկները արեւուն դիմացը դնելով՝ պահ մը ուրախութեամբ դիտեց անոնց փայփլուն շքեղութիւնը, յետոյ, իր ամենօրեայ շալվարովը դուրս ելաւ կանանչ դիպակէ շրջազգեստին մէջէն զոր փաթթեց, Բուբուլին տուաւ։

— Պահէ՛ ասոնք, ըսաւ, իրիկունը Կմէսը ձեզի թարմ հաց(*) պիտի բերէ. անոր յանձնէ՛։

Եւ մոռնալով որ հայրը տեսնելու եկած էր, մեկնեցաւ առանց քըրոջը «մնաս բարով» մը ըսելու։

Բուբուլ մինչեւ սանդուխին գլուխը անոր հետեւելէ ետքը ետ դարձաւ, եւ եկաւ իր աթոռին վրայ պահ մը առաջ ընդմիջուած խոհանքին մէջ թաղուեցաւ, մինչեւ որ գործարանին սուլակը սուլեց զինքը իր գործին դառնալու։

(*) Տեղւոյն սովորութիւնն է որ հաց շինողները՝ նոյն օրը իրենց մօտաւոր բարեկամներուն մէյ մէկ հատ ղրկեն։

ԼԸ.

— Լիւսի՛ պատրա՞ստ ես, հարցուց Տիգրան զարդասեղանակին դը-րան սեմին վրայ երեւալով, ուր երկար կապոյտ տնազգեստով մը նստած Բէմպէ հանըմին աղջիկը եռակողմանի խոշոր հայլիին առջեւ, գլուխը յարդարել կուտար սենեկապանուհիին։ Ոսկեզարդ մարմարէ զարդասեղանակին վրայ կը կենար վարդագոյն ծաղկահիւս սիրուն գլխարկը, զոր հինգ-վեց անգամ դրեր հաներ էր, ու միշտ մազերը գլխարկին յարմար չգտնելով, եօթներորդ անգամ ըլլալով՝ նորէն գլխուն սանդերը կը քաշէր անհամբեր։

— Դեռ ո՛չ, պատասխանեց առանց երեսը նայելու։

Այն ատեն ներս մտաւ Տիգրան և ծխագլանիկ մը վառելով եկաւ պատուհան մը բացաւ, ուրկէ կիզիչ ջերմութիւն մը լեցուեցաւ սենեակին մէջ իբրեւ հրդեհի մը բոցեղէն հայլակումը, ինչպէս կը պատահի միշտ Օգոստոս ամսուան մէջ Բերայի ամենէն լայն փողոցներն անգամ։ Ու հոն երկար թիկնաթոռի մը վրայ կիսովին ընկողմանած սկսաւ դիտել Լուսիկին արդուզարդը, որուն հետ ամուսնացեր էր տարիէ մը ի վեր։

Այնքան անձայն ու անշուք կերպով կատարուեր էր իրենց հարսնիքը Սկիւտարի մէջ, որ Տիգրանին ծանօթներէն շատերը չէին իմացեր անոր ամուսնանալը։ Ոչ ոք հրաւիրեր էր, ոչ մէկուն ծանուցեր էր, ու ամառը անցնելէ ետքը՝ երբ եկան Բերա բնակիլ, ամեն մարդ զարմանքով կը դիտէր այդ գեղանի կինը, զոր հետը երբեմն թատրոն կը տանէր Գեղամօֆ։

Լուսիկին անափառ խորհուրդները՝ որոնք իր նշանտուութեան յաջորդող ձմեռն ու ամուսնութեան յաջորդող ամառը ամբողջ շղթայակապ պտըտեր էին Սկիւտարի ամայի բարձունքին վրայ, լեցուցեր էին անոր չարաճճի պզտիկ սիրտը սոսկալի վրէժխնդրութեամբ մը ամուսնին հանդէպ, և անոր անձին նկատմամբ կանխաւ ունեցած անտարբերութիւնը ատելութեան փոխուած էր հետզհետէ։

Ուր էին աշխատասիրութեան, անարատ կնոջ ազնիւ ու պարզ ճաշակները. հիմակ բան մը չէր բաւեր անոր ունայն իղձերուն. բան մը չէր յագեցներ անոր պչրասիրութեան կատաղի ձգտումները, և Տիգրան ապշած կը նայէր թէ արդեօք Գրքճիին տանը մէջ մեծցած համեստ, հնազանդ աղջիկն էր ան, թէ «Հազար և մէկ գիշերներու բերիները» դիւթութեամբ մը փոխած էին զայն ամուսնացած օրէն ի վեր։

Ինչ հարուածներ որ կուտար երբեմն Բուքուլին, անոնց կրկնապատիկը կը տեղացնէր կնոջը գլխուն, բայց ան փոխանակ զգացուելու, փոխանակ վիրաւորուելու կը փոխարինէր զանոնք փողոցի լեզ-

ուով մը, որոնցմէ իր թոյլ ու դանդաղ բնաւորութիւնը յաղթահարուած՝ ետ կը քաշուէր առանց տեղի տալու, և օրերով սրդողած կը կենային իրարու հետ, մինչև որ տիկինը իր մէկ քմայքին համար բարեհաճէր անկէ դրամ խնդրել։ Բայց վէճերն ու կռիւները միշտ պակաս չէին տանը մէջ, որոնց հետեւանքը վնասակար կ'ըլլար երկուքին համար ալ։

Այն տաք եղանակին մէջ Բերա Պալասին ալ սոսկալի կռիւ մը արդիւնքը եղած էր։ Տիգրան որոշած էր Սկիւտար երթալ օդափոխութեան համար։ Լիւսի կ'ուզէր Պէօյիւք Տէրէ ըլլալ, և չկարենալով համաձայնիլ, մինչև այն ատեն մնացած էին տուներնին։

Վերջապէս Լիւսիին գլխուն զարդարանքը լրանալով տեղէն ելաւ, ու ամուսնին դառնալով՝ սկսաւ գլխէն մինչև ոտքը չափել զայն։ Հետզհետէ դէմքը խոժոռեցաւ, յօնքերը պռստեցան, աչուըները աւելի պզտիկցան, և չար կերպարանք մը առնելով, զսպուած բարկութեան խուլ ձայնով մը գոչեց.

— Այդ հագուստներո՞վդ հետս պիտի գաս։

— Հագուստներս ի՞նչ ունին, հարցուց Տիգրան պաղարիւնով։

Ցորեկուան այցելութեան սև բանթալօն, հապա սա վրայի ճաքէթդ, ինչո՞ւ ռըտէնկօթ մը չհագար։

— Դուն իմ հագուստիս կը խառնուիս կոր, բայց տեսնենք ես ալ քուկինիդ պիտի հաւնի՞մ...:

— Քուկին խելքդ ասանկ բաներու չի հասնիր։

Բարեբախտաբար այն միջոցին սենեկապանուհին տիկնոջ շրջազգեստը բերելով՝ վիճաբանութիւնը դադրեցաւ, պահ մը ետքը աւելի սաստկութեամբ վերսկսելու համար. ինչպէս երկու կռուող կատուներ իրարու հետ ագորած ատեննին՝ վայրկեան մը իրարմէ կը հեռանան, աւելի ուժով, աւելի չեշտակի յարձակման մը պատրաստուելու համար։

Լուսիկին զարդարանքը ժամէ մը աւելի տեւեց, և այդ միջոցին Տիգրան առիթ չփախցուց հեգնական ակնարկութիւններ ընելէ կաթնագոյն գիծերով մութ կապոյտ սիւռա շրջազգեստէն սկսեալ՝ մինչև փղոսկրէ փոքրիկ քարտապահին նուրբ կիսաձեռնոցներուն վրայ, որոնց ցանցակերպ հիւսուածքին ներքևէն ակնակուռ մատանիները կը փողփողէին։

Վերջապէս այդ մանրակրկիտ ու խնամոտ պաճուճանքը աւարտեցաւ, և սենեկապանուհին վերջին գնդասեղը կը զետեղէր անոր օձիքին մէկ ժապաւէնին վրայ, երբ Լիւսիկ ըսաւ հրամայական ձայնով մը.

— Ես քօղս կը դնեմ, Էլէնի, դուն գնա՛ նայէ սէտեաները պատրա՞ստ են։

— Ի՞նչ սէտեա, հարցուց Տիգրան զարմանալով։

— Այցելութեան համար երկու սէտեա բերել կուտամ կոր։

— Վարը ախոռը երկու հատ կառք կայ, սէտեան ի՞նչ պիտի ընես, հիւա՞նդ ենք ի՞նչ ենք։

— Մե՛ղք որ այսչափ ատեն է Բերա կը բնակիս, կառքով այցելութեան կ'երթուի՞։

— Ատոնք ո՞ւր սորվեցար, Լուսի՛կ, հօրդ տունը կառք տեսած ունէի՞ր։

Տիկին Գեղամօֆ ինքզինքէն ելած՝ հրացայտ նայուածք մը արձակեց ամուսինին վրայ իբր թէ զայն չանթահարելու համար, և բիրտ ձայնով մը.

— Դո՛ւն հարուստի տղայ ես հէ՛, չտես մը քեզմէ աղէկ է ըսաւ։

— Լուսի՛կ, ես սէտեա չեմ նստիր, պոռաց Տիգրան կնոջը երեսն իվեր։

— Ես ալ կառք չեմ նստիր, պատասխանեց Լուսիկ միևնոյն ձայնով։

— Ուր կ'ուզես հոն նստէ, ես դուրս կ'ելլեմ կոր, ատիկա միտքըդ պահէ՛ և նայէ՛ որ մէյ մըն ալ հետս կատակի չ'ելլես։

Ասոնք ըսելով սենեակէն մեկնեցաւ արագ քայլերով։

Բրքճիին աղջիկը մտիկ ըրաւ անոր ոտնաձայնը, յուսալով որ ըրածին զղջալով ետ կը դառնայ, բայց երկու վայրկեան ետքը դրանը ձայնը լսեց, և պատուհանը վազելով տեսաւ որ կը հեռանար առանց անգամ մը ետին դառնալու։

Մէկ րոպէի մը զայրոյթ, ցաւ, վրէժխնդրութեան գաղափարներ իրարու յաջորդեցին այդ խօլ, այդ թեթև մտքին մէջ։ Բարկութեան առաջին շարժումով ձեռքի հովահարը մեկդի նետեց, որ ուժգնօրէն թռչելով՝ գնաց ճերմակեղէնի պահոցին խոշոր հայելիին զարնուեցաւ ու խորտակեց զայն, յետոյ պատռելով քաշեց հանեց գլխարկը. և մատներուն մէջ ճմրթկելով ծաղիկը գետինը ձգեց, անէծքներ, հայհոյութիւններ թափելով բերնէն այն փողոցի չեչոտը, զոր կ'ըստանար իր ցասման պահերուն։

Հետզհետէ ջիղերը գրգռուելով՝ կատաղութիւն մը եկաւ վրան։ Ժամերով հագուի՛լ ու այսօրինակ խայտառակութեամբ տունը մնա՛լ, հապա բերել տուած դեսպակնե՛րը։ Քանի ասոնք կը մտածէր, քանի զգեստներուն կը նայէր, այնքան ինքզինքէն կ'ելլէր, ձեռուըները ծունկերուն կը զարնէր, ու չկարենալով իր կիրքը յագեցնել, կ'անիծէր, կ'սպառնար, կը պոռար անդադար թէ սոսկալի կերպով վրէժ պիտի լուծէր Տիգրանէն։

Սենեկապանուհին՝ որ Գեղամօֆին ետևէն վար իջնելով՝ տեսեր էր դեսպակներուն ճամբուիլը, դուրսը կը կենար չհամարձակելով

տիկնոջ բարկութեան առաջին կայծակներուն դիմադրել, բայց այս վայնասուններուն ձայնէն ստիպուեցաւ ներս մտնել։ Իր տիրուհին նուաղման վիճակի մէջ էր, ակռաները սեղմուած, աչուըները կիսաբաց, ձեռքերը ջղաձգային պրկումներ ունէին...։

— Էլէ՛նի, շո՛ւտ, քովի տօքթորը... մրմնջեց, ու ճիչով մը ինկաւ երկայն աթոռի մը վրայ։

Սենեկապանուհին վազեց գնաց կանչելու տօքթոր Ամարիլլին, որ իրենց կից տունը կը բնակէր։

Լուսիկ սենեակին մէջ մինակ մնալով՝ յանկարծ ինքզինքը ժողվեց, տեղէն ելաւ, ու ճիշդ դերասանուհիի մը նման, որ վարագոյրը իջնելէ ետքը, նոր արարուածին համար կը պատրաստուի, հայելիին առջեւ անցաւ ու սկսաւ ինքզինքը կարգի դնել։ Կուրծքին կոճակները քակեց, սեղմակին կապերը թուլցուց, եւ շապիկին նուրբ ժանեակին մէջէն անցուցած ժապաւէնը քաշեց հանեց։ Ինք ալ ոսկեգոյն բլուզ բազմոցին վրայ գնաց պառկեցաւ աջ բազուկը գլխուն ներքեւ դրած։

Վայրկեան մը, բժիշկը ներս մտաւ Էլէնիին ընկերացած։

Տօքթոր Ամարիլլին հազիւ քսանհինգ տարեկան երիտասարդ մըն էր, գեղեցիկ, վայելուչ հագուած, ունենալով բոլոր անձին վրայ իգական փափկութիւն մը, եւ շարժումներուն մէջ մանկական թեթեւութիւն մը, որ իր շնորհներուն մեծապէս կը նպաստէր։ Իր ձայնը տասներկու տարեկան տղու մը շեշտին անհաս նրբութիւնն ունէր, որ իր լուրջ արուեստին դրական բառերուն հետ հակադրութիւն մը կը կազմէր։

Հիւանդը զայն կը ճանչնար արդէն, պատահանէ պատահան շատ անգամ երկուքն ալ գիրար կը դիտէին, իրարու կը ժպտէին եւ կը բարեւէին իսկ գիրար։ Լուսիկի կողմէ պզտիկ յանդգնութիւն մը բաւական էր զայն իրեն մօտեցնելու, եւ մինչեւ այն ատեն յետաձգուած այդ յանդգնութիւնը հիմա կը փութացնէր ամուսնոյն կոշտ վարմունքը։

Սենեկապանուհին «մարած է» ըսած էր բժիշկին, բայց տիկինը մտածելով որ նուաղումի դժուարին դերը չպիտի կարենար յաջողութեամբ խաղալ տօքթորին քով, աչուըները բացած էր, ծանր ծանր կը հեւար։

Բժիշկը անոր երակը քննելով.

— Ի՞նչ կ՚ըզգաք, հարցուց տաճկերէն լեզուաւ։

— Հոս նեղութիւն մը, պատասխանեց հիւանդը, ձեռքը սեղմակին տանելով։

Տօքթորը անոր կուրծքը մտիկ ըրաւ։

— Յուզուելու պատճառ մը ունեցա՞ք, հարցուց։

Լուսիկ գլխովը նշան ըրաւ թէ «այո»։

— Ա՜հ, տի՛կին, գոչեց զգացեալ ձայնով մը, զգուշացէ՛ք, մեղք կ՚ընէք ձեր անձին, ու զմայլած նայուածք մը ուղղեց անոր։

Յետոյ ուրիշ նմանօրինակ հարցումներ ու պատասխաններ իրարու յաջորդեցին, որոնց միջոցին յափշտակուած կը դիտէր տօքթորը այդ նորատի կնոջ դէմքը, անոր կապուտակ սիրուն աչուըները, վարդի պէս փայլուն դէմքին գոյնը սեւ մազերու սքանչելի շրջանակին մէջ, որ մօտէն հազար անգամ աւելի հրապուրիչ էր:

Լուսիկ ալ իր կողմէ քննելով երիտասարդը, աւելի համակրելի կը գտնէր, եւ քաղցր հեշտութիւն մը կ՚զգար կրկնելով անոր թէ շատ կը տառապէր, թէ անբացատրելի ցաւեր, անհանգստութիւններ ունէր, եւ անոր ուշադիր նայուածքին, մանկական ակար հնչիւնին մէջ, իրեն համար խանդաղատական բան մը կը գտնէր։

Կը զարմանար թէ ինչո՛ւ հիւանդ ըլլալու գաղափարը չէր ունեցեր մինչեւ այն ատեն, եւ նոր դէպքերով ու նենգութիւններով լեցուն կեանքի մը հեռապատկերը կը նկարուէր երեւակայութեանը առջեւ, ուր շատ դիւրին պիտի ըլլար իրեն ամուսինէն վրէժ լուծել։ Իր ձայնը հետզհետէ աղու, սրտառուչ վանկեր կ՚ըստանար քանի կը նկարագրէր իր հիւանդութիւնը։

— Սիրտս այնպէս կը բաբախէ որ, կարծես կուրծքս պատռելով դուրս պիտի ցայտէ, կ՚ըսէր մեղմ, խորին ձայնով մը, որ իրը չէր։

— Հիմակ հանգարտեցուցիչ դեղ մը պիտի գրեմ ձեզի. անմիջապէս կ՚անցնի:

— Ինծի այնպէս կուգայ որ գիշերը չպիտի կարենամ քնանալ, յարեց հիւանդը։

— Քանի մը վայրկեանէն պիտի հանգստանաք, տիկին։ Ուրիշ անգամ ընաւ պատահած չէ՞ր, որ այդչափ կը վախնաք։

— Շատ անգամ կը պատահի, այսինքն ամեն յուզուելուս, եւ հետըզհետէ աւելի սաստիկ։

— Գիշերը անցուցէ՛ք, տիկի՛ն չեմ ուզեր այդ վիճակնուդ մէջ զձեզ աւելի նեղել։ Ուրիշ անգամ մը երբ հանդարտ ըլլաք, երկարօրէն կը քննեմ եւ ձեր այդ դիւրագրգռութիւնը, որ կ՚երեւայ թէ ջղային տկարութենէ առաջ եկած է, դարմանելու միջոցները ի գործ կը դնենք ըսաւ, դեղագիրը գրելով Լիւսիկին յանձնեց, յետոյ ոտք ելաւ մեկնելու համար։

— Կ՚երթա՞ք, Տօքթո՛ր, ե՞րբ պիտի գաք նորէն զիս տեսնելու։

— Վաղը առտու։

— Ա՜հ, շնորհակալ եմ, յարեց նորատի կինը իր ճերմակ, կակուղ ձեռքը բժիշկին երկարելով, եւ երկուքն ալ իրարու նայուածքի մը մէջ ընկղմեցան վայրկեան մը յուզուած, երջանիկ։

Երեկոյին, Տիգրան անկողնին մէջ գտաւ իր կինը։ Էլէնի փոքրիկ սեղանի մը վրայ դեղի սրուակները կարգի կը դնէր, և մերթ ընդ մերթ տիրուհւոյն ճակտին փակցուած ճերմակ լաթի կտորը կը փոխէր ջրախառն «օ տը քօլօն»ով լեցուն թասի մը մէջ թաթխելով զայն։

Հեծկլտուքէ զատ պատասխան մը չկրցաւ առնել Տիգրան հիւանդին բերնէն իր հարցումներուն, և ստիպուեցաւ սենեկապանուհիին դիմել, որ անոր մեկնելէն ետքը պատահածները այնպիսի սաստիկ նկարագրեց, և այնքան խոշոր բառեր գործածեց որ, դժբախտ ամուսինը կարծեց թէ իրօք ծանր հիւանդութեան մը պատճառ եղած էր կնոջը, զղջաց ըրածին վրայ, ու սիրտը նեղացած՝ ճաշել անգամ չուզելով, գնաց պառկելու:

* * *

Տասնըհինգ օր շարունակ անկողնէն չելաւ Լուսիկ։ Օգոստոսի տաքերուն մէջ օրերով անշարժ մնալու հաստատամտութիւնը արդարեւ կրնար պատիւ բերել իր բնաւորութեան, եթէ անոր շարժառիթը վատ և զազիր նպատակ մը չըլլար, և սակայն պէտք չէ մոռնալ թէ այդ աշխատանքը իր գերագոյն հաճոյքը ունէր։

Տօքթ. Ամարիլլին որ ամէն օր կ'այցելէր, նուրբ հարցումներ կ'ընէր անոր հիւանդութեան մասին, ի՞նչ ընէր, իր պաշտօնը այդպէս կը պահանջէր։ Շատ մը ֆիզիքական ախտեր կան, որոնք բարոյական պատճառներ կ'արտադրեն, մանաւանդ իգական սեռին տկարութիւնները։ «Կնոջ մը համար, կ'ըսէր Տօքթորը, նեւրասթենիէ մը աւելի վտանգաւոր է սրտնեղութիւն մը»։

Լուսիկ ճիգեր կ'ընէր իր ներքին ցաւերը ծածկելու և բառերու տեղ արցունքով կը պատասխանէր ստէպ: Բայց վերջապէս կը խորհէր թէ բժիշկ մը քահանայի մը չափ իրաւունք ունի մեր գաղտնիքներուն, և պէտք է խոստովանինք անոր մեր տառապանքները թէ՛ ֆիզիքական տեսակէ ըլլան թէ՛ բարոյական։ Ժամանակը հիմակ իրարու խառնած է իրարմէ անջատ այդ երկու ախտերը, և մին միւսին պատճառն է ապահովապէս:

Այս փիլիսոփայութիւնը շատ լաւ կը յարմարէր իր բաղձանքներուն՝ և տակաւ կ'սկսէին սրտի զեղումները, ամուսնոյն անտարբեր, կոշտ բնաւորութեանը, իր տկար, դիւրազգաց հոգւոյն անկէ կրած մահացու հարուածները։ Յետոյ կարգը եկաւ իրենց ամուսնանալու պատմութեանը, և առանց կարմրելու, կրցաւ ըսել թէ իր ծնողքը այդ մարդուն հարստութենէն հրապուրուած բռնի զինքը տուեր էին անոր։ Ինքը որ հարստութեան երբեք տենչացած չէր, և կ'ընտրէր

խրճիթ մը փոխանակ սրտի զրկումներուն, հարկադրուած էր այդ մարդուն հետ կենակցելու։

— Ա՜հ, դուք, որ զգայուն սրտի մը բոլոր պաշտամունքին արժանի էք, կը բացագանչէր Տօքթորը մերթ ընդ մերթ յուզուած, ըզգայուն շեշտով մը։ Դուք այդքան գեղանի, այդքա՜ն փափուկ, այդքա՜ն պաշտելի, կը հեծեծէր կարեկից շարժումով մը անոր ձեռքը բռնելով և անզգալաբար շրթունքին տանելով զայն։

ԼԹ։

Սօֆի մինակ էր ձուաձեւ սեղանին առջեւ, որուն վրայ կ՚իյնար ձեղունէն կախուած լամբարի մը լոյսը յստակ ու ճաճանչաւէտ։ Իր ձեռագործին զբաղած՝ չէր զգար ժամերուն անցնիլը, և ոչ ալ աչքը կը վերցնէր ժամացոյցին վրայ, որուն սլաքը կէս գիշերին կը մօտենար արդէն։ Քուն չունէր, վասնզի շատ խոհեր ունէր, բայց զուարթ խոհեր, որոնք արագ, եռանդուն շարժում մը կուտային իր ձեռքին և փոյթ չէր ընէր ամառնային այդ կարճ գիշերուան մէջ արթուն մնալը, վասնզի կ՚ուզէր իր գործը աւարտել, մանաւանդ որ Գառնիկ տուն դարձած չէր տակաւին։

Այսպէս էր ամեն գիշեր. երբ վաղեմի արուեստագէտը իր զուարճութեան ու հաճոյքներուն համար դուրսը կը մնար, Սօֆի կը սպասէր անոր անձանձրոյթ, որովհետեւ առանց անոր ողջ առողջ տուն մտնելը տեսնելու չէր կրնար հանգիստ նիրհել, և սակայն պատճառ մը չէր այս, որ Գառնիկ իր զբօսանքներէն բան մը զոհէր քրոջը խնայելու համար։

Այսպէս եղած էր ամենէն դժբախտ օրերուն մէջ, և այսպէս կը շարունակէր հիմակ որ լաւ կացութիւն մը ունէին։ Որովհետեւ երիտասարդին ամսականը հետզհետէ բարձրանալով ութնէն քսանըհինգ ոսկիի հասեր էր երկու տարուան մէջ։ Ա՛լ դասի չէր երթար Սօֆի, և սպասուհի մը ունէին որ կ՚օգնէր իր գործերուն։

Իրենց տունը փոխեր էին։ Դարձեալ Բանկալթիի մէջ աւելի ընդարձակ տուն մը վարձեր և ճաշակով կահաւորեր էին զայն, բացի մէկ սենեակէն, որ ամենէն գեղեցիկն էր, և զոր Բօբօլին կը պահէին անոր ճաշակին համեմատ զարդարելու համար։ Դաշնակ մը, գրադարան մը, գիրքերու և նուագատետրերու սակաւաթիւ բայց ընտիր հաւաքածոյ մը ունէին։

Անոնք օրէ օր կարգադրելէ ետքը, երբ տեսան որ իրենց տան համեստ պիտոյքը լրանալով հանդերձ՝ կրկին գումար մըն ալ կը մնար ձեռքերնին, որոշեցին որ Գառնիկին հարսնիքը կատարեն։

Այդ որոշումը երկու տարիէ ի վեր ակամայ յետաձգուած բաղձանքի մը գործադրութիւնը պիտի ըլլար. բան մը որուն վրայ կը մտածէին ամէն վայրկեան, և որ իրենց ամէն քայլին, ամէն խօսքին մէջ իր մասը ունէր:

Իրենց տան համար չէր գնուած իր մը առանց իրարու հարցնելու թէ կը յարմարէ՛ր Բուբուլի ճաշակին, բնաւ գիրք մը, զոր կարդացած ատեննին չխորհէին թէ ի՛նչպէս պիտի գտնէր զայն արդեօք իրենց տարակայ սիրելին: Բայց այս անդուլ համակրութեան մէջ քոյրը աւելի մեծ դեր ունէր քան եղբայրը. Սօֆին էր ազդակը և Գառնիկ կը հնազանդէր այդ ազդեցութեան զոր պահած էր խելացի աղջիկը առանց զգալի ընելու: Գառնիկ գրաւուած էր այն սեւեռուն գաղափարով թէ պէտք է ամուսնանալ Բուբուլին հետ, և անոր տենչանքը՝ որուն կրակը մարած էր ժամանակը, կը մնար իր սրտին ալքերուն մէջ, իբրև երջանկութեան մը գաղտնիքը, որուն հրապոյրը ոչ թէ կորսուած, այլ հեռացած էր իր սիրոյ առարկային հետ:

Քաղցր զգացումով մը կը մտածէր հիմակ այդ անհետացեալ էակին վրայ, որմէ զգացած արբեցութիւնը ոչ ոք կրցած էր ազդել իրեն այնուհետև, թէպէտ անոր նկատմամբ ոչ թէ իրական զգացում մը, այլ անոր քաղցր յիշատակը միայն պահած ըլլար:

Բայց ասոնք վերլուծելու ոչ առիթ ունեցած էր, ոչ ալ փափաք: Միշտ սիրել կը կարծէր Բուբուլը, որովհետև անկէ բաժնուած ատեն կը սիրէր, և այդ սիրոյն զոհած էր իր ապագայ փառքին ասպարէզը, որ արուեստագէտի մը հոգւոյն ամենէն զօրաւոր թելն է:

Սօֆին ալ որոշ բան մը չէր գիտեր անոր ներքին տրամադրութեանց մասին, սակայն նախազգացում մը կ՚ըսէր իրեն. թէ պէտք էր վառ պահել անոր սիրոյ զգացումը: Իր յարատև ճիգերուն յաջող ելքին վրայ կը հրճուէր հիմա: Վերջապէս անվարան գրեր էր Գառնիկն այս նամակը, որ մէկ քանի օր առաջ այնքան խորին յուզմանց ենթարկեր էր դժբախտ Բուբուլը: Ու հիմա աշխատութեան սեղանին առջև նստած՝ անոր պատասխանին կ՚սպասէր Սօֆին, երևակայելով իր սիրելի բարեկամուհւոյն ցնծութիւնը և կանխաւ յեղյեղելով մտքին մէջ այն երջանկութեան զորավալից տեսարանները, որոնք տեղի պիտի ունենային անոր Պոլիս հասած պահուն: Եթէ գիտնար թէ ի՛նչ սրտաճմլիկ ցաւերու, ի՛նչ արիւնոտուշտ ողորումներու պատճառ եղած էր իր եղբօրը նամակը հէք աղջկան սրտին մէջ, արթընցնելով հոն նիրհող յոյսը այնքան ցանկալի, և հաստատելով երջանկութեան հնարաւորութիւնը, որ աւելի դժնդակ հանգամանք մը տուած էր անոր զոհողութեանց: Սօֆի ոչ միայն չէր գիտեր ասոնք, այլ և ամենափոքրիկ կասկած մը չէր կրնար ունենալ Բուբուլին վիճակին վրայ, ըստ որում Արթին աղային հիւանդութեան վրայ ման-

բաման տեղեկութիւններ հաղորդած չէր ան իրենց։ Անգամ մը գրած էր միայն թէ հայրը տկար էր, և այնուհետև չէր ուզած իր տառապանքներուն անօգուտ մտատանջութիւնը տալ անոնց։ Սօֆիին միակ հոգն էր Բուբուլին Պոլիս հասնելէն առաջ իր ձեռքի գործը աւարտել։ Ճերմակ մարմաշի վրայ ներքնազգեստ մը կը բանէր զոր իր աշակերտուհին միշտ կը սիրէր ամառը հագնիլ, և արագ արագ կը շարժէր իր ասեղը միշտ չափելով պարապ մնացած մասին երկայնութիւնը բանուած մասին հետ, ու կը շարունակէր անդադար։

Յանկարծ փողոցին դրանը փականքին մէջ բանալիի մը ճռինչը լսեց։ Գառնիկն էր որ միշտ բանալին քովը կը կրէր, գիշեր ատեն մինչև դրան բացուիլը փողոց չսպասելու համար: Սօֆի գործը ձգեց, և ճրագ մը վառելով գնաց զայն դիմաւորել։ Յաջորդ վայրկեանին վերստին ներս մտաւ եղբօրը ընկերացած։

Գառնիկին դէմքը՝ որ երկու տարիէ ի վեր աւելի հասուն շնորհներու կատարելութիւն մը ստացած էր, անփոյթ արտայայտութիւն մը ունէր այն գիշեր, և քոյրը զայն նշմարեց։

Երիտասարդը գլխարկը վերցուց հանեց, յետոյ գրպանէն նամակ մը առնելով Սօֆիին տուաւ, «Բուբուլէն է» ըսաւ։

— Ա՜հ, ի՞նչ կը գրէ կոր, ե՞րբ պիտի գայ բացագանչեց անհամբերութեամբ պահարանին մէջէն նամակը հանելով։

— Կարդա՛ որ իմանաս, պատասխանեց Գառնիկ հանդարտ։

Սօֆի սեղանին մօտենալով հետեւեալը կարդաց:

«Որքա՜ն կը փափաքիմ սա վայրկեանը յետաձգել, Գառնի՛կ, քեզ գրելու վայրկեանը որ մինչև այսօր միակ երջանկութիւնս եղած էր, և որ այս անգամ անհելի սարսուռներով կը դողացնէ հոգիս։ Եւ սակայն պէտք է գրել, պէտք է ձեռքովս շինել կեանքիս դատակնիքը, ինչպէս մտքովս վճռեցի զայն, հակառակ էութեանս բոլոր տենչերուն, բոլոր ձգտումներուն։

«Երկու տարի շարունակ աչքերս յառած այս ճամբուն դարեւանդին՝ սպասեցի նամակներուդ, միշտ յուսալով, միշտ բաղձալով հոն բառ մը, որով զիս քովդ կոչէիր, բախտը գլացաւ ինձ այդ շնորհը, և հիմակ որ կապուած եմ հոս պարտքի անլոյծ շղթաներով, այդ երանաւէտ կոչումը կ'ընես ինձ։ Չես գիտեր սակայն թէ հայրս անկողին ինկած է կաթուածահար երեք ամիսէ ի վեր, և չեմ հաղորդած քեզ այս աղէտքը, խնայելու համար պաշտելի սրտիդ, որ գիտեմ թէ մասնակից է բոլոր ցաւերուս։ Կրնա՞մ մինակ թողուլ զինքը որ մեռնի անօգնական, կրնա՞մ զոհել զայն իմ երջանկութեանս, եթէ ապահով իսկ ըլլամ թէ անհնար պիտի ըլլայ ինձ դիմանալ այն վիշտին, զոր կ'ազդէ ինձ այս անտանելի զրկումը, ինձ ընծայած գերագոյն բերկրանքիդ յապաղումը։

«Շատ տառապանք կրեցի, Գառնի՛կ, քեզմէ հեռու, բայց բարոյական քաջութիւնս չլքեց զիս երբեք, ինչո՞ւ այս անգամ ուժս կը պակսի, սիրտս կը լքանի, և հեռացած կ'զգամ յանկարծ յոյսերուս հմայքը, որով կ'ապրիմ։ Այս նամակս ձեռքէս ելած պահուն ինձ այնպէս կուգայ թէ ամէն բան կը փլի, կ'անհետանայ շուրջս, և ալ չպիտի դառնայ։

«Ահ, գրէ՛ ինձ թէ միշտ պիտի սիրես զիս, գրէ՛ թէ կը հասկնաս ցաւերուս սաստկութիւնը, և իրաւունք կուտաս ինձ որ այսպէս վարուիմ․ որովհետև սիրտս չի ներեր ինձ ուրիշ բան ընել։ Եթէ սիրոյս միայն անսամ, դարձեալ դժբախտ պիտի ըլլամ խղճի խայթերովս, և անարժան այն ազնուական կեանքին, որուն երազը սնուցած եմ հոգւոյս մէջ»։

— Վա՜խ, խե՜ղճ Բուբուլս, ըսաւ Սօֆի նամակը ձեռքէն վար դնելով, և թաշկինակը աչուըններուն տանելով, միշտ նոյն փափուկ, վեհ սիրտը, միշտ նոյն ազնիւ զգայնութիւնը․․․։

— Եւ միշտ նոյն ողբասացութիւնները, ընդմիջեց Գառնիկ, ա՜հ, զգայուն սրտերը այնչափ կը սիրեն վիշտերը, որ ան ալ կուգայ զանոնք կը գտնէ։ Ցաւալի բան է, որ ամէնէն պաշտելի էակները ամենէն դժբախտները ըլլան, բայց այսպէս է։ Այս իրիկուն ճամբան եկած ատենս հաշիւ ըրի ինքնիրենս որ, Բուբուլը ճանչնալէս իվեր երբեք զուարթ չեմ տեսած զինքը, ամէն պարագայի մէջ մելամաղձութեան հակում մը ցոյց տուած էր։

Սօֆի եղբօրը երեսը նայեցաւ զարմանքով, հասկնալու համար թէ այդ խօսքերով մեղադրե՞լ կ'ուզէր արդեօք իր բարեկամուհին, բայց անոր դիմագիծները խաղաղ երևոյթ մը ունէին։

— Կը սխալիս, եղբա՛յրս, պատասխանեց, Բուբուլին բնաւորութիւնը շատ հակամէտ էր զուարթութեան զայն ճանչցած ատենդ, յետոյ սիրոյ թախծութիւնները փոխեցին զինքը։

— Կարելի է, յարեց երիտասարդը վախնալով որ գուցէ վիրաւորիչ բան մը ըսած ըլլայ։ Արդէն իր խօսքերուն մէջ չարամտութիւն չկար․ անկեղծ խորհրդածութիւն մը թռեր էր բերնէն, բայց քոյրը հասկցաւ թէ նոր ճաշակի մը սկզբնաւորութիւնն էին այդ բառերը․ Գառնիկ իր քրոջը լռութենէն գուշակեց անոր մտքէն անցածը, և զայն ապահովելու համար աւելցուց․

— Ես հիմակ ընդհանրապէս զուարթ ընկերութեանց մէջ մտնել ելլելուս՝ աւելի զգալի է ինծի տրտմութեան դառնութիւնը, և խորապէս կը ցաւիմ անոնց վրայ, որոնք կեանքին քաղցրութիւնները կը թողուն՝ անոր ցաւերովը տառապելու համար։

— Բայց կեանքը քաղցրութիւններ չունի ամենուն համար։ Դուն անփորձ չես այս մասին։

— Կ՚ուզե՞ս որ անկեղծ ըլլամ քեզի հետ, Սօֆի՛ա, ես տրտմութենէ ձանձրացած մարդ մըն եմ, և հիմա որ շատ հոգեր չունիմ, կ՚ուզեմ ազատ ու զուարթ ապրիլ. ո՞վ գիտէ ինչ կը բերէ ապագան։ Բուբուլին ալ պիտի գրեմ, որ այդքան յուսահատութեամբ չմտածէ, և պիտի տեսնես որ իմ խորհուրդներս լաւ ազդեցութիւն պիտի ունենան իր վրայ:

— Շատ գոհ եմ զքեզ այդպէս տեսնելուս, Գառնի՛կ, միայն կը ներե՞ս որ հարցնեմ թէ ո՛վ կամ ինչ բան է այդ գեղեցիկ տրամադրութիւնները քեզ ներշնչողը, հարցուց ժպտելով։

Երիտասարդը թեթեւօրէն շառագունեցաւ։

— Անշուշտ կը կարծես թէ ոգելից ըմպելիներն են, այնպէս չէ՞, քոյրս, բայց կը սխալիս, վասնզի ոչ թատրոնէն կուգամ և ոչ կաֆէ շանթանէն։ Շահապետեաններու տունը ճաշի վար զրին զիս, չկրցայ մերժել. գիտես թէ միշտ երախտապարտ եմ անոնց, և սեղանին վրայ գաւաթ մը ջրախառն գինի խմած եմ միայն։ Հիմա որ արդարացուցի ինքզինքս զքեզ անքուն սպասցնելու յանցանքիս մասին, կը ներե՞ս որ երթամ պառկիմ։

— Հանգիստ քուն կը մաղթեմ, պատասխանեց Սօֆի ուշադիր դիտելով անոր սռուերը, որ կ՚անհետանար դրանն վրայէն։

Արդեօք ի՞նչ գինով է, կը հարցնէր ինքնիրեն նորատի աղջիկը։ Բայց ձայնը, արտասանութիւնը, շարժուձեւերը, քալուածքը անթերի կանոնաւորութիւն մը ունէին, միայն խօսքերը պարագային անպատշաճ էին, և տրամաբանութենէ զուրկ թուեցան իրեն։ Հապա այդ տարօրինակ զուարթութիւնը ի՞նչ էր, երբ իր կարգադրած ամուսնութիւնը անակնունելի դիպուածով մը եւ կը մնար յանկարծ։

Ի զուր կը յոգնէր Սօֆի գուշակելու բան մը, զոր Գառնիկ ինք ալ չէր գիտեր։ Այդ զուարթութիւնը մէկէն ի մէկ եկած էր իրեն այն իրիկունը, սակայն ազային հետ պէզիկ խաղացած պահուն՝ երբ Մելինէն աթոռը առեր քովը եկեր էր օգնելու համար իրեն, և իր զըւարճութիւններովը շատ մը խնդացուցեր էր զիրենք։

Մելինէն հիմա տղայ չէր սակայն. տասնըվեց տարեկան աղջիկ մը եղած էր, որ արձանագործի մը համար կրնար գեղեցիկ համարուիլ իր մարմնին չնորհներովը, եթէ բանաստեղծի մը համար օիրուն չէր իր ցամաք սրտովը ու անմշակ հասարակ մտքովը։

Ծնողքը զինքը շատ սիրելնուն դպրոց ղրկած չէին աչքերնուն չհեռացնելու համար. միայն դաշնակի վարպետ մը ունեցած էր, բայց դժբախտաբար իր արշալոյսի պէս մատերը այդ հրեղէն արուեստին աշխոյժ թռչտուններուն համար յօրինուած չըլլալով, հրաժարեր էր անկէ, բաւական համարելով արեւելեան եղանակներու ֆլէ տը սօլ միայն սորվիլ, որոնց ֆլէ տը ֆար տեղ ալ միեւնոյն խաղերուն վրայէն

օրպալով կ'անցնէր, եւ այդ չինծու նուաղածութեամբ ժամերով կը զուարճացնէր ոչ միայն ծերունի ծնողքը, այլեւ զարգացած արուեստագէտը։ Յետոյ, Թաղին քահանայէն կարդալ գրել սորվեր էր։

Այդ աղջկան բոլոր տաղանդը թուղթի զանազան խաղերու մէջ կը կայանար։ Տեսակ տեսակ ձեռագործութիւններ գիտեր. թուղթ մը հանել կուտար, եւ զայն կը գտնէր. մէկ քանի թուղթեր նշանակել կուտար, զանոնք աննշմարելի կերպով աջ ձեռքէն դէպի ձախը կը փոխանցէր, որոնց կ'ընկերանար անզօր, անվերջ չաղակրատութիւն մը, որ միշտ աղմկալի քրքիջներով կը լեցնէր տունը։ Եւ սակայն միշտ չքեղ հագուստներ կը հագնէր, զորս Բերայի ամենէն համբաւաւոր խանութներուն մէջ կարել կուտար, եւ ծանրագին գոհարեղէններ ունէր, որոնցմով միշտ իր կուրծքը, բազուկներն ու մատները կը զարդարէր Եգիպտական կուռքի մը պէս։

Թարմ ճոխութիւն մըն էր Մելինէն, անցամաքելի զուարթութեան աղբիւր մը իր հօրը լռիկ տանը մէջ, որ առանց անոր ներկայութեան՝ գերեզմանի մը չափ տխուր պիտի ըլլար։

Կուռքի մը պէս կը պաշտուէր իր հօրմէն, եւ մօրը կեանքին աստղն էր, որոնց սիրտերուն հորիզոնը կը լուսազարդէր։

Մելինէն իր տրամադրութեան ներքեւ ունէր հօրը բոլոր հարըստութենէն զատ, որ շատ մեծ էր, նաեւ անոր կամքը, եւ զոր արժանապէս գործածելու խելքէն ու ճաշակէն զուրկ էր ինք։ Մանկութենէն ի վեր երկու ծերունիներուն գգուանքին միջեւ մեծցած՝ բնաւ ճանչցած չէր ընտանեկան կեանքը, եւ իր սիրտը բարձրագոյն անուրջներու թռիչքէն զուրկ՝ չէր ազդեր իրեն այն անծանօթ իրերու անհանգստութիւնը, որով կը սնանին ու կը կազմակերպուին մեծ հոգիները։ Երջանիկ կ'զգար ինքզինքը ճանչցած չըլլալուն համար զըրկանքը, որուն ամենէն ծայրայեղ տեսակէն անցած էր իր ծնողքը։ Վասնզի միշտ հարուստ եղած չէին Շահապետեանները։ Պոլսոյ չուկան, խեղճ խանութի մը մէջ, կանգունով պասմա կը ծախէր երբեմն Սահակ աղան, եւ Ֆուլիկ հանըմը սիւզենի բանելով հազիւ կրնային ապրեցնել երկու մանչ զաւակները Սամաթիոյ աղքատիկ մէկ թաղին մէջ։

Բայց Մելինէին ծնած օրը իրենց համար բարենշան օր մը եղաւ։ Տարիներէ ի վեր Սահակ աղային գրպանին մէկ խորշը դեղնած, մաշած երկաթուղիներու վիճակահանութեան մէկ հատիկ տոմսակը մեծ պարգեւը շահեր էր։ Այն օրէն տանը բախտը անուանեցին զայն, նըւիրելով անոր իրենց բոլոր խնամքը, բոլոր սէրը, բոլոր մեծարանքը։

Կնքահայրը ուզեց Ֆօրթիւնէ կոչել զայն, բայց հայրը մտածելով որ այդ բարեգուշակ անունը ամենուն մտքին մէջ պիտի արթնցնէր միշտ իրեն պատահած բախտաւորութեան յիշատակը, վախցաւ որ աչքի կուգայ, եւ Մելինէ դնել տուաւ։

Դեռածին մանկիկը այդ հարստութիւնը բերելով տանը մէջ՝ յափըշտակած էր իր երկու անդրանիկ եղբայրներէն ծնողքին գորովը, և անոնք կարծես վշտացած իրենց եղած անիրաւութենէն՝ մեկնեցան հետզհետէ աշխարհքէն. Թողլով անոր իր բերած ճոխութեան բոլոր վայելքը։

Սահակ աղան իր նոր դրամագլխով նոր ձեռնարկներ ըրաւ, և գործերը յաջող երթալով՝ կրկնապատկեց, եռապատկեց զայն տասնըչորս տարուան մէջ։ «Աղջկանս բախտին» ըսելով յանդուգն գործերու կը ձեռնարկէր ու միշտ կը շահէր, այնպէս որ յաջողութեան յուռութ մը նկատուած էր Մելինէն տանը մէջ, և ամենուն ճիգն էր զայն գոհ ընել։

Երկու տարի առաջ ալ, երբ Սահակ աղան իր յօդացաւին պատճառաւ գործէ քաշուիլ ստիպուեցաւ, աղջկանը բախտին վստահելով էր որ կրցաւ ամեն բան յանձնել Գառնիկին ձեռքը, որ օտարական մըն էր, և դարձեալ չխաբուեցաւ։ Ալ հաւատքի մը չափ հաստատուած էր մտքին մէջ թէ ուր Մելինէն կար, հոն ձախորդութիւն, հոն դժուարութիւն չկար բնաւ, և անոր ամենէն դոյզն փափաքներէն ըսկըսեալ՝ մինչև ամենէն մեծերը, առանց դիտողութեան կը կատարէր։

Մելինէն ուզած էր Սամաթիայէն ելլել, զոր հայրը շատ կը սիրէր հոն ծնած ու մեծցած ըլլալուն համար, և երեք տարիէ ի վեր եկած էին Բերա բնակիլ, ուզած էր դաշնակ մը և վարպետ մը ունենալ, և իսկոյն իր կամքը կատարուած էր. տանը մէջ կառք մը պահել յարմար դատած էր, և չէր մերժուեր. իր արդուզարդին մէջ զեխութեան ճաշակ մը ստացեր էր Բերա գալէն ի վեր, և թող կուտային որ լիապէս գոհացնէր զայն: Միայն մէկ հաճոյքէ մը զուրկ կը մնար, ատէպ դուրս ելլելու զուարճութենէն, որովհետև հայրը նստած էր. մայրը հիւանդապահի դեր մը ունէր անոր քով, և առանձին ելլելու վարժուած չէր ինքը. բայց այդ պաշտօնն ալ երբեմըն իրենց երիտասարդ գործակալին կը յանձնէին ծնողքը, զոր հաճոյքով կը կատարէր։

Սօֆին ալ, եղբօրը խնդրանքով, շատ անգամ կ՚ընկերանար անոնց, երբ Օր. Շահապետեան գլխարկ մը կապել տալու կամ շրջազգեստ մը ապսպրելու համար իր ճաշակին պէտք ունենար: Այս առթիւ ճանչցած ըլլալով այդ ընտանիքը, կը զարմանար որ Գառնիկին չափ զարգացած երիտասարդ մը կարենար կամովին երկար ժամեր անցընել տափակ ընկերութեան մէջ։

Շահապետեաններուն տունը երբ ընթրիքի մնար, անոնց կառքը մինչև փողոցին անկիւնը կը բերէր զայն, և իրենց տունը զառիվերի մը վրայ շինուած ըլլալուն՝ ամբողջ դարևանդին երկայնութեամբը հետի կ՚ելլէր ձմեռուան ցուրտ գիշերներն անգամ։ Կը հասկնար թէ

դժգոհութեամբ կատարուած պարտք մը չէր այս, այլ ինքնաբեր յարգանքի մը, աւելի ճիշդը, համակրութեան մը ապացոյցը՝ իր տէրոջը կամ անոր ընտանիքին նկատմամբ։

Ինչ՝ որ այնքան մտատանջութիւն կրած էր առաջները, երբ Գառնիկ թողած էր իր արուեստը, դրամ շահելու հարկին տակ, ինչ՝ որ այնքան վախցած էր թէ այդ գոհողութիւնը ծանր պիտի գար անոր սրտին,— ինչպէս բնական է ճշմարիտ արուեստագէտի մը համար,— կը տեսնէր հիմակ, որ օր ըստ օրէ աւելի դրական կ՚ըլլար ան. ան կը ծաղրէր ինչ որ տեսած էր երբեմն, և իր վերացական գաղափարներուն նուրբ զգայնութիւններուն, հաշուագէտի մտածումներ, կենսապաշտէրի ճաշակներ կը յաջորդէին։

Սօֆի ակամայ կը յուզուէր այդ բարոյական այլակերպութիւնը տեսնելով անոր վրայ. իր կեանքն ալ միշտ լուրջ եղած էր, կարգի ու կանոնի տակ, բայց սիրտն ու միտքը վիպական տենչեր ունէին, երկնքին կապոյտին պէս մաքուր, խորհրդաւոր, որոնք միշտ կոյս, միշտ թարմ, միշտ վառ կը մնային։ Հոգիին պէտքերը ամենէն մեծ տեղը գրաւած էին իր էութեան մէջ, և զանոնք յագեցնելու՝ այսինքն անհունապէս սիրելու համար իր եղբայրն ու բարեկամուհին, յանձն առած էր շատ մը տառապանքներ, որոնք աւելի սիրելի էին իրեն քան կեանքի շատ մը կոշտ ուրախութիւնները։

Թախծութեամբ կը խորհէր իր եղբօրը պահ մը առաջ արտայայտած գաղափարներուն վրայ, քանի կը շարունակէր կարդալ Բուբուլին հոգեկոյզ նամակը, զոր չէր կրցած աւարտել չափազանց վրդովուած ըլլալուն, և չէր կրնար ըմբռնել թէ կայ աւելի գերագոյն երջանկութիւն մը, քան զգայուն հոգիէ մը այսպէս պաշտուած ըլլալու զգացումը։

Ի՞նչ բան կրնար ուրեմն սփոփած ըլլալ Գառնիկը՝ Բուբուլէն տակաւին զուրկ մնալու տրտմութենէն։ Մելինէին դատարկ զուարթութի՞ւնը արդեօք, կը մտածէր խոհուն աղջիկը, և իր սև աչուըները տարտամ նայուածք մը ունէին երկար արտեւանունքին ներքև, որուն առջև կը պատկերանար մարդկային անկայուն սրտին յեղաշրջումները աշխարհի յեղաշրջումներէն աւելի սպառող, աւելի անգութ։

Խ.

Ժամանակը դանդաղ ու անհատնում, չէր քալեր կարծես Բուբուլին համար, և սակայն իր Պիլէճիկ գալէն ի վեր չորս տարի անցեր էր առանց նշանաւոր դէպքի մը։ Իր օրերը սահեր էին անձկութեան ու տխուր յուզմանց մէջ իր հօրը սնարին քով կամ գործա-

բանին գործչապատ մթնոլորտին մէջ աշխատելով անդադար։ Բայց մարդ երբ երկար տարիներ կը բնակի տեղ մը, անզգալաբար կ'ըսկսի յարաբերութիւններ, նոյն իսկ համակրութիւններ կազմել։ Գործաւոր աղջիկ մը՝ որ ամեն օր դրանը սեմին վրայ իր սև հացի բեկորին հետ հաստ վարունգ մը կը կրծէր արեւուն տակ, և որ հիւանդ պառկած է, ծերունի մը՝ որ իր գաւազանին վրայ կռթնած դիմացը կ'ելլէր ամեն առտու եկեղեցիէն դարձին, և որ վար իյնալով ոտքը խորտակած է, ակամայ կը յուզեն զքեզ։ Անգիտաբար սովորութիւն մը ըրած ես քեզի անոնց հանդիպիլ, և երբ չտեսնես զանոնք կը տըրտմիս։ Կ'ըսկսիս հետաքրքրուիլ անոնց մասին, լուրեր հարցնել անոնց վրայ, և երբ առողջանալնին տեսնես, խնդակցութեան բառ մը կ'ուղղես անոնց։ Իր քաջառողջ վիճակին մէջ քեզի զզուանք ազդող անձ մը անգամ իր թշուառութեան մէջ համակրանք կ'ազդէ, վասնզի ցաւը միշտ հրապոյր ունի։

Այսպէս եղած էր Բուբուլին համար ալ։ Տակաւ սկսած էր անոնց տուները մտնել ելլել պէտքի մը, մարդասիրական պարտքի մը համար, և քանի մօտէն կը ճանչնար անոնց սովորութիւններն ու բարքը, այնքան կը խղճար, այնքան կ'ըզգար անոնց քաղաքակրթութեան կարօտ ըլլալը, և կը մտածէր թէ շատ մը մեծ, շատ ազնուական գործ մը պիտի ըլլար ստանձնել այդ պաշտօնը։ Բայց գիտէր թէ ինք անկարող էր այդ գործին. հարստութենէ, բարձր, ազդեցիկ դիրքէ զուրկ անձ մը բոլոր ճիգերը, բոլոր օրինակները արհամարելի պիտի ըլլային այդ ժողովուրդին, որ իր յետամնաց վիճակին գիտակցութիւնը չունէր: Զանոնք քաղաքակրթութեան ճամբուն մէջ դնելու համար բազմաթիւ գաղթականութիւն մը պէտք էր, որուն մասնակցիլ յանձնառու պիտի ըլլար յօժարակամ, եթէ իր դժբախտ կեանքին կազմակերպութիւնը ապագային մթութեանց մէջ կորսուած երազ մը չըլլար:

Եթէ իր քով ըլլար Գառնիկ, անոր սէրը պիտի ծաղկազարդէր այդ խոպան դաշտերը իրեն համար, և անոր ընկերութիւնը ամբողջ ժողովուրդի մը տեղը պիտի բռնէր իր քով։ Ընկերական կեանքի բարձր զգացումները մոռցնել պիտի տային իրեն օտար զուարճութեանց պակասը, և ամբողջ հասարակութեան մը օգտին ծառայելու վեհ զգացումը՝ մոռցնել պիտի տար իրեն թէ իր ձիրքերովը կարեւոր տեղ մը ունէր քաղաքակիրթ աշխարհի մը կեդրոնին մէջ։

Տեղացւոց, զգալու, մտածելու, գործելու, ապրելու կերպերը երբեմն զզուանք ազդած էին իրեն։ Անոնց բաց վէրքերուն վրայ օտարականի մը պէս նայած էր երբեմն հեռուէն, վախնալով որ միգուցէ իր վրայ ալ կը ցայտէ անոնց թարախը, բայց հիմա բժիշկի մը պէս կը նայէր, դարմանները որոնելով, տարօրինակ գթութիւններ, մասնաւոր հոգածութիւններ ունէր անոնց մասին։

Տունէն գործատուն երթեւեկելու ճամբուն վրայ, խոշոր տան մը ստորնայարկի պատուհանին առջեւ չքնաղ մանկիկ մը կը նշմարէր ամեն առտու։ Հազիւ երեք տարեկան աղջնակ մըն էր այնքան սիրուն, այնքան քնքուշ, որ չէր կրնար անցնիլ առանց համբոյր մը ղրկելու անոր։ Տղան ալ փոխադարձաբար կը ժպտէր իրեն եւ թեւերովը շարժումներ կ'ընէր իր գիրկը թռչելու։ Այս անուշ համակրանքը այնչափ առաջ գնաց, որ Բուբուլ պաքսիմաթներ կը չինէր կը բերէր անոր, եւ ժամերով թեւերուն վրայ կը խաղցնէր սիրուն բառեր թոթովել տալով։ Յետոյ, շաբաթ մը հետզհետէ չտեսաւ զայն, եւ ըսին թէ հիւանդ էր։ Առանց վայրկեան մը կորսնցնելու, ներս մտաւ տունէն, թէեւ տղուն ծնողքը անծանօթ էին իրեն։

Սոսկալի տեսարան մը պարզուեցաւ իր աչքին առջեւ։ Փետրուարի մէջ ցրտասարսուռ օդ մը կ'ընէր. պատուհաններուն ապակիները մինչեւ կէսը ձիւնով ծածկուած էին, փոքրիկ սենեակին մէջտեղը կը կենար կրակարան մը ուր ածուխ դրած էին հրահրելու համար։ Աղտոտ խշտեակ մը գետինը փռուած էր, խառնիխուռն ջուլեր ձգուած վրան, սենեակին մէկ անկիւնը շատ մը սոխեր կային եւ պառաւ կին մը անոնց կեղեւները հանելով կը ջարդէր։ Բազմոցին մէկ քովը կը կենար ուրիշ խշտեակ մը, եւ անոր մէջ փոքրիկ հիւանդը տժգոյն, քիթը կտրած պզտիկ մեռելի մը պէս իր դագաղին մէջ։

Բուբուլ դժուարաւ կրցաւ մօտենալ մանկիկին, մէկ պատէն միւսը ձգուած չուաններուն պատճառաւ, որոնց վրայ կախուած էին տղուն աղտոտ լաթերը չորցնելու համար, եւ տեսաւ իր հրեշտակիկը, ինչպէս կ'անուանէր զայն, չնչասպառ անտանելի գարշահոտութեան մը մէջ, զոր կ'արտադրէին սոխերը, ածուխը, մինչեւ լոյս վառած քարիւղը, նաեւ թաց ճերմակեղէնները։

— Բայց այս մանկիկը կը մսի կոր, ո՞ւր է ասոր մայրը, հարցուց տիրող խառնակութեան մէջ շուարած։

— Մայրը Լէֆքէ հարսնիք գնաց, շաբաթ մը պիտի կենայ. ի՞նչ ընէ, տղան ջուլհակ է, հարսնիքի տէրոջը հետ առուտուր ունի. հրաւէրը չկրցաւ մերժել. բժիշկն ալ պզտիկին համար «աղէկնալու բան չէ» ըսաւ. յոյսերնին կտրեցին եղան գացին։

Բուբուլ զարմանքէ զարմանք կ'անցնէր այս խօսքերը լսելով, զորս իբրեւ պարզ, բնական բան մը կ'ըսէր պառաւը ու գորովանքով կը բերէր թաթիկները հիւանդին որոնք սառած էին ցուրտէն։

— Ա՜խ, շատ մսեր է աս պզտիկը, նորէն յարեց, չկրնալով ինքզինքը բռնել։

— Հիմայ կրակը կ'ըլլայ, պատասխանեց մեծ մայրը։

— Գիշերներն ալ կրա՞կ կը վառէք հոս, հարցուց Արթին աղային աղջիկը։

— Գիշերը կրակը ի՞նչ պիտի ընենք, Մարիամը, Ֆիլիկը, Օննիկը սա գետնի խշտեակին մէջ քովէ քով կը պառկին, անոնց շունչովը սենեակը կը տաքնայ. իսկ ես ալ պզտիկին քովը կը մտնեմ. ամենեւին չի մսիր։

Յետոյ բացատրեց թէ, այդ երկու աղջիկները գործարանին մէջ աշխատելնուն՝ չէին կրնար իրեն օգնել, տղան ալ պզտիկ էր, դպրոց կ՚երթար։ Ամենուն ալ կերակուր պատրաստելու էր, լաթերնին լուալու էր, հիւանդին հոգն ալ իր վրայ մնացեր էր հիմակ, ու դժուարաւ կրնար այս ամենուն հասնիլ։

Բուբուլ գիրկը առաւ մանկիկը, որ իր փափուկ թեւիկներով փարելով անոր վզին, աղերսարկու նայուածքներ կը ձգէր վրան։

— Իրաւ, գործերնիդ շատ ծանր է եղեր, կ՚ըսէր նորատի աղջիկը, եթէ ներէք ես պատրաստ եմ ձեզի օգնելու։ Կ՚ուզէ՞ք պզտիկին խնամքը ինծի յանձնել։

Պառաւ կինը ապշած՝ անոր երեսն ի վեր նայեցաւ, յետոյ.

— Դուն գործարան չե՞ս երթար, հարցուց։

— Այս շաբթու չպիտի երթամ, եթէ թող տաք, թոռներնիդ տունս կը տանիմ, ու կը խնամեմ, մինչեւ մայրը դառնայ հարսնիքէն։ Կու գա՞ս, պէպէս, հարցուց տղուն ուղղելով խօսքը։

Ուրախութեան անբացատրելի ցոլք մը երեւցաւ մանկիկին հիւանդ աչուըներուն մէջ, ու նորէն փարեցաւ Բուբուլին։

Պառաւը պահ մը խորհելէ ետքը, յայտարարեց թէ ինքնիրեն չէր կրնար այդ մասին որոշում տալ. պէտք էր անգամ մը աղջիկներուն հարցնել։

— Իրիկուան հանդիպէ՛, հարցնեմ, նայինք ի՞նչ կ՚ըսեն։

Դեռատի աղջիկը սկսաւ համոզել զայն թէ բոլոր ձեռքէն եկածը պիտի ընէր տղուն հանգստութեանը համար, թէ իր բուն զաւկին պէս հոգ պիտի տանէր անոր, բայց ի զուր։ Այն ատեն վար դրաւ մանկիկը, և արտում տխուր սենեակէն դուրս կ՚ելլէր, երբ աղիողորմ վայնասուն մը կեցուց զինքը։ Մանկիկը իր մեկնիլը տեսնելով սկսեր էր լալ պոռալ, և տեղէն ելլելու բուռն ճիգեր կ՚ընէր, փոքրիկ բազուկները իրեն կը կարկառէր։

Մեծ մայրը ա՛լ չկրցաւ ընդդիմանալ, և Բուբուլ իր խոշոր շալին մէջ փաթթելով առաւ տարաւ հրեշտակիկը կուրծքին վրայ սեղմած՝ մահուան ճիրաններէն յափշտակելով զայն։

Տղուն հիւանդութիւնը մեծ բան մը չէր, ցրտառութեամբ մաղձային տենդ մը եկեր էր վրան, և աղէկ խնամուելով՝ քանի մը օրէն ապաքինեցաւ։ Շաբաթ մը ետքը իր պաշտպանուհւոյն ծունկերուն վրայ նստած՝ պաքսիմաթ կ՚ուտէր իր աղուորիկ աչուըներուն բոլոր քաղցրութեամբը ժպտելով անոր երեսին։

Ծնողքը Աստուծոյ մէկ հրաշքը համարեցին իրենց զաւկին ազատումը, որմէ յոյսերնին կտրած էին, և Արթին աղային աղջկանը այս բարեգործութիւնը բոլոր քաղաքին մէջ տարածուեցաւ։

Ահա՛ այս տեսակ միջոցներով սկսեր էր ի յայտ բերել Բուբուլ իր հոգւոյն բանաստեղծութիւնը։ Միեւնոյն եռանդը, միեւնոյն բոցը կ'այրէր միշտ իր գլխուն մէջ, և կ'ըմբռնէր թէ թուղթի վրայ գըրուած, երգուած կամ նկարուած սքանչելիքներէն գերազանց գործեր կան աշխարհի վրայ, դժբախտները սփոփելու անձնուիրութիւնը, և այն ատեն միայն ապրիլը կ'զգար երբ կարենար մարմին տալ իր անուրջներուն այնքան ազնիւ, անսպառ այնքան։

Իր հօրը հիւանդութեան բոլոր տեւողութեան ատեն՝ իր սիրտը կրցաւ նուիրուելու գոհունակութիւնը ունենալ, բայց երկու տարի շարունակ անկողնի ծառայելէ ետքը՝ վերջին մէկ քանի ամիսներուն մէջ ալ չարաչար տառապելով, երբ մեռաւ ան իր թեւերուն մէջ, կեանքի դատարկութիւնը նորէն սկսաւ իրեն համար ահռելի միօրինակութեամբ մը:

Երկար ատենէ ի վեր Գումարեաններուն հետ ունեցած թղթակցութիւնը դադրած էր գրեթէ, Գառնիկ իր քրոջը հետ Փարիզ գացած ըլլալուն պատճառաւ, ուրկէ անոնց դարձին լուրը առած չէր տակաւին։

Առաջները, Փարիզէն նամակները հինցած թուականներով կուգային ամիսը անգամ մը. յետոյ, սկսան անկանոն կերպով հասնիլ մերթ ընդ մերթ, և հուսկ ուրեմն վերջացան բոլորովին։

Տխուր խոհեր, սեւ նախազգացումներ կուգային լեցնել իր հոգին։ Երբեմն հիւանդ կ'ենթադրէր Գառնիկը, շատ անգամ լքուած կ'երեւակայէր ինքզինքը, և Սօֆիին լռութիւնը իր վշտագին մտածումներուն իրականութիւնը կ'ապացուցանէր. սակայն դեռ չէր ուզեր յուսահատիլ, դեռ պէտք չունէր ցնորքներու, դեռ երջանկութեան կը բաղձար. վասնզի կը սիրէր միշտ, և ճշմարիտ սէրը երկար ատեն կը պահէ յոյսը մինչեւ իր պատրանքներուն մի առ մի ոչնչանալը։

Իր նամակներուն անպատասխան մնալը կը տեսնէր, միտքը կը դնէր ինք ալ լռութիւն պահել քիչ մը ատեն, և սակայն սուրհանդակի մեկնելու օրը չէր կրնար համբերել. դարձեալ կը գրէր Փարիզ, Պոլիս, յետոյ նորէն Փարիզ։ Այսպէս անցան ամիսներ առանց տող մը, բառ մը ստանալու իր սիրելւոյն կողմէ: Այն ատեն միտքը դրաւ անձամբ Պոլիս երթալ, և այս որոշումը տալէ ետքը, ա՛լ անհնար եղաւ իրեն վայրկեան մը հանգիստ ըլլալ. ախորժակը փախաւ, քունը փախաւ, ցաւատանջ անձկութեանց ձեռքը գերի ինկած։

Կ'ուզէր փոփոխութիւն մը տալ իր վիճակին, երեւակայութեանը առջեւ բերելով ճամբորդութեան մը այլազան պարագաները, ար-

կածները, վտանգները, թերեւս մահը։ Այդ արտաքուստ հանդարտ, հանգիստ ու կանոնաւոր կեանքը ա՛լ չէր յարմարեր իր ներքին փոթորիկներուն: Կը փափաքէր նոր ձեւեր ու գոյներ տալ իր մտածումներուն, որոնք տարբեր ըլլային երէկուընէն, առջի օրուընէն, և փայլուն կամ մռայլ ապագայի մը երկիւղներն ու յոյսերը բացարձակ իրականութեան փոխել։ Իր հօրը հիւանդութեան վերջին օրերուն մէջ կրած վրդովումներուն կը տենչար, որոնք չէին ներեր իր միակ ցաւագին գաղափարին փարելու, և հիմակ որ պարտքի մը անխուսափելի պահանջները չէին լեցներ իր կեանքը, կը հասկնար թէ մարդ երբ չի կրնար իր անձին համար ապրիլ, պէտք է գոնէ ուրիշին համար ապրելու սփոփանքը ունենայ։

Կը յիշէր թէ ո՛րքան քաղցրութիւն կար իր զոհողութեան մէջ այն ատեն, երբ հայրը անկողնին մէջէն կը թախանձէր զինքը, որ չը հեռանայ քովէն, և սիրտը ինչպէս կը լեցուէր, և ինչպէս կը մոռնար բուն իսկ իր իղձերը, գոհացնելու համար զայն։ Զոհուելու առիթ մը կը փնտռէր նորէն, կը բաղձար որ Գառնիկ ալ իր հանդըստութիւնը, իր կեանքը, իր պատիւը խնդրէր, և ուրախութեամբ պիտի նուիրէր, բայց հիմայ բան մը չէր պահանջեր ան իրմէ, իր զոհողութեան պէտք ունեցող չկար այլեւս, և իր սրտին ամենէն ազնըւագոյն ձգտումները արհամարուած էին իբրեւ անպէտ բան մը։

Պիտի երթար իր սիրելին գտնելու, երբ չէր սպասեր ան իրեն, պիտի իջնէր իր բարոյական դիրքէն ինչպէս իջած էր նիւթականէն, առանց մէկուն օգտակար ըլլալու այս անգամ, և ի՞նչ պիտի ըլլար արդիւնքը. Աստուած միայն գիտէր:

Այսպէս իր որոշումները ինք էր որ կը դատապարտէր կանխաւ, և իրարու յաջորդող մտածմանցը տակ սարսափելի վիշտի մը ուրուականը նշմարելով՝ վախ կ՚զգար։

Գործարանը թողած էր։ Տանը կարասիներուն մեծ մասը քրոջը կողմէ եկեր տարեր էին, և բնակած տունը ծախու հանուեր էր։ Կը հասկնար թէ քիչ ատենէն զինքն ալ փողոց պիտի նետէին, և իր ժառանգութեան իրաւունքը հաստատելու ոչ միջոց ունէր այդ օտար երկրին մէջ, ոչ ալ կամք։ Ընդհակառակը, կը փափաքէր որ դեռ շատ անիրաւութիւններ ընէին իրեն, որպէսզի իր մեկնելու որոշումը արդարանար բուն իսկ իր աչքին առջեւ։

Ամեն հաղորդակցութենէ զուրկ՝ սենեակին մէկ անկիւնը քաշուած՝ ժամեր կ՚անցնէր, Ֆիզիքական պէտքերուն իսկ անզգայ։ Ծայրայեղ յոգնութիւն մը կը տարածուէր ինչպէս մարմնին, նոյնպէս և սրտին ու մտքին վրայ, և կարծես կեանքէն կիսովին բաժնուած՝ մահուան տրտմալի գաղափարներ կը պաշարէին զինքը, որոնց անձնատուր կ՚ըլլար բոլոր էութեամբը իբրեւ անծանօթ հեշտութեան մը։

Բարեբախտաբար տեւական չէին այդ ճգնաժամերը։ Զուարթ երազ մը, աննշան դէպք մը յանկարծ կ'սթափեցնէին զինքը այդ մելամաղձոտ կացութենէն. այն ատեն նորէն կ'սկսէր իր յուսալից ցընորքներուն ետեւէն վազել, ինչպէս անփորձ մանուկ մը՝ իր ստուերին ետեւէն։

Ահա՛ այս եռանդուն վայրկեաններէն մէկուն մէջ էր, երբ իմացուցին իրեն թէ իրենց դրացի Եէյթին օղլուն, որ քաջ ջորեպան մըն էր, երկու օրէն ճամբայ կ'ելլէր Պոլիս երթալու համար։

Բուբուլ մօտէն կը ճանչնար այդ ծերունին, որ իր հօրը բարեկամը ըլլալուն՝ շատ անգամ սեղանակից եղած էր իրենց։ Անհնար էր աւելի յարմար ճամբու ընկեր մը գտնել, և այս պատեհութիւնը բախտին մէկ յաջողութիւնը համարեց իր հոգւոյն մէջ սնուցած նպատակը ի գործ դնելու համար։

Ա՛լ չուզեց բան մը մտածել, և մտքին եկած բոլոր ներհակ խորհուրդները մերժեց։ Հետեւեալ օրն իսկ աճուրդի դնելով՝ ծախեց տանը մէջ մնացած բոլոր իրերը և իր վերջնական պատրաստութիւնները կատարեց։

Արդէն բաւական գումար մը ունէր իր քով, ամեն տարի հերըդհետէ չերամներ պահած ըլլալուն պատճառաւ, որ տեղացւոց շահուն ամենէն գլխաւոր աղբիւրն է։ Ամեն տուն իր պէօճէքլիկը ունի, եւ ամեն տանտիկին՝ իր պէօճէքճերու առեւտուրը։ Այդ գումարը կրնար բաւել Բուբուլին տարի մը Պոլսոյ մէջ հանգիստ ապրելու։

Կանխաւ բան մը իմացուցած չէր մէկուն։ Իր մեկնելու առտուն կանուխ ելաւ գնաց այն գործարանը, ուր աշխատած էր տարիներով. նախ իբրեւ գործաւորուհի՝ մետաքս քաշելով, յետոյ իբրեւ վարիչ գործաւոր աղջկանց աշխատութեան վրայ հսկելով. և գիտելու արժանի էր այն սրտառուչ տեսարանը, որ տեղի ունեցաւ հոն, երբ Արթին աղային աղջիկը իր հրաժեշտի բառերը արտասանեց։

Գործարանին ընդարձակ սրահին մէջ, իննըսունէն աւելի աղջիկներ ոտք ելած՝ կուգային իրենց վարիչին փարելու. այդ կոշտ, այդ գեղջուկ աղջկանց մէջ լացողներ, հառաչողներ կային, լսելով անոր երթը, որուն հսկողութեան ներքեւ այնքան հանգիստ էին, և որուն մեկնելովը կը զրկուէին պաշտպանէ մը և բարեկամէ մը միանգամայն։

— Մենք կը կարծէինք որ նորէն գործարան պիտի գաս, կ'ըսէր մէկը։

— Ա՜խ, ա՛լ չպիտի տեսնենք զքեզ, կ'աղաղակէր ուրիշ մը։

— Դուն զմեզ պիտի մոռնաս, մենք զքեզ չենք կրնար մոռնալ, կը հեծէր ուրիշ մը։

Եւ մազերնէն թելեր կը քաշէին, թեւերնէն ճալաններ կը հանէին

կու տային իրենց սիրելի Բուբուլին զոր այնքան ատած ու ծաղրած էին երբեմն, և որ իր երախտիքներով ու անձնուիրութեամբ պաշտելի եղած էր հիմա ամենուն։

Հօւիբ ալ եկաւ իր քոյրը տեսնել վերջին անգամ, և իր անիրաւ կասկածներուն համար զղջացած, սկսաւ լալ խղճի խայթերով պաշարուած։

Բուբուլ այս համակրութեան ցոյցերէն զգացուած՝ պահ մը վայելեց սիրելի ըլլալու քաղցրութիւնը, և անուշ յիշատակով մը բաժնուեցաւ այն վայրերէն, ուր կեանքի բոլոր դառնութիւնները կրեր էր չորս տարի շարունակ։

ԽԱ.

Բուբուլին ամենէն տխուր, ամենէն ցաւալի օրերուն մէջ, երբ օրհասական հօրը անկողնին քով անբացատրելի նեղութիւններով կը տանջուէր, Գումարեանները, քոյր եղբայր, Փարիզ գացեր ու դարձեր էին։ Սակայն այս ուղեւորութեան շարժառիթը պարզ հետաքրքրութիւն մը կամ զուարճութիւն մը չըլլալով, գերազանց փառքի մը թեկնածութիւնն էր Գառնիկին համար, որ իրենց յուսացածէն աւելի շքեղ և աւելի փայլուն եղեր էր։

Արուեստագէտը գեղեցիկ արձան մը պատրաստեր, Փարիզեան նկարահանդէսին տարեր էր, ու Սօֆի ընկերացեր էր անոր, վախնալով որ գուցէ անգամ մըն ալ չկարենար տեսնել զայն։ Վասնզի երկար ատենէ ի վեր ձանձրոյթի անհանդուրժելի ժամեր ունէր։ Կ՚ըսկսէր գործակատարի պաշտօնը շատ ստոր գտնել իրեն համար, և կը գանգատէր, որ իր տկար մէկ պահուն՝ յոռի ազդեցութեան մը տակ, կրցեր էր համոզուիլ հրաժեշտ տալու իր արուեստին, ուր թերեւս մեծ ապագայ մը կ՚ըսպասէր իրեն։

Շահապետեանները, որ չէին կրնար անկէ զրկուիլ, ամեն կարելի միջոց ի գործ կը դնէին զայն գոհացնելու համար։ Սահակ աղան իր աղջկանը փափաքին համաձայն, հաւաներ էր օգնական մը տալ անոր, առանց ամսականէն բան մը զեղչելու, որպէսզի ժամանակ ունենայ իր սիրելի զբաղմանց նուիրուելու։

Երիտասարդը իր երախտագիտութիւնը ապացուցեր էր անոնց, ամենէն առաջ Մելինէին արձանը շինելով, այնքան շքեղ, այնքան կատարեալ, որ բոլոր տեսնողները հիացած՝ յորդորեցին զինքը յղել զայն Փարիզ, յառաջիկայ նկարահանդէսին։ Արուեստագործը ինք ալ ընտիր կը գտնէր իր գործը։ Անակնկալ յաջողութիւն մըն էր այս իրեն համար, երկար տարիներու անգործութենէ ետքը, և իրաւունք

կու տար Սահակ աղային, որ բարեբախտութեան յուռութ մը նկատեր էր իր աղջիկը։

Արձանը աւարտելէ ետքը դիւրաւ կրցաւ արձակուրդի արտօնութիւնը ստանալ իր տիրոջմէն, քանի որ Մելինէն իր հրապոյրները մեծ ոստանի մը ժողովրդեան հիացմանը ենթարկուելու եռանդովը կը վառէր։

Պատկերահանդէսին սքանչելիքներուն մէջ ընդունուեր էր Մելինէին արձանը, իբրև մանկութեան, զուարթութեան հիանալի տիպար մը, իր նուրբ կլորիկ դիմագիծերովը, տաքուկ առաքելութեամբը, օդային թեթեւութեան երեւոյթով մը քանդակուած խոպոպիքներովը, բաց, պարզ ճակտովը․ և Գառնիկին անծանօթ անունը բերնէ բերան կրկնուելով՝ արձագանգ կը գտնէր շուրջանակի։

Սալոնին բացումէն մէկ քանի օր ետքը, Գումարեան նորութիւն մը դարձեր էր այնքան նորութեանց մէջտեղը․ առաջնակարգ թերթեր գովեստով կը խօսէին իր տաղանդին վրայ, որ խառնուրդ մըն էր փարիզեան գերանուրբ ճաշակի և արեւելեան կրքոտ երեւակայութեան։

Մելինէի արձանին շուրջը պսակուած այդ փառքի ծաղիկներուն, դժուարահաճ հասարակութեան մը այդ ինքնաբեր ծափահարութեանց արժանի ըլլալու առանց ներքին համոզումի մը, Գառնիկն իր հրաշակերտին բուն տիպարին կը վերագրէր ամեն սքանչացման իրաւունք, և սրտին ու մտքին մէջ, արուեստի և փառքի խորհրդանշանը դարձեր էր Մելինէին պատկերը։ Բացարձակ գեղեցկութեան, հրապոյրի, շնորհներու մարմնացումը կը նկատէր հիմա ծաղկահաս աղջիկը, և Աստուծոյ մէկ գերագոյն ազդեցութիւնը ստացեր էր իր վրայ, յորմէհետէ ընդնշմարեր էր փառքը այդ չքնաղ դիմագիծերուն տակ պահուըտած, որ հմայքով մը յանկարծ դուրս կը թռչէր, ստուերի մէջ անթեղուած իր հանճարը վերարծարծելու և զայն մինչև աստղերը բարձրացնելու համար։

Այս սրտի լիութեան, կեանքի յաջողութեան և փառքի ներդաշնակութեան մէջ՝ մութ խոհ մը ունէր սակայն, որ խղճի խայթի մը պէս կու գար ճմլել իր հոգին․ յիշատակ մը դանակի պէս սուր որ կէս փակուած վէրքի մը կը դպչէր, ու սաստիկ, կծու ցաւով մը կ՚արթնցնէր զինքը իր անուշ անուշ ցնորքներէն։ Յանկարծ այդ թարմ ու պայծառ դէմքին, այդ շողշողուն ժպիտին տեղ՝ մտահոգ ճակատ մը կը ներկայանար իրեն, և արցունքոտ աչուըներ, որոնք թախծալից նայուածք մը կ՚ուղղէին իրեն, և հեծկլտուք մը մահուան զանգակի պէս տխուր՝ միօրինակ կը հնչէր իր ականջին։

Բուբուլն էր ան, ինչպէս կը նկարագրէր ինքզինքը վերջին ատենները իր նամակներուն մէջ, և անդիմադրելի անձկութիւն մը

կ'ըղձար Գառնիկ։ Մեղքի մը պէս կը ծանրանար իր վրայ անցեալին այդ ուրուականը դժբախտ օրերու մռայլ յիշատակին հետ։ Կ'ուզէր մոռնալ զայն, կ'ուզէր խուսափիլ զինքը բռնող այդ երկաթէ ձեռքէն որ չէր թողուր իրեն թռչիլ դէպի զուարթութեան երփնաւէտ աշ-խարհը։

Անպարկեշտ երիտասարդ մը չէր Գառնիկ, այլ այրական բնու-թիւնը այնպէս շինուած է, որ վայելքներու և յաջողութեանց ետեւէն կը վազէ, ու ամէն բանի տեղ կը բռնէ ոմանց համար փառքը, ոմանց համար դրամը, ոմանց համար հեշտանքը։ Այր մը գործնական կեան-քի մէջ իր եռանդին յագուրդ կը գտնէ, և մարած կամ անհետացած յոյսի մը տեղ նորէն կ'ըստեղծէ։ Մինչդեռ կնոջ հոգին մէկ թել մը ունի միայն, սէրն է. մէկ կեանք մը ունի, ընտանիքն է. մէկ կոչում մը ունի, մայրութիւնն է. և իր էութեանը մէջ գաղտնի խորշիկ մը կայ, ուր կը պահուի անսահմանելի զգացում մը, գթութիւնը վիշտե-րու համար, և զանոնք կրելու համբերութիւնը։ Կին մը իր ամուսի-նը, իր հայրը, իր եղբայրը կը սիրէ աւելի այն ատեն երբ կը տիրա-պետէ ան։

Ի՞նչպէս կրնար սիրել Գառնիկ Պիլէճիկի խորը կորսուած Բու-բուլը, ինք որ Փարիզի փայլուն բալլիկներէն մին եղած էր հիմակ. ի՞նչ պիտի մտածէին իր ընկերները, իր արուեստակիցները, երբ ներ-կայացնէր օր մը անոնց արցունքի մէջ թաթխուած այդ աղջիկը… Մելինէին վճիտ ու նորածիլ գեղը պէտք էր իրեն հիմա, գարնան արշալոյսի մը չափ շողշողուն այդ արձանը, որուն վրայ կ'ըզմայլէին ամենքը, և անոր հօրը ոսկիները, որոնք իր առջև բացեր էին փառքի դուռը։

Այս խորհրդածութիւնները երկար ատենէ ի վեր կը դառնային իր գլխուն մէջ. քանի կ'աճէին Մելինէի մարմնին շնորհքները անոր տա-րիքին հետ, բայց այն ատեն միայն որոշ կերպարանք մը առին, երբ տեսաւ Գառնիկ զինքը դիւթող այդ հրապոյրներուն հրաշքը սալոնին մէջ։

Սօֆի առանց բան մը գիտնալու՝ լուռ կասկածներ ունեցած էր միշտ այս մասին, բայց կատարելապէս հասկցաւ իրողութիւնը, երբ եղբայրը խնդրեց իրմէ գաղտնի պահել Բուբուլէն իրենց ուղեւորու-թեան շարժառիթը։ Զլացաւ հաղորդել իր երջանկութեան լուրերը այն անձնուէր աղջկան, որ արհամարհեր էր ամէն փառք իր սիրոյն հա-մար, և ինք կ'արհամարհէր հիմակ անոր սէրը իր փառքին համար։

Հետզհետէ աւելի կարճ կը գրէր հիմա իր նամակները նշմարել չի տալու համար իր զուարթամտութիւնը, որ հեգնութիւն մըն էր անոր վիշտերուն նկատմամբ։ Մելամաղձութեամբ, խորունկ զգացումներով տոգորուած անոր գիրքերը սոսկալի ձանձրոյթ կու տային իրեն, ու

սովորութեամբ միայն կը հնազանդէր պատասխանելու հարկին իբրև անխուսափելի պարտքի մը։

Բայց երբ Բուբուլ իր հօրը մահը ծանուց․ երբ հասաւ այն վայրկեանը, ուր զինքը բաժնող այդ միակ պատուարը վերցաւ մէջտեղէն, այն ատեն զգաց իր պատասխանատուութեան բոլոր ծանրութիւնը, և իր միակ մտահոգութիւնը եղաւ անկէ ազատելու միջոց մը գտնել։ Ուստի այդ գուժաբեր նամակը պահեց քրոջմէն իբր թէ նախ առանձին խորհելու և ժամանակ շահելու համար, յետոյ ստիպուեցաւ բոլոր եղածներն ալ ծածկել։ Սօֆին այս արտասովոր լռութեան վրայ զարմացած, ցաւած, շարունակեց գրել իր բարեկամուհւոյն, առանց մըտքէն անցնելու, որ եղբօրը կողմէ կը բռնաբարուէին անոնք։

Ահա՛ այսպէս զրկուեցաւ Բուբուլ իր միակ մխիթարութենէն, որուն պէտք ունէր օդէն ու լոյսէն աւելի իր պանդխտութեան մէջ։

Անշուշտ առանց խղճի խայթի չկրցաւ այս վատ գործը ընել Գառնիկ․ բայց ամէն բանի դժուարութիւնը առաջին քայլին մէջ է․ տակաւ սկսաւ սորվիլ չգրելու գաղափարին՝ միշտ յաջորդ օրուան, յետոյ յաջորդ շաբթուան յետաձգելու օրինաւոր խղում մը ընելու կերպին վրայ մտածել։ Իր նոր կեանքին հազարումէկ զուարճութիւնները առիթ չէին տար իրեն անախորժ խորհուրդներով զբաղելու, և ա՛լ բնական բան մը դարձաւ իրեն կրակը նետել խեղճ աքսորեալին նամակները, առանց կարդալու։ «Գող գիտեմ», ըսելով հեգնոտ ժպիտով մը ինքնիրեն։

Աւելի եռանդուն, աւելի կարեւոր թղթակցութիւն մը ունէր հիմակ Շահապետեաններուն հետ, որոնցմէ կ'ստանար իր հաճոյքներուն համար պէտք եղածին չափ դրամի հաշիւ։ Սահակ աղան չէր կրնար դէմ կենալ անոր փափաքներուն, քանի որ Մելինէն կը պահանջէր գոհ ընել զայն մանաւանդ որ ինք ալ մասնակից էր իր աղջկանը երիտասարդին համար սնուցած համակրանքին և խորհուրդներուն։

Գառնիկ, ամէն շաբթու, կանոնաւորապէս կը գրէր իր տէրոջը, նկարագրելով իր վայելած եղական պատիւները, և մանրամասն համարատուութիւն մը ընելով օրիորդին արձանին նուիրուած գովեստներուն մասին, որոնք ծաղկահաս աղջկան խելքը գլխէն կ'առնէին։

Սահակ աղան կարդալ գրել չէր գիտեր, անոր կողմէ Մելինէն կը պատասխանէր, առանց իր կողմէ բառ մը աւելցնելու՝ բուն իսկ հօրը բերնէն ելածները գիր առնելով. և տեսնելու արժանի էին այդ անտանելի սխալներով լեցուն նամակները, զորս անբացատրելի ուրախութիւններով կը լափէր Գառնիկ։

«Ի՞նչ սիրուն բան է աղջկան մը համար տառասխալ գրել» կը մտածէր ինքնիրեն։ Բուբուլին գրական մաքուր ոճը տաղտկալի իմաստակութիւն մըն էր հիմակ իրեն համար, ու եռանդուն յուղումով

մը կը հնչէր Մելինէին փոխանակ «Ժամանակ»ի «չամանաքը», որ օտար լեզուի մը համը կուտար իր յողդողդ ճաշակին։

Սակայն կ'ակնածէր այս գաղափարները բացէ ի բաց յայտնելու իր քրոջը, վախնալով անոր պարկեշտ, զգայուն սիրտը ապստամբեցնելէ։ Միշտ կը քաշուէր անոր ուղիղ և անկեղծ դիտողութիւններէն, և խոյս կուտար հետը վիճաբանելու առիթներէն։

Սօֆի այս զգուշութիւնները չնշմարելու պարզմտութիւնը չունէր, սակայն այնքան խոհեմ էր, որ անյաղթելի դժուարութեան մը առջեւ իր ուժը կը չափէր. իր ազդեցութիւնը միանգամ ընդմիշտ կորսնցնելու երկիւղով։ Կը հսկէր իր եղբօրը վրայ առանց զայն վիրաւորելու, անոր մտքին ու սրտին յեղափոխութեանց նկատմամբ անհուն յուսահատութիւններու մատնուած էր։ Կ'զգար թէ օրէ օր բան մը կը պակսէր իրենց միջեւ, և թէ գաղափարներու տարբերութեանց վիհը իրենց փոխադարձ վստահութիւնն ալ կ'անջրպետէր։

Ա՛լ բան մը չէին ըսեր իրարու, իրենց զգացմանց նկատմամբ, և ժամերով կը նստէին իրարու հետ առանց բառ մը արտասանելու։ Բայց այս վիճակը չէր կրնար տեւական ըլլալ, և անակնկալ դիպուած մը վերջ տուաւ իրենց բռնազբօսիկ կացութեան:

Անգամ մը անկեղծութեան քօղը պատռելէ ետքը՝ ա՛լ արձակ համարձակ սկսաւ խօսիլ Գառնիկ իր նոր սկզբունքներուն, նոր դաւանութեանց, նոր ճաշակներուն վրայ, և այդ դիպուածը խոստովանութեանց դուռը բացաւ իր առջեւ:

Երկուքին ալ գեղարուեստներու համար մեծ սէր ունենալնուն՝ ընդհանրապէս մուզէոններու և հռչակաւոր հնութեանց այցելութեամբ կ'անցընէին ժամանակնին բաղդատելու համար զանոնք նոր նկարահանդէսին սքանչելիքներուն հետ, և հին ու նոր հանճարներու արտադրութեանց այդ տեսարանը ամէն զուարճութենէ աւելի հաճելի էր իրենց. Սօֆի կը փափաքէր որ Բուբուլ ալ հետերնին եղած ըլլար, բան մը չէր ըսեր եղբօրը, վախնալով որ իր բաղձանքին հակառակ պատասխան մը կ'ստանայ, և կ'ընկերանար միշտ անոր, երկար ատեն զբաղելով աւելի այն նկարներուն հետ զորս ամենէն աւելի փափաքած էր տեսնել երբեմն իր աշակերտուհին։ Օր մը, Լուվրի սրահին մէջ էին։ Դարերու վրայ իշխող այդ հրաշակերտներուն առջեւ կը կենային յափշտակուած, երբ մարգարտագորշ ձեռնոցի մը մէջ սեղմուած փոքրիկ ձեռք մը դպաւ յանկարծ նորատի աղջըկանը ուսին։ Սօֆի ետին դառնալով ծաղկահաս կնոջ մը հետ դէմ առ դէմ գտնուեցաւ որ գլխարկաւոր մարդու մը թեւը մտած էր։

Փոքրիկ սիրուն գլխարկին ներքեւէն ճակտին վրայ թափթփած այդ սեւ գանգուրները, այդ կապոյտ գեղեցիկ աչուըներուն կարճատես զգուող նայուածքը, այդ չքնաղ հասակը, քիչ մը չափէն աւելի

ուռուցիկ լանջքը և համեմատաբար շատ նուրբ մէջքը, մանաւանդ քաղաքի մը համար շատ բաց զգեստներուն մէջ պչրանքի ակներեւ ճաշակը, իսկոյն ճանչցուցին իրեն Բրինքիփոյի Գըրքճիին աղջիկը, որու ամուսնանալէն ետքը շատ անգամ հանդիպեր էր իրեն Բերա, փողոցին մէջ։

— Տիկին Գեղա՛մօֆ, գոչեց զարմանքով:

— Ջէ՛, «Լիւսի» ըսէ՛ք, կ'աղաչեմ, այդ անունը աւելի հաճելի է ինծի, ընդմիջեց իր արուեստակեալ պահեստի հնչիւնովը, և ձեռքը Օր. Գումարեանի երկնցուց։

Քաղաքավարութեան պահանջած ձեւակերպութիւնները կատարելէ ետքը՝ Գառնիկ քիչ մը հեռացաւ անոնցմէ, մտածելով որ Տիգրան ալ հոն ըլլալու էր անշուշտ, և անոր հանդիպիլ չէր ուզեր. մանաւանդ իրերու ներկայ վիճակին մէջ։

Լուսիկին ընկերացող երիտասարդն ալ պատկեր մը դիտելու ըզբաղած էր քիչ մը հեռուն. սրահին մէջ շատ քիչ մարդ կար. քանի մը օտարականներ կը պրպտէին հոս հոն կանգ առնելով:

Տիկին Գեղամօֆ թեւը առաւ Սօֆիին, և դէպի նստարան մը տանելով.

— Քիչ մը խօսի՛նք, ըսաւ։

Գառնիկին քոյրը երբեք մտերմաւոր համակրութիւն մը ունեցած չէր Լուսիկի նկատմամբ, և անոր ամուսնութենէն ետքը բնականաբար ամեն յարաբերութիւն խզուած էր իրենց միջեւ, բայց զայն տեսնելով՝ հետաքրքրութիւն մը ունեցաւ տեղեկանալու անոր կացութեանը որ Բուբուլի տեղը գրաւած էր։

Լուսիկ ալ իր կողմէ փափաք ունէր անկէ լուրեր առնելու։

— Որչա՞փ ատեն է որ հոս էք, հարցուց Տիկ. Գեղամօֆ։

— Երեք ամիսէ ի վեր։

— Ա՛, ինծմէ առաջ եկեր էք դուք։ Միշտ Բերա կը բնակի՞ք, այնպէս չէ՞։

— Այո՛, կարծեմ դուք ալ, բայց երկար ատենէ ի վեր տեսած չէինք զիրար։

— Վեց ամիսէ ի վեր Սկիւտար եմ ես. չէի՞ք գիտեր, հարցուց հեգնական ժպիտով մը երեսն ի վեր նայելով:

— Ո՛չ, Տիկին։

— Ա՛հ, սուտ կ'ըսէք, յարեց քիչ մը զայրոյթով, աշխարհք իմացաւ. կարելի՞ է որ դուք չգիտնաք։

Սօֆի հետզհետէ աւելի ապշած կը դիտէր զայն այնպիսի նայուածքով մը, որ ըսել կ'ուզէր. «Ձեր Սկիւտար երթալը ի՞նչ կարեւորութիւն կրնայ ունենալ աշխարհքէն իմացուելու չափ»։

Լուսիկ ալ իր խորամանկ նայուածքովը կը ջանար թափանցել անոր մտքին մէջ. վերջապէս գոչեց.

— Տիգրանէն բաժնուելս գիտէք անշուշտ։

— Բնա՛ւ, պատասխանեց Նորատի աղջիկը, որ չէր ստեր։ Իր յարաբերութիւնները շատ քիչ էին, և զբաղումները այնքան շատ՝ որ մտքէն անգամ չէր անցներ ուրիշներուն պատահած դէպքերուն հետաքրքրուելու։ Գառնիկ ալ վերջերս իր արձանին պատճառաւ տունէն Շահապետեաններուն, և Շահապետեաններէն տուն կ'երթար կուգար միայն, յետոյ իր պաշտօնին վերաբերեալ գործեր ունէր, և ընկերութեանց մէջ մտնելու, և անոնց մէջ անցած դարձածին տեղեկանալու ժամանակ չէր գտներ։

Երբ ասոնք բացատրեց Օր. Գումարեան, Մանուկ աղային աղջիկը այն ատեն համոզուեցաւ թէ անկեղծ էր, և պատմեց անոր իրեն պատահած դժբախտութիւնները, ինչպէս կ'ըսէր ինքը։

Մանրամասնաբար նկարագրեց անոր, թէ Տիգրանին կոշտ ու անգութ բնաւորութեանը պատճառաւ կրած վիշտերէն ջղային հիւանդութիւն մը եկեր էր վրան, թէ զայն դարմանելու համար իրենց դրացի տօքթոր Ամարիլլին դիմեր էր, և իր տկարութիւնը քրօնիկ ձեւ մը ըլլալուն՝ գրեթէ ամեն օր բժիշկի պէտք ունէր։ Այս ստէպ այցելութիւններէն ամուսինը կասկածի զացեր էր իր վրայ, և օր մըն ալ սենեակին մէջ զինքը տօքթորին հետ մինակ գտնելով, խայտառակութեամբ վռնտեր էր բժիշկը, և զինքն ալ ծեծելով հօրը տունը ղրկեր էր։ Եւ կ'աւելցնէր թէ հարկ չկար իր անմեղութիւնը փաստաբանել, քանի որ իրենք մօտէն կը ճանչնային այդ կոշտ, վայրենի գազանը, որ ժամանակաւ այս օրինակ բարկութեան մը առթիւ իր հօրը արիւնը մտեր էր։

— Իրաւ, առաջները ցաւ զգացի ասանկ անգթաբար կերպով զիս տունէն դուրս նետելուն, և ամիսներով հիւանդ պառկեցայ, բայց հիմա գոհ եմ որ ազատեցայ այդ կատաղի գազանին ձեռքէն, ո՞վ գիտէ կարելի է հօրը պէս զիս ալ կը մեռցնէր։ Բոլոր տկարութիւններուս պատճառը ինք է եղեր, հօրս տունը երթալէս ի վեր բոլորովին առողջացայ։ Հայրս հարուստ է, գիտէք արդէն, հիմա աղջի կծծի բնաւորութիւնը բոլորովին փոխած է, ուզածիս չափ դրամ կուտայ ինծի. կ'ուտեմ, կը խմեմ, կը հագուիմ, կը պտըտիմ։ Մօրեղբայրս ալ՝ որ հիմա հետս տեսար, ամուսնացած չէ, զաւակ չունի բան չունի, ուր որ ուզեմ կը տանի։ Ամիս մը հոս պիտի կենանք, ետքը Լոնտրա պիտի երթանք, ետքը բոլոր Եւրոպայի մայրաքաղաքները պիտի պտըտինք։ Ինծի գէշութիւն ընել ուզեց գազանը, բայց աղէկութիւն ըրաւ, ինչ եղաւ նէ իրեն եղաւ։

Այս պատմութիւնը, զոր ջանացինք մէկ քանի տողերու մէջ ամփոփել, երկար տեւեր էր սակայն, Քըրըքճիին աղջիկը զայրոյթի սարսափելի բացագանչութիւններ, կատաղի շարժումներ ունեցեր էր. և

Գիւլպիւլ Տէրէի փողոցի տղոց չեչտերուն անձնատուր՝ մոռցեր էր որ իր մեծ տիկնոջ զգեստներուն հետ շատ խոտոր կերպով կը համեմատէր այդ լեզուն։

Սրահը դատարկացեր էր, մօրեղբայրը անհամբերութեամբ կ'երթեւեկէր իր շուրջը․ ձեռքերը գրպաններուն մէջ, և Գառնիկ անհամբեր նայուածքներ կը ձգէր հեռուէն քրոջը վրայ։

Ձեղունին պատուհաններէն վերջալոյսի նշոյլները կը քաշուէին, բայց միշտ կը խօսէր Լուսիկ իր ցաւերուն, իր ուրախութիւններուն վրայ, առանց բանի մը ուշադրութիւն դարձնելու, մինչև որ Սօֆի ըստիպուեցաւ յիշեցնել թէ ժամանակը ուշ էր, և իրենց բնակարանը հեռու։

Այն ատեն շատ գէշ անգլիերէնով մը իր մօրեղբայրը կանչեց, որ խոշոր խոնարհութեամբ մը բարեւելով Գումարեանները, թեւը առաւ իր կարծեցեալ քեռաղջիկը և մեկնեցաւ։ Բայց զարմանալի էր որ փոխանակ հայերէնի՝ անգլիերէն կը խօսէր Լուսիկ այդ մօրեղբօրը հետ, շատ դժուարութիւն կը կրէր արտասանելու այդ լեզուն, որուն վարժութիւնը կորսնցուցած էր տարիներէ ի վեր։

Ճամբան, Սօֆի պատմեց եղբօրը՝ Տիգրանին կնոջմէն իմացածները, որոնք խոշոր սուտերով համեմուած էին։ Բրըքձիին աղջիկը կարծելով անշուշտ թէ անտեղեակ չէին կրնար ըլլալ իր մասին տարածուած անպատուութեանց, ուզեր էր բացատրութիւն մը տալ անոնց, ոչ թէ ինքզինքը արդարացնելու՝ այլ իր ամուսինը ամբաստանելու համար, որուն գիտեր թէ համակիր չէին անոնք։

Այս պատմութեան մէջ միակ ստոյգ կէտը այն էր թէ Լուսիկ բաժնուեր էր իր ամուսինէն, բայց ոչ թէ անոր կողմէ արտաքսուելով, ինչպէս հաւատացնել կ'ուզէր ամենուն։ Տիգրան նշմարեր էր վերջապէս տօքթոր Ամարիլլիին հետ անոր ապօրինաւոր յարաբերութիւնները, և խստիւ արգիլեր էր այնուհետև իր բացակայութեան միջոցին տան մէջ ոեւէ հիւր ընդունուիլը, ինչպէս նաև տիկնոջ առանձին դուրս ելլելը։ Լուսիկ այսպէս բանտարկուած տեսնելով ինքզինքը՝ վերջին աստիճանի հասեր էր իր զայրոյթը, սոսկալի կռիւներ տեղի ունեցեր էին մէջերնին, և օր մը ինքզինքէն ելած՝ ժողվեր էր իր գոհարեղէններն ու տանը մէջ գտնուած բոլոր թանկագին իրերը, որոնց ամբողջութիւնը հարստութիւն մը կը կազմէր, և փախեր գացեր էր հօրը տունը։

Շատ իրար անցեր էին ծնողքը հաշտութիւն մը գոյացնելու համար այր և կնոջ միջև։ Համոզուած ըլլալով իրենց աղջկան անմեղութեան՝ ամեն ճիգ թափեր էին ճանչցնելու. զայն իր ամուսնին, բայց յամառութեամբ փակ մնացեր էր անոր դուռը իրենց երեսին, մերժելով լսել բառ մը իր կնոջ նկատմամբ։

Այս դէպքէն մէկ քանի ամիս առաջ, Տիգրան ծախեր էր իր Պոլսոյ մէջ ունեցած կալուածները և մեկներ էր Թիֆլիս, ուր կը գտնուէին իր բոլոր ազգականներն ու պարագաները։

Լուսիկ, որ իր ամուսնոյն հալածանքէն վախնալով ապաստաներ էր իր հօրը խեղճուկ տանը մէջ, հանգիստ շունչ մը առաւ անոր մեկնիլը լսելով։ Հիմակ հարուստ էր ինքը և ազատ։ Բաց էին իր առջև աշխարհի բոլոր վայելքները, բաւական էր որ անգամ մը զերծանէր Բրըքճիին ալ ազդեցութենէն, որ իր բռնաւոր կերպերը ձեռք առեր էր վերստին աղջկանը հանդէպ։ Այնուհետև իր բոլոր հոգը եղաւ նոր կեանք մը սարքելու միջոցներ փնտռել, և շատ յոգնելու պէտք չունեցաւ։ Բարեկիրթութեանց բաղդը ունէր Լուսիկ իր իղձերուն մէջ։ Առիթը ինքնին ներկայացաւ։

Իրենց տանը դիմացը ընդարձակ պարտէզ մը կար պտղատու ծառերով լեցուն, զոր պարտիզպաններ կը շահագործէին ընդհանրապէս։ Այն տարին ամերիկացի շրջիկ մը, որ իր մէկ աննշան տկարութեանը համար Սկիւտար եկած էր օդափոխութեան, պարտէզի մեծ սէր ունենալով, հաւնեցաւ անոր և վարձեց զայն իր հաճոյքին համար։ Ահագին գումարներ ծախսելով, մշակներ, պարտիզպաններ բռնել տուաւ, և քիչ ատենի մէջ բուսաբանութեան սքանչելի պարտէզի մը վերածեց զայն։

Երիտասարդ չէր այդ մարդը, ոչ ալ սիրուն. իր հայրենակիցներուն կը նմանէր դէմքով, և աշխոյժ չէր անոնցմէ աւելի. բայց Լուսիկ բաւական սրամիտ էր նշմարելու համար անոր զեղխութեան ճաշակը, որուն ներքև կը պահուըտէր հսկայ հարստութիւն մը. և պէտք եղած հանրագիտութիւնը գտաւ իր թեթև գլխուն մէջ՝ գրաւելու համար այդ մարդուն ուշադրութիւնը, որ սկիզբները շատ քիչ տրամադրութիւն ցոյց կուտար կնոջ մը հետ զբաղելու։

Ահա՛ այդ մարդն էր Լուվրի մէջ իրեն ընկերացող մօրեղբայրը, զոր հրապուրելով՝ համոզեր էր իրեն ընկերանալ մինչև աշխարհքի ծայրը, իր խօլ քմահաճոյքներուն գերի դարձուցած։

Օր մը, իր մօրը բացակայութենէն օգուտ քաղելով՝ փախեր էր հօրը տունէն ալ, և խեղճ Բէմպէ հանըմ ծունկերուն զարնելով իր գիրուկ ձեռուըները, կուլար այդ աննման աղջկան վրայ, որուն դիակը պիտի տեսնէր գուցէ օր մը հիւանդանոցի մը անկիւնը։

— Խե՛ղճ Տիգրան, գոչեց Գառնիկ երգիծանութեամբ, Սօֆիին պատմութիւնը լսելով. իր ճակատագիրն է եղեր միշտ կանանցմէ խաբուիլ։

Նորատի աղջիկը եղբօրը երեսը նայեցաւ զարմանքով։

— Գառնի՛կ, բաւ, կրնա՞ս այդ կիները իրարու հետ բաղդատել։

Երիտասարդը ուսերը թօթուեց։

— Իրարու հետ բաղդատուելն կամ ոչ, միեւնոյն անիրաւութիւնը կրած է անոնցմէ խեղճ Տիգրանը։

Դառնութեամբ ժպտեցաւ Սօֆի։

— Այսպէս չէիր մտածեր սակայն Բուբուլին համար, երբ հակառակ իր բուռն սիրոյն չէր ուզեր անհաւատարիմ ըլլալ նշանածին։

— Այն ատեն այնպէս կը մտածէի, հիմակ ալ այսպէս կը մտածեմ, պատասխանեց պաղարիւնութեամբ. յետոյ, զգալով որ շատ խիստ էր իր պատասխանը ուզեց զայն ամոքել։

— Ի՞նչ ընենք, Սօֆի՛ս, ըսաւ, մարդ ենք վերջապէս, և գիտես թէ մարդս կատարեալ չէ։ Ինչպէս ամեն բան աշխարհի վրայ, նոյնպէս մեր խորհելու և զգալու կերպերն ալ փոխուելու օրէնքին ենթակայ են, և մենք չենք կրնար իշխել բնութեան, որ կը վարէ զմեզ ինչպէս հովը փոշիին հատիկները։

Ահա՛ այս խոստովանութենէն կը վախնար Սօֆի, և զայն լսելէ ետքը՝ այլևս ուզեց շարունակել պայքարը։

— Հապա մարդուս կա՞մքը, բնութեան դէմ զօրութիւն մը չէ՞, հարցուց։

— Մարդկային կամքին ուժը շատ տկար բան է, Սօֆի՛ս, երբ բնութեան ձայնը կը հրամայէ։ Այնքա՜ն անուշ է անոր ազդեցութիւնը և այնքան տիրական, որ կը հմայէ ու գինաթափ կ'ընէ մեզ այնպէս, որ չենք մտածեր իսկ դիմադրել անոր։

— Սակայն դիմադրողներ և անոր յաղթողներ կան միշտ։

— Շատ գերազանց և հազուագիւտ էակներ պէտք է ըլլան անոնք, որոնցմէ մէկն ալ դուն ես, աղուոր Սօֆիս։

— Ինձմէ աւելի գերազանցը կայ, Գառնի՛կ։

— Բուբուլը ըսել կ'ուզես, չէ՞, հարցուց քրոջը նայելով, որ գլխովը հաստատական նշան մը ըրաւ։

— Իրաւ, զարմանալի կերպով անձնուէր աղջիկ մըն է Բուբուլը, շարունակեց Գառնիկ, և չեմ կրնար ըմբռնել այդ նկարագիրները, անշուշտ ինձմէ շատ վեր ըլլալնուն համար:

— Ընդհակառակը ես կը կարծեմ թէ դուն այդ նկարագիրներուն կը պատկանիս։

— Չէ՛, քո՛յրս, դժբախտաբար կամ բարեբախտաբար անոնցմէ չեմ, յարեց հառաչանքով։

Արդէն լոյսերը վառուած էին երբ ներս մտան պանդոկէն, և Գառնիկ դիտեց որ քրոջը սովորաբար տժգոյն դէմքը գունաւորուած էր։ Ճամբան արագ քալեր էր յուզումէն դողդղալով, վասնզի կ'զգար թէ փոթորիկին սկզբնաւորութիւնն էին եղբօրը այդ անուղղակի նախաբանները։

Հազիւ ժամանակ ունեցաւ Սօֆին իր գլխարկն ու ձեռնոցը հանելու և ճաշին հրաւէրը լսուեցաւ։

Սեղանին վրայ, որուն սովորական հիւրերը մէկ քանի ամիսէ ի վեր կը ճանչնար, ուրախ զուարթ կը խօսակցէին, կը ծիծաղէին։ Իր քովը կը նստէր գերման ծերունի մը իր ծաղկահասակ աղջկանը և անոր երիտասարդ նշանածին հետ։ Այդ ամոլը այնքան զբաղած էր իրարմով, որ խեղճ հայրը կը մոռցուէր ստէպ, և անոր պէտքերը Սօֆին կը կատարէր։ Այն իրիկունը բանի մը նայելու սիրտ չունէր, և ուրիշներու անփոյթ բերկրանքը հեգնութեան մը պէս կը ցաւցնէր իր սիրտը։

Գառնիկ ալ, հակառակ իր հանդարտ կերպարանքին, սրտի բաբախումներ ունէր. իր խոստովանութիւններուն ծրագիրը կը պատրաստէր իր մտքին մէջ, և տարակայ Բուքուլին յուսահատութենէն աւելի, ներկայ Սօֆիին անաչառ դիտողութիւններէն ու կշտամբող նայուածքէն կը վախնար։ Եւ երկուքն ալ քովէ քով նստած՝ չէին ճաշեր։

Երբ իրենց սենեակը ելան, նորատի աղջկան դէմքը այնքան այլայլած էր, որ Գառնիկ մտածեց ժամադրութիւն մը պատրուակելով դուրս ելլել, բայց յետոյ խորհեցաւ թէ օր մը վերջապէս տեղի պիտի ունենար իր յայտարարութիւնը. ուստի բոլոր քաջութիւնը, բոլոր պաղարիւնութիւնը ամփոփեց, քրոջը մօտենալով, անոր ձեռքերը իրեններուն մէջ առաւ, ու իր ամենէն փաղաքուշ ձայնովը հարցուց.

— Ի՞նչ ունիս, Սօֆի՛։

— Ա՛հ, շատ բան ունիմ, Գառնի՛կ. սրտիս վրայ ծանրացած շատ բաներ՝ կան, և սակայն չեմ կարող խօսիլ։

Եւ մտատանջութեանց բեռան տակ ընկճուած հոգւոյն բոլոր վէրքերը սկսաւ մէկիկ մէկիկ բանալ։ Հասկցուց թէ որքան ցաւ կուտային իրեն պահ մը առաջ արտայայտած գաղափարները, թէ որքան կը վախնար անոր խանդակաթ ու անձնուէր սրտին օտար ազդեցութեանց տակ փախուելէն, որուն նշանները երկար ատենէ ի վեր կը նշմարէր ինքը։

— Երեք ամիսէ ի վեր նամակ ստացած չենք Բուքուլէն և անտարբեր կը կենաս, հոգ չես տանիր թէ ի՛նչ պատահեցաւ խեղճ աղջկան։

— Կարծիքդ, սխալ է, անտարբերութենէս չէ՛, Սօֆի պատասխանեց շառագունելով, վասնզի կ'ամչնար իր վատ արարքը խոստովանելէ, և սակայն ժամանակը հասած էր։ Ուստի խիստ ցած ձայնով մը իբր թէ ինք իր յայտնութիւններէն սոսկալով, իմացուց անոր Բուքուլին հօրը մահը, անոր նամակները իրմէ պահած ըլլալը, և այն դժուարին կացութիւնը, որուն մատնուած էր՝ Արթին աղային որբ աղջկան նըկատմամբ ինչ դիրք բռնելը չգիտնալով։

Սօֆի լուռ կը կենար, մտիկ ընելով այդ խօսքերը, որոնք սար-

սուռներ կուտային իրեն: Աչուըները գետինը յառած՝ կը լսէր այս ամենը, և չէր վերցներ զանոնք, չկարենալով մեղմել անոնց զառն ու խիստ արտայայտութիւնը, որուն մէջ կը պատկերանար իր սրտմտութիւնը։

— Ահա՛ բոլոր յանցանքներս, բոլոր տկարութիւններս, ներէ՛ ինծի և ըսէ թէ ինչ կրնամ ընել այսուհետեւ Բուբուլին համար։

— Այսուհետեւ և միշտ կրնաս իրեն հետ ամուսնանալ, պատասխանեց նորատի աղջիկը ցամաք կերպով, և տեսնելով որ կը լռէր եղբայրը, յարեց.

— Տկարութիւններուդ, թեթեւամտութիւններուդ գաղտնիքը ո՛չ ոք պիտի գիտնայ, և անձնուիրութեամբդ մոռցնել պիտի տաս իրեն քեզի համար կրած տառապանքները։

Այն մեղմաշունչ աղջիկը չէր այլեւս Սօֆի, իր անաչառ, ուղղասէր հոգին խիստ չեշտեր կուտար այդ պահուն իր ձայնին, որ ամենէն անըզգայ մարդուն կրնար ազդել. բայց Գառնիկի սրտին մէջ աւելի հզօր ձայն մը կը խօսէր. սիրոյ աղաղակը որուն ոչինչ կրնար յաղթել:

Մինչեւ ճակատը շառագուներ էր Գառնիկ, իր սեւ մազերը մութ կոհակներու պէս կ'ստուերէին զայն, և աչուըներուն մէջ բոց մը կը վառէր։ Խեղդուկ ձայնով մը որ, զոր կոկորդին մէջ կը սեղմէր յուզմունքը, գոչեց.

— Անկարելի է։

— Ինչո՞ւ համար, հարցուց Սօֆի երկար արտեւանունքին տակէն խորին ակնարկ մը ձգելով եղբօրը վրայ։

— Ա՛լ ինքզինքիս տէրը չեմ, Սօֆի՛, Մելինէն կը սիրեմ, և եթէ կը յորդորես զիս, որ սիրոյս յաղթելով՝ ամուսնանամ Բուբուլին հետ, գիտցիր որ փոխանակ մէկի՝ երեք հոգի թշուառ պիտի ընեմ։

— Կը յուսա՞ս սակայն երջանիկ ըլլալ այդ պզտիկ աղջկան հետ, որուն գեղեցկութենէն հրապուրուած ես միայն։ Չե՞ս մտածեր ձեր երկուքին նկարագրին և զարգացման մէջ եղած տարբերութիւնները, որոնք զգալի պիտի ըլլան քեզի օր մը, երբ դարմանել փորձես քեզի Բուբուլին պատրաստած աղէտքդ։

— Կ'ընտրեմ դժբախտ ըլլալ անոր հետ, քան երջանիկ ուրիշին հետ։

— Մի՛ մոռնար թէ ճիշտ այդպէս կ'ըսէիր Բուբուլին համար ալ։

Այս ցաւալի յայտնութիւններէն երեք օր ետքը քոյր եղբայր մեկնեցան Փարիզէն, Գառնիկ գոհ և զուարթ, Սօֆի՝ տխուր և յուսահատ։

ԽԲ.

Կէսօրէն քանի մը ժամ ետքը, փոքրիկ կառք մը եկաւ կանգ առաւ Գումարեաններուն Բանկալթիի տանը առջեւ։ Հոկտեմբերի մէջ էր, փոշիի պէս բարակ անձրեւ մը կը տեղար, եւ երկինքը գոց էր թուխ ամպերով։ Սուգի զգեստներով բարձրահասակ նիհար աղջիկ մը իջաւ կառքէն վար. գլուխը սեւ շալով մը ծածկած՝ եւ առանց ձեռնոցի ձեռքին մէջ, ճերմակ թաշկինակ մը եւ խոշոր պայուսակ մը բռնած էր։

Տանը սպասուհին վեր հրամցուց անծանօթ կինը, առանց ով ըլլալը հարցնելու։

Յոգնած քայլերով ելաւ սանդուխէն, եւ ընդունելութեան սրահին դրանը առջեւ շնչասպառ կանգ առաւ, եւ ձեռքովը վարագոյր մը բռնեց չիյնալու համար, վասնզի ծունկերը կը դողդղային եւ գլուխը կը դառնար։

Օր. Գումարեան որ Փարիզէն դառնալէն ի վեր «բարի եկաք»ի այցելութիւններ կ'ընդունէր ստէպ, մինակ չէր այդ պահուն։ Դաշնակի վարժուհի մը չէր հիմակ ան, այլ Փարիզի վերջին նկարահանդէսին մէջ շքանշանով յարգուած բարեկեցիկ, շնորհալի երիտասարդի մը քոյրը, որուն հետ տեսակցիլ պատիւ կը համարէր ամէն մարդ։

Շատ հիւրեր ունեցեր էր այն օրը, եւ բռնազբօսիկ զուարթութեան դերէն ձանձրացած, եղբօրը կը թողուր այլեւս խօսելու պաշտօնը, որ քանի մը վայրկեանէ ի վեր օգնութեան եկած էր իրեն։ Դրանը բաղխումը եւ սանդուխին վրայի ոտնաձայնը լսելով, դէպի սրահին դուռը նայեցաւ նորատի աղջիկը, տեսաւ հոն ստուերի մը կանգ առած ըլլալը, ոտք ելաւ անոր մօտենալու համար։

—. Սօֆի՛։

— Բուբո՛ւլ։

Ասոնք եղան իրենց աղաղակները, եւ իրարու վիզ, արտասուալից, կը համբուրէին, կը գգուէին զիրար առանց յագենալու, առանց կարենալ խօսելու։

— Ո՞ւր է Գառնիկս, հարցուց վերջապէս Բուբուլ դողահար։

Իր Գառնի՛կը... չէր գիտեր թէ ուրիշի մը կը պատկանէր ան հիմակ, եւ Սօֆիի սրտին վրայ սուրի հարուածի մը պէս ինկաւ այդ խանդակաթ բառը նոյնիսկ այն վայրկեանին, ուր ներսը, սրահին մէջ, Գառնիկ անհամար փութկոտութիւններով կը պաշարէր իր նոր պաշտելին, անոր ներկայութեան փառքովը փողփողուն եւ այնքան հպարտ զայն իր բնակարանին մէջ ընդունելուն համար, որքան եթէ Անգլիոյ թագուհին այցելութեան եկած ըլլար իրեն։

Հոն էր Մելինէն, իր մօրը հետ առաջին այցելութիւն մը կուտար անոնց, եւ ճիշդ այն օրը վրայ հասած էր Բուբուլ։

Սօֆի չուզեց սրահ մտցնել իր բարեկամուհին, մտածեց ուրիշ սենեակ մը տանիլ զայն հետը առանձին մնալու պատրուակաւ, խնայելու համար գոնէ անոր այն տեսարանը, որ այնքան դառն ազդեցութիւն պիտի ունենար անոր սրտին վրայ, և որուն յիշատակը մինչև մահուան օրը չպիտի ջնջուէր։

Ա՜հ, ի՜նչ յոյսերով, ի՜նչ անզուսպ տենչերով եկած էր Բուբուլ մինչև այդ դուռը։ Բանկալթիի փողոցներէն անցած ատեն՝ որոնք այնքան ընտանի էին իրեն, կը դողդղար կառքին մէջ, վախնալով որ արդեօք չպիտի կարենար հասնիլ իր Գառնիկը տեսնելու վայրկեանին. պիտի մեռնէր արդեօք անգամ մը զայն գրկելէ առաջ. և սրտին խորէն ուխտեր կ'ընէր աղերսելով Աստուծոյ, որ իր կեանքը քիչ մըն ալ երկարէ, ձեռքը սրտին դնելով, կարծես բռնել կ'ուզէր հոգին, որ խոյս չտայ այդ մեծ երջանկութեան պահուն։

Գառնիկ ամենևին ուշադրութիւն ըրած չէր դուրսի ձայներուն, Մելինէին քով՝ անկէ զատ բան չէր տեսներ, բայց Յուլիկ հանըմին ստէպ դէպի դուռը դառնալը նշմարելով, կասկածեցաւ որ Սօֆիին ուշանալը մեծարանքի պակաս մը ընկատուի հիւրերէն, և տեղէն ելաւ զայն կանչելու համար։

Մարդ մը՝ որ հեշտաբոյր ծաղիկներու մէջ պտտած ատեն՝ օձի մը վրայ կը կոխէ յանկարծ, ի՛նչպէս կ'ահաբեկի, ի՛նչպէս կը քըստըմնի, նոյն ազդեցութիւնը կրեց Գառնիկ նշմարելով Բուբուլին հալած դէմքը դրան վարագոյրներուն ընդմէջէն։ Անցեալին այդ յամառ ուրուականը, որ իր ամենէն գեղեցիկ երազներուն մէջ կը հալածէր զինքը չարունակ, հիմակ ալ կուգար իր երջանկութեանը մէջ խառնուելու և զայն տակնուվրայ ընելու։ Եւ մարմին առած էր ուրուականը, իր ձեռքերը կը բռնէր, իր ուսին վրայ գլուխը դրած՝ կ'արտասուէր, իր Գառնիկը կ'անուանէր զինքը, անյագ կարօտի մը բոլոր հրայրքովը փարելով իրեն։

Ցուրտ քրտինք մը կը հոսէր երիտասարդին ճակտէն վար, և համր կը կենար Բուբուլին սրտազեղ զգացմանց յորձանքին առջև, առանց շարժում մը ընելու։ Բարեբախտաբար քովերնին էր Սօֆին։ Այս սրտաճմլիկ տեսարանը իր հոգին կը քակէր, գիտէր թէ վճռուած էր Բուբուլին դժբախտութիւնը, բայց գոնէ պատրաստել կ'ուզէր զայն իր ահաւոր դատավճռին։ Այսպէս յանկարծ եղբօրը ցրտութիւնը կրնար մահացու ըլլալ ողորմելի աղջկան համար։

— Նե՛րս մտնենք, ըսաւ, հիւրերնիս մինակ մնացին, եկո՛ւր Բո՛ւբուլ, ներկայացնեմ քեզի Գառնիկին աներոջը ընտանիքը։

Բուբուլ խորհրդածութիւն մը ընելու կարող վիճակի մէջ չէր։ Սիրտը թունդ ելած իր յուզմանց սաստիկ ցնցումներէն, իր վաղեմի վարժուհիին հետևեցաւ մեքենաբար։

Տնապետուհիները բան մը չէին կրցած տեսնել դուրսը անցած դարձածէն, վասնզի դրան փարագոյրները լայն էին, և դուրսը համեմատաբար մութ էր սրահէն. հետաքրքրութեամբ կ'սպասէին տանտէրերուն բացակայութեանը վրայ զարմացած։ Գառնիկին սիրային անցեալէն բան մը չէին գիտեր բնաւ, և Բուբուլին անունը անգամ լսած չէին։

Ունայնամիտ կնոջ մը բոլոր արհամարհանքովը, որ գէշ հագուած մէկուն կը հանդիպի. Արթին աղային աղջկան բարեւին պատասխանեց Մելինէ ակնակուռ մատանիներով զարդարուն ձեռքը հազիւ դպցնելով անոր մատերուն, որոնք ուռած ու կարմրած էին տաք ջուրերու մէջ աշխատելէն։

Սոֆի իբրեւ իր ամենէն մտերիմ բարեկամուհին ներկայացուց զայն Տնապետուհիներուն, աղափարելու եղբօրը նշանածը չկարենալ անուանելուն համար զայն, թէպէտ Բուբուլ այդ ձեւերուն ուշադրութիւն ընելու կարող չէր, այնքան այլայլած կ'զգար իր հէք սիրտը պաշտած էակին քով։

Ընդհակառակը, Գառնիկ կ'ամչնար Մելինէէն այդ խեղճ հագուստներով աղջիկը անոր ներկայութեան իր սրահին մէջ ընդունելուն համար, ճանչնալով անոր ծայրայեղ արհամարհանքը ամեն անոնց նկատմամբ, որոնք վերջին նորաձեւութեան համեմատ հագուած չ'ըլլային։

Սրահին մէջտեղը, քառակուսի սեղանին քով, աթոռակով մը նստած՝ ինքզինքը կ'ուտէր այս ձախող հանդիպման վրայ զայրանալով, և հոգարումէկ դառն, չարագուշակ մտածումներ կը լեցուէին գլխուն մէջ։

Բուբուլին նկատմամբ ունեցած կարեկցութեան մնացորդը քիչ քիչ կ'անհետանար, տեղի տալով սառն անտարբերութեան մը, տեսնելով անոր գեղնած այտերը, ճամբուն՝ հովէն ու արեւէն այրած ճակատը, հատած դէմքը, որ նիհարութենէն ծնօտին կողմը նրբանալով՝ կորսնցուցած էր իր թարմ լեցուն ձեւը և խոշոր աչուըները, որոնք կապուտակ ծիրով մը շրջանակուած ու փոսը ինկած էին։ Անոնց նայուածքը չունէր ա՛լ այն աղուոր, խռովիչ ազդեցութիւնը, որ երբեմն երիտասարդին հոգին կը փոթորկէր։ Հազիւ 23 տարեկան կար Բուբուլ, և սակայն տարիքոտ կ'երեւար արդէն։ Վիշտերը ցամքեցուցած էին այդ չնաշխարհիկ ծաղիկը իր լիութեանը հասնելէ առաջ, և իր անխնամ հագուստները, ուսերուն վրայ առած բուրդէ փոքրիկ շալը, զոր իբրեւ թանկագին բան մը հանդիսաւոր օրերու մէջ կը գործածէր՝ Գառնիկին միակ նուէրը ըլլալուն համար, աղքատիկ երեւոյթ մը կ'ընծայէին իրեն։

Բուբուլ Սոֆիին քով նստած էր բազմոցի մը վրայ, սրահին ճակատը որուն արուեստագէտի նրբութիւններով կահուած զարդարան-

քին հետ իրօք շատ անյարմար կուգային իր խեղճ հագուստները, և իր զգայուն սիրտը, հակառակ այն պահուն ունեցած յուզմանը, կ'ըզգար թէ շատ տգեղ պէտք էր երեւալ այդ գեղազմայլ շրջանակին մէջ։ Կը նայէր Մելինէին, որ ճիշտ իր դիմացը նստած հեռուն, մետաքսէ լարերով փոքրիկ թեթեւ պօքին մը սեղմուած ոտքերը թաւիշէ ոտնաթոռին վրայ յեց, խոշոր փետուրներով զարդարուն գլխարկին ներքեւ խրոխտ, իր մատնիներուն ու ապարանջաններուն հետ կը խաղար։

Սօֆին ճերմակ գծաւոր մութ կապոյտ մետաքսէ պլուզ մը հագած էր. մէջքը գօտիով սեղմուած, թոյլ թեզանիքով, անփայլ արծաթէ ապարանջաններ, զարդասեղներ, օղեր ունէր։ Շատ բաց կիսակօշիկներու մէջէն իր պլուզին գոյներովը գուլպաներ կ'երեւային, երբ ոտնաթոռին վրայ դրաւ զանոնք։ Հատ մըն ալ Բուբուլին աչքե քշեց. բայց խեղճ աղջիկը կ'ամչնար իր ոտքերը ցոյց տալու, վասնզի Գիւլէճիկի մէջ կարուած հաստ ու խոշոր կօշիկներ հագած էր։ Ծուլիկ հանըմ իր աջ քովն էր, թիկնաթոռի մը վրայ, սեւ մետաքսով բանուած դիպակէ շրջազգեստին ծալքերուն մէջ կորսուած, ամբողջ անձին վրայ կրելով իր վարած ճոխ կեանքին դրոշմը։

Սրահին մէջ ամենուն վրայէն փափկութեան, բարեկեցութեան հով մը կուգար, ամենուն թաշկինակները անուշ բուրումներ ունէին, և իրենց շարժումները նազանքով խառն համարձակութիւն մը. ինք միայն օտարացած էր այդ մթնոլորտին, և հետզհետէ աւելի կը քաշուէր, աւելի կը սքլէր, ձեռքերը, ոտքերը, բոլոր անձը պահել ուզելով. այնքան նեղուած կ'զգար ինքզինք այդ ընկերութեան մէջ։

Բուբուլ երկչոտ ձայնով մը կը պատասխանէ անոնց հարցումներուն; առանց հեռացնելու իր նայուածքը Գառնիկին վրայէն, որուն հրապոյրը ամեն ատենէ աւելի ազդեցիկ, կը խենթեցնէր զինքը այն պահուն։

Իսկ ան, միշտ սենեակին մէջտեղը, սեղանին առջեւ, հազիւ բռնազբօսիկ ժպիտ մը, և աննշան հարցում մը կ'ուղղէր մերթ ընդ մերթ նորատի աղջկան, որուն ոտքերուն տակ մեռնելու երջանկութիւնը մուրացած էր երբեմն իբրեւ գերագոյն շնորհ մը։

Բուբուլ կը կարծէր թէ հիւրերուն ներկայութիւնն էր իր սիրելոյն այդ զգուշաւոր կերպերուն պատճառը։ Գիւլէճիկի մէջ վարժուած էր արդէն տուներու առջեւ ամեն գործոլանք, ամեն զգացում ծածկելու սովորութեան, և անհամբեր կ'սպասէր հիւրերու մեկնումին՝ առանձին մնալու համար իր սիրելիներուն հետ, որոնց գիրկը պիտի զեղուր իր կրակէ հոգւոյն բոլոր բոցը։

Ընդհակառակը, Մելինէն բնաւ տրամադիր չէր երեւալ մեկնելու, այդ խեղճ աղջկան ներկայութիւնը կարեւորութիւն չունէր իրեն հա-

մար, և առանց անոր ուշադրութիւն ընելու՝ կ՚ուզէր շարունակել իր զուարթ խօսակցութիւնը երիտասարդին հետ։

— Կը հաճի՞ք հոս գալ, Միսիս Գառնի՛կ, ըսաւ քովի պարապ աթոռը ցոյց տալով անոր. և սկսաւ ցած ձայնով խօսակցիլ անոր հետ։

Բուբուլ կը նշմարէր հեռուէն այն ակնածական ձեւերը, զոր ունէր իր նշանածը այն օտար աղջկան հետ, կը ճանչնար այդ եռանդուն նայուածքը որուն առարկան եղած էր ինք երբեմն, այդ ժպիտը որուն մէջ ցոլացած էր սէրը, և իրեն անծանօթ դառն զգացում մը կը գրաւէր սիրտը։

Մելինէն, իր հրաշագեղ դէմքովը, բաց կապոյտ փետուրէ վզնոցին մէջ լոյսի պէս փողփողուն դէմքովը և իր պատանեկան հասակին բոլոր թարմութեամբը կ՚ընկճէր զինքը։ Կը լսէր անոր հնչուն ծիծաղները, առանց խօսքերը լսելու, և ամեն անգամ որ աչուըները խոնարհելով կը կարմրէր, կը գուշակէր թէ երիտասարդին կողմէ սիրամեծար խօսք մը ուղղուած էր անոր։ Երկար տեւեց այս չարչարանքը. գրեթէ ժամէ մը աւելի, և Բուբուլին ուրախութիւնը մարած, ինկաւ, առանց բոլորովին անհետանալու։ Վերջապէս Ֆուլիկ հանըմ մեկնելու նշանը տուաւ ականակուռ ժամացոյց մը հանելով կուրծքէն։

— Վա՜յ, ժամը տասնըմէկը հինգ է անցեր, Միսիս Գառնի՛կ, մէկը ղրկէինք տէ նայէր քի կառքը պատրա՞ստ է։

Մելինէն ալ տեղէն ելաւ, ու Սօֆիին մօտենալով, թեւը անոր աթոռին կռթնցուց ու սկսաւ ձեռնոցները դնել, զորս հաներ էր մատնիներուն հետ խաղալու պատրուակաւ ձեռքերուն գեղեցկութիւնը ցոյց տալու համար։

— Սա ձեռնոց դնելն ալ չեմ սիրեր, տգեղ ձեռքերը պահելու միջոց մըն է, ըսաւ, և ինքը իր խօսքին հաւնելով սկսաւ ծիծաղիլ, մայրն ալ որ աղջկանը ամեն ըսածը սրամիտ կը գտնէր, սիգալով կը խնդար այս հանճարեղ գիւտին վրայ։

Երբ Գառնիկ դարձաւ կառքին պատրաստ ըլլալը իմացնելու, Մելինէն պչրանքով մը ձեռքը անոր ներկայացուց, որ կոճակները դնէ, և որովհետեւ շատ նեղ էին։

— Ինչո՞ւ ամեն օրուան պէս չես ըներ, հարցուց։

Երիտասարդը ձախ ձեռքովը անոր մատերը սեղմեց, և աջովը սկսաւ կոճկել։

Բուբուլ այս ամենը կը տեսնէր ու կը լսէր. ուրեմն ամեն օր կը տեսնէին զիրար, և այդքան մտերմացա՜ծ էին իրարու հետ...։

— Հետեւնիս պիտի գաս, չէ, հարցուց Մելինէ:

Գառնիկ խոնարհութիւն մը ըրաւ։

Սօֆի եղբօրը հաւանութեան նշանին վրայ զարմացած՝ Ֆուլիկ հանըմին մօտեցաւ։

— Յուսամ, ճաշի վար չէք դներ զինքը այս գիշեր։

— Ինքը ինտոր կ'ուզէ նէ անանկ թո՛ղ ընէ, պատասխանեց Տիկ. Շահապետեան։ Մեր տունը օտար տեղ չէ. ինք ալ տանը զաւակն է։

— Չէ՛, քո՛յրս, տիկինը և օրիորդը մինչեւ տուն պիտի տանիմ։ Ներեցէ՛ք ինծի օրիորդ, յարեց Բուբուլին դառնալով, առանձին երթալու վարժուած չեն. շատ չեմ ուշանար։ Ու բարեւելով դուրս ելաւ։

Երբ երկու աղջիկները առանձին մնացին, վերստին գրկեցին զիրար և սկսան լալ։

— Ա՜խ, ինչո՞ւ այսչափ ատեն նամակ չգրեցիք ինծի, գոչեց Բուբուլ։

— Ատոնց պատճառներուն վրայ պիտի խօսիմ քեզի. միայն սա գիտցի՛ր թէ վայրկեան մը մտքէս ելած չես։

— Կը հաւատամ... ըսաւ նորատի աղջիկը և կանգ առաւ կարծես լեզուին տակ բառ մը կար, զոր չէր համարձակեր արտասանել։

Սօֆին խօսքը փոխելու համար, շատ մը հարցումներ կ'ընէր նորէն անոր առողջութեանը և վարած կեանքին այլևայլ պարագաներու վրայ, առանց իրենց վրայ տեղեկութիւն մը տալու։

— Շատ տառապեցայ, Սօֆի՛ս, գոչեց Բուբուլ, կեանքիս կէսէն աւելին, երիտասարդութիւնս անցաւ գնաց մէկ քանի տարուան մէջ։ Պանդխտութիւն և սէր, անյագուրդ տենչեր և ծանր պարտքեր քակեցին, բզկտեցին բոլոր էութիւնս. բայց այս պահուս ամէն բան անցած է. հիմայ գէշ երազ մըն են անոնք ինծի համար, և զձեզ տեսնելով՝ անոնց յիշատակն անգամ կը ջնջուի սրտէս։

Տարաբա՜խտ աղջիկ, ի՞նչ էին մինչեւ այն ատեն կրած վիշտերը իրեն պատրաստուած մեծ աղէտքին քով։ Յոյսով տառապիլը թշուառ ըլլալ չէ, անյուսութիւնն է միայն անել, անհուն վիհը, որ գերեզմանէն աւելի սոսկալի է մարդկային սրտին համար։

Չուշացաւ Գառնիկ, բայց ամբողջ դար մը տեւեց Բուբուլին համար անոր բացակայութիւնը, որուն դիմացեր էր տարիներով, և որ այդ մէկ քանի վայրկեաններուն մէջ անտանելի կը թուէր իրեն։

Աչուըները լեցուած, միտքը ցրուած, սիրտը ուռած՝ կ'սպասէր անոր դիմացը վազելու։ Ի՞նչեր ունէր անոր ըսելիք. իրեն այնպէս կուգար թէ դեռ տեսած չէր զայն և նոր պիտի տեսնէր, և կը ժողվէր իր բոլոր եռանդը վերագտնելու համար այն բերկրութիւնը, որուն առաջին հարուածը տուեր էր Շահապետեաններուն հանդիպումը. կ'սպասէր յուսալով, կ'սպասէր պատրաստուելով, կրակ ու բոց կտրած նորէն, բայց երիտասարդին ներս մտած պահուն՝ հազիւ տեղէն շարժելու քաջութիւնը ունեցաւ։ Չեմ գիտեր ինչ կար անոր կերպա-

բանքին մէջ, որ իր տենչերուն յաղթելով, կուսական երկչոտութեան բոլոր ամօթխածութեամբը համակուեցաւ։

Եւ սակայն շատ վայելուչ, շատ քաղաքավար վարմունք մը ունեցաւ Գառնիկ անոր նկատմամբ։ Այնպիսի անթերի փութկոտութիւն մը, խնամոտ ուշադրութիւն մը, պաշտպանողական հոգածութիւն մը ցոյց տուաւ նորատի աղջկան, որ սքանչացաւ Սօֆի։

Բայց սիրող սիրտը չի խաբուիր երբեք։ Օտարականներուն առջեւ երիտասարդին իրեն նկատմամբ պահած զգուշաւոր հեռաւորութենէն աւելի ծանր եկաւ Բուբուլին այդ բռնազբօսիկ մերձաւորութիւնը, որ բնաւ չէր նմանէր անկեղծ, անզուսպ սիրոյ մը բերման։ Կ'զգար թէ անոր բոլոր սիրալիր ձեւերը սրտինը չէին, կը հասկնար թէ անոր ուրախութիւնը իր ներկայութենէն տարբեր պատճառ մը ունէր։ Ա՛լ չէր գտներ անոր նայուածքին մէջ սիրոյ գերաշխարհիկ աւիւնը զոր անոր աչուըններուն մէջ ճանչցեր էր միայն, և կը տարուէր շարունակ մտածել այն ակնարկներուն, որոնք Մելինէին վրայ դարձած էին պահ մը առաջ բոցեղ, հիացիկ. և որոնց անջինջ նկարը ունէր իր մաքուր հոգիին մէջ քանդակուած տարիներ առաջ:

Բուբուլ չէր սխալեր. հզօր ազդեցութիւն մը փարատեր էր Գառնիկին մտքէն ու սրտէն տխուր մտահոգութիւնները, զորս ներգործեր էր անոր նորատի աղջկան անակնկալ վերադարձը։

Ճամբան, կառքին մէջ, արտաքոյ կարգի սիրալիր խօսքեր ուղղեր էր իրեն Յուլիկ հանըմ, յայտարարելով թէ առանց իրեն չէին կրնար ըլլալ, թէ պէտք էր քոյրը քիչ քիչ վարժուէր իրմէ հեռանալու գաղափարին, վասնզի գուցէ քիչ ատենէն բոլորովին բաժնուիլ պէտք ըլլար անկէ։

— Սահակ աղան էլլայ քեզ իրեն զաւակ ընել ուզէ նէ ի՞նչ պիտի ընես...։

Մելինէն կեռասի պէս կարմրեր էր մօրը այս խօսքերուն վրայ, և Գառնիկէն զատուած ատեն, երկու ձեռքերուն մէջ առնելով անոր աջը՝ ուղղակի աչուըներուն մէջ նայեր էր ըսելով.

— Կ'աղաչեմ, խօսք տո՛ւր որ վաղը իրիկուն մեզի հետ ճաշես:

Այդ խօսքերովը, այդ նայուածքին ոգեւորիչ ազդումովը արբշիռ, զուարթ ցնորքի մը մէջ, ա՛լ չէր ուզեր տխուր մտածում մը ունենալ՝ և իր ներքին գոհունակութեամբը լի՝ կը ջանար գոհ ընել իր շուրջը գտնուողներն ալ։ Երջանկութեան վայրկեանի մը մէջ մարդ բարեսիրտ կը դառնայ ամենուն նկատմամբ և չուզեր որ սիրտ մը խոցուի, իրը խենթացած պահուն։

Բայց այդչափը բաւական չէր Բուբուլին համար. անոր սիրատենչ հոգին անհուն հրայրքի մը ագահ էր. չափաւոր սէրը, սահմանաւոր զգացումները այդ մեծ, այդ անյատակ սրտին համար չէին,

և հակառակ իր պաշտելիին ցոյց տուած համակրանքին, լացաւ այն գիշեր, երբ առանձնացաւ իր սենեակին մէջ, տարտամ, անգոյն, անըմբռնելի այն ՝ցաւերու դառնութեամբ որոնք որոշ աղէտներէ աւելի ահռելի են։

ԽԴ.

Այնքան տարիներու կարօտէն ետքը, որքա՜ն քաղցր էր հէք աղջկան համար միեւնոյն յարկին տակ ապրիլ այն էակին հետ, զոր բոլոր հոգւովը կը պաշտէր. և սակայն կ'զգար թէ այդ դատարկ վայելքը հազար անգամ աւելի դառն էր այն զրկումէն՝ երազներով լեցուն, զոր ունեցեր էր իր պանդխտութեան մէջ։

Ժամէ ժամ իր հոգւոյն մէջ բան մը կը խորտակուէր, և կը դառնար խորհիլ անցեալին վրայ, և հազար տենչերով երանի կուտար այն օրերուն, ուր իր սիրելւոյն հետ սրտի միեւնոյն բաբախումներով, միեւնոյն զեղումներով կ'ապրէին իրենց աղքատիկ տնակին մէջ հետեւեալ օրուան հացը մտածելով։ «Ոհ, երանելի օրեր, կ'ըսէր հառաչելով, ո՞ւր էք...»։ Եւ կը հանէր Գառնիկին իրեն գրած նամակները, ծայրէ ի ծայր կը կարդար լալով, ու կը քնանար արցունքներու մէջ հեղձամղձուկ։

Սօֆի չէր կրնար անտարբեր ըլլալ այս ամենուն, ան որ ուրիշներուն սիրտը կարդալու արթնութիւնը ունէր։ Կը քաշուէր սփոփական խօսք մը ուղղելէ Բուբուլին զայն յուսադրելէ վախնալով, կը ջանար միայն անոր ուշադրութիւնը ուրիշ առարկաներու վրայ դարձնել, պտոյտներով, այցելութիւններով, ընթերցումով զբաղեցնել զայն։ Բայց ասոնց ամենքն ալ իրենց վտանգները ունէին։ Գիտէր թէ Գառնիկ շատ անգամ հետը դուրս կը հանէր Մելինէն, և կարելի էր որ ճամբան հանդիպէին անոնց։ Եթէ տուն մը տանէր Բուբուլը, ամեն տեղ Գառնիկին յաջողութիւններուն վրայ պիտի խօսէին իրեն, Մելինէին արձանին նկատմամբ ալ թերեւս բան մը ըսէին, և ասոնք գաղտնի պահուած ըլլալով նորատի աղջիկէն, կրնային մեծ յուզումներ պատճառել անոր։ Իսկ ընթերցումը ամենէն վնասակարն էր, քանի որ իրենց գրադարանը յատկապէս Բուբուլի ճաշակին համեմատ կազմուած էր, և խորունկ, անդարձ յիշատակներ պիտի արթնցնէր այդ տառապեալ հոգւոյն մէջ։

Բուբուլ բանի մը տրամադրութիւն չէր ցուցներ. հալած դէմքը ձեռքին մէջ առած կը նստէր ժամերով, դիտելով երկինքին ամպերը, որոնք անրջային մառախուղով մը կը պատէին հորիզոնը։ Կը նայէր աղօտ վերջալոյսին մէջէն պարտէզին ծառերուն, որոնք երազի ու-

ուսկռններու պէս մերկ ու սեւ էին, և փողոցին պատերուն եզերքը բուսած վերջին ծաղիկներուն, որոնք գլուխնին կը կախէին աշնան հովերուն տակ դալկանալով։ Ոչ օդին մէջ արձագանգ կար և ոչ եթերին մէջ աստղեր. գիշերը՝ մութ էր, ցորեկը՝ լուռ. բնութեան կեանքը անսահմանելի վանկով մը կը նուազէր ամեն մէկ խորշի, ամեն մէկ չիւղի, ամեն մէկ ծմակի խորը: Իր զգայուն սիրտը կը փըղձկէր այս տրտմելի տեսարանին առջեւ, որ կենսական ճակատագրին, տիեզերական մեծ օրէնքին, իբրեւ յարաչարժ փոփոխականութեան, բոլոր էակներու անկայուն ծփման, կոծման և անհետացման կենդանի պատկերն է։ Մտախոհ կը մնար այդ խորհրդաւոր տատանումներուն, թօթափումներուն առջեւ. հառաչանք մը կը մարէր իր կուրծքին տակ, և հրատոչոր կոծով մը դուրս կուգար անկէ սա հոգեմաշ աղաղակը. «Կ'անցնի ուրեմն»։

Այո՛, կ'անցնի ու պիտի անցնի, կ'ըսէր բնութեան տեսարանը իրեն. այնքան բոցեր, այնքան կոծեր, այնքան յոյզեր, այնքան յոյսեր և այդ սիրտը և այդ հոգին, զոր ովկէանին չափ անսահման և երկինքին չափ լայն կը կարծէիր, որուն բաբախումները ծովուն ալիքներէն աւելի բազմաթիւ, որուն ուժը չանթերէն աւելի ահեղ, որուն փոթորիկը բոլոր տիեզերքին հովերէն աւելի ահարկու կ'երեւակայէիր, այդ անհատնում սէրը՝ որ երիտասարդութեանդ մէջ կրնար բոցավառել երկինքին գունտերը ողջոյն, այդ գութը, այդ հաւատքը, այդ յոյսը ամենքն ալ պիտի չիջանին իւղասպառ կանթեղի մը լոյսին նման....։

Բուրուլ անընդհատ յուզումներ ունէր այս տրտում խորհրդածութիւնները ընելով։ Ինք որ երբեմն իր գեղովը հպարտ, սրտովը ազատ, ուժովը առատ էր, ինքը որ գիտէր թէ իր մէկ նայուածքը ինչե՛ր կրնար ընել. թէ իր սիրտը ինչե՛ր կրնար տալ, և ի՜նչ երանութիւններ ստեղծել իրեն և իր սիրելւոյն համար, ինք որ կ'զգար թէ իր ուժը ինչերու կրնար բաւել, ինք որ կը տեսնէր իր առջեւ լայնարձակ ապագայ՝ լի աստղերով ու ծաղիկներով, հիմա պիտի հրաժարէ՞ր այդ ամենէն, ինչպէս կը հրաժարէր բնութիւնը իր զարդարանքէն։

Ա՜հ, մեծ և տխուր բառը, ապագան....։

«Պիտի անցնի՛ն, պիտի ցամքին, պիտի մեռնին, կը գոչէր, բայց բան մը կայ, որ պիտի ապրի մահուընէն ետքն ալ, սիրող սիրտը»։

Եւ այնքան կենդանի կ'զգար իր զգացումը հոգիին մէջ այն պահուն, այնքան լեցուն իր երեւակայութիւնը նոր ցնորքներով, որ պատուհանը կը փակէր չտեսնելու համար աշնան վհատեցուցիչ տեսարանը, երբ իր մէջ կ'եռար տակաւին գարունը լիայորդ։ Անդիմադրելի բաղձանք մը կ'զգար իր բոցագին սէրը դուրս թափելու։ Եթէ այն պահուն

տեսնէր Գառնիկը, ոչինչ պիտի կասեցնէր զինքը յայտնելէ անոր թէ ամեն ատենէ աւելի կը սիրէր զինքը։

Տանը մէջ մինակ էր սակայն. Սօֆի տնտեսական գործով մը դուրս ելած էր։ Գառնիկին սենեակին դուռը բաց կը կենար. Բուբուլ ներս մտաւ. անկողնին քով էր գրասեղանը, և վրան կաղամարն ու գրիչը։ Իր սիրելւոյն գործածութեան յատկացեալ այդ իրերը կը խենդեցնէին զինքը. ա՜հ, ինչո՞ւ հոն չէր ինքը...։

«Պիտի գրեմ, ըսաւ պահ մը խորհելէ ետքը, և իրիկուան պիտի կարդայ թուղթին վրայ այն, որ չէր կրցած կարդալ հոգիիս մէջ»:

Եւ պատին վրայ կախուած դարանի մը մէջ սկսաւ թերթ մը մաքուր թուղթ փնտռել գրելու համար:

Ընդհանրապէս լրագիրներ, տպուած փոքրիկ նկարատետրակներ կային հոն, զորս աչքէ անցնելով հետզհետէ տեղը կը դնէր։ Յանկարծ մեծադիր պատկեր մը հանդիպեցաւ աչքին՝ «Անալյծներու մէկ թիւին մէջ. բացաւ զայն միշտ անուշադիր շարժումով մը, և սակայն, այդ աղջկան պատկերը անծանօթ չէր իրեն։

«Ա՜ն է եղեր...»։

Այո՛, ճիշդ ան, որուն վրայ կը մտածէր ակամայ, իր բոլոր յուսահատութեան վայրկեաններուն մէջ. ան՝ որուն վառվռուն նայուածքը, թարմ դէմքը, գիսերները կուգային խռովել իր քունը. ա՜հ, անգութ պատկերը: Եւ այն էջին վերև կարդաց հետեւեալ խորագիրը.

Պ. Գառնիկ Գումարեան եւ իր գեղեցիկ գործը 18...ի Նկարահանդէսին մէջ:

Ա՛լ գիրերը սկսան խաղալ շլմորած աչուըններուն առջեւ, ինկաւ թիկնաթոռին վրայ, և արցունքներու մառախլային վարագոյրին ետեւէն քաջութիւն ունեցաւ կարդալու այդ աղէտալի յօդուածը ծայրէ ի ծայր, որ Մելինէի արձանին ներբողը կը պարունակէր Գառնիկին կենսագրութեանը հետ։ Իր Գառնիկին փառքն էր. որ երեւան կ՚ելլէր։ Բայց ինչո՞ւ ծածկած էին իրմէ այդ յաջողութիւնը. վասնզի ուրիշ կին մը խառնուած էր անոր կեանքին, Մելինէն. և իրեն բնաւ մաս մը տրուած չէր այդ շքեղ, այդ հանճարեղ գոյութեան մէջ։

Յօդուածագիրը կ՚աւելցնէ թէ երիտասարդ արուեստագէտին այդ հրաշակերտը կը թուէր ըլլալ այն գործերէն, որոնցմէ կեանքին մէջ մարդ մէկ հատ մը կրնայ շինել, վասնզի իր հանճարին բոլոր ուժը ամփոփուած էր անոր մէջ։ Ապաքէն ամեն արուեստագէտ իր սրտի գործը ունեցած էր, և կ՚արժէ որ այդ հրաշագեղ Մելինէն քանդակագործուած՝ Լամարթինի Ժիւլին ըլլար։

Բուբուլ ա՛լ չէր կարդար, ոտք ելած էր, աչուըները ցամքած՝ արագ քայլերով սենեակէն դուրս ելաւ մահացու թերթը հետը տանելով։ Իր կեանքին գաղտնիքը պարզուած էր. հիմակ ամեն բան

գիտէր և կը ճանչնար զայն որ գողցած էր իր երջանկութիւնը։ Իր դէմքին վրայ վիշտէ աւելի, բան մը կ'երեւար, որոշումի մը սարսափելի մէկ հանդարտութիւնը, որ գերագոյն վայրկեաններու միայն վերապահուած է. և կ'երթար կու գար իր սենեակին մէջ, մերթ ընդ մերթ նստելով գլուխը երկու ձեռքերուն մէջ առած։

Ի՞նչ կը դառնար այդ գլխուն մէջ. Ի՞նչեր կ'անցնէին այդ հոգիէն...։ Աչքերը կը փակէր երբեմն երազի մէջ ըլլալու վայրկեանական պատրանքին մէջ սփոփանք փնտռելու տենչանքով, այնքան սարսափելի էր իր կացութիւնը։ Կ'ըղձար վայրկեան մը եւս խաբուիլ, բայց աղէտալի թերթը ձեռքին մէջ էր, անհարկու վճիռը իր ճակատագրին։

Յանկարծ գլուխը վեր վերցուց, ճակատը քրտինքով թրջուած էր, օրհասական քրտինք մը, որ քունքերէն վար կը հոսէր, դողդոջուն մատներովը կուրծքին վրայ օղակէն կախուած մատիտը փնտռեց և տենդոտ շարժումով մը հանդէսին լուսանցքին վրայ գրեց Մելինէին պատկերին աջ կողմը.

«Մնաս բարո՛վ, Գա՛ռնիկ, ա՛լ չպիտի տեսնես զիս երբեք և դըժբախտ սէրս չպիտի վրդովէ զքեզ։ Երջանիկ եղի՛ր. այս է սրտիս մեծագոյն տենչանքը։

ԲՈՒԲՈՒԼ»

Եւ սեղանին վրայ դնելով զայն, հեռացաւ արագ քայլերով, առանց վերջին նայուածք մը ձգելու այն տանը վրայ, ուր այնքան երազներով մտեր էր շաբաթ մը առաջ, և ուրկէ կը մեկնէր մահը հոգւոյն մէջ։

Ճամբան կը քալէր խելայեղ, առանց ուր երթալը գիտնալու. փողոցներէն կ'անցնէր առանց զանոնք ճանչնալու, կը նայէր պատուհաններու մէջի ծաղիկներուն, անցորդներուն, առանց զանոնք տեսնելու, և չէր ուզեր կանգ առնել, վախնալով որ տկարութեան մը տեղի տալով ետ կը դառնայ։ Կարծես ինքիրմէ կը փախչէր, և զինքը տեսնողը անշուշտ խելագար մը պիտի կարծէր. գլուխը բաց, ոտքերը թեթև հողաթափներ անցուցած, վազելով փողոցին մէջէն թեւերն ու գլուխը շարժելով։ Ո՞ւր կ'երթար այդպէս, ո՞վ ունէր աշխարհի վրայ, երբ իր սրտին միակ ապաւէնը կորսնցուցած էր...։ Ըստ բախտի վազելով, Բերայի մեծ փողոցը հասեր էր, Բառէ վաճառատան քով, երբ արդէն արեւը իր ճառագայթները կ'ամփոփէր գունագեղ պաճուճանքներով զարդարուն ապակիներուն վրայէն։ Այրերու անհամար բազմութիւն մը իր գործին կը դառնար, երկսեռ զոյգեր թեւ թեւի մայթին վրայ կը շրջագայէին խանութներուն առջև կանգ առնելով, հանրակառքերուն երթեւեկը, անոնց չչակներուն սուլերը, բաց կառքերու մէջ բազմած տիկնանց կէս-ձմեռնային արդուզարդը, խոշոր

գլխարկներու շուքին տակ կորսուած մանուկներու դէմքերը, անոնց դայակներուն զուարթ ծիծաղները, դպրոցականներու եռանդոտ ճեմքը, բաց պատուհանէ մը հասնող դաշնակի մը ձայնը, ամէն ինչ կեանքի այն աշխուժ երեւոյթը կու տար պողոտային, ուր ապրելու պէտքը կ՚ըզգար մարդ կարծես։

Բուբուլ կը քալէր միշտ արցունքոտ աչուըներուն մառախուղին ընդմէջէն դիտելով այդ ամբոխը, որուն շարժումը անհասկնալի կ՚երեւար իրեն այն պահուն։ Կը նայէր միշտ առանց բանի մը վրայ կանգ առնելու. մրջիւններու ժխորի մը չափ կարեւորութիւն չունէին այլեւս մարդիկ իրեն համար։

Յանկարծ նայուածքը անշարժ մնաց կէտի մը վրայ, դէմքը մեռելի պէս դեղնեցաւ. ցուրտ մը զգաց ոսկորներուն մէջ, ծունկերը դողդղացին, և ինկաւ սալայատակին վրայ նուաղած։

Միեւնոյն վայրկեանին, Գառնիկ՝ Խրիմթաքի փողոցին անկիւնը հասած էր, Մելինէն թեւը առած։ Մանր մունր բաներ գնելու ելեր էին, ու հիմակ տուն կը դառնային ուրախ զուարթ խօսակցութեամբ մը զբաղած, և անոնց տեսքն էր, որ վերջին հարուածը տուեր էր թշուառ աղջկան։

Բազմութիւնը խռնուեր էր անոր գլխուն վրայ, Գումարեան ալ պահ մը կեցաւ ինչ ըլլալը հասկնալու համար։

— Աղքատ կին մը մարեր է, ըսին։

Մարող կիները ամենեւին չեմ սիրեր, մրմնջեց ուսերը թօթուելով, առանց զայն տեսնելու հետաքրքրութիւնն ունենալու։

— Ես կեանքիս մէջ մարած չեմ, գոչեց Մելինէ. յետոյ հարցուց. զիս կը սիրե՞ս Գա՛ռնիկ։

— Ա՜հ կը պաշտեմ զքեզ. հրեշտա՛կս, գոչեց երիտասարդը եռանդագին սեղմելով անոր ձեռքը, և հեռացան իրենց սիրային տրամախօսութիւնը շարունակելով այն ճամբուն վրայ, ուրկէ վայրկեան մը ետքը կ՚անցընէին Բուբուլը մերձակայ դեղարան մը փոխադրելու համար։

Հոն հարկ եղած անմիջական դարմանները տրուեցան իրեն, բայց Բուբուլ չէր սթափեր. կը բանար աչուըները զանոնք նորէն փակելու համար, և գլուխը կախուած կը մնար կուրծքին վրայ անկենդան։

Մութը կը կոխէր. փողոցին լապտերները կը վառէին հետզհետէ. ամբոխը ցրուեր էր տակաւ, և մէկ քանի հոգի կը մնային դեղարանին մէջ նորատի աղջկանը շուրջը՝ խորհելով թէ ո՛ւր պիտի տանէին հիւանդը այն գիշեր, քանի որ ոչ անունը, ոչ բնակարանը գիտէին անոր։ Բարեբախտաբար Ֆրանսական հիւանդանոցին բժշկապետը անոնց մէջ էր, որ կարեկցելով անոր անտերունչ վիճակին, հիւանդանոց զրկեց զայն բացառիկ յանձնարարականով մը։ Հետեւեալ օրը,

լրագիրներուն մէջ այս ցաւալի դէպքը ծանուցուած ատեն, կ'ըսէին թէ իր գրպանէն գտնուեր է թաշկինակ մը, որուն նշանագիրներէն կ'իմացուէր թէ հայ էր, և իր անունը Բ-ով կը սկսէր։

Ամեն մարդու համար մութ և աղօտ այս տեղեկութիւնները բաւական էին սակայն Սօֆիին ճանչցնելու իր վաղեմի աշակերտուհին, զոր դարձին տունէն բացակայ գտնելով, յուզուեր էր սաստկապէս. և անոր սենեակը մտնելով, երբ գտեր էր թերթը, երբ կարդացեր էր անոր լուսանցքին վրայ մատիտով գրուած տողերը, այնքան վրդովեր էր, այնքան խելքը գլխէն գացեր էր, որ փոխանակ զայն փնտռելու ճիգ մը ընելու՝ սկսեր էր լալ ու ողբալ սարսափելի կասկածներու մատնուած։

Գառնիկ տուն չէր եկեր այն գիշեր։ Օրիորդ Շահապետեանին հետ իր սիրոյ յայտարարութենէն ետքը՝ չէր կրցեր բաժնուիլ անկէ, և անոր ծնողքին հետ կարգադրեր էին իրենց նշանատուութիւնը՝ մոռնալով բոլորովին այն էակը, որ օրհասականի ցաւերով կը տուայտէր իր սիրոյն երեսէն։

Թէ ի՛նչպէս լուսցուց Սօֆի այն գիշեր, թէ ի՛նչպէս անցուց անոր յաջորդող բոլոր օրը կարելի չէ նկարագրել։ Բերայի ամեն կողմը մարդ ղրկեց փնտռել տալու համար Բուբուլը, այցաքարտի մը վրայ իմացուց եղելութիւնը եղբօրը, և ինք ալ անձամբ ելաւ ասդին անդին պտտիլ, տեղեկութիւն մը առնելու համար անոր նկատմամբ։ Բան մը տեսած չէին, բան մը չէին գիտեր, ամեն մարդ այս պատասխանը կուտար իրեն։ Կառապաններուն, խանութպաններուն կը հարցնէր, պանդոկներուն մէջ նայիլ կուտար. վասնզի գիտէր թէ մէկը չունէր Բուբուլ, և միշտ միևնոյն յուսահատական պատասխանը կ'առնէր։ Իրիկուան դէմ միայն իրենց դրացիներէն մէկը բերաւ իրեն օրուան մէկ թերթը, որուն մէջ նկարագրուած էր առջի իրիկուան դէպքը։

Գառնիկ այն օրը իր գործատեղին գացած չըլլալուն՝ քրոջը քարթը ստացած չէր. բայց Սօֆի առանց այդ մտածումը ունենալու՝ վերջին ատեն կը սրտմտէր եղբօրը անտարբերութեան դէմ, և առանց անոր նոր ծանօթութիւն մը տալու՝ փութով մեկնեցաւ տունէն իր դժբախտ բարեկամուհին տեսնելու։

Ի՜նչ աղէկտուր տեսարան մը պարզուեցաւ իր աչքին առջեւ հիւանդանոցին ահագին սրահին մէջ. կարգաւ շարուած մահճակալներու խորը՝ իրենց վիրմակներէն դուրս մնացած խառնչեալ, գեղնած, տենդոտ, վիրաւոր դէմքեր, թելերու նման նրբացած մատեր, վհատ նայուածքներ կը տեսնուէին, որոնց վրայ մահը կը տիրէր արդէն, և ճիչեր, շարժումներ, ցաւատանջ արտայայտութիւններ, դէմքի ծամածըռութիւններ, դէպի վեր ոստումներ, տեսակ տեսակ ախտերու ենթարկուած մարմիններ կը խլրտէին, ու այս ամենուն մէջտեղը՝ Բուբուլը

իր անկողնին մէջ՝ իր քաշուած դիմագիծերովը աւելի հալած, աւելի անէացած։

Ոտքերուն ծայրովը կը քալէր Սոֆի վախնալով, որ չարթնցնէ զայն, բայց չէր քնանար Բուբուլ. խարտեաշ թարթիչները չուքի մը պէս կ'իյնային իր խոշոր աչուըներուն վրայ, ինչպէս ամպի մը ըստուերը լճակի մը վրայ, մազերը ցիրուցան կը ծածկէին իր ճերմակ ճակատը ու մելամաղձոտ հանդարտութիւն մը կը նշմարուէր։ Արեւուն ու հովին այրուցքը ջնջուեր էր շաբաթէ մը ի վեր, ու իր բնական փափուկ մորթը մեղրամոմի անփայլ սպիտակութեամբ երեւան ելած էր. և այնքան նրբացած, որ լուսանցիկ բամպակի թեթեւ թանթի մը պէս ցոյց կուտար իր ոսկորներուն ձեւը, և կապոյտ երակները, քունքերուն ու կզակին վրայ։

Բուբուլ զգացեր էր որ մէկը կը մօտենար իրեն, միայն թէ գլուխը դարձնելու ուժ չունէր, կարծեց թէ հիւանդապահն է։

— Ա՛հ, դեղ մի՛ տաք ինծի, ըսաւ տկար ձայնով մը։

Հիւանդապահը՝ որ ֆրանսացի մայրապետ մըն էր, տարօրինակ յուզումով մը բացատրեց Սոֆիին թէ, որքա՛ն ցաւ կ'ազդէր իրեն այդ խեղճ աղջկան վիճակը։

— Երէկ գիշերուընէ ի վեր ամեն դարման կը մերժէ. մեռնիլ կը փափաքի, և հակառակ մեր բոլոր ճիգերուն կաթիլ մը դեղ չկրցանք տալ իրեն։

Սոֆի դեղին դաւաթը առաւ անոր ձեռքէն։

Բուբուլ այդ փսփսուքը լսելով ասդին դարձաւ, և իր հիւանդի անկար երեւակայութեանը մէջ չկարենալով մէկէնիմէկ ճանչնալ իր բարեկամուհին. «Աստուած իմ, որքա՜ն կը նմանի անոր». ըսաւ ինքն իրեն։

Այդ անը իր շրթունքին սարսուռ մը տուաւ, և արիւնը գլուխը խուժելով այտերը կարմրցան ճիշդ բարակ բիւրեղի մը նման, որուն մէջ կարմիր հեղուկ մը կը լեցնեն։

— Բուբո՛ւլս, իմ ձեռքէս չե՞ս առներ դեղդ, հարցուց Սոֆի մեղմովին։

— Ա՛հ, Սոֆի՛, աղաղակեց հիւանդը իր անկողնին մէջ շտկուելով, և իր տառապանքին յիշատակներովը թունդ ելած՝ բոլոր գորովանքի աւիւնը վերագտնելով՝ գերագոյն ճիգ մը ըրաւ անոր փարելու. և նուաղեցաւ անոր թեւին վրայ։

Ամիս մը չկրցաւ անկողնէն ելլել Բուբուլ, և Սոֆի անոր քով հաստատուած՝ գիշեր ցորեկ հսկեց վրան, խնամեց, սփոփեց զայն անընդհատ։

Նորատի աղջկան հիւանդութիւնը ոչ առաջ կ'երթար, ոչ ալ ետ կը մնար. ընդհանուր տկարութիւն մըն էր բոլոր ախտը, ֆիզիքական

հիւծում մը և բարոյական ծայրայեղ լքում մը, որ առանց կամքի, առանց փափաքի, առանց արցունքի կը թողուր զայն։

Ղուկ իր անկողնին մէջ՝ հրեշտակային ժպիտով մը մօտիկ կ'ընէր իր բարեկամուհիին խօսքերը, անտրտունջ կը համակերպէր իր կացութեան. չիջած աչուըներուն մէջ միայն չեմ գիտեր ինչ տեսակ թախծութիւն մը կար, ուր կը կարդացուէր իր խորտակուած սրտին ցաւագին պատմութիւնը։

Բնաւ Գառնիկին անունը արտասանած չէր իր հիւանդութենէն իվեր, բայց երբ Սօֆի քանի մը ժամէն կը մեկնէր քովէն տուն դառնալու համար, սաստիկ յուզում մը կ'զգար խորհելով թէ պիտի տեսնէր ան իր պաշտելին, թէ այն աջը, որ իրը կը սեղմէր՝ անորն ալ պիտի բռնէր, և թէ իրենց հաղորդակցութիւնը դադրած չէր բոլորովին։ Ահա՛ այդ մէկ քանի վայրկեաններն էին իր կեանքին վայրկեանները, և անկէ ետքը նորէն կ'իյնար իր տխուր հանդարտութեան մէջ։

Բայց տակաւ սկսաւ կազդուրուիլ, առողջութեան խարտուսիկ գոյներ երեւցան դէմքին վրայ, և անոնց հետ գտաւ վերստին իր ցաւատանջ հոգւոյն բոլոր անձկութիւնները։ Ժամերով Սօֆիին ձեռուըները իրեններուն մէջ առած, կը դիտէր զայն, և եղբօրը հետ ունեցած խիստ մօտ նմանութենէն յափշտակուած՝ խանդավառուած կուլար, կուլար դառնապէս։ Հետզհետէ աւելի մեծ կ'զգար իր կորուստը, և անոր գաղափարը իրողութենէն աւելի սոսկում կ'ազդէր իրեն, անդիմադրելի տենչանքէ մը մղուելով շարունակ աղէտալի մտածումներու խորը՝ որոնց անդունդին մէջ կը գտնէր ցաւին սարսափելի հեշտանքը։

Ամէն անգամ որ Սօֆին կը դառնար տունէն, անոր դիմագիծերուն արտայայտութեան մէջ ծանր ցաւ մը կը փնտռէր իրեն համար, ցաւ մը, որ իր մարմինն ալ սպաննէր մէկ հարուածով։

Սօֆի հակառակ իր ջանքերուն՝ միշտ չէր յաջողեր իր ժպտուն կերպարանքին տակ սքօղելու ներքին դառնութիւնները. վասնզի շատ կը տառապէր եղբօրը բռնած ընթացքին պատճառաւ, և անոր Բուբուլին հանդէպ ցոյց տուած անտարբերութիւնը խիստ ծանր կուգար իր սրտին։

Գառնիկ գրեթէ զոհ եղեր էր այնքան դիւրութեամբ Բուբուլին ձեռքէն ազատելուն համար. շատ մը տաղտկալի տեսարաններու երկիւղը ունէր ան, և եթէ խղճի խայթ մըն ալ մնացած էր սրտին խորը, իր նոր սիրոյն վայելքն ու փառասիրութեան նպատակները այնքան հսկայ էին, որ կը խեղդէին զայն։ Մելինէին մէկ նայուածքը, մէկ սին կատակը կը մոռցնէր իրեն ամէն բան։

Շահապետեանները հարսնիքի պատրաստութեանց ձեռնարկած էին արդէն, և Գառնիկ իբր թէ Սօֆիին հաւանութիւնը ստանալու

ձեռքին տակ՝ կը հասկցնէր անոր թէ հարկադրուած է տունփեսայ երթալու։

— Ես բոլորովին դէմ չկեցայ Սահակ աղային այս բաղձանքին, մտածելով որ թերեւս Բուբուլը քովդ առնել կ'ուզես։ Այս տունը քու տրամադրութեանդ տակ պիտի մնայ միշտ իր ներկայ վիճակին մէջ, և բան մը չպիտի պակսի հանգստութեանդ։ Ես հիմակ հարուստ եմ, հինգ հազար ոսկի դրամ օժիտ կուտան կոր ինծի, և գիտես որ իմ ունեցածս քուկդ է։ Բուբուլին ալ բան մը ընել կը փափաքիմ. չեմ ուզեր որ այդ աղջիկը թշուառ ըլլայ...։

Թշուա՛ռ, բայց արդէն եղած էր, իր ձեռքովը մեռցուցած էր զայն, և հիմակ շիրիմ մը կը պատրաստէր անոր, տխո՛ւր նուէր...։

— Եթէ ապրի, չէ՞, կը հարցնէր Սօֆի յանդիմանական նայուածք մը ուղղելով անոր։

— Է՜հ, շատ դիւրաւ չի մեռնիր մարդ, մանաւանդ ան որ վիշտ կրելու վարժուած է. դեռ երիտասարդ է, հազար հոգի կը գտնէ զինքը սիրող։

— Չէ՛, Գա՛ռնիկ, կը սխալիս, պարկեշտ սիրտ մը մէկ անգամ միայն կը սիրէ։

Եւ հակառակ իր քաղցր բնաւորութեան, կ'սկսէր բողոքել անոր անիրաւութեան ու ապօրէն ընթացքին դէմ։

Գառնիկ առանց զայրոյթի, միշտ իր փափուկ և կեղծ քաղաքավարութեամբը ականջ կը դնէր անոր տրտունջներուն. յետոյ ցաւ կը յայտնէր, որ ակամայ պատճառ կ'ըլլար անոր յուզմունքին, ստէպ ժամացոյցը նայելով վայրկեան մը առաջ այդ ձանձրոյթէն խուսափելու համար։

Սօֆի կը հասկնար թէ եղբօրը սիրտը իրմէ ալ հեռացած էր. բոլորովին այլայլած՝ շատ անգամ աչուըները կարմրած՝ հիւանդանոց կը դառնար Բուբուլին թեւերուն մէջ սփոփանք գտնելու։

Այլեւս իրարմէ զատ մէկը չունէին այդ երկու աղջիկները, և ասիկա խոստովանեցան վերջապէս իրարու։

Հիւանդանոցի մէջ չէին կրնար կենալ յաւիտենապէս, և Գառնիկին վեհանձնութենէն օգտուիլ յանձն չպիտի առնէին անշուշտ։

Ո՞ւր երթանք ուրեմն, հարցուց Սօֆի։

— Ես՝ գերեզման, պատասխանեց Բուբուլ, իսկ դուն ուր սիրտդ պիտի կոչէ զքեզ։

Հիւանդանոցին պարտէզին մէջ էին այդ պահուն, աշնային կարմրած, չորցած, թափթփած տերեւներուն սրտառուչ բանաստեղծութեամբը շրջապատուած, արեւը իր մեղմիկ ճառագայթներուն դեղնած համբոյրը կը դրկէր իրենց ճակտին։

Սօֆիին գունաթափ այտերը հրաշէկ բոցով մը շողացին յանկարծ,

Նայուածքը յիշատակի մը կսկիծովը լեցուած, գնաց կորսուեցաւ անջրպետին մէջ, և հազիւ լսելի ձայնով մը մրմնջեց.

— Կը կարծե՞ս թէ իմ սիրտս քունկինէդ նուազ տառապած է:

— Քուկդ բոլորովին տարբեր է, դուն սիրոյ վիշտերը ճանչցած չես, ո՜հ, Սոֆի՛ս, բան մը չէ հաւասարիր անոր. և կեանքը բաց է քու առջևդ իր բոլոր քաղցրութիւններովը:

Ասոնք լսելով տենչոտ նայուածք մը ուղղեց անոր. յետոյ աւելցուց.

— Ինծի համար ամեն բան վերջացած է, աղջկան մը սիրտը որ մեռած է սիրոյ համար, մեռած է՝ աշխարհի համար:

— Կը սխալիս, Բուբո՛ւլ, պատասխանեց Գառնիկին քոյրը հետըզհետէ աւելի այլայլելով, իմ սիրտս շատ կանուխ ճանչցաւ սէրը և շատ կանուխ կորսնցուց այն էակը որուն հոգին փարած էր իմինիս: Մահը յափշտակեց զայն ինծմէ:

Եւ երկու արցունք, իր սրտին պէս վճիտ, եկան փայլիլ երկար թարթիչներուն ծայրը:

Ահա այն խորունկ կեանքին մեծ գաղտնիքը զոր իրմէ զատ ոչ ոք գիտցեր էր աշխարհի վրայ, և որ այդ գերագոյն պահուն դժուարաւ կը խուսափէր իր շրթունքներէն, սփոփելու համար իր բարեկամուհին:

— Վա՜խ, Սոֆիս, աղաղակեց Բուբուլ:

Նորատի աղջիկը շարունակեց միշտ նայուածքը հեռուն, եթերին մէջ մոլորած:

— Ես ալ կարծեցի երբեմն թէ մեռած էի աշխարհի համար, բայց երբ մարդ չի կրնար իր երջանկութեան համար ապրիլ, պէտք է ապրի ուրիշներուն համար: Ես ապրեցայ ցարդ եղբօրս համար, քեզի համար, և հիմա, Բուբո՛ւլ, խորհէ՛ թէ մեր դժբախտ հայրենիքը կը մնայ, որ կարօտ է մեզի, և որուն կրնանք օգտակար ըլլալ: Դուն գիտես թէ ի՛նչ թշուառութիւններ, ի՛նչ տգիտութիւններ կան գաւառներու խորը: Երթա՛նք հոն ընկերական վարժարաններէն մէկուն մէջ դաստիարակել մեր քոյրերը, և մեր փորձառութեամբը նուիրուելով անոնց օգտին, բարեգործութեան գերագանց սփոփանքը վայելենք:

Վեց ամիս ետքը, ազգային թերթ մը, որ Գառնիկին ամուսնութիւնը ծանուցած էր առաջ, կը գուժէր Բուբուլին մահը Մուշի մէջ, ուր աղջկանց դպրոց ղրկուած էր Սոֆիին հետ Ազգանուէր Հայուհեաց ընկերութեան կողմէ:

Բժշկական տեղեկագիրը կ՚ըսէր թէ սրտի հիւանդութենէ մեռած էր դեռահաս ուսուցչուհին:

ՎԵՐՋ

ՀՍՍՌ ԳԻՏ…
ԿԵՆՏՐ…
ԳՐԱԴԱՐԱՆ № 2
ԱԿԱԴԵՄԻԱ

ԳԱԱ Հիմնարար Գիտ. Գրադ.
220033560

[Զր]

A 33560

ԳԻՆԸ

ՍԻՒՐԻԱ-ԼԻԲԱՆԱՆ	225 Լ. Դ.
ԱՐՏԱՍԱՀՄԱՆ	5,5 ՇԻԼԻՆ
ԱՄԵՐԻԿԱ	90 ՍԷՆԹ

Հասցէ՝

Collége Armenien
Rue Wadi Abou-Djémil. 127
Beyrouth, (Liban)